

การเสด็จประพาสต้น
สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

การเสด็จประพาสต้น

สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ISBN: 978-616-7669-58-8

ผู้วิจัย

ชูสิทธิ์ ชูชาติ

ณัฏ บุญชัย

พิมพ์ครั้งที่ 1

พฤศจิกายน 2561

จำนวน

1,000 เล่ม

จัดพิมพ์โดย

ศูนย์ศึกษาศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ออกแบบ/พิมพ์ที่

หจก.วนิดาการพิมพ์ 14/2 หมู่ 5

ตำบลสันผีเสื้อ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50300

โทรศัพท์/โทรสาร 0 5311 0503-4

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง การเสด็จประพาสต้นสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Royal Tourism into Sustainable Development) มีวัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์สาเหตุของการเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (พ.ศ. 2470-2559) ปัญหาที่ทรงประสบแนวพระราชดำริ วิธีการในการแก้ปัญหาความแออัดของราษฎร ผลที่เกิดขึ้นว่าสอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน และตามหลักภูมิสังคมหรือไม่ ขอบเขตในการวิจัยอยู่ในพื้นที่บ้านคนไทย อำเภอสันกำแพง อำเภอแม่ออน มัง อำเภอแม่ริม และกะเหรี่ยง อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ เหตุการณ์ระหว่าง พ.ศ. 2512-2560 การวิจัยยึดรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และจากประสบการณ์ตรงของผู้วิจัย นำข้อมูลมาตรวจสอบ แล้วเสนอข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

การเสด็จประพาสต้นของพระมหากษัตริย์ไทย เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่คำว่า การเสด็จประพาสต้น เพื่งเรียกขานตามเรือเครื่องต้น หรือเรือทรง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2396-2453) ม.จ.กิติเดช รัชนี้ จึงได้ทรงนำราชศัพท์ดังกล่าวมาทรงใช้กับการเสด็จเยี่ยมเยียนราษฎรในเขตภูเขาทางภาคเหนือของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

สาเหตุของการเสด็จประพาสต้น เกิดจากสถานการณ์ และบทบาทของพระเจ้าแผ่นดินที่ทรงมีศัพทราชธรรม รัก เป็นห่วงประชาราษฎร์ ประชาชน และประเทศชาติประสบกับปัญหาเรื่องพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พ.ศ. 2508-2525) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ความยากจน ขาดการคมนาคม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ โดยการเผาป่า ทำไร่เลื่อนลอย ปลูกพืช และความยากจน แร้นแค้น ด้อยโอกาสของกลุ่มชาติพันธุ์

การแก้ปัญหาโดยหลักอริยสัจสี่ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ทำให้สามารถแก้ปัญหาแก่ราษฎรทุกข์ยากได้ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคม สอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน และหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนของโลก 17 ข้อ การแก้ปัญหาเริ่มต้นใช้โครงการส่วนพระองค์ในระยะแรกก่อน พ.ศ. 2525 และหลังจากนั้นใช้โครงการหลวง และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินในการแก้ปัญหา

ก่อน พ.ศ. 2520 คนไทยมีรายได้ปีละ 10,000-20,000 บาท แต่หลังจากการแก้ไขปัญหาลแล้วมีรายได้ปีละ 100,000-200,000 บาท หรือมากกว่านั้น มั่งมีรายได้ปีละไม่เกิน 3,000-4,000 บาท แต่เมื่อแก้ปัญหาลแล้วมีรายได้ปีละมากกว่า 300,000 บาท หรือบางครอบครัวปีละมากกว่า 1-2 ล้านบาท กะเหรี่ยงมีรายได้ปีละ 3,000-4,000 บาท เช่นเดียวกับมั่ง แต่หลังจากแก้ปัญหาลแล้วมีรายได้ปีละ 100,000-300,000 บาท อาจน้อยกว่ามั่ง แต่ก็ดีกว่าเดิมมากกว่า 30 เท่า นอกจากรายได้อแล้ว การคมนาคม การสื่อสาร การศึกษา สาธารณสุข ก็พัฒนาดีกว่าเดิม แต่ก็ยังต้องปรับปรุงให้ดีกว่านี้ ในด้านการสาธารณสุข และการสื่อสาร

การค้นพบการปลูกพืช พัก พืชเมืองหนาว และการแปรรูปการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ รวมทั้งการส่งเสริมอาชีพอื่นนอกภาคเกษตร เช่น การหัตถกรรม การท่องเที่ยว รวมทั้งการพัฒนาส่งเสริมปัจจัยในการผลิต ทำให้ได้รับผลผลิตและรายได้มากขึ้น ทำให้การปลูกพืชลดน้อยลง และหมดสิ้นใน พ.ศ. 2527 ดำเนินชีวิตตามแนวทางโครงการหลวง และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ คุณภาพชีวิตดีขึ้นกว่าเดิม

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาทำให้สิ่งแวดล้อม และสังคม วัฒนธรรม ถูกกระทบเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ระบบนิเวศป่า ความหลากหลายทางชีวภาพลดน้อยลง วัฒนธรรมเริ่มเปลี่ยนไปจากเดิม เช่น เรื่องการแต่งกาย แต่ก็ยังคงรักษารูปแบบเดิมไว้ได้

ผลของการพัฒนาดังกล่าวแล้ว ยังคงเป็นแบบการพัฒนาอย่างยั่งยืน ด้านเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีที่สุด รองลงมาคือ สังคม และสิ่งแวดล้อม ถึงแม้ว่าสิ่งแวดล้อมทางลบบ้าง ก็แต่เพียงเล็กน้อย และกำลังแก้ไข ดังนั้นผลของการพัฒนา จึงเป็นตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน และภูมิสังคมแตกต่างกันบ้างตามภูมิประเทศ และกลุ่มคนไทย มั่ง และกะเหรี่ยง มั่งประสบผลสำเร็จทางเศรษฐกิจมากที่สุด รองลงมาคือคนไทย และกะเหรี่ยง

Abstract

The objective of this article is to analyze the reasons for the royal journeys of King Rama IX (1927-2016), the problems the monarch had encountered, the royal initiatives, methods to overcome the poverty problem of his subjects as well as the results of his attempts to see whether they are in accordance with sustainable development and geo-social principles. The areas of this investigation covered Thai villages in San Kamphaeng and Mae On districts, a Hmong village in Mae Rim district, and a Karen village in Mae Wang district, Chiang Mai province. This investigation focuses on the events from 1969 to 2017. This qualitative research was based on a documentary research, interviews with key informants, and direct experiences of the researcher. The data were verified for their accuracy and the results are presented descriptively. The findings are summarized as follows.

Royal tourism of Thai monarchs took place in the Ayuthaya Period. However, the concept was officially conceived in the reign of King Rama V (1853-1901) according to the name of the royal barge. M.C. Peesadet Ratchanee introduced the royal term to apply to the royal visits of the late King Rama IX to his subjects in mountainous areas in the north.

The reasons for the royal visits stemmed from the status and roles of the kings who were obliged to observe the Ten Moral Codes and were concerned about the well being of their subjects. Their subjects and the country in those days were encountering the problems of communism (1965-1982), economy, poverty, transportation, destruction of natural resources due to the slash-and-burn farming practice and opium cultivation, and opportunity deprivation of minority ethnic groups.

Solving the problems based on the Four Noble Truths, which include suffering, the cause of suffering, the cessation of suffering and the path leading to the cessation of suffering, enables residents to manage to solve their socio-economic and environmental problems. It is also in accordance with sustainable development and 17 items of the Global Sustainable Development Principle. Before 1977, the royal personal projects were used to solve the problems. After the initial stage, the royal and royally initiated projects had been implemented.

Before 1977, the average annual income of Thai residents was about 20,000 baht. After the problems had been solved, their income increased to 100,000 or 200,000 baht or even more. For the Hmong ethnic group, their average annual income was not over 4,000 baht, but after the problems had been solved, it increased to 300,000 baht. Some might earn as much as a million baht a year. The average annual income of the Karen ethnic group was similar to that of the Hmong, but after the problems had been solved, it increased to between 100,000 and 300,000 baht, which was over thirty times higher than what they used to earn. In addition to better annual income, transportation, communication, education, and public health had improved significantly. However, public health and communication still required more improvement.

The findings

The cultivation of temperate fruits and vegetables as well as process and sales of these farming produce in addition to handicraft, tourism, and development of production factors had increased production yields and incomes. One positive result of these attempts was that opium cultivation was reduced and was completely eradicated in 1984. Leading their lives based on the royal and royally initiated projects had improved the quality of life of these marginalized ethnic groups.

Nevertheless, it is inevitable that developments have brought about socio-cultural and environmental changes. For instance, bio-diversity has been reduced in the forest ecological system, and culture, such as traditional dress, has not been the same as before. However, conventional patterns have still been maintained

The results of such developments were based on sustainable development. The best and most tangible change was economic, followed by social and environmental respectively. There have been some negative impacts from the developments, but they have been in an ongoing problem-solving process. Consequently, the results have been in accordance with the principle of sustainable development with successes varying according to geographical, social and ethnic differences. Economically, the Hmong were most successful, followed by Thais and the Karen respectively.

คำปรารภจากรัชมารชการแทนอธิการบดี
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ธรรมไชย

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (9 มิถุนายน พ.ศ. 2489-13 ตุลาคม พ.ศ. 2559) ได้พระราชทานพระบรมราโชวาท พระราชดำรัส และแนวพระราชดำริ ณ โอกาสต่าง ๆ ก่อให้เกิดนวัตกรรมทั้งรูปธรรมและนามธรรม เป็นประโยชน์ต่อพวยราษฎรอย่างมากมาย ในลักษณะของแนวคิด (Thought) ทฤษฎี (Theory) โครงการส่วนพระองค์ โครงการหลวง และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริรวม 4,741 โครงการ (พ.ศ. 2560)

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ได้ปฏิบัติพันธกิจตามแนวพระราชดำริอย่างต่อเนื่องติดต่อกันมาตั้งแต่ก่อนทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนาม “สถาบันราชภัฏ” เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2535 โดยยึดหลักพระบรมราโชวาท พระราชดำรัส แนวพระราชดำริ หลักการทรงงาน และคำสอน หรือรวมเรียกว่า “ศาสตร์พระราชา” เป็นแนวทางในการปฏิบัติ

การดำเนินงานในโครงการต่าง ๆ ซึ่งประสบผลสำเร็จอย่างมากมาย นอกจากหลักการทรงงาน 23 ข้อ หลักการ “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” หลักการ “บวร” หรือการพัฒนาแบบประสานร่วมกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน หรือแนวคิด ทฤษฎีอื่น ๆ ตามศาสตร์พระราชา แล้วยังมีหลักการ วิธีการ อะไรอีกหรือไม่ที่นักวิชาการไม่ได้กล่าวถึงในการเผยแพร่ในงานวิชาการ เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ด้วยเหตุผลดังกล่าว มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จึงได้มอบหมายให้ ผศ.ชูสิทธิ์ ชูชาติ ซึ่งมีประสบการณ์ในงานวิชาการด้านโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และโครงการหลวง ศึกษาค้นคว้าวิจัยร่วมกับ รองอธิการบดี ดร.ณัฏฐ บัญชัย โดยคัดเลือกพื้นที่อันเป็นจุดเริ่มต้น ของการพัฒนาตามแนวพระราชดำรินี้ ในจังหวัดเชียงใหม่ ในเขตอำเภอแมริม อำเภอแม่วาง อำเภอสันกำแพง และอำเภอแม่ออน ซึ่งประชากรเป็นคนไทย ม้ง และกะเหรี่ยง

ผลการวิจัยได้ค้นพบว่า แนวทางพัฒนาพระราชกรณียกิจเพื่อช่วยเหลือราษฎรผู้ทุกข์ยาก เริ่มต้นจากโครงการส่วนพระองค์ คือใช้ทุนทรัพย์ส่วนพระองค์ในการลงทุนก่อน แล้วได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาลและหน่วยงานต่าง ๆ ทรงใช้วิธีการของพุทธศาสนา คือ อริยสัจสี่ ในการแก้ปัญหาเพื่อนำไปสู่ “การเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” ในการพัฒนาในแต่ละพื้นที่ในระยะเริ่มต้น ต้องใช้เวลาอย่างต่อเนื่องเพื่อปรับปรุงติดตามผล ติดต่อกันจำนวนหลายปี ก่อนที่จะสรุปบทเรียนสู่หมู่บ้านอื่น ๆ ดังรายละเอียดในงานวิจัยเล่มนี้

ผลของการพัฒนาตลอดระยะเวลาที่เริ่มต้น ตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2512-พ.ศ. 2560 สอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสหประชาชาติทั้ง 17 ข้อ ทั้งทางตรงและทางอ้อม

ดังนั้นผลงานวิจัยเรื่องนี้ จึงตอบโจทย์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ในการศึกษาวิธีการพัฒนาตามแนวพระราชดำริของพระองค์ท่าน เพื่อประโยชน์ในการสืบสานแนวพระราชดำริต่อไป

(รองศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ธรรมไชย)

รักษาราชการแทนอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

กิตติกรรมประกาศ

ดินแดนชนบทเขตภูเขาห่างไกลจากตัวเมืองในจังหวัดก่อนปี พ.ศ. 2510 ระบบนิเวศป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ในอดีต กำลังถูกทำลายลงด้วยการเผาป่าทำไร่เลื่อนลอย ปลุกฝิ่น และการผลิตอาหารเพื่อยังชีพของคนและสัตว์เลี้ยง ในระบบการผลิตแบบยังชีพ ประชาชนแร้นแค้น อดอยาก ขาดการศึกษา สาธารณสุข สาธารณูปโภค และการคมนาคม แต่ความทุกข์ยากลำบากเหล่านี้ ค่อย ๆ หดไป เมื่อเกิดโครงการส่วนพระองค์ โครงการหลวง และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เข้ามาแก้ไข ปัญหา ทั้งประชาชนและสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ พ.ศ. 2512 เป็นต้นมา

การเขียนงานวิจัยเรื่องนี้ จึงต้องการศึกษาวิธีการและผลสำเร็จของงาน หรือพระราชกรณียกิจ

การเขียนงานวิจัยเรื่องนี้ ได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการ และส่วนบุคคล ดังนี้

ดร.ถนัด บุญชัย รักษาการแทนอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ได้อนุมัติเงินกองทุนสนับสนุนการบริหาร เพื่อให้ดำเนินการวิจัยในการสืบสานพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (พ.ศ. 2470-2559) เพื่อถอดบทเรียนเป็นแบบอย่างในการพัฒนาท้องถิ่น และได้ติดตามออกไปเก็บข้อมูลด้วยตนเองหลายครั้ง

ต่อมาก็ได้รับการสนับสนุนจาก รองศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ธรรมไชย รักษาการแทนอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ และผู้บริหารคนอื่น ๆ ได้ติดตามมา

ขอขอบคุณ ชาวบ้าน ฟีน้อง คนไทย มั่ง และกะเหรี่ยง ที่ให้ข้อมูลสำคัญในการทำวิจัย ผู้ให้ข้อมูลบางท่านก็เคยได้มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานร่วมกับพระเจ้าอยู่หัว ในการดำเนินพระราชกรณียกิจมาแล้ว ได้เข้าเฝ้าอย่างใกล้ชิด และบางคนเคยผูกพระกรให้พระเจ้าอยู่หัว พุดคุยกับพระเจ้าอยู่หัว ในหมู่บ้านที่แสนกันดารในชนบท

ขอบคุณครอบครัว คุณวรรณเพ็ญ ชูชาติ ที่จัดเตรียมเรื่องการเก็บข้อมูลออกพื้นที่เก็บข้อมูล และได้รับการช่วยเหลืออย่างดีตลอดการเขียนงานวิจัย ครอบครัวจึงเป็นสิ่งสำคัญและแรงผลักดันความสำเร็จทางวิชาการ

ขอบคุณ คุณรัชฎาพร พันธุ์ทวี ผู้จัดพิมพ์เอกสาร งานงานลุล่วงไปด้วยดี

บทเรียนจากการวิจัยครั้งนี้ คงเป็นประโยชน์ในการต่อยอด สืบสานศาสตร์พระราชာเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนสืบไป ผู้วิจัยจึงเผยแพร่ผลงานออกสู่สาธารณชนทั้งหนังสือรูปเล่ม E-Book และบทความทางวิชาการ

ชุลีพร ชูชาติ

ศูนย์ศึกษาศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

12 สิงหาคม 2561

สารบัญ

บทคัดย่อ	iii
คำปรารภ	viii
กิตติกรรมประกาศ	x
สารบัญ	xii
สารบัญตาราง	xv
สารบัญภาพ	xv
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย	3
ขอบเขตของโครงการวิจัย	3
วิธีการดำเนินการวิจัย และสถานที่ทำการทดลอง/เก็บข้อมูล	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
ระยะเวลาในการทำวิจัย	5
คำสำคัญ	5
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	7
โครงการหลวง	14
หลักการทรงงาน	17
การพัฒนาอย่างยั่งยืน	22
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	26
บทที่ 3 ภูมิหลังและบริบทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	35
โครงการพื้นที่ห้วยลานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	35
โครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่	42
ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่	45
ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย	47
ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวง	49

บทที่ 4 การเสด็จประพาสต้น	53
ประวัติการเสด็จประพาสต้น	53
สาเหตุของการเสด็จประพาสต้น	56
1. สถานภาพและบทบาทของพระเจ้าแผ่นดิน	56
2. ความผาสุกของประชาชน	57
3. ปัญหาความไม่มั่นคงในภาคเหนือ และประเทศไทย	62
4. การช่วยเหลือชาวเขา (กลุ่มชาติพันธุ์)	67
บทที่ 5 ปัญหาของราษฎร	71
การเมืองและความมั่นคง	71
1. พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย	71
2. การปลุกปั่น การค้าฝิ่น และการสุบฝิ่น	75
เศรษฐกิจ	76
1. การผลิตแบบยังชีพ	76
2. ความสัมพันธ์ในการผลิต	77
3. การขาดปัจจัยพื้นฐานในการผลิต	81
สังคม	84
1. สุขภาพ อนามัย	84
2. การศึกษา	85
สิ่งแวดล้อม	86
บทที่ 6 แนวพระราชดำริ วิธีการ และโครงการแก้ปัญหา	89
แนวพระราชดำริในการแก้ปัญหา	89
วิธีการในการแก้ปัญหา	92
โครงการแก้ปัญหาให้แก่ราษฎร	94
• โครงการส่วนพระองค์	95
• โครงการหลวง	100
• โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	103

บทที่ 7 วิเคราะห์ผลของการพัฒนาหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน และภูมิสังคม	113
วิเคราะห์ผลของการพัฒนากับการพัฒนาอย่างยั่งยืน	113
ผลการพัฒนาอย่างยั่งยืน	116
• คนไทยในด้านเศรษฐกิจ	116
• มั่งในด้านเศรษฐกิจ	120
• กะเหรี่ยงในด้านเศรษฐกิจ	125
• คนไทย มั่ง กะเหรี่ยง ในด้านสิ่งแวดล้อม	128
• คนไทยในด้านสังคม	132
• มั่งในด้านสังคม	133
• กะเหรี่ยงในด้านสังคม	134
บทสรุป	136
การพัฒนาตามหลักภูมิสังคม	136
 บทที่ 8 บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	139
บทสรุป	139
อภิปรายผล	146
ข้อเสนอแนะ	149
บรรณานุกรม	150

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1.1	แสดงจำนวนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	8
--------------	--	---

สารบัญภาพ

ภาพที่ 3.1	เครื่องถ่วงสั่นกำแพง	36
ภาพที่ 3.2	หน่วยงานก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ	38
ภาพที่ 3.3	อ่างเก็บน้ำห้วยลาน	38
ภาพที่ 3.4	อ่างเก็บน้ำดอยโตน	39
ภาพที่ 3.5	ป่าไม้หลังจากการอนุรักษ์ฟื้นฟู	40
ภาพที่ 3.6	สถานีประมงห้วยลาน	41
ภาพที่ 3.7	กลุ่มอาชีพทอผ้า	42
ภาพที่ 3.8	พื้นที่ในโครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง	43
ภาพที่ 3.9	พื้นที่เลี้ยงนมวัวโครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพงในปัจจุบัน	44
ภาพที่ 3.10	พื้นที่โครงการหลวงแม่สาใหม่	45
ภาพที่ 3.11	พื้นที่โครงการหลวงหนองหอย	47
ภาพที่ 3.12	พื้นที่โครงการหลวงทุ่งหลวง	49
ภาพที่ 3.13	อ่างเก็บน้ำโครงการหลวงทุ่งหลวง	51
ภาพที่ 3.14	พื้นที่บ้านโป่งสมิ	52
ภาพที่ 3.15	พื้นที่เกษตรบ้านโป่งสมิ	52
ภาพที่ 5.1	ฝายบ้านโป่งสมิ	83
ภาพที่ 5.2	การประปาหมู่บ้าน	84
ภาพที่ 5.3	การเลี้ยงสัตว์ในเขตบ้านเรือน	88
ภาพที่ 6.1	จุดประทับแรมในป่าบ้านปางขมุ	96
ภาพที่ 6.2	โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 7	97
ภาพที่ 6.3	หมู่บ้านแม่สาใหม่	98
ภาพที่ 6.4	หมู่บ้านหนองหอย	98
ภาพที่ 6.5	ข้าวออกรวงบ้านโป่งสมิ	101
ภาพที่ 6.6	นาขั้นบันไดบ้านโป่งสมิ	102

ภาพที่ 6.7	การเลี้ยงโคนม	103
ภาพที่ 6.8	ฟางข้าวอาหารชนิดหนึ่งของโคนม	105
ภาพที่ 6.9	อ่างเก็บน้ำห้วยลาน	107
ภาพที่ 6.10	พื้นที่ป่าไม้ห้วยลานหลังการฟื้นฟู	108
ภาพที่ 6.11	สำนักงานฝ่ายป่าไม้	108
ภาพที่ 6.12	สถานีประมงดอยโตน	109
ภาพที่ 6.13	บ่อนุบาลลูกปลาสถานีประมงดอยโตน	110
ภาพที่ 6.14	ทุ่งนาบ้านปาง ห้วยลาน	111
ภาพที่ 6.15	พระราชกระแสรบสั่งในการจัดตั้งสถานีประมง	112
ภาพที่ 7.1	การเลี้ยงโคนม	117
ภาพที่ 7.2	ทรัพยากรภูมิปัญญาตำบลบ้านสหกรณ์	119
ภาพที่ 7.3	ที่พักแบบโฮมสเตย์บ้านปาง ห้วยลาน	119
ภาพที่ 7.4	การผลิตหลอดกาแฟไม้ไผ่เพื่อการจำหน่าย	120
ภาพที่ 7.5	ดอยผาหลวง	121
ภาพที่ 7.6	โรงเรียนเจ้าแม่หลวงอุปถัมภ์ 2	122
ภาพที่ 7.7	แปลงเกษตรและที่พักนักท่องเที่ยวบ้านแม่สาใหม่	122
ภาพที่ 7.8	สวนลิ้นจี่บ้านโป่งแยงใน	123
ภาพที่ 7.9	การปลูกพืชเมืองหนาวในเขตโครงการหลวง	124
ภาพที่ 7.10	กิจกรรมนำเที่ยวระบบนิเวศป่าเขตหมู่บ้าน	124
ภาพที่ 7.11	อ่างเก็บน้ำห้วยตอง	125
ภาพที่ 7.12	ชาวบ้านร่วมมือในพิธีกรรมต่าง ๆ	127
ภาพที่ 7.13	หมู่บ้านโป่งสมิ	127
ภาพที่ 7.14	ป่าดงแซ้ง ป่าอนุรักษ์เชิงพิธีกรรมของแม่สาใหม่	129
ภาพที่ 7.15	เขตป่าและทุ่งนาหมู่บ้านโป่งสมิ	130
ภาพที่ 7.16	พื้นที่แหล่งเลี้ยงในอดีตกลับมาอุดมสมบูรณ์	131
ภาพที่ 7.17	ฟาร์มโคนมขนาดเล็ก	132
ภาพที่ 7.18	ชาวม้งยังคงอนุรักษ์การแต่งกายแบบเดิม	133
ภาพที่ 7.19	บ้านเรือนม้งในปัจจุบัน	133
ภาพที่ 7.20	แปลงผักบ้านโป่งสมิ	134
ภาพที่ 7.21	การแต่งกายของผู้หญิงกะเหรี่ยง	135

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ระบบทุนนิยม (Capitalism) ที่เข้ามาในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2398 โดยการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง (Bowring Treaty) กับอังกฤษ ทำให้รัฐบาลสยามต้องพัฒนาประเทศให้เป็นแบบตะวันตก ทั้งระบอบการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมติดต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง จาก พ.ศ. 2498-2503 ประมวลหนึ่งศตวรรษ สามารถพัฒนาก้าวหน้าไปได้เฉพาะในเขตตัวเมือง แต่ในชนบทยังขาดปัจจัยการผลิต (Infrastructure) อันเป็นพื้นฐานของเศรษฐกิจ และการอยู่ดีกินดีของประชาชนในชนบทห่างไกลเมือง ประเทศไทยจึงถูกจัดอันดับจากธนาคารโลกให้เป็นประเทศยากจนและกำลังพัฒนา

เมื่อประเทศไทยได้ประกาศใช้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510-2514) ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519) และฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) การพัฒนาประเทศในภาพรวม มุ่งส่งเสริมสินค้าออกด้านการเกษตร และการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานทางการผลิต เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา เชื้อเพลิง ฝาย ฯลฯ แต่ก็ยังไม่ทั่วถึงในชนบท มีหน้าซ้ำยังเกิดปัญหาความยากจนเรื้อรัง ปัญหาลูก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ได้จัดตั้งกองกำลังติดอาวุธต่อสู้กับรัฐบาล ตั้งแต่ พ.ศ. 2508 ในด้านการทำลายสิ่งแวดล้อม มีการเผาป่า ทำไร่หมุนเวียน และปลูกฝิ่น ในหมู่บ้านชาวเขา การปลูกฝิ่น ขายฝิ่น นอกจากผิดกฎหมายแล้ว ยังเป็นการบ่อนทำลายทรัพยากรมนุษย์ด้วย

ปัญหาที่ยกตัวอย่างมาทั้งหมด เช่น เรื่องความยากจน การขาดแคลนปัจจัยการผลิต การสาธารณสุข ปัญหาการร้ายคอมมิวนิสต์ มีทุกภูมิภาคในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2500-2525 แต่ปัญหาการปลูกฝิ่น การเผาป่า การทำไร่หมุนเวียน มีมากที่สุดในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งเป็นบ่อเกิดของต้นน้ำลำธาร

รัฐบาลไทยไม่สามารถแก้ไขปัญหา เรื่อง ความยากจน การขาดแคลนปัจจัยการผลิตในชนบท การปลูกฝิ่น และการทำไร่เลื่อนลอย ให้ประสบผลสำเร็จได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ซึ่งได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมเยียนทุกข์ สุขของราษฎร ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย โดยเริ่มต้นที่ภาคกลาง

จังหวัดนครปฐม และสุพรรณบุรี ในวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2498 และต่อมาในวันที่ 2-20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2498 ได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (โรม บุนนาค, 2560)

ต่อมาในวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2501 ทั้งสองพระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรในจังหวัดภาคเหนือ ในวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2501 รถยนต์พระที่นั่งถึงจังหวัดเชียงใหม่ และได้เสด็จไปยังอำเภอหางดง สันป่าตอง ในวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2501 และเสด็จไปยังอำเภอแมริม แม่แตง อำเภอฝาง ในวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2501 (โรม บุนนาค, 2560)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2502 ทั้งสองพระองค์ได้เสด็จโดยรถไฟ และรถยนต์พระที่นั่งเยี่ยมราษฎรในภาคใต้

จากพระปฐมบรมราชโองการ เนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ในวันศุกร์ที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2493 หรือ วันฉัตรมงคล ซึ่งเปรียบประดุจเช่น สัญญาประชาคม (Social Contract) และประสบการณ์ที่เสด็จประพาสต้นเยี่ยมเยียนราษฎรทั่วประเทศ จึงเป็นแรงพลักผลักดันที่สำคัญทำให้เกิดโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั่วประเทศถึง 4,741 โครงการ (สำนักงาน กปร., 2560)

เนื่องจากการเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ตลอดระยะเวลาครองราชสมบัติ และได้เสด็จประพาสทั่วทุกภูมิภาคของไทย ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งในเมืองและท้องถิ่นกันดาร

จากการเสด็จประพาสต้น จึงก่อให้เกิดโครงการในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนดังกล่าวแล้ว ในการวิจัยเรื่องนี้ จะเจาะลึกศึกษาการเสด็จประพาสต้นในบางพื้นที่ของจังหวัดเชียงใหม่ ในเขตอำเภอแม่วาง อำเภอแมริม อำเภอสันกำแพง และอำเภอแม่ออน ซึ่งเป็นอำเภอที่มีชาวไทย ชาวกะเหรี่ยง และม้ง อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่สูง ภูเขาและป่าไม้ มีปัญหาในด้านการคมนาคม การบุกรุกทำไร่เลื่อนลอย การปลูกฝิ่น การขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานด้านการผลิต ความยากจน โรคภัยไข้เจ็บ ฯลฯ

ความแร้นแค้น ความยากลำบากของราษฎรในท้องถิ่นดังกล่าว พระเจ้าแผ่นดินได้แก้ปัญหาอย่างไรในระยะเริ่มต้นตั้งแต่ พ.ศ. 2512-2530 และได้ขยายต่อมาเพื่อเป็นต้นแบบของพื้นที่อื่น ๆ อย่างไรในระยะ พ.ศ. 2531-2560 ในการพัฒนาอย่างยั่งยืน เกิดนวัตกรรมอะไรบ้าง ยกตัวอย่างเช่น พืชผลเมืองหนาว กาแฟ การเลี้ยงสัตว์ การแปรรูปผลิตผลการเกษตร ฯลฯ ซึ่งเป็นแบบอย่างในการพัฒนาพื้นที่อื่น ๆ

ความแตกต่างในการพัฒนาอย่างยั่งยืน ระหว่างชาวไทย ชาวกะเหรี่ยง และชาวม้ง วิเคราะห์ผลสำเร็จ มีตัวชี้วัดแตกต่างกันอย่างไร สอดคล้องกลมกลืนหรือไม่ระหว่างเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนาอย่างยั่งยืนและแนวพระราชดำริของพระองค์

ด้วยเหตุผลดังกล่าวแล้ว จึงได้วิจัยเรื่องนี้

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์สาเหตุของการเสด็จประพาสต้น
2. เพื่อสังเคราะห์ปัญหาของราษฎรที่ได้รับจากการประพาสต้น
3. เพื่อศึกษาแนวพระราชดำริ วิธีการ โครงการของพระเจ้าแผ่นดิน ในการแก้ปัญหาความแร้นแค้น ให้แก่ราษฎร
4. เพื่อวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นจากโครงการว่าสอดคล้องกับหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนหรือไม่
5. เพื่อวิเคราะห์การพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักภูมิสังคม

ขอบเขตของโครงการวิจัย

1. พื้นที่วิจัย คือพื้นที่โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และโครงการหลวงในเขตอำเภอแม่ว่าง แม่ริม สันกำแพง และแม่ออน
2. ระยะเวลา ตั้งแต่ พ.ศ. 2512-2561
3. ประชากร เพื่อศึกษาเปรียบเทียบในการพัฒนาอย่างยั่งยืน 3 กลุ่ม คือ คนไทย กะเหรี่ยง และม้ง

วิธีการดำเนินการวิจัย และสถานที่ทำการทดลอง/เก็บข้อมูล

ประเภทและแบบของการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้กระบวนการวิจัยโดยการศึกษาเอกสาร ทั้งประเภทขั้นต้น (Primary Source) และเอกสารชั้นรอง (Secondary Source) ประกอบด้วยการออกสังเกตพื้นที่จริง การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบกับผู้วิจัยเคยเห็นพื้นที่มีประสบการณ์ในพื้นที่ ตั้งแต่ก่อนเกิดโครงการ และต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วม (Community Base) ในกระบวนการวิจัย วิธีการดังกล่าวแล้วจะใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพในเรื่องนี้ เพื่อถอดบทเรียนจากผลการวิจัยมาใช้ประโยชน์ต่อไป

ประชากร

ประชากรประกอบด้วยโครงการหลวง โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และบุคลากรชาวบ้าน หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ ในเขตอำเภอแม่ว่าง แม่ริม แม่ออน และสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ประชากรประกอบด้วย คนไทย กะเหรี่ยง และม้ง

กลุ่มตัวอย่าง

อำเภอแม่ว่าง เก็บกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ในเขตโครงการหลวงทุ่งหลวง กลุ่มเป้าหมายประชากรคือ กะเหรี่ยง

อำเภอสันกำแพง เก็บตัวอย่างในพื้นที่เขตโครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในเขตลุ่มน้ำแม่ออน ประชากรเป้าหมาย คือ คนไทย

อำเภอแมริม เก็บตัวอย่างจากพื้นที่รับผิดชอบในโครงการหลวงหนองหอย และโครงการหลวงแม่สาใหม่ รวมทั้งพื้นที่ในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินเขตลุ่มน้ำสา ประชากรกลุ่มเป้าหมายคือ ม้ง

การเก็บตัวอย่างพื้นที่โครงการแตกต่างกัน และกลุ่มเป้าหมายประชากรแตกต่างกันตามชาติพันธุ์ เพื่อการศึกษาตัวแปรตามที่เกิดจากฐานของ “ภูมิสังคม”

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

1. แบบสัมภาษณ์
2. แบบบันทึกการประชุมกลุ่มย่อย
3. แบบการสังเกต
4. แผนผัง แผนที่ กล้องถ่ายรูป ฯลฯ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. ศึกษาเอกสารขั้นต้น เอกสารชั้นรอง เพื่อรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น
2. ออกสำรวจพื้นที่กลุ่มเป้าหมาย แล้ววิเคราะห์กับเอกสารขั้นต้น และชั้นรอง
3. สร้างแบบสอบถามเพื่อสอบถามผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย
4. จัดการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อศึกษา วิเคราะห์ข้อมูล
5. นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแนวคิด ทฤษฎี และหลักฐานอื่น ๆ มาประกอบ

แล้วสังเคราะห์หาสาเหตุ ผลที่เกิดขึ้น วิธีการแก้ไข

6. นำข้อสรุปจากการสังเคราะห์ทั้งหมด เสนอต่อชาวบ้าน และผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ความเชื่อมั่น

7. เสนอรายงานการวิจัย แบบพรรณนาวิเคราะห์

การตรวจสอบข้อมูล

1. การตรวจสอบข้อมูลสามเส้า ด้านข้อมูล (Data Triangulation) จากการสัมภาษณ์ เอกสาร และการสังเกต ว่าสอดคล้องตรงกัน น่าเชื่อถือได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

2. การตรวจสอบความเชื่อมั่น เทียบตรงด้วยการเก็บข้อมูลโดยใช้ความถี่ คือ สัมภาษณ์หลาย ๆ คน ในหนึ่งพื้นที่ และต่างพื้นที่ การสังเกตสถานที่หลาย ๆ ครั้ง ต่างกิจกรรม ต่างเวลา

3. การตรวจสอบเอกสาร โดยการวิเคราะห์ภายในว่าใครเขียน เขียนเพื่ออะไร ชนชั้นผู้เขียนเกี่ยวข้องกับข้อเขียนหรือไม่ วิเคราะห์ภายนอก คือศึกษาบริบทของพื้นที่ ด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมประกอบด้วย

4. การใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ และวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในการตรวจสอบข้อมูล เพื่อหาข้อสรุป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล กระทำพร้อม ๆ กัน และบันทึกผลที่เกิดขึ้น ผลที่เกิดขึ้นต้องมีการตรวจสอบกับแนวคิด ทฤษฎี ว่าสอดคล้องกันหรือไม่ เพราะเหตุใด

การเสนอข้อมูล

การเสนอข้อมูลในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์ มีรูปภาพ แผนภูมิ แผนที่ แผนผัง ตาราง ฯลฯ ประกอบการพรรณนาวิเคราะห์ เพื่อตอบคำถามการวิจัย หรือวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้ทุก ๆ ประการ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลงานวิจัยได้แสดงให้เห็นว่า การเสด็จประพาสต้นของพระเจ้าแผ่นดินส่งผลให้เกิดการแก้ปัญหาการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างไร ในการนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน และทำให้ท้องถิ่นบูรณาการพัฒนาด้านที่ดียิ่งขึ้น
2. ผลงานวิจัยได้เห็นแบบอย่างในการทรงงาน เพื่อนำไปสู่ผลสำเร็จ และแบบอย่างดังกล่าวยังเป็นบทเรียนในการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป
3. ถ้าผลการวิจัย พบว่า มีเหตุการณ์อะไรบางอย่างที่ไม่ส่งผลต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ด้านใดบ้าง ผลงานวิจัยก็จะได้เป็นแบบเรียนตัวอย่าง ในการแก้ไขปรับปรุง
4. ผลงานวิจัยจะเป็นตำรา แบบเรียนอย่างดีของสถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานที่ศึกษาเรื่อง “ศาสตร์พระราชา” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ซึ่งจะเปิดสอนหลักสูตรศาสตร์พระราชา ในระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตวิทยาลัย

ระยะเวลาในการทำวิจัย

เดือนตุลาคม พ.ศ. 2560-กันยายน พ.ศ. 2561

คำสำคัญ (Keywords) ของโครงการวิจัย

การเสด็จประพาสต้น (Royal Tourism) หมายถึง การเสด็จประพาสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เพื่อทรงเยี่ยมเยียนทุกข์ สุข และแก้ไขปัญหาให้แก่ราษฎร

การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) หมายถึง การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ส่งผลกระทบต่อความต้องการของคนรุ่นต่อไปในอนาคต

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (Royal Initiative Project) หมายถึง โครงการที่เกิดจากแนวพระราชดำริ หรือเกิดจากข้อเสนอของราษฎร หรือหน่วยราชการ เพื่อเสนอแนะในการแก้ปัญหาให้ราษฎร หรือหน่วยราชการ เพื่อเสนอแนะในการแก้ปัญหาให้ราษฎร โดยมอบหมายให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันดำเนินงาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (His Majesty the King) หมายถึง พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

โครงการหลวง (Royal Project) หมายถึง โครงการส่วนพระองค์ที่มีวัตถุประสงค์จัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือชาวเขาให้ปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่น ลดการทำไร่หมุนเวียน เพื่ออนุรักษ์ระบบนิเวศป่าและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังช่วยเหลือคนไทยในเขตพื้นที่สูงให้มีความเจริญที่ทันสมัย และช่วยให้คนไทยในที่ราบไม่ขาดแคลนน้ำในการเกษตร

ความยั่งยืน (Sustainability) หมายถึง ความยั่งยืนในการพัฒนาที่ก่อให้เกิดความกลมกลืนระหว่างเศรษฐกิจ (Economic) สิ่งแวดล้อม (Environment) และสังคม (Social)

ศาสตร์พระราชา (The King's Philosophy) ศาสตร์พระราชา หมายถึง องค์ความรู้ของพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งได้สังเคราะห์และรู้แจ้งในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ (Pure Science) สังคมศาสตร์ (Social Science) วิทยาศาสตร์ประยุกต์ (Applied Science) นอกจากนี้ศาสตร์พระราชายังรวมถึงศาสตร์ทางด้านศิลปะ (Art) อีกด้วย

ภูมิสังคม (Socio-Geography) หมายถึง สภาพทางภูมิศาสตร์ และสังคม วัฒนธรรมของประชาชนในแต่ละพื้นที่ ซึ่งแตกต่างกันตามหลักภูมิศาสตร์และสังคม

เอกสารและงานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยแนวคิด (Thought) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- โครงการหลวง
- หลักการทรงงาน
- การพัฒนาอย่างยั่งยืน
- งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ได้อธิบายลักษณะของโครงการไว้ดังนี้ (สรุปภาพรวม ข้อมูลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2560) โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และพระบรมวงศ์ รวม 6 พระองค์ ดังนี้

1. พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
2. สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
3. สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
4. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
5. สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
6. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี

ระยะเวลาตั้งแต่มีโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พ.ศ. 2495 จนถึงสิ้นเดือนกันยายน พ.ศ. 2560

ที่มาของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จาก 3 แหล่ง ดังนี้

1. เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่ได้พระราชทานพระราชดำริโดยตรง

2. เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เกิดจากการที่ราษฎรทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอพระราชทานความช่วยเหลือ

3. เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่หน่วยงานได้กราบบังคมทูลรายงานและ/หรือขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยเรียบร้อยแล้ว

การแบ่งประเภทโครงการ

สำนักงาน กปร. ได้แบ่งประเภทของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริออกเป็น 8 ประเภท ดังนี้

1. โครงการพัฒนาด้านแหล่งน้ำ
2. โครงการพัฒนาด้านการเกษตร
3. โครงการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม
4. โครงการพัฒนาด้านการส่งเสริมอาชีพ
5. โครงการพัฒนาด้านสาธารณสุข
6. โครงการพัฒนาด้านคมนาคม/สื่อสาร
7. โครงการพัฒนาด้านสวัสดิการสังคม/การศึกษา
8. โครงการพัฒนาแบบบูรณาการ และโครงการพัฒนาด้านอื่น ๆ โดยแบ่งเป็น
 - 8.1 โครงการพัฒนาแบบบูรณาการ
 - 8.2 โครงการพัฒนาด้านอื่น ๆ

สำนักงาน กปร. ได้รวบรวมโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ณ เดือนกันยายน 2560 มีจำนวนทั้งสิ้น 4,741 โครงการ แยกเป็นภาคและการพัฒนาด้านต่าง ๆ ตามตารางสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ 1.1 แสดงจำนวนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

การพัฒนาด้าน	ภาค					รวม
	เหนือ	กลาง	ตะวันออก เฉียงเหนือ	ใต้	ไม่ระบุ พื้นที่ฯ	
1. โครงการพัฒนาด้านแหล่งน้ำ	1,255	511	851	631	0	3,248
2. โครงการพัฒนาด้านการเกษตร	47	51	44	28	0	170
3. โครงการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม	63	41	41	34	3	182
4. โครงการพัฒนาส่งเสริมอาชีพ	89	35	121	94	0	339
5. โครงการพัฒนาด้านสาธารณสุข	15	16	9	7	11	58
6. โครงการพัฒนาคมนาคม/สื่อสาร	23	22	20	22	0	87
7. โครงการพัฒนาด้านสวัสดิการสังคม/ การศึกษา	203	75	53	63	4	398
8. โครงการพัฒนาแบบบูรณาการ	105	62	52	33	7	259
รวม	1,800	813	1,191	912	25	4,741

ที่มา : สำนักงาน กปร. กันยายน 2560

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ในระยะแรก ๆ นั้น สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. โครงการที่มีลักษณะศึกษา ค้นคว้า ทดลองเป็นการส่วนพระองค์

โครงการดังกล่าวนี้เท่ากับการเตรียมพระองค์ในด้านข้อมูลและความรอบรู้ที่จะทรงนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและเผยแพร่แก่เกษตรกร รวมทั้งเป็นการแสวงหาแนวทางการพัฒนาที่ถูกต้องและเหมาะสมกับสภาพสังคมไทยและสภาพแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่นด้วย

2. โครงการที่มีลักษณะเริ่มเข้าไปแก้ไขปัญหาลึกของการเกษตร

เนื่องจากเกษตรกรประสบปัญหาและอุปสรรคในการทำเกษตรกรรมมากขึ้นทุกขณะ ซึ่งในขณะที่พระองค์ทรงมีโครงการทดลองและเรียนรู้ไปด้วยกัน จะทรงเริ่มก้าวเข้าสู่การดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหของเกษตรกรอย่างแท้จริง ระยะแรกโครงการยังจำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะบริเวณรอบ ๆ ที่ประทับในส่วนภูมิภาค รูปแบบของการพัฒนาแก้ปัญหา คือ การพัฒนาแบบผสมผสาน (Integrated Development)

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้อยู่มากมายหลายสาขา หลายประเภท ในระยะแรกมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป ดังนี้คือ (สำนักงาน กปร. ม.ป.ป.)

1. โครงการตามพระราชประสงค์

หมายถึง โครงการซึ่งทรงศึกษาทดลองปฏิบัติเป็นส่วนพระองค์ ทรงศึกษาหารือกับผู้เชี่ยวชาญในวงงาน ทรงแสวงหาวิธีการทดลองปฏิบัติ ทรงพัฒนาและส่งเสริม แก้ไขดัดแปลงวิธีการ

2. โครงการหลวง

พระองค์ทรงจะจงดำเนินการพัฒนาและบำรุงรักษาต้นน้ำลำธารในบริเวณป่าเขาในภาคเหนือ เพื่อบรรเทาอุทกภัยในที่ลุ่ม ด้วยเหตุผลที่พื้นที่เหล่านี้เป็นเขตแดนชาวไทยภูเขา จึงทรงมีโอกาสพัฒนาชาวเขาชาวดอยให้อยู่ดีกินดี ให้เลิกการปลูกฝิ่น เลิกการตัดไม้ทำลายป่า ทำไร่เลื่อนลอย และเลิกการค้าไม้เถื่อน ของเถื่อน อาวุธยุทโธปกรณ์ นอกกฎหมาย ทรงพัฒนาช่วยเหลือให้ปลูกพืชหมุนเวียนที่มีคุณค่าสูง ขนส่งง่าย ปลูกข้าวไร่ และเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อบริโภค รวมคุณค่าผลผลิตแล้วให้ได้คุณค่าแทนการปลูกฝิ่น ทั้ง ๆ ที่งานของโครงการนี้กินเวลายาวนานกว่าจะเกิดผลได้ ต้องใช้เวลา นานนับสิบปี การดำเนินงานจะยากลำบากสักเพียงใดมิได้ทรงทอดทิ้ง การพัฒนาค่อย ๆ ได้ผลดีขึ้น ๆ

ชาวเขาชาวดอย มีความจงรักภักดี เรียกพระองค์ว่า “พ่อหลวง” และเรียกสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถว่า “แม่หลวง” โครงการของทั้งสองพระองค์จึงเรียกว่า “โครงการหลวง”

3. โครงการในพระบรมราชานุเคราะห์

โครงการในพระบรมราชานุเคราะห์ หมายถึง โครงการที่พระองค์ได้พระราชทานข้อเสนอแนะแนวทางพระราชดำริให้เอกชนไปดำเนินการ ด้วยกำลังเงิน กำลังปัญญา และกำลังแรงงาน พร้อมทั้งการติดตามผลงานให้ต่อเนื่องโดยภาคเอกชน เช่น โครงการพัฒนาหมู่บ้านสหกรณ์เนินดินแดง อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งสโมสรโรตารีแห่งประเทศไทยเป็นผู้จัด และดำเนินงานตามพระราชดำริ โครงการพจนานุกรม โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เป็นต้น

4. โครงการตามพระราชดำริ

โครงการตามพระราชดำรินี้ในปัจจุบันเรียกว่า “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการประเภทนี้เป็นโครงการที่ทรงวางแผนพัฒนา ทรงเสนอแนะให้รัฐบาลร่วมดำเนินการตามแนวพระราชดำริ โดยพระองค์เสด็จฯ ร่วมทรงงานกับหน่วยงานของรัฐบาล ซึ่งมีทั้งฝ่ายพลเรือน ตำรวจ ทหาร โครงการตามพระราชดำริ” มีกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย ปัจจุบันมีลักษณะที่เป็นโครงการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ที่ดำเนินการเสร็จสิ้นภายในระยะเวลาสั้น และระยะเวลายาวที่มากกว่า 5 ปี ขณะเดียวกันก็มีลักษณะที่เป็นงานด้านวิชาการ เช่น โครงการเพื่อการศึกษาค้นคว้าทดลอง หรือโครงการที่มีลักษณะเป็นงานวิจัย เป็นต้น

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เริ่มต้นจัดเป็นโครงการตั้งแต่ พ.ศ. 2495 ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2559 รวมทั้งหมด 4,741 โครงการ

ในการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริให้เป็นไปตามแนวพระราชดำริ และบรรลุวัตถุประสงค์ ควรจะได้ดำเนินการโดยมีหลักการสำคัญ ๆ คือ

1. การแก้ไขปัญหเฉพาะหน้า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเน้นอยู่เสมอว่า โครงการของพระองค์นั้นเป็นโครงการที่มุ่งช่วยเหลือ แก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่ราษฎรกำลังประสบอยู่ พระองค์ทรงมีพระราชดำริถึงความจำเป็นนี้ว่า...

“...ถ้าปวดหัวก็คิดอะไรไม่ออก ..เป็นอย่างนั้นต้องแก้ไขการปวดหัวนี้ก่อน แต่ปวดหัว ไข้ยาแก้ปวด ..หรือยาอะไรก็ตามแก้ปวดหัว มันไม่ได้แก้อาการจริง แต่ต้องแก้ปวดหัวก่อน เพื่อที่จะให้อยู่ในสภาพที่คิดได้ แล้วอีกอย่างคือแบบ Macro นี้ เขาจะทำแบบรื้อทั้งหมด ฉันไม่เห็นด้วย ..อย่างบ้านคนอยู่ เราบอกบ้านนี้มันผุดตรงโน้นผุดตรงนี้ ไม่คุ้มที่จะไปซ่อม.. เอาตกลกรรือบ้านนี้ ระเบิดเลย เราจะไปอยู่ที่ไหน ไม่มีที่อยู่ ก็ต้องค้ากันเสียก่อน แล้วค่อย ๆ ดูตรงนี้พออยู่ได้ ไปรื้อตรงห้องโน้นแล้วค่อย ๆ สร้าง แล้วมารื้อห้องนี้ ... วิธีทำจะต้องค่อย ๆ ทำจะไประเบิดหมดไม่ได้...”

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เน้นหลักมุ่งแก้ปัญหาเฉพาะหน้าซึ่งต้องการแก้ไขปัญหาย่างรีบด่วน เช่น กรณีเขตพื้นที่อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นเขตติดต่อกับประเทศกัมพูชา และเป็นพื้นที่ยากจนในเขตอิทธิพลของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ที่ขบวนการพัฒนาของรัฐยังเข้าไปไม่ถึง ภายหลังจากมีโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเข้าไปดำเนินการแล้ว ปัญหาความมั่นคงที่เคยมีอยู่ก็ลดน้อยลงและหมดสิ้นไปในที่สุด แม้กระทั่งปัจจุบันโครงการที่แก้ปัญหาเฉพาะหน้า และจะมีผลระยะยาวต่อไป คือ การแก้ไขปัญหการจราจร และการป้องกันน้ำท่วมในเขตกรุงเทพมหานคร เป็นต้น

2. การพัฒนาต้องเป็นไปตามขั้นตอน ตามลำดับความจำเป็น ประหยัด

เพื่อให้มีรากฐานที่มั่นคงก่อน แล้วจึงดำเนินการเพื่อความเจริญก้าวหน้าในลำดับต่อ ๆ ไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเน้นการพัฒนาที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนในลักษณะการพึ่งตนเอง ทรงใช้คำว่า “ระเบิดจากข้างใน” นั่นคือ ทำให้ชุมชน หมู่บ้าน มีความเข้มแข็งก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอกได้อย่างไม่ลำบาก ดังแนวพระราชดำรัสต่อไปนี้

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือความพอมีพอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้าง ค่อยเสริมความเจริญ และฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชน โดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยประเทศหลายประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงอยู่ในเวลานี้...

การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชน ในการประกอบอาชีพและตั้งตัวให้มีความพอมีพอกิน พอใช้ ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้นเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะผู้ที่มีอาชีพ และฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงต่อไปโดยแน่นอน ส่วนการถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญให้ค่อยเป็นไปตามลำดับ ด้วยความรอบคอบระมัดระวังและประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลว และเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์...”

3. การพึ่งตนเอง

การพัฒนาตามแนวพระราชดำริเพื่อแก้ไขปัญหาในเบื้องต้น ด้วยการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อให้มีความแข็งแรงที่จะมีแนวคิดในการดำรงชีวิตต่อไปแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็คือการพัฒนาให้ประชาชนสามารถอยู่ในสังคมได้ตามสภาพและความสามารถ “พึ่งตนเองได้” ในที่สุด ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งดังนี้

“...การเข้าใจถึงสถานการณ์ของผู้ที่เราจะช่วยเหลือนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุด การช่วยเหลือให้เขาได้รับสิ่งที่เขาควรจะได้รับตามความจำเป็นอย่างเหมาะสม จะเป็นการช่วยเหลือที่ได้ผลดีที่สุด เพราะฉะนั้นในการช่วยเหลือแต่ละครั้ง แต่ละกรณีจำเป็นที่เราจะพิจารณาถึงความต้องการและความจำเป็นก่อน และต้องทำความเข้าใจกับผู้ที่เราจะ

ช่วยให้เข้าใจด้วยว่าเขาอยู่ในฐานะอย่างไร สมควรที่จะได้รับความช่วยเหลืออย่างไร เพียงใด อีกประการหนึ่งในการช่วยเหลือนั้น ควรยึดหลักสำคัญว่า เราจะช่วยเหลือเขา เพื่อให้เขาสามารถช่วยเหลือตนเองได้ต่อไป...”

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เน้นหลัก “การพึ่งตนเอง” เพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎร เช่น โครงการธนาคารข้าว โครงการธนาคารโค-กระบือ โครงการพัฒนาที่ดินตามพระราชประสงค์ “หุบกะพง” อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งดำเนินการเพื่อให้ประชาชนมีที่อยู่อาศัยทำกินและรวมตัวกันในรูปแบบของกลุ่มสหกรณ์ เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนและการทำมาหากินร่วมกัน เป็นต้น นอกจากนี้โครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ในระยะหลังล้วนแต่เพื่อให้ประชาชนสามารถช่วยตัวเองได้ เพราะเป็นโครงการที่สนับสนุนให้ประชาชนสามารถประกอบอาชีพให้ได้ผลและมีประสิทธิภาพ เช่น โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การให้การอบรมความรู้สาขาต่าง ๆ ทั้งด้านการเกษตรและศิลปาชีพพิเศษ เป็นต้น

4. ภูมิสังคม

การพัฒนาตามแนวพระราชดำรินั้น จะต้องให้สอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นในภูมิภาคนั้น ๆ เนื่องจากแต่ละแห่ง คนไม่เหมือนกัน ขนบธรรมเนียมประเพณีก็ไม่เหมือนกัน ทรงใช้คำว่า “ภูมิสังคม” คือ ทรงดูลักษณะภูมิศาสตร์และลักษณะของสังคม ไม่ใช่เอาอะไรที่ทันสมัยมาก ๆ เข้าไปให้ชาวบ้าน ทั้งที่เขาไม่สามารถใช้ได้ หรือพยายามที่จะทำการเพาะปลูกบนเขา หรือพื้นที่แห้งแล้งให้ได้ อย่างนี้ถือว่าเป็นการดำเนินการที่ผิด พระองค์ทรงชี้แนะพวกเราอยู่ตลอดเวลาว่า การดำเนินการต่าง ๆ นั้น ต้องให้สอดคล้องกันกับลักษณะภูมิสังคม ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งความว่า

“...การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา ภูมิประเทศตามสังคมวิทยา คือ นิสัยใจคอของคนเราจะไปบังคับให้คนคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เราเข้าไปไปช่วย โดยที่จะคิดให้เขาเข้ากับเราไม่ได้ แต่ถ้าเราเข้าไปแล้ว เราเข้าไปดูว่าเขาต้องการอะไรจริง ๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง”

5. เรียบง่าย ประหยัด

ในการพัฒนาและช่วยเหลือราษฎรทรงใช้หลักในการแก้ไขปัญหาด้วยธรรมชาติ เรียบง่าย และประหยัด ราษฎรสามารถทำได้เอง หาได้ในท้องถิ่น และประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาคนั้น มาแก้ไขปัญหาโดยไม่ต้องลงทุนสูง หรือใช้เทคโนโลยีที่ยุ่ยากนัก ดังที่นายสุเมธ ตันติเวชกุล อดีตเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้กล่าวไว้ว่า...

“วิธีการแก้ไขปัญหานั้น ทรงใช้ความเรียบง่าย ใช้ธรรมชาติเข้าแก้ไขตนเอง อยู่ตลอดเวลา ถ้าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของประชาชน จะทรงสวมวิญญาณของเกษตรกรเข้าไปแก้ไขปัญหานั้น ทรงตรัสอยู่เสมอว่า อย่าได้เอาอะไรที่ชาวบ้านไม่สามารถทำได้ไป ยัดเยียดให้เขา วิธีการแก้ปัญหานั้นของพระองค์นั้น บางครั้งเรียบง่าย จนกระทั่งเรานึกไม่ถึง ทรงรับสั่งว่า จะเอาธรรมสู่ธรรม อย่างกรณีเรื่องของน้ำเน่าเนิ่น ก็ทรงเอาผักตบชวามาสู้แล้วก็สู้ได้ผลด้วย เช่น ที่บึงมะก้าน ที่น้ำเคยเน่าเป็นอย่างมาก เดียวนี้ น้ำดีขึ้นมาก”

6. การส่งเสริมความรู้ และเทคนิควิชาการสมัยใหม่ที่เหมาะสม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่าควรที่จะสร้างเสริมสิ่งที่ชาวบ้านในชนบทขาดแคลน และเป็นความต้องการ ซึ่งก็คือความรู้ในการทำมาหากิน การทำเกษตร โดยการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ พระองค์ทรงเน้นถึงความจำเป็นที่จะต้องมี “ตัวอย่างของความสำเร็จ” มีพระราชประสงค์ที่จะให้ราษฎรในชนบทมีโอกาสได้รู้ได้เห็นถึงตัวอย่างของความสำเร็จนี้และนำไปปฏิบัติได้เอง พระองค์จึงพระราชดำริให้จัดตั้ง “ศูนย์การศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ขึ้นในทุกภูมิภาคของประเทศ เพื่อเป็นสถานศึกษา ทดลอง วิจัย และแสวงหาความรู้ เทคนิควิชาการสมัยใหม่ที่ราษฎร “รับได้” นำไป “ดำเนินการเองได้” และเป็นวิธีการที่ “ประหยัด” เหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และการประกอบอาชีพของราษฎรที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคนั้น ๆ เมื่อได้ผลจากการศึกษาแล้วจึงนำไปส่งเสริมให้เกษตรกรได้ใช้ในการประกอบอาชีพต่อไป พระองค์ทรงปรารถนาที่จะให้ตัวอย่างของความสำเร็จทั้งหลายได้กระจายไปสู่ท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศ และสามารถนำไปปฏิบัติได้ผลอย่างจริงจัง

7. การอนุรักษ์และพัฒนาศรีพระธาตุอย่างยั่งยืน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสนพระราชหฤทัยในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เนื่องจากในการพัฒนาประเทศในระยะเวลาที่ผ่านมาได้เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ทำให้เศรษฐกิจขยายตัวในอัตราที่สูงและรวดเร็ว โครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศได้เปลี่ยนไปสู่การผลิตที่มุ่งสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการเป็นหลัก มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติกันอย่างฟุ่มเฟือย โดยมีได้มีการฟื้นฟูทรัพยากรที่ถูกทำลายให้กลับคืนสู่สภาพเดิม จนในที่สุดได้ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้พระราชทานแนวทางแก้ไขในการพัฒนาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีผลโดยตรงต่อการพัฒนาการเกษตร ดังนั้น จึงทรงมุ่งที่จะให้มีการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนควบคู่กับการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม เพื่อเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศในระยะยาว ทรงสนพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่งต่อการทำนุบำรุงปรับปรุงสภาพของทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ ที่ดิน แหล่งน้ำ การประมง ให้อยู่ในสภาพที่มีผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตอย่างมากที่สุด

โครงการหลวง

นิยามโครงการหลวง

โครงการหลวง คือ โครงการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีสายพระเนตรอันยาวไกล เพื่อความผาสุกของประชาชนและความมั่นคงของประเทศ ทรงก่อตั้ง “โครงการหลวง” ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2512 เพื่อส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้กับชาวเขา จัดพื้นที่ปลูกฝิ่น และพื้นที่ปลูกป่าน้ำลำธารในพื้นที่เทือกเขาสูงทางตอนเหนือของประเทศ (ผ่านพบโครงการหลวงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว)

ประวัติโครงการหลวง

โครงการหลวงเกิดขึ้นตามแนวพระราชดำริ และพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ในระยะแรก โดยมีวัตถุประสงค์ในการลดการปลูกฝิ่น จัดหาพืชอย่างอื่นปลูกทดแทนฝิ่น ลดการบุกรุกป่า เผาป่า เพื่อทำไร่หมุนเวียน พื้นฟูอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธาร และช่วยเหลือราษฎรในเขตภูเขา ซึ่งทุรกันดาร ห่างไกลความเจริญให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ในระยะแรกพระราชทานชื่อว่า “โครงการหลวง พระบรมราชานุเคราะห์ชาวเขา” โดยมี หม่อมเจ้าภีศเดช รัชนี ดำรงตำแหน่ง ผู้อำนวยการโครงการ จัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกที่ดอยอ่างขาง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ปี พ.ศ. 2512

ต่อมาในปี พ.ศ. 2523 เปลี่ยนชื่อให้เหมาะสมอีกครั้งเป็น “โครงการหลวง” ในปี พ.ศ. 2535 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระราชดำริเปลี่ยนแปลงสถานภาพของโครงการหลวง โดยโปรดเกล้าฯ ให้จดทะเบียนเป็นมูลนิธิ เมื่อเดือนมีนาคม 2535 เรียกว่า “มูลนิธิโครงการหลวง” พระองค์ทรงเป็นนายกิตติมศักดิ์ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานทรัพย์สินเริ่มแรกของมูลนิธิเป็นเงินสด 500,000 บาท ในการประชุมของคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2535 ได้พิจารณาเรื่องพระราชดำริที่จะให้โครงการหลวงจดทะเบียนเป็นมูลนิธิ และขอให้คณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุมัติในหลักการรวม 3 เรื่อง คือ (จุลลิตี ชูชาติ, 2553 : 12-15)

1. ให้จัดตั้งคณะกรรมการคณะหนึ่งเรียกว่า “คณะกรรมการอำนวยการและประสานงานมูลนิธิโครงการหลวง” ซึ่งประกอบด้วยนายกรัฐมนตรี เป็นประธาน และปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นกรรมการและเลขานุการ ส่วนองค์ประกอบอื่น ๆ และอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการฯ ให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้พิจารณา

2. ให้สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ทำหน้าที่เป็นฝ่ายเลขานุการ และให้จัดตั้งหน่วยงานระดับกองขึ้นเพื่อทำหน้าที่ประสานงานกับ มูลนิธิโครงการหลวง รวมทั้งรับโอนงานบางส่วนจากมูลนิธิโครงการหลวง มายังรัฐบาลเพื่อดำเนินการต่อไป

3. ให้สำนักงานประมาณจัดสรรงบประมาณประเภทเงินอุดหนุนให้แก่มูลนิธิโครงการหลวงเป็นรายปี โดยตั้งไว้ที่สำนักราชเลขาธิการ เพื่อใช้ดำเนินงานของมูลนิธิโครงการหลวง ด้านการดำเนินงานเพื่อให้เป็นไปตามมติคณะรัฐมนตรีนายกรัฐมนตรีในฐานะประธานคณะกรรมการอำนวยการฯ และได้แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการปฏิบัติงานขึ้นเมื่อวันที่ 12 กันยายน 2535 โดยมีปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธาน คณะอนุกรรมการประกอบด้วยผู้แทน สำนักงานประมาณและหัวหน้าส่วนราชการระดับอธิบดีของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ (ม.จ.ภีศเดช รัชนี, 2551 : 45)

- 3.1 ช่วยชาวเขาเพื่อมนุษยธรรม
- 3.2 ช่วยไทยโดยลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติคือป่าไม้และต้นน้ำลำธาร
- 3.3 กำจัดการปลูกฝิ่น
- 3.4 รักษาดินและใช้พื้นที่ให้ถูกต้อง คือ แบ่งเขตพื้นที่ป่า และพื้นที่ทำกิน

ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2560) มูลนิธิโครงการหลวงมีศูนย์พัฒนาโครงการหลวงจำนวน 39 แห่ง ดำเนินงานในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ 28 แห่ง จังหวัดลำพูน 1 แห่ง จังหวัดเชียงราย 6 แห่ง จังหวัดแม่ฮ่องสอน 2 แห่ง จังหวัดพะเยา 1 แห่ง และจังหวัดตาก 1 แห่ง จำนวน 39 แห่งดังกล่าวนี้ ได้แบ่งออกเป็นสถานีวิจัย 4 สถานี และมีรายชื่อศูนย์พัฒนาโครงการหลวง 39 แห่ง ดังนี้

1. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแก่งน้อย (พ.ศ. 2523)
2. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองเขียว (พ.ศ. 2523)
3. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยลึก (พ.ศ. 2521)
4. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ (พ.ศ. 2522)
5. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงปางอุ๋ง (พ.ศ. 2522)
6. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ (พ.ศ. 2522)
7. สถานีวิจัยโครงการหลวงแม่หลอด (พ.ศ. 2517)
8. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะ (พ.ศ. 2528)
9. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สะป๊อก (พ.ศ. 2535)
10. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แพะ (พ.ศ. 2544)
11. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่ (พ.ศ. 2525)
12. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย (พ.ศ. 2527)
13. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงขุนวาง (พ.ศ. 2525)
14. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหมอกจ๋าม (พ.ศ. 2526)
15. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงดินตก (พ.ศ. 2524)
16. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงขุนแปะ (พ.ศ. 2526)
17. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยส้มป่อย (พ.ศ. 2543)
18. สถานีเกษตรหลวงอินทนนท์ (พ.ศ. 2522)
19. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยง (พ.ศ. 2524)
20. สถานีเกษตรหลวงอ่างขาง (พ.ศ. 2512)
21. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ปอนหลวง (พ.ศ. 2543)
22. สถานีเกษตรหลวงปางดะ (พ.ศ. 2522)
23. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ทาเหนือ (พ.ศ. 2521)
24. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวง (พ.ศ. 2522)

25. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งเริง (พ.ศ. 2521)

26. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยเสี้ยว (พ.ศ. 2524)

27. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งเรา (พ.ศ. 2520)

28. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่โถ (พ.ศ. 2539)

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่ดำเนินงานอยู่ในพื้นที่จังหวัดลำพูน

1. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงพระบาทห้วยต้ม (พ.ศ. 2521)

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่ดำเนินงานอยู่ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย

1. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงสะเงาะ (พ.ศ. 2521)

2. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยแล้ง (พ.ศ. 2542)

3. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงผาตั้ง (พ.ศ. 2550)

4. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยโป่ง (พ.ศ. 2525)

5. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยน้ำริน (พ.ศ. 2525)

6. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยน้ำซุ่น (พ.ศ. 2526)

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่ดำเนินงานอยู่ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลาน้อย (พ.ศ. 2523)

2. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สะเรียง (พ.ศ. 2536)

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่ดำเนินงานอยู่ในพื้นที่จังหวัดพะเยา

1. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่งค่า (พ.ศ. 2530)

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดตาก

1. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงเลอตอ (พ.ศ. 2559)

พันธกิจโครงการหลวงทั้ง 39 แห่ง มีพันธกิจเหมือนกัน 6 ประการ ได้แก่

1. การพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยี

1.1 การพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีเกี่ยวกับพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์

1.2 การพัฒนาและส่งเสริมอาชีพภาคการเกษตร และนอกภาคเกษตร

2. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

3. การฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

4. การพัฒนาและบำรุงรักษาปัจจัยพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า การชลประทาน ฯลฯ

5. การดำเนินการวิจัย และพัฒนาการสร้างสรรค์รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ และองค์ความรู้จาก

ความสำเร็จของโครงการหลวง และโครงการพระราชดำริให้แก่ประชาชน

6. ปรับปรุงระบบการบริหารจัดการ เช่น งานพัฒนาบุคลากร การจัดทำแผนชุมชน โครงการหมู่บ้านสะอาด เป็นต้น

จากภารกิจดังกล่าวแล้ว จะเห็นได้ว่าศูนย์พัฒนาโครงการหลวง มิได้ส่งเสริมด้านอาชีพให้แก่เกษตรกรอย่างเดียว แต่มีงานในด้านการพัฒนาคน พัฒนาชุมชน การวิจัย และการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปด้วย หรือใช้หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน 3 ด้าน คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผลสำเร็จของโครงการหลวง

เป็นเวลา 47 ปี (พ.ศ. 2559) ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงก่อตั้งโครงการหลวงขึ้นมา เพื่อช่วยเหลือชาวเขาให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ได้ส่งเสริมการปลูกพืชผักเมืองหนาวทดแทนฝิ่น และฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธาร จนเป็นผลสำเร็จ

วันนี้งานของมูลนิธิโครงการหลวงได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ครอบคลุมพื้นที่มากกว่า 1 ล้าน 7 แสนไร่ มีเกษตรกรชาวเขาเผ่าต่าง ๆ และคนพื้นราบที่ได้รับประโยชน์ รวมกันกว่า 30,566 ครอบครัว จำนวนกว่า 145,898 คน พวกเขามีความมั่นคงในชีวิตเพิ่มมากขึ้น ความยากจนหมดสิ้นไป เกิดการรวมตัวกันเพื่อการพึ่งพาตนเอง มีจิตสำนึกที่ดีในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยกระบวนการที่มีส่วนร่วมของชุมชน องค์กรท้องถิ่น และหน่วยงานราชการต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด ที่ร่วมกันปฏิบัติงานในพื้นที่พัฒนาโครงการหลวงทั้ง 39 แห่ง

ปัจจุบันความสำเร็จของมูลนิธิโครงการหลวง เป็นที่ยอมรับของหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ทั้งภายในและต่างประเทศ ก่อให้เกิดความร่วมมือทางวิชาการในการพัฒนาที่สูงในระดับนานาชาติ เป็นสถานที่ศึกษาดูงานการพัฒนาเกษตรที่สูงในระดับภูมิภาค การพัฒนามาตามต้นแบบของโครงการหลวงได้ขยายต่อไปยังประเทศต่าง ๆ เช่น ภูฏาน อัฟกานิสถาน โคลัมเบีย และประเทศเพื่อนบ้าน ในเอเชีย

ผลจากความสำเร็จของมูลนิธิโครงการหลวง ทำให้ได้รับรางวัลโคลัมโบแพลนจาก The Colombo Plan : Drug Advisory Program (DAP) ซึ่งเป็นองค์กรที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกา เพื่อร่วมมือแก้ไขปัญหายาเสพติดในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ในฐานะเป็นองค์กรเดียวของโลกที่แก้ไขปัญหาการปลูกฝิ่นในเชิงสร้างสรรค์เป็นผลสำเร็จ เมื่อปี 2546 ณ กรุงโคลัมโบ ประเทศศรีลังกา

หลักการทรงงาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทุ่มเทพระวรกายตรากตรำและมุ่งมั่น เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนให้แก่พสกนิกร ไม่ว่าจะเชื้อชาติใด ศาสนาใด หรืออยู่ห่างไกลกันสักเพียงใด ก็มีทรงย่อท้อ เข้าไปช่วยเหลือราษฎรทั้งด้านสาธารณสุข การศึกษา สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน การเกษตร การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทั้งดิน น้ำ ป่าไม้ และพลังงาน หรือแม้กระทั่งการจรรจาทรงคิดค้นแนวทางแก้ไขอย่างแยบยล

การทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงยึดการดำเนินการในลักษณะทางสายกลาง ที่สอดคล้องกับสิ่งที่อยู่รอบตัว และสามารถปฏิบัติได้จริง ทรงมีความละเอียดรอบคอบและทรงคิดค้น

หาแนวทางการพัฒนาเพื่อมุ่งไปสู่ประโยชน์ต่อประชาชนสูงสุด มีคุณค่าและควรยึดเป็นแบบอย่างในการเจริญรอยตามเบื้องพระยุคลบาทนำมาปฏิบัติเพื่อให้บังเกิดผลแก่ตนเอง สังคม และประเทศชาติตลอดไป โดยมีแนวทางการทรงงาน ดังต่อไปนี้

มนุษย์สามารถเข้าถึงที่สูงสุด 3 ประการคือ (เกษม วัฒนชัย, 2552)

1. ความดี
2. ความจริง
3. ความงาม

ในความจริงที่มีความดีและความงาม ในความดีที่มีความจริงและความงาม ในความงามที่มีความจริงและความดี

คุณธรรม คือ สิ่งกำกับจิตใจให้ปรากฏออกมาเป็นพฤติกรรมที่กำหนดได้ว่าเป็นความดี ความจริง และความงาม

คนมีคุณธรรม คือ คนที่มีเครื่องกำกับจิตใจให้การกระทำและคำพูดปรากฏออกมาเป็นความดี ความจริง และความงาม

คนไร้คุณธรรม คือ คนที่มีเครื่องกำกับจิตใจให้การกระทำและคำพูดปรากฏออกมาเป็นความเลว ความเท็จ และความอปลักษณ์

หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2549)

1. ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ

การศึกษาที่พระราชทานโครงการใดโครงการหนึ่งนั้น จะทรงศึกษาข้อมูลรายละเอียดอย่างเป็นระบบ ทั้งจากข้อมูลเบื้องต้น จากเอกสาร แผนที่ สอบถามเจ้าหน้าที่ นักวิชาการและราษฎรในพื้นที่ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง เพื่อที่จะพระราชทานความช่วยเหลือได้อย่างถูกต้อง และรวดเร็ว ตรงตามความต้องการของประชาชน

2. สืบค้นจากข้างใน

พระองค์ทรงมุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาคน ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่เราเข้าไปพัฒนาให้มีสภาพพร้อมที่จะรับเสียก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การนำเอาความเจริญหรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชน หมู่บ้าน ที่ยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัว

3. แก้ปัญหาที่จุดเล็ก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเปี่ยมไปด้วยพระอัจฉริยภาพในการแก้ปัญหา ทรงมองปัญหาในภาพรวม (Macro) ก่อนเสมอ แต่การแก้ปัญหาของพระองค์จะเริ่มจากจุดเล็ก ๆ คือ การแก้ไขปัญหเฉพาะหน้าที่คนมักจะมองข้าม ดังพระราชดำรัสที่ว่า “...ถ้าปวดหัวก็คิดอะไรไม่ออก...เป็นอย่างนั้นต้องแก้ไขการปวดหัวนี้ก่อน..มันไม่ได้เป็นการแก้อาการจริง แต่ต้องแก้ปวดหัวก่อน เพื่อที่จะให้อยู่ในสภาพที่คิดได้..แบบ Macro นี้เราจะคิดแบบรู้ทั้งหมด ฉันทไม่เห็นด้วย.. อย่างบ้านคนอยู่เราบอกบ้านนี้

มันผิดตรงนั้น ผุดตรงนี้ไม่คุ้มที่จะไปซ่อม.. เอาตกลองรื้อบ้านนี้เลย เราจะไปอยู่ไหน ไม่มีที่อยู่.. วิธีทำต้องค่อย ๆ ทำ จะไปประเบิดหมดไม่ได้”

4. ทรงทำตามลำดับขั้น

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือ ความพอมีพอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน ใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควร และปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญ และฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับภาวะของประเทศและของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงในเวลานี้...”

5. ภูมิสังคม

“...การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศ ภูมิศาสตร์และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ ในสังคมวิทยา คือ นิสัยใจคอของคนเราจะไปบังคับให้คนอื่นคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เราเข้าไปช่วยโดยที่จะคิดให้เขาเข้ากับเราไม่ได้ แต่ถ้าเราเข้าไปแล้ว เราเข้าไปดูว่าเขาต้องการอะไร จริง ๆ แล้ว ก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง...”

6. องค์กรรวม

ทรงมีชีวิตคิดอย่างองค์รวม (Holistic) หรือมองอย่างครบวงจร ในการที่จะพระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับโครงการหนึ่งนั้นจะทรงมองเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นและแนวทางแก้ไขอย่างเชื่อมโยง ดังเช่น กรณีของ “ทฤษฎีใหม่” ที่พระราชทานให้แก่ปวงชนชาวไทย เป็นแนวทางในการประกอบอาชีพ นับเป็นแนวทางหนึ่งที่พระองค์ทรงมองอย่างองค์รวม ตั้งแต่การถือครองที่ดินโดยเฉลี่ยของประชาชนคนไทยประมาณ 10-15 ไร่ เพื่อการบริหารจัดการที่ดิน และแหล่งน้ำอันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการประกอบอาชีพ เมื่อมีน้ำในการทำเกษตรแล้วจะส่งผลให้ผลผลิตดีขึ้น และหากมีผลผลิตเพิ่มมากขึ้น เกษตรกรจะต้องรู้จักวิธีการจัดการและการตลาด รวมถึงการรวมกลุ่มรวมพลังชุมชนให้มีความเข้มแข็ง เพื่อพร้อมที่จะออกสู่การเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกได้อย่างครบวงจร นั่นคือทฤษฎีใหม่ ขั้นที่ 1, 2 และ 3

7. ไม่ติดตำรา

การพัฒนาตามแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีลักษณะของการพัฒนาที่อ่อนโลมและกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสภาพของสังคมจิตวิทยาแห่งชุมชน คือ “ไม่ติดตำรา” ไม่ผูกมัดติดกับวิชาการและเทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของคนไทย

8. ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด

ในเรื่องของความประหยัดนี้ ประชาชนชาวไทยทราบกันดีว่าเรื่องส่วนพระองค์ทรงใช้อย่างคุ้มค่าอย่างไร หรือฉลองพระองค์แต่ละองค์ทรงใช้อยู่เป็นเวลานานดังที่นายสุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา เคยเล่าว่า “...กองงานในพระองค์โดยท่านผู้หญิงบุตรี วีระไวทยะ บอกว่าปีหนึ่งพระองค์

เบิกดินสอ 12 แห่ง เดือนละแห่งใช้จนกระทั่งทุก ใครอย่าไปทิ้งของท่านนะจะกลัวเลย ประหยัดทุกอย่าง เป็นต้นแบบทุกอย่าง ทุกอย่างมีค่าสำหรับพระองค์หมด ทุกบาททุกสตางค์จะใช้อย่างระมัดระวัง จะสั่งให้เราปฏิบัติงานด้วยความรอบคอบ...”

9. ทำให้ง่าย Simplicity

ด้วยพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทำให้การคิดค้น ดัดแปลง ปรับปรุง และแก้ไขงานการพัฒนามันไปได้โดยง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน และที่สำคัญคือสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และระบบนิเวศโดยส่วนรวมใช้กฎแห่งธรรมชาติเป็นแนวทาง ฉะนั้นคำว่า “ทำให้ง่าย” จึงเป็นหลักคิดสำคัญที่สุดของการพัฒนาประเทศในรูปแบบของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

10. การมีส่วนร่วม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นนักประชาธิปไตย “ประชาธิปไตย” มาใช้ในการบริหารเพื่อเปิดโอกาสให้สาธารณชน ประชาชนหรือเจ้าหน้าที่ทุกระดับได้มาร่วมกันแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่จะต้องคำนึงถึงความคิดของประชาชน ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า “...สำคัญที่สุด จะต้องหัดทำให้กว้างขวางหนักแน่น รู้จักรับฟังความคิดเห็น แม้กระทั่งคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่นอย่างฉลาด เพราะการรู้จักรับฟังอย่างฉลาดนั้น แท้จริงคือการระดมสติปัญญา และประสบการณ์อันหลากหลาย มาอำนวยการประโยชน์ในการปฏิบัติบริหารงานให้ประสบความสำเร็จที่สมบูรณ์นั่นเอง...”

11. ประโยชน์ส่วนรวม

การปฏิบัติพระราชกรณียกิจ และการพระราชทานพระราชดำริ ในการพัฒนาและช่วยเหลือพสกนิกรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงระลึกถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ

12. บริการรวมที่จุดเดียว One-Stop Service

ทรงเน้นในเรื่องการสร้างความรู้ รัก สามัคคีและการร่วมมือร่วมใจกันด้วยการปรับลดช่องว่างระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่มีคนต่างคนต่างทำและยึดติดกับการเป็นเจ้าของเป็นสำคัญ ให้แปรเปลี่ยนของการร่วมมือกันตามแนวพระราชดำริ ในการดำเนินงานบริหารจัดการของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่มีอยู่ทั้ง 6 ศูนย์ ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ นับเป็นรูปแบบใหม่ของการบริหารราชการแผ่นดินของประเทศไทยอย่างแท้จริง

13. ทรงใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ

ทรงเข้าใจถึงธรรมชาติและต้องการให้ประชาชนใกล้ชิดกับธรรมชาติทรงมองอย่างละเอียดถึงปัญหาธรรมชาติ หากเราต้องการแก้ไขธรรมชาติ จะต้องใช้ธรรมชาติเข้าช่วยเหลือ อาทิ การแก้ไขปัญหาลำน้ำเสื่อมโทรมได้พระราชทานพระราชดำริ การปลูกป่า โดยไม่ต้องปลูก ปล่อยให้ธรรมชาติช่วยในการฟื้นฟูธรรมชาติ

14. ใช้ธรรมปราบอธรรม

แนวปฏิบัติที่สำคัญในการแก้ปัญหาและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสถานะที่ไม่ปกติให้เข้าสู่ระบบที่เป็นปกติ เช่น การนำน้ำดีขับไล่ น้ำเสีย หรือเจือจางน้ำเสียให้กลับเป็นน้ำดี ตามจังหวะการขึ้นลงตามธรรมชาติของน้ำ การบำบัดน้ำเสียโดยใช้ผักตบชวาซึ่งมีตามธรรมชาติให้ดูดซับสิ่งสกปรกปนเปื้อนในน้ำ ดังพระราชดำรัสว่า “ใช้ธรรมปราบอธรรม”

15. ปลุกป่าในใจคน

พระราชดำรัสตอนหนึ่งความว่า “...เจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรจะปลุกต้นไม้ลงในใจคนเสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็จะพากันปลุกต้นไม้ลงบนแผ่นดินและรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง”

16. ขาดทุนคือกำไร

ขาดทุน คือ กำไร (Our loss is our gain..) การเสีย คือ การได้ ประเทศจะก้าวหน้า และการที่คนอยู่ดีมีสุขนั้น เป็นการนับที่เป็นมูลค่าเงินไม่ได้...ต่อพสกนิกรชาวไทย “การให้” “การเสียสละ” เป็นการกระทำอันมีผลเป็นกำไร หรือความอยู่ดีมีสุขของราษฎร..

17. การพึ่งตนเอง

“...การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพ และตั้งตัวให้มีความพอกิน พอใช้ก่อนอื่นเป็นสิ่งสำคัญยิ่งยวด เพราะผู้มีอาชีพ และฐานะเพียงพอที่จะพึ่งพาตนเองได้ ย่อมสามารถสร้างความเจริญในระดับสูงขึ้นต่อไป...”

18. พออยู่พอกิน

การพัฒนาเพื่อให้พสกนิกรทั้งหลายประสบความสุขสมบูรณ์ในชีวิต ได้เริ่มจากการเสด็จฯ ไปเยี่ยมประชาชนทุกหมู่เหล่าในทุกภูมิภาคของประเทศ ได้ทอดพระเนตรความเป็นอยู่ของราษฎรด้วยพระองค์เอง จากนั้นได้พระราชทานความช่วยเหลือให้มีความอยู่ดีกินดี มีชีวิตอยู่ในขั้น “พออยู่พอกิน” ก่อนแล้วจึงขยายให้มีชีวิตสมรรถนะที่ก้าวหน้าต่อไป ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า “ถ้าโครงการดี ในไม่ช้า ประชาชนก็จะได้กำไร จะได้ผล ราษฎรจะอยู่ดีกินดีขึ้น จะได้ประโยชน์ไป...”

19. เศรษฐกิจพอเพียง

เป็นปรัชญาที่พระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดมานานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ โดยยึดหลักทางสายกลางพอเพียง พอประมาณด้วยเหตุผล มีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี สำนึกในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มีสติปัญญารอบคอบ

20. ความซื่อสัตย์ สุจริต และกตัญญู

“...คนที่ไม่มีความสุขจิต คนที่ไม่มี ความมั่นคง ชอบแต่มั่งก่าย ไม่มีฝืนสร้างสรรค์ประโยชน์ส่วนรวมที่สำคัญอันใดได้ ผู้ที่มีความสุจริตและความมุ่งมั่นเท่านั้นจึงจะทำงานสำคัญยิ่งใหญ่ที่เป็นคุณประโยชน์แท้จริงได้สำเร็จ...” พระราชดำรัสเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2522 “ผู้ที่มีความสุจริต และ

บริสุทธิ์ใจ แม้จะมีความรู้่น้อยก็ยอมทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมได้ มากกว่าผู้มีความรู้มากแต่ไม่มีความสุจริต ไม่มีความบริสุทธิ์ใจ...” พระราชดำรัสเมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2533

21. ทำงานอย่างมีความสุข

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระเกษมสำราญและทรงมีความสุขทุกคราที่จะช่วยเหลือประชาชน ซึ่งเคยรับสั่งครั้งหนึ่งว่า “...ทำงานกับฉัน ฉันไม่มีอะไรจะให้ นอกจากการมีความสุขร่วมกันในการทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น...”

22. ความเพียร : พระมหาชนก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเริ่มทำโครงการต่าง ๆ ในระยะแรกที่ไม่มีความพร้อมในการทำงานมากนัก และทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ทั้งสิ้น แต่พระองค์ก็ได้ท้อพระราชหฤทัยมุ่งมั่น พัฒนาบ้านเมืองให้บังเกิดความร่วมมือเป็นสุข

23. รู้ รัก สามัคคี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสในเรื่อง รู้ รัก สามัคคี มาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นคำสอนที่มีค่า และมีความหมายลึกซึ้ง พร้อมทั้งสามารถปรับใช้ได้กับทุกยุค ทุกสมัย

รู้ การที่เราจะลงมือทำสิ่งใดนั้น จะต้องรู้เสียก่อน รู้ถึงปัจจัยทั้งหมด รู้ถึงปัญหา และรู้ถึงวิธีการแก้ปัญหา

รัก คือความรักที่เมื่อเรารู้ครบด้วยกระบวนการแล้วจะต้องมีความรัก ความพิจารณาที่จะเข้าไปลงมือปฏิบัติแก้ไขปัญหานั้น ๆ

สามัคคี แต่การที่จะลงมือปฏิบัตินั้น ควรคำนึงอยู่เสมอว่าเราจะทำงานคนเดียวไม่ได้ ต้องทำงานร่วมมือร่วมใจเป็นองค์กร เป็นหมู่คณะ จึงจะมีพลังเข้าไปแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปด้วยดี

การพัฒนาอย่างยั่งยืน

นิยาม

ความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน มิได้แตกต่างกัน เพราะทั่วโลกก็ยึดนิยามตามมติที่ประชุมสหประชาชาติ การพัฒนาอย่างยั่งยืนคือ “การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่มีผลกระทบในทางลบต่อความต้องการของคนรุ่นต่อไปในอนาคต”

พัฒนาการของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การพัฒนาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้กลุ่มนายทุนในประเทศพัฒนาและนายทุนขายทรัพยากร นายทุนนายหน้า ในประเทศกำลังพัฒนาร่ำรวยขึ้น การพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งทำให้กลุ่มนายทุนส่วนน้อยมั่งคั่ง แต่ส่งผลกระทบต่อความยากจน ความอดอยาก ไร้การศึกษา ปัญหาสังคม การทำลายทรัพยากร (Resources) สิ่งแวดล้อม (Environments) ทั้งด้านกายภาพและชีวภาพ ตลอดจนความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity) อย่างยับเยิน ทั้ง ๆ ที่

ทรัพยากรชีวภาพมีประโยชน์อย่างมหาศาล แต่มนุษย์ก็ยังไม่ได้ศึกษาค้นคว้ามาใช้ให้เกิดประโยชน์อีกมากมายหลายชนิดพันธุ์

การพัฒนาประเทศ โดยมีเป้าหมายเพื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ แต่ไม่ได้ตระหนักถึงผลเสียหายต่อโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม และการรองรับของทรัพยากรธรรมชาติซึ่งมีจุดจำกัด ได้รับการวิจารณ์อย่างกว้างขวางและเป็นกระบวนการต่อเนื่อง กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเกิดแนวความคิดว่า “เราไม่ได้รับมรดกทรัพยากรในโลกนี้มาจากบรรพบุรุษของเรา แต่เราขอยืมมาจากลูกหลาน และควรส่งมอบให้แก่ลูกหลานอย่างไม่มีเสื่อมสลาย” (Theobald, Ed., 1994 : 275)

ใน พ.ศ. 2515 แดเนลลาและเดนนิส มีโดวส์ (Danella and Dennis Meadows) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “Limits to Growth” เสนอสาระสำคัญว่า ทรัพยากรและการรองรับผลภาวะของโลกมีขอบเขตจำกัด พิษภัยของการพัฒนาจะทำลายมนุษย์และจะมองเห็นได้ในระยะเวลาอันใกล้ (Theobald, Ed., 1994 : 275)

จากปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว จึงทำให้องค์การสหประชาชาติ (UNO) จัดการประชุมสหประชาชาติเรื่อง “สิ่งแวดล้อมของมนุษย์” ขึ้นเป็นครั้งแรก ณ กรุงสต็อกโฮล์ม (Stockholm) ประเทศสวีเดน เมื่อวันที่ 5-16 มิถุนายน พ.ศ. 2515 ผลการประชุมทำให้ประเทศสมาชิกจัดตั้งองค์การขึ้นรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม หลังจากนั้นได้มีการประชุมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมขึ้นอีกหลายครั้ง

ในปี พ.ศ. 2523 หน่วยงานอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติระหว่างประเทศ (The International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources) ได้จัดการแสดงประชามติเกี่ยวกับเรื่อง ยุทธศาสตร์ในการอนุรักษ์โลก ต่อมาในปี พ.ศ. 2530 คณะกรรมาธิการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development WCED) องค์การสหประชาชาติได้จัดทำรายงานเรื่อง Our Common Future หรือ รายงานบรันดท์แลนด์ (Brundtland Report) รายงานของคณะกรรมาธิการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาได้นำเสนอแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน และได้กล่าวว่า วิฤทธิการณ์ต่าง ๆ ที่กำลังเกิดขึ้นในโลกนี้ มีความเชื่อมโยงกันและจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายในสังคมโลกในการปรึกษาหารือและตัดสินใจเพื่อก้าวไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนร่วมกัน (อนาคตของเรา, ม.ป.ป.)

รายงานของบรันดท์แลนด์ ได้ให้นิยามของคำว่า “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ดังนี้

การพัฒนาอย่างยั่งยืน หมายถึง วิธีการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนความสามารถในการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นต่อไป (Our Common Future, Brundtland Report 1987, 2013)

ใน พ.ศ. 2535 ได้จัดการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (Rio/Earth Summit) ณ นครริโอเดจาเนโร ประเทศบราซิล ผลการประชุมได้รับการรับรองเอกสาร 3 ฉบับ ได้แก่

1. ปริญญาริโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ซึ่งเป็นหลักการเกี่ยวกับสิทธิและความรับผิดชอบของสหประชาชาติในการดำเนินงานพัฒนาเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชน

2. แผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) เพื่อเป็นแผนแม่บทของโลกในการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งทางสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม

3. แลงการณเกี่ยวกับหลักการด้านป่าไม้

นอกจากนี้ ยังมีอนุสัญญาอีก 2 ฉบับ คือ กรอบอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ ได้มีการจัดตั้ง “คณะกรรมการการพัฒนาที่ยั่งยืน” (Commission on Sustainable Development) เพื่อรับผิดชอบและติดตามกำหนดแนวทางในการนำผลการประชุมไปปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม (การพัฒนาที่ยั่งยืนสู่กระแสเศรษฐกิจสีเขียว, ม.ป.ป.)

ต่อมาสหประชาชาติได้มีการประชุม The World Summit on Sustainable Development หรือการประชุม Rio +10 ณ กรุงโจฮันเนสเบิร์ก ประเทศแอฟริกาใต้ ใน พ.ศ. 2545 เพื่อทบทวนความก้าวหน้าของการดำเนินงานด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนของแต่ละประเทศตามแผนปฏิบัติการ 21 และมุ่งเป้าหมายแก้ปัญหาความยากจน การรักษาระดับการพัฒนาและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หลักการพัฒนาต้องมีการบูรณาการด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ในปี พ.ศ. 2555 สหประชาชาติได้กำหนดให้จัดการประชุม “United Nations Conference on Sustainable Development” หรือ Rio +20 โดยมีหัวข้อการประชุมหลัก ได้แก่ เรื่องเศรษฐกิจสีเขียวในบริบทของการพัฒนาที่ยั่งยืน และการขจัดความยากจน (Green Economy in the Context of Sustainable Development and Poverty Eradication) และ กรอบเชิงสถาบันเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Institutional Framework for Sustainable Development) (บัณฑิต เศรษฐกิจโรดส์ และนนท์ นุชหมอน, ม.ป.ป.)

หลังจากการประชุมระดับโลกดังกล่าวแล้ว ได้เกิดแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) สำหรับทศวรรษ (1991-1999) และศตวรรษที่ 21 เพื่อเป็นแผนแม่บทของโลก สำหรับการดำเนินงานที่จะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม และในเวลาต่อมาได้มีการจัดทำเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals) เป็นระยะเวลา 15 ปี (พ.ศ. 2543-2558) ครอบคลุมงาน 8 เป้าหมาย คือ การขจัดความยากจนและหิวโหย การส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศและบทบาทสตรี การรักษาและจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เป็นต้น (สำนักงานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, ม.ป.ป.) การพัฒนาตามเป้าหมายดังกล่าว ก็ครอบคลุมถึงหลักการ 3 ประการ คือ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมให้เด่นชัดยิ่งขึ้น การพัฒนาแห่งสหัสวรรษได้สิ้นสุดลงใน พ.ศ. 2558

สำหรับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลก (Sustainable Development Goals SDGs) ตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2559 ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2573 ประกอบด้วย 17 เป้าหมาย ดังนี้ (เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ, 2016)

1. ยุติความยากจนทุกรูปแบบในทุกที่
2. ยุติความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหารและยกระดับโภชนาการ และการส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน
3. สร้างหลักประกันว่าคนมีชีวิตที่มีสุขภาพดีและส่งเสริมสวัสดิการสำหรับทุกคนในทุกวัย
4. สร้างหลักประกันว่าทุกคนมีการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างครอบคลุมและเท่าเทียม และสนับสนุนโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต
5. บรรลุความเสมอภาคระหว่างเพศและให้อำนาจของผู้หญิง และเด็กหญิงทุกคน
6. สร้างหลักประกันว่าจะมีการจัดให้มีน้ำและสุขอนามัยสำหรับทุกคน และมีการบริหารจัดการที่ยั่งยืน
7. สร้างหลักประกันว่าทุกคนเข้าถึงพลังงานสมัยใหม่ในราคาที่สามารถซื้อหาได้ เชื่อถือได้ และยั่งยืน
8. ส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง ครอบคลุม และยั่งยืน การจ้างงานเต็มที่และมีผลผลิตภาพ และการมีงานที่เหมาะสมสำหรับทุกคน
9. สร้างโครงสร้างพื้นฐานที่มีความทนทาน ส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ครอบคลุม และยั่งยืน และส่งเสริมนวัตกรรม
10. ลดความไม่เสมอภาคภายในและระหว่างประเทศ
11. ทำให้การเมือง และการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความครอบคลุม ปลอดภัย มีภูมิคุ้มกัน และยั่งยืน
12. สร้างหลักประกันให้มีรูปแบบบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน
13. ปฏิบัติการอย่างเร่งด่วน เพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และผลกระทบที่เกิดขึ้น
14. อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
15. ปกป้อง ปันพูน และสนับสนุนการใช้ระบบนิเวศชนบทอย่างยั่งยืน จัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน ต่อสู้กับการกลายเป็นทะเลทราย หยุดการเสื่อมโทรมของที่ดิน และฟื้นสภาพกลับมาใหม่ และหยุดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ
16. ส่งเสริมสังคมที่สงบสุข และครอบคลุมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้ทุกคนเข้าถึงความยุติธรรม และสร้างสถาบันที่มีประสิทธิภาพ รับผิดชอบ และครอบคลุมในทุกระดับ
17. เสริมความเข้มแข็งให้แก่กลไกการดำเนินงาน และฟื้นฟูสภาพทุนส่วนความร่วมมือระดับโลก สำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาระดับโลก นับตั้งแต่เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมและเกิดระบบทุนนิยมในพุทธศตวรรษที่ 24 การพัฒนาเข้าสู่ยุคใหม่ของโลก ในพุทธศตวรรษที่ 24 และ 25 มุ่งเป้าหมาย ด้านเศรษฐกิจ ให้เกิดความมั่งคั่ง มั่นคง เฉพาะประเทศที่เจริญแล้ว ในกลุ่มประเทศยุโรปและสหรัฐอเมริกา เช่น การพัฒนา ด้านเศรษฐกิจ ซึ่งอาศัยการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ เป็นกำลังสำคัญในการผลิต ทำให้เกิดมลพิษ และทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของประเทศกำลังพัฒนาในทวีปแอฟริกา เอเชีย และอเมริกาใต้ ผลการพัฒนาเศรษฐกิจและเทคโนโลยี ยังส่งผลกระทบต่อประเทศอุตสาหกรรม ที่พัฒนาแล้ว ก่อให้เกิดปัญหามลพิษ และสิ่งแวดล้อม จากการแสวงหาความร่ำรวยทางเศรษฐกิจ ในระบบทุนนิยม

อย่างไรก็ตาม สหประชาชาติ ได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวแล้ว และได้เริ่มแก้ไขนับตั้งแต่ เกิดการประชุมเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมขึ้นครั้งแรกในประเทศสวีเดนตั้งแต่ พ.ศ. 2515 จนถึง ปัจจุบัน ก็ยังไม่บรรลุเป้าหมายแต่ดีขึ้นกว่าเดิม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ (2539) ได้จัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติ “ประพาสต้น บन्दอย” ในหนังสือมีพระราชดำรัสตอนหนึ่งเกี่ยวกับการเสด็จประพาสต้นบन्दอยว่า

“โครงการหลวงได้เริ่มขึ้นเป็นกิจการที่เล็ก ๆ ซึ่งไม่เป็นโครงการ แต่เป็นการไปเที่ยว มากกว่า คือไปเที่ยวตามหมู่บ้านต่าง ๆ ก็ได้ เห็นว่าควรที่จะช่วยเหลือประชาชน ในการอาชีพ จึงได้นำสิ่งของไปให้เขาเพื่อที่จะพัฒนาการอาชีพของชาวบ้าน ต่อมา ก็ได้เพิ่มขึ้น มีผู้เชี่ยวชาญแต่ละหน่วยงานราชการได้เข้ามาช่วย และมีคนส่วนหนึ่งช่วย เพื่อที่จะให้การส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น ต่อมามีการร่วมมือของ องค์การต่างประเทศ ตลอดจนรัฐบาลต่างประเทศด้วย จึงมาเป็นโครงการที่เรียกว่า “โครงการหลวง” โครงการหลวง มีนโยบายสำคัญ คือ “ความผาสุกของประชาชน และความมั่นคงของประเทศ”

ม.จ.ภิศเดช รัชนิ ผู้รับสนองแนวพระราชดำริ โครงการหลวงมาตั้งแต่เริ่มต้น ได้มีพระนิพนธ์ ในเรื่องนี้ว่า “คำว่าไปเที่ยวนี้น่าจะว่า ประพาสต้น มากกว่าเพราะนอกจากจะเป็นราชาศัพท์ ที่ถูกต้อง แต่ออกจะไม่ใช้กันแล้ว ยังทำให้เราเห็นภาพ พระพุทธเจ้าหลวง เวลาเสด็จฯ ไปเที่ยวบ้าน ชาวบ้าน โดยที่เขาไม่ทราบว่าเป็นใคร”

ในหนังสือได้แบ่งการทำงานของโครงการหลวงออกเป็น 3 ทศวรรษ คือทศวรรษที่ 1 (พ.ศ. 2512-2521) ทศวรรษที่ 2 (พ.ศ. 2522-2533) และทศวรรษที่ 3 (พ.ศ. 2532-ปัจจุบัน พ.ศ. 2539)

ทศวรรษที่ 1 (พ.ศ. 2512-2521) เริ่มต้นจากปัญหาเรื่อง ชาวเขาปลูกฝิ่นทำไร่เลื่อนลอย ตัดไม้ ทำลายป่าเพื่อปลูกข้าว และฝิ่น จึงก่อให้เกิดวิธีการแก้ปัญหาในการช่วยเหลือชาวเขา โดยความร่วมมือ

กับหน่วยราชการภายในประเทศก่อน ใน พ.ศ. 2506 คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้จัดตั้งโครงการวิจัย เรื่อง การจัดการลุ่มน้ำที่ห้วยคอกม้าบริเวณดอยปุย จังหวัดเชียงใหม่ และมีโครงการวิจัยการปลูกไม้ผลและพืชผักบนพื้นที่สูง หรือ “เกษตรที่สูง” หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จประพาสต้นบนดอยไปยังหมู่บ้านชาวเขา ตั้งแต่ พ.ศ. 2506 ได้ทรงพบปัญหาความทุกข์ยากของชาวบ้าน และหน่วยราชการในการช่วยเหลือ เรื่อง “เกษตรที่สูง” จึงได้พระราชทานเงินสองแสนบาท แก่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เพื่อซื้อสวนที่บ้านม้งดอยปุย ได้จัดตั้งสถานีเกษตรหลวงอ่างขาง เพื่อเป็นสถานีวิจัยแห่งแรกของโครงการหลวง ใน พ.ศ. 2512 นอกจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้เข้าร่วมโครงการแล้ว หน่วยราชการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตำรวจตระเวนชายแดน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมชลประทาน กรมพัฒนาที่ดิน กรมส่งเสริมการเกษตร สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้ และการได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ

การช่วยเหลือชาวเขา นอกจากการพัฒนาเศรษฐกิจหรือการอาชีพแล้ว ยังพัฒนาด้านการศึกษา และสาธารณสุขควบคู่ไปด้วย การปฏิบัติงานเริ่มต้นจากการสำรวจดิน และน้ำ ให้เหมาะสมกับการเพาะปลูก การปลูกป่าฟื้นฟูธรรมชาติ การจัดการคมนาคม การวิจัย การขนส่ง คัดบรรจุ เก็บรักษา และจำหน่าย

พืชผลในระยะแรก ได้แก่ ไม้ผลยืนต้นเมืองหนาว สตรอว์เบอร์รี ไม้ดอกไม้ประดับ พืชไร่ การกำจัดศัตรูพืช การเลี้ยงสัตว์ การขยายพันธุ์พืช การป่าไม้ ส่งเสริมปลูกไม้โตเร็วทดแทนป่าถูกทำลาย

ทศวรรษที่ 2 (พ.ศ. 2522-2531) ทศวรรษนี้เน้นงานส่งเสริมการเกษตรแก่ราษฎรชาวเขาตามพื้นที่ที่ทุรกันดารมากขึ้น มีโครงการวิจัยปรับปรุงพันธุ์พืชผัก และทดลองขยายพันธุ์พืชผักใหม่ เรียกว่า พันธุ์พระราชทาน จัดตั้ง “ศูนย์พัฒนา” ดูแลหมู่บ้านหลักและหมู่บ้านบริวาร ได้จัดงานเกษตรหลวงครั้งแรกใน พ.ศ. 2523 นอกจากนี้ในทศวรรษที่สอง ได้ขยายตลาดสินค้าโครงการหลวงมากยิ่งขึ้น

ทศวรรษที่ 3 (พ.ศ. 2532-ปัจจุบัน) ได้จัดตั้งมูลนิธิโครงการหลวง ใน พ.ศ. 2535 และรัฐบาล ได้จัดตั้งคณะกรรมการอำนวยการและประสานงานมูลนิธิโครงการหลวง และให้สำนักงบประมาณ ตั้งงบประมาณประเภทเงินอุดหนุนให้แก่มูลนิธิฯ เป็นรายปี เมื่อได้รับงบประมาณแผ่นดินสนับสนุนโครงการหลวงก็ปฏิบัติได้สะดวก รวดเร็ว เพื่อแก้ไขปัญหาราษฎรผู้ยากไร้ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้มากขึ้น

ลี้ศึก ฤทธิ์เนติกุล (2545) วิจัยเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการอยู่รอดของชุมชน บ้านม้งดอยปุย อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ วัตถุประสงค์ของการวิจัยเรื่องนี้เพื่อศึกษาองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยว และการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน และต่อประเทศชาติ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยส่วนใหญ่ มุ่งเป้าหมายในการแก้ปัญหา เรื่องการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานชุมชน แต่ในเนื้อหาที่เน้นให้เห็นพระราชกรณียกิจของพระเจ้าแผ่นดิน ที่ทรงมีความเมตตา กรุณา ต่อม้งดอยปุย

ใน พ.ศ. 2506 เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จทรงเยี่ยมราษฎรบ้านม้งดอยปุย ผู้นำชุมชนได้กราบบังคมทูลฝ่าละอองธุลีพระบาททรงทราบ เรื่องที่ทางราชการให้อพยพไปอยู่นิคมที่อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชเสาวนีย์ ณ วโรกาสนั้นว่า “ไม่ต้องอพยพไปอยู่ที่ไหนแล้ว ให้อยู่กับ พระองค์ที่นี่ เพราะพระองค์จะมาสร้างบ้านอยู่ที่นี่ด้วยแล้ว” ในการวิจัยเรื่องนี้ได้กล่าวถึงพระราชกรณียกิจ ในการจัดการศึกษาโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบริจาคราชทรัพย์ จำนวน 30,000 บาท เพื่อสร้างอาคารเรียนเพิ่มเติม และได้รับพระราชทานนามใหม่ว่า “โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์” งานวิจัยได้แสดงผลการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ในเรื่อง พิธีสมุนไพร อาหาร ดั้งเดิม เครื่องมือจับสัตว์ พืชครัววิญญาน (ยาฆ่าตัวตาย) พืชรักษาโรค การทอผ้า การย้อมผ้า การอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรม และเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

มีลอย อุ่นเพย (2557) วิจัยเรื่อง “การจัดการภูมิปัญญาผ้าทอกะเหรี่ยงตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาชุมชน บ้านห้วยบุลึง หมู่ 3 ตำบลม่อนจอง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการผลิต การถ่ายทอด การจัดการภูมิปัญญาผ้าทอกะเหรี่ยง และ ความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของครอบครัวและชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยผู้ศึกษามีฐานะ เป็นสมาชิกคนหนึ่งของชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการผลิต การถ่ายทอด และการจัดการภูมิปัญญาผ้าทอ กะเหรี่ยง ของชาวบ้านห้วยบุลึง เป็นผลพวงของการใช้ชีวิตในชุมชนที่มีความสอดคล้องลงตัวกันระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติรอบตัว และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ อยู่กันอย่างพึ่งพิงอาศัยกัน มีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูล เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันในชุมชน ไม่เห็นแก่ตัว มีความเคารพและเห็นคุณค่าในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ มีพิธีกรรมความเชื่อ กฎ ข้อห้าม และข้อพึงปฏิบัติต่าง ๆ เป็นแบบแผนที่ทำให้ชุมชนสามารถ ดำรงอยู่ได้อย่างสมดุล รู้จักพอประมาณ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกันในตนเองอยู่บนพื้นฐานของความรู้ ที่สั่งสมมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยมีคุณธรรมและศีลธรรมคอยกำกับในทุก ๆ มิติของชีวิต ซึ่งสามารถ กล่าวได้ว่า เป็นไปตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ภูมิปัญญาผ้าทอกะเหรี่ยง ตั้งแต่กระบวนการผลิต การนำใช้และการถ่ายทอดมีบทบาทสำคัญ ในการเป็นสื่อกลางที่สะท้อนคุณค่าและความหมายในวิถีชีวิตของชาวบ้าน ทั้งที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้ และที่เป็นนามธรรมซึ่งอยู่ในจิตใจโดยจะเห็นได้จากการติดเมล็ดฝ้ายลงไรต้องติดก่อนหยอด เมล็ดข้าวเพื่อไม่ให้ต้นฝ้ายไปแย่งอาหารต้นข้าว เป็นการสะท้อนถึงความเข้าใจในธรรมชาติที่ผ่าน การสังเกตและจดจำ อุปกรณ์ในการผลิตเส้นฝ้ายตั้งแต่การอิด ดิด ปั่นและการถักทอเป็นผืนผ้า ล้วนทำจากวัสดุธรรมชาติโดยเฉพาะการใช้ไม้ไผ่เป็นหลัก ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ชาวบ้านตระหนักในคุณค่า ของไม้ไผ่และจะไม่นำหน่อไม้มาจำหน่าย การทอผ้าหรือประกอบอาชีพในวันที่มีเด็กเกิด มีการ แต่งงาน มีการตาย หรือมีงานประเพณีต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านได้เข้าไปมีส่วนร่วมช่วยงาน เป็นการ สะท้อนถึงความเสียสละประโยชน์ตนเพื่อคนอื่น และเพื่อส่วนรวมก่อเกิดเป็นความรักความสามัคคีปรองดอง สัมพันธ์กันในชุมชน ผ้าทอที่ใช้ในชีวิตประจำวันบ่งบอกถึงสถานะของผู้สวมใส่ ดังกรณีของชุด “เซวา”

เป็นตัวแทนความบริสุทธิ์ผู้สวมใส่จะต้องประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามกฎหมายจารีตประเพณีของชุมชน เพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขทั้งต่อตนเองและสังคม หากนำผ้าไปใช้ในงานบุญก็จะให้ความหมายถึง ความร่มเย็นเป็นสุขทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ขณะเดียวกันการประพฤติปฏิบัติต่อกันทั้งในครอบครัว และในชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้ การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เป็นภูมิปัญญาที่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ตามเหตุและปัจจัย ก่อเกิดเป็นความรู้ให้ลูกหลานชาวกะเหรี่ยงบ้านห้วยบุ่ง ฟังตนเองและฟังพากันได้ต่อไปในอนาคต

สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้ชุมชนสามารถส่งผ่านภูมิปัญญาความรู้จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งหมุนเวียนกันไป ก่อเกิดเป็นสายธารวัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตนของกลุ่มชาติพันธุ์ กะเหรี่ยงที่มีให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่หน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งภายในและภายนอกชุมชนควรจะต้องเข้ามาสนับสนุนในการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการสืบทอด ภูมิปัญญาผ้าทอกะเหรี่ยงไปสู่เยาวชนคนรุ่นใหม่อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้นต่อไป

สำนักงานสถิติแห่งชาติ และสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (2551) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “จดจารพระมหากษัตริย์นักพัฒนา เพื่อปวงประชาร่มเย็น” หนังสือเรื่องนี้ได้รวบรวมสถิติ และเอกสารสำคัญที่เกิดขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในรอบ 60 ปี แห่งการครองราชย์ (พ.ศ. 2489-2549) เนื้อหาได้กล่าวถึงพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ ในด้าน ทรงสร้างรากฐานปวงประชานระยะแรก โดยการพัฒนาคน พัฒนาชีวิตราษฎรให้อยู่ดีกินดี บ้านเมือง เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื้อหาสาระได้กล่าวถึงหลักการ วิธีการในการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น น้ำ ดิน ป่าไม้ การศึกษา การสาธารณสุข สาธารณูปโภคพื้นฐาน การทรงประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรม และการส่งเสริมอาชีพของประชาชนบนวิถีแห่งความยั่งยืน นอกจากนี้ในหนังสือยังได้รวบรวมสถิติต่าง ๆ ในพระราชกรณียกิจของพระองค์ท่าน เช่น จำนวนครั้ง ระยะทางที่เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยียน ราษฎรระหว่าง พ.ศ. 2512-2534 จำนวนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (พ.ศ. 2525-2549) จำนวนโครงการย่อยภายใต้โครงการหลวง (พ.ศ. 2512-2549) และสถิติเกี่ยวกับพระกรณียกิจอื่น ๆ

ม.จ.ภิศเดช รัชนิ และคณะ (2551) ได้เขียนหนังสือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและโครงการหลวง สารสำคัญของหนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึงจุดเริ่มต้นของการพัฒนาพื้นที่สูงในภาคเหนือ โดยการช่วยเหลือสังเคราะห์ประชาชนในเขตพื้นที่สูงในการประกอบอาชีพ และการพัฒนาพื้นที่สูง โดยความร่วมมือของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยแม่โจ้ โดยมี ม.จ.ภิศเดช รัชนิ เป็นผู้รับสนองพระราชดำริ และทรงเป็นผู้ประสานงาน จนกระทั่งเกิดโครงการหลวง แห่งแรกคือ โครงการหลวงอ่างขาใน พ.ศ. 2512 แล้วขยายพื้นที่สู่โครงการหลวง อื่น ๆ ในปี พ.ศ. 2530 มีทั้งหมด 27 โครงการ 267 หมู่บ้าน กระจายอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน และลำพูน ในเนื้อหาได้อธิบายถึงปัญหา อุปสรรค และวิธีการแก้ปัญหาในการทำงานบนพื้นที่สูง ซึ่งกันดาร ขาดระบบการคมนาคมและสาธารณูปโภค

ชลสิทธิ์ ชูชาติ (2553) ได้ศึกษาเรื่องโครงการหลวง พระราชกรณียกิจนวมินทร์มหาราชา เพื่อปวงประชาราษฎร์ หนังสือเรื่องนี้ผู้เขียนได้วิเคราะห์สาเหตุของการเกิดโครงการหลวงแล้วสรุปว่า

มาจากสาเหตุการเมือง เนื่องจากปัญหาผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ แทรกซึมเข้าไปในพื้นที่หมู่บ้าน ยากจน ก้นดาร์ โครงการหลวงจึงเป็นโครงการร่วมในการแก้ปัญหาดังกล่าว ควบคู่กับการแก้ปัญหา เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม คือการปลูกฝิ่นบนดอย และการเผาป่าทำไร่หมุนเวียน การทำลาย ระบบนิเวศป่าดังกล่าวแล้ว ส่งผลมิใช่เฉพาะในพื้นที่ บนยอดดอย ต้นน้ำเท่านั้น แต่กระทบต่อพื้นที่ ปลายน้ำ เพราะป่าไม้ คือบ่อเกิดของต้นน้ำลำธาร และแหล่งความหลากหลายทางชีวภาพ การสุบฝิ่น มีผลต่อสุขภาพ และปัญหาสังคม เนื้อหาได้กล่าวถึงวิธีการทรงงานในโครงการหลวง และทำให้ โครงการหลวงประสบผลสำเร็จ ขยายโครงการจาก ปี พ.ศ. 2512-2560 ออกเป็นจำนวน 39 โครงการ ในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน แม่ฮ่องสอน พะเยา และตาก

องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง (ม.ป.ป.) ได้ศึกษาเรื่อง ตามรอยพระยุคลบาท ณ บ้านม้ง ดอยแม่สา สารสำคัญของหนังสือได้กล่าวถึง การเสด็จประพาสต้นบนดอย ในเขตองค์การบริหาร ส่วนตำบลโป่งแยงในปัจจุบัน ตลอดจนบรรยายชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ ม้งในอดีต ว่าดำเนินชีวิตอย่างไร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์ได้เสด็จประพาสต้น บนดอย มาเยี่ยมเยียน ช่วยเหลือ จำนวนกี่ครั้ง ที่หมู่บ้านไหนบ้าง

การเสด็จประพาสต้นบนดอยครั้งแรก ณ หมู่บ้านแม่สาเก่า เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2507 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินจากบ้านม้งดอยปู่พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ โดยมีสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิงอุบลรัตนฯ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ เสด็จฯ ตามเส้นทางจาก ดอยปู่ ผ่านกุ่มม้งปลิว ดอยผาฮ่อม ผากลอง บาทกระทิง ไร่ม้งห้วยงู ปาคา มายังหมู่บ้านปางขมุ (บ้านแม่สา) เป็นครั้งแรก ระยะทาง 10 กิโลเมตร เพื่อประทับแรมเป็นเวลา 1 คืน 2 วัน และทรงเยี่ยม ชาวเขาเผ่าม้ง ทอดพระเมตรไผ่ผืน

หลังจากการเสด็จประพาสต้น จากดอยปู่-บ้านปางขมุ ครั้งแรกใน พ.ศ. 2507 ต่อมา ใน พ.ศ. 2509 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จประทับเสวยน้ำชาที่สวนส้ม โป่งแยง อำเภอแม่ริม ในวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2509 ต่อมาในวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2512 ทรงพระราชดำเนินตามเส้นทางสันเขาประมาณชั่วโมงเศษเพื่อทรงเยี่ยมเยียนราษฎรบ้านแม่สาใหม่ พระราชทานผ้าห่มกันหนาว ขนม พระราชทานลูกสุกรพันธุ์ลูกผสม พันธุ์มันสำปะหลัง พริกไทย ข้าวฟ่าง แก่ชาวบ้าน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แพทย์หลวงและพยาบาลซึ่งตามเสด็จฯ ทำการ ตรวจรักษา และมอบยารักษาโรคแก่ชาวบ้าน ต่อมาในวันที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2514 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ โดยเฮลิคอปเตอร์พระที่นั่งถึงบ้าน แม่สาใหม่ พระราชทานเครื่องบริโภคแก่ครู พระราชทานแกะจำนวน 5 ตัว แก่หมู่บ้านแม่สาใหม่ ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2514 สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้เสด็จพระราชดำเนิน ทรงประกอบพิธีเปิดโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 7 บ้านแม่สาใหม่

ในวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2515 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินที่ขุนห้วยต้นผึ้ง บ้านหนองหอย บ้านปางป่าคา และบ้านแม่สาใหม่ เพื่อทรงเยี่ยมเยียนราษฎร และติดตามผลงาน

วันจันทร์ที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2516 ทรงเยี่ยมราษฎร และติดตามผลงานตามพระราชดำริ ที่บ้านโป่งแยงนอก บ้านม้งหนองหอย อีก 1 ปีต่อมาได้เสด็จในหมู่บ้านโป่งแยงนอก บ้านหนองหอย และบ้านแม่สาใหม่ ในวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2517 วันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2519 เสด็จพระราชดำเนิน โครงการลุ่มน้ำแม่สา หมู่บ้านบิหารบ้านแม่สาใหม่ วันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2519 เสด็จพระราชดำเนิน สถานีโครงการหลวงพัฒนาชาวเขาบ้านแม่สาใหม่ วันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2520 เสด็จพระราชดำเนิน สำนักสงฆ์ศรีม่วงคำ หมู่บ้านบิหารผานกกก หมู่บ้านบิหารแม่สาใหม่ วันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2521 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินบ้านแม่สาใหม่ บ้านปางไคร้ วันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2521 เสด็จพระราชดำเนินโครงการหลวงพัฒนาชาวเขาที่โรงเรียนบ้านม้ง ขุนช่างเคี่ยน สถานที่สูงขุนช่างเคี่ยน และหมู่บ้านแม่สาใหม่ วันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2522 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการสาธิตการปลูก พืชผัก ณ สถานีทดลองการเกษตรหมู่บ้านแม่สาใหม่

วันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2525 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนิน สำนักสงฆ์ธรรมจาริก แม่สาใหม่ และทอดพระเนตรโครงการปลูกพืชทดแทน และการตลาดที่สูงไทย-สหประชาชาติ

วันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2527 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเพื่อทอดพระเนตรศูนย์ส่งเสริมการเกษตรที่สูงทุ่งเริง อำเภอหางดง และโครงการพัฒนาแม่สาใหม่ ทอดพระเนตรแปลงสาธิตการปลูกพืช ขยายพันธุ์พืช

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2507 ถึงปี พ.ศ. 2527 รวมเวลา 20 ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จยังบ้านแม่สาใหม่ จำนวน 13 ครั้ง

การเสด็จแต่ละครั้งเพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพของราษฎร โดยทรงแนะนำให้เลี้ยงสัตว์ ปลูกผลไม้ ผักเมืองหนาว ทำนาปลูกข้าว สร้างโรงสีข้าว สร้างอ่างเก็บน้ำ ระบบชลประทานขนาดเล็ก ปลูกฝิ่น อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ส่งเสริมการศึกษา การสาธารณสุข และการทำนุบำรุงศาสนา ทรงมีแนวพระราชดำริให้พระสงฆ์ในหมู่บ้านมีส่วนในการพัฒนา

จากจุดเริ่มต้นของการเสด็จประพาสต้นบนดอย จากดอยปู่ถึงหมู่บ้านแม่สาเก่า (ปางขมุ) ใน พ.ศ. 2507 จนกระทั่งได้เริ่มพัฒนากลุ่มหมู่บ้านแม่สา ใน พ.ศ. 2512 แนวพระราชดำริและพระราชกรณียกิจ ซึ่งเริ่มต้นครั้งนั้น นอกจากทำให้กลุ่มหมู่บ้านแม่สาเกิดความยั่งยืน เท้าทัน มั่นคง แล้ว แนวพระราชดำริที่หมู่บ้านแม่สา ได้ขยายสู่หมู่บ้านอื่น ๆ ในภาคเหนือ และประเทศไทย

คณะอนุกรรมการศึกษาปรัชญาทฤษฎีแห่งศาสตร์พระราชา (2560) ศึกษาเรื่อง “ปรัชญาทฤษฎีแห่งศาสตร์พระราชา” โดยมีผลการศึกษาดังนี้

1. “ศาสตร์พระราชา” หมายความว่า “บรรดาองค์ความรู้และภูมิปัญญาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่ได้พระราชทานผ่านวิธีการต่าง ๆ ด้วยความมุ่งหมายที่จะพัฒนา ป้องกันหรือแก้ไขปัญหาเพื่อประโยชน์สุขแก่เหล่าพสกนิกรและส่งผลถึงมนุษยชาติ ทั้งปวงให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคง สันติสุขและยั่งยืน”

2. แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชา โดยศึกษาจาก 1) มิติ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” 2) มิติ “ภูมิสังคม” 3) มิติ “หลักการทรงงาน 23 ข้อ” 4) มิติ “การสร้างคนด้วยการศึกษาและการเรียนรู้”

3. หัวใจของศาสตร์พระราชา โดยศึกษาจาก 1) ศาสตร์แห่งการพัฒนา ได้แก่ ด้านสาธารณสุข ด้านอาชีพแก่ประชากรราษฎร ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 2) ศาสตร์แห่งความประพฤติ การครองตน ศึกษาจากพระราชจริยาวัตรเป็นต้นแบบ พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส การศึกษาเป็นพื้นฐาน การประพฤติ การครองตน และสัมมาชีพ 3) ศาสตร์แห่งการอยู่ร่วมกัน ศึกษาจากพระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เรื่อง ความสามัคคี การอยู่ร่วมกัน และความสงบสุข และการแก้ปัญหาความขัดแย้ง

4. ศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยศึกษาจาก

4.1 ศาสตร์พระราชาว่าด้วยการจัดการน้ำ ได้แก่ ฝายต้นน้ำลำธาร หรือ Check dam อ่างเก็บน้ำ เขื่อน โครงการชลประทาน

4.2 ศาสตร์พระราชาว่าด้วยสหกรณ์ พระราชดำรัสที่ทรงพระราชทานแนวทางสหกรณ์ อเนกประสงค์

4.3 ศาสตร์พระราชาว่าด้วยการจัดการดิน ได้แก่ การพัฒนาทรัพยากรดินตามศาสตร์ พระราชา

4.4 ศาสตร์พระราชาว่าด้วยการจัดการป่าและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การปลูกป่าในใจคน การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก การปลูกป่าทดแทน การปลูกป่าโครงการ การจัดการป่าไม้ การใช้ธรรมชาติ ช่วยธรรมชาติ การจัดการมลพิษในสิ่งแวดล้อมโดยใช้ “ธรรมชาติบำบัด”

4.5 ศาสตร์พระราชาว่าด้วยนวัตกรรม ได้แก่ ฝนหลวง หล้าแฝก โครงการแก้มลิง การใช้ น้ำมันกลั่นบริสุทธิ์เป็นน้ำมันเชื้อเพลิงสำหรับเครื่องยนต์ดีเซล การใช้ น้ำมันกลั่นบริสุทธิ์เป็นน้ำมันหล่อลื่นสำหรับเครื่องยนต์สองจังหวะ ระบบโครงสร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้าพลังงานจลน์และชุดสำเร็จ เครื่องกำเนิดไฟฟ้าพลังงานจลน์ เครื่องกลเติมอากาศที่ผิวน้ำหมุนช้าแบบทุ่นลอย “กังหันน้ำชัยพัฒนา” เครื่องกลเติมอากาศแบบอัดอากาศและดูดน้ำ อุปกรณ์ควบคุมการผลิตดินของเหลว ภาชนะรับรองของเสียที่ขับออกจากร่างกาย

4.6 ศาสตร์พระราชาว่าด้วยเกษตรทฤษฎีใหม่ ได้แก่ พระราชดำริ “เกษตรทฤษฎีใหม่” การเกษตรทฤษฎีใหม่ในแต่ละขั้นตอน ดังนี้ ในขั้นที่ 1 เกษตรกร ขั้นที่ 2 ทฤษฎีใหม่ขั้นกลาง ขั้นที่ 3 ทฤษฎีใหม่ขั้นก้าวหน้า

4.7 ศาสตร์พระราชาวาดด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง วิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียง

5. ผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินตามศาสตร์พระราชา ระดับพื้นที่ ระดับชาติ ระดับนานาชาติ

ข้อเสนอแนะของคณะอนุกรรมการศึกษาปรัชญา ทฤษฎีแห่งศาสตร์พระราช

1. ข้อเสนอแนะด้านการจัดการน้ำ
2. ข้อเสนอแนะด้านสหกรณ์
3. ข้อเสนอแนะด้านการจัดการดิน
4. ข้อเสนอแนะด้านการจัดการป่าไม้
5. ข้อเสนอแนะด้านนวัตกรรม
6. ข้อเสนอแนะด้านเกษตรทฤษฎีใหม่
7. ข้อเสนอแนะด้านปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

งานเขียนเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของพระเจ้าแผ่นดินมีจำนวนมากมายหลายร้อยเล่ม แต่ยังขาดการเจาะลึกในเชิงวิเคราะห์ผลกระทบ แนวพระราชดำริของพระองค์ท่านภายใต้โครงการหลวง โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ต้องผ่านผู้ปฏิบัติ ประชาชนในท้องถิ่นและระบบการตลาด ตัวแปรตามดังกล่าวแล้ว ไม่สามารถควบคุมได้ จึงทำให้วัตถุประสงค์ของตัวแปรอิสระ คือ แนวพระราชดำริ และหลักการทรงงานของพระองค์ท่านแปรเปลี่ยนไปบ้างจริงหรือไม่ อย่างไร ต้องมีการศึกษาวิจัยอย่างรอบด้าน

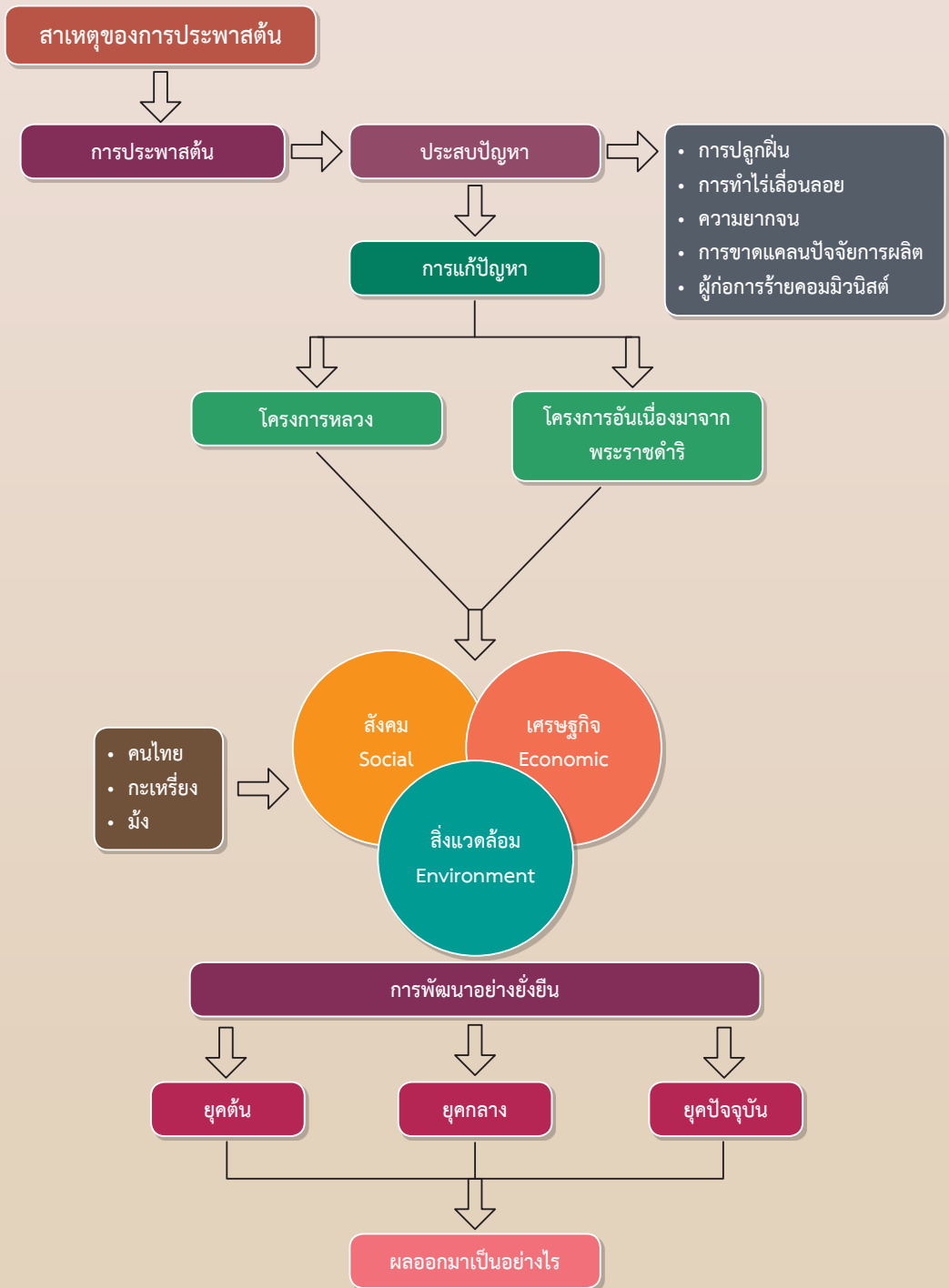
กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

คำถามในการวิจัย เกิดจากประสบการณ์จริงของผู้วิจัยในระหว่าง พ.ศ. 2512-2514 (ผู้วิจัยทำงานที่กรุงเทพฯ) และในปี พ.ศ. 2515 ถึงปัจจุบัน (ผู้วิจัยทำงานที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่) ผู้วิจัยได้สนใจ ติดตาม พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการเสด็จประพาส เยี่ยมเยียนพสกนิกร ประกอบด้วยประเทศไทย ในระหว่าง พ.ศ. 2508-2525 มีปัญหาผู้ก่อการร้าย คอมมิวนิสต์ทั่วประเทศ ปัญหาการปลูกฝิ่น การทำไร่หมุนเวียน และความยากจน ปัญหาบางอย่างก็ได้ประสบด้วยตนเอง เพื่อมาพักอาศัยในเชียงใหม่ และใช้ชีวิตเดินป่าเพื่อศึกษาระบบนิเวศป่า และวัฒนธรรมของคนบนพื้นที่สูง ตั้งแต่ พ.ศ. 2515 ประสบการณ์ตรงดังกล่าวแล้ว โยงใยให้ผู้วิจัยเกิดคำถามว่า

“พระเจ้าแผ่นดินเสด็จประพาสต้น ในเขตป่าดอยมาจากสาเหตุอย่างไร เมื่อเสด็จประพาสต้น ทรงพบเห็นปัญหาของชาวบ้านแล้ว พระองค์มีหลักการ วิธีการในการแก้ไขอย่างไร ในปัญหาหลายอย่าง ผลของการแก้ปัญหาในกลุ่มคนไทย กะเหรี่ยง ม้ง มุ้งผลสัมฤทธิ์สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน แตกต่างหรือเหมือนกันอย่างไร ตามระยะเวลาแห่งการพัฒนาการระหว่าง พ.ศ. 2512-ปัจจุบัน”

ถ้าการนำแนวพระราชดำริไปสู่ภาคปฏิบัติของประชาชนและหน่วยงาน ได้ผลแตกต่างจากเป้าหมาย คือการพัฒนาอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยก็จะวิเคราะห์แล้วสังเคราะห์ในการให้ข้อเสนอแนะต่อไป

แนวความคิดในการวิจัยสรุปเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

ภูมิทัศน์และบริบท ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

โครงการที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในเรื่องนี้ ประกอบด้วยโครงการที่เกี่ยวข้องกับคนไทย ม้ง และกะเหรี่ยง รวมทั้งหมด 5 โครงการ ดังนี้

- โครงการพื้นที่ห้วยลานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- โครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพงจังหวัดเชียงใหม่
- ศูนย์พัฒนาโครงการแม่สาใหม่
- ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย
- ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวง

โครงการพื้นที่ห้วยลานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ที่ตั้ง

หมู่ 8 บ้านปง ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ออน (ตามประกาศกฎกระทรวง ฉบับที่ 51 พ.ศ. 2508)

ภูมิสังคม

โครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลาน มีพื้นที่ประมาณ 12,500 ไร่ ลักษณะพื้นที่เป็นเขตที่ราบเชิงเขา มีความสูงตั้งแต่ 478 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง ทางทิศใต้และค่อย ๆ ลาดสูงไปตามแนวพื้นที่ป่าและภูเขาทางทิศเหนือ มีความสูงประมาณ 1,000 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง ปริมาณฝนตกปานกลางประมาณ 1,129 มิลลิเมตรต่อปี มีลำห้วยสำคัญ ได้แก่ ห้วยลาน ห้วยป่าไร่ ห้วยบวกป็น ห้วยปู่แหลม

สภาพป่ามีทั้งป่าเต็งรังผสมป่าเบญจพรรณ แต่ก็ถูกชาวบ้านบุกรุก เผ้วถาง ทำไร่ ทำให้ป่าถูกทำลายลงไปอย่างมาก ภายหลังเกิดโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินปี พ.ศ. 2530 หน่วยงานราชการและชาวบ้านได้เข้ามาฟื้นฟูระบบนิเวศป่าให้สมบูรณ์กว่าเดิม

ในเขตตำบลออนใต้ มีชุมชนตั้งถิ่นฐานตามหลักฐานศิลาจารึกวัดป่าติ่งว่า มีชาวเชียงแสนอพยพมาสร้างบ้านเมืองขึ้นในจุลศักราช 850 (พ.ศ. 2031) และได้สร้างวัด เจดีย์ และโบราณสถานอื่น ๆ ไว้เป็นหลักฐานในปัจจุบัน (ศิลาจารึก วัดป่าติ่ง)

นอกจากนี้ยังได้ค้นพบเตาเผาสันกำแพง และภาชนะเครื่องเคลือบดินเผาในบริเวณกว้างทั่วไปหลายแห่ง ได้แก่ เตาเผาห้วยป่าไร่ เตาเผาตอยโตน เตาเผาทุ่งไผ่ เตาเผาห้วยบวบกป็น เตาเผาห้วยปู่แหลม เตาเผาต้นแหน เตาเผาเหล่าน้อย เตาเผาต้นโจก และซากเครื่องปั้นสมัยหินอ่างแม่ผาแหน เตาเผา และภาชนะเหล่านี้อายุประมาณ 500 กว่าปี (ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2554)

ประชาชนพื้นเพเดิมส่วนหนึ่งเป็น
ชาวลัวะ ชาวเมืองเชียงแสนปะปนกับ
คนเมืองดั้งเดิมก่อนที่จะมีคนรุ่นใหม่
อพยพเข้ามา เมื่อประมาณ 100-200 ปี

การทำมาหากินซึ่งอิงอยู่กับธรรมชาติ
ติดต่อกันมาหลายร้อยปี ทำให้มนุษย์
บุกรุกธรรมชาติและเร่งหนักขึ้นในระบบ
การผลิตเพื่อขาย จึงเกิดผลกระทบต่อ
ปัญหาภัยแล้ง ขาดแคลนน้ำในการบริโภค
และการเกษตร

ภาพที่ 3.1 เครื่องถ้วยสันกำแพง

หลังจากได้มีการจัดสรรที่ดินเขตป่าเสื่อมโทรมและแห้งแล้ง เป็นโครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพงตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อแบ่งที่ดินให้ประชาชนผู้ยากไร้ในภาคเหนือได้มีพื้นที่ทำกินใน พ.ศ. 2518 มีการตัดถนนดินลูกรังผ่านเข้าสู่หมู่บ้านเพื่อช่วยชาวบ้านให้ติดต่อกับชุมชนภายนอกสะดวกมากขึ้น

ในวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2520 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมโครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ มีพระราชดำรัสตอนหนึ่งขณะทอดพระเนตรโครงการนี้ว่า

“...พื้นที่ในเขตตำบลห้วยแก้ว ตำบลออนเหนือ อำเภอสันกำแพง และตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด ป่าไม้ถูกทำลายลงมาก และพื้นที่บางแห่งมีสภาพเสื่อมโทรม สมควรนำพื้นที่ดังกล่าวมาจัดสรรเป็นพื้นที่ทำกินให้แก่เกษตรกรผู้ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง และให้ก่อสร้างอ่างเก็บน้ำเพื่อใช้ประโยชน์กับพื้นที่ดังกล่าว...” (เอกสารโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อ่างเก็บน้ำห้วยลาน, ม.ป.ป.)

ในวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2530 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ผาแพน ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ได้ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับอ่างเก็บน้ำห้วยลานว่า

“...โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยลานมีความเหมาะสมมากที่จะดำเนินการทั้งในด้านการจัดหาพื้นที่แก้มลิงที่เพาะปลูก และในการจัดตั้งสถานีป่าไม้และสถานีประมงขนาดเล็กในพื้นที่นี้ และขอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้หารือและกำหนดแผนงานให้สอดคล้องเกื้อกูลกันต่อไปในเรื่องป่าไม้และประมงนั้นขอให้นำผลการทดลองของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ มาดำเนินการ เพราะศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ มีการดำเนินการในเรื่องของป่าไม้และการประมง และมีวัตถุประสงค์ที่จะขยายผลการทดลองที่เห็นว่าเหมาะสมแล้วให้เป็นประโยชน์แก่พื้นที่อื่น ๆ ต่อไป...” (เอกสารโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อ่างเก็บน้ำห้วยลาน, ม.ป.ป.)

กำเนิดโครงการ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินบริเวณห้วยลาน บ้านปาง หมู่ที่ 8 และเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตร โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ผาแพน ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2530 และวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2530 ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งให้ดำเนินการพัฒนาบริเวณพื้นที่ห้วยลาน อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ สรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ให้สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) พิจารณาก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยลาน บริเวณบ้านปาง หมู่ที่ 8 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อส่งน้ำให้พื้นที่ในเขตตำบลออนใต้ ให้แล้วเสร็จสามารถเก็บกักน้ำได้ทันในฤดูฝน และก่อสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กอีก 2 แห่ง คือ อ่างเก็บน้ำดอยโตนและอ่างเก็บน้ำห้วยป่าไร่ เพื่อส่งน้ำให้กับกิจกรรมพัฒนาด้านป่าไม้และด้านประมง
2. ให้กรมป่าไม้พิจารณาดำเนินการจัดตั้งสถานีเพาะชำกล้าไม้ และดำเนินการปลูกป่าเพื่อพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำห้วยลาน (ซึ่งปัจจุบันราษฎรได้บุกรุกแผ้วถางยึดครองปลูกอ้อย) เพื่อพัฒนาให้เกิดความชุ่มชื้นบริเวณอ่างเก็บน้ำ เหมือนกับที่ได้ดำเนินการที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
3. ให้กรมประมงพิจารณาดำเนินการจัดตั้งสถานีประมงขนาดเล็กและแพร่พันธุ์ปลาในอ่างเก็บน้ำห้วยลาน เพื่อเป็นการขยายพันธุ์ปลาแจกจ่ายให้ราษฎรในหมู่บ้านบริเวณนี้ โดยพิจารณาจัดตั้งกลุ่มผู้เลี้ยงปลา เพื่อประโยชน์ในการบริหารการจับปลาและเลี้ยงปลาเป็นอาชีพด้วย
4. การดำเนินงานทั้งทางด้านป่าไม้และด้านประมง ขอให้ นำผลการทดลองของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ มาดำเนินการเพื่อที่จะขยายผลการทดลองที่เห็นว่าเหมาะสมแล้วให้เป็นประโยชน์แก่พื้นที่อื่นต่อไป (โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยลาน, ม.ป.ป.)

ภาพที่ 3.2 หน่วยงานก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ

ภาพที่ 3.3 อ่างเก็บน้ำห้วยลาน

ภาพที่ 3.4 ช่างเก็บน้ำตอยโดน

จากพระราชดำริดังกล่าว ทำให้หน่วยงานราชการต่าง ๆ ในขณะนั้นประกอบด้วย สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี กรมป่าไม้ กรมประมง กรมชลประทาน สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมการปกครอง สังกัดกระทรวงมหาดไทย และกรมพัฒนาชุมชน รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและราษฎร ได้ร่วมกันพัฒนาโครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลาน โดยสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ได้สร้างอ่างเก็บน้ำห้วยลาน สร้างคันดินกั้นน้ำและมีประตูระบายน้ำเพื่อให้น้ำไหลไปตามลำห้วย และคลองส่งน้ำ ต่อจากนั้นได้สร้างอ่างเก็บน้ำตอยโดน อ่างเก็บน้ำห้วยป่าไร่ และได้สร้างถนนจากหมู่บ้านผ่านป่าไปยังอ่างเก็บน้ำทั้งสาม และสถานีประมง

การพัฒนาด้านป่าไม้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริให้มีการจัดตั้งสถานีป่าไม้เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำ กรมป่าไม้ได้เริ่มต้นการอนุรักษ์ป่า ปลูกป่าเพิ่มเติม ปลูกหวาย ชักชวนชาวบ้านปลูกป่า เพาะพันธุ์ต้นกล้า ก่อสร้างฝายต้นน้ำลำธาร และวิจัยเกี่ยวกับต้นรักและการพัฒนาयरัก

ผลงานการพัฒนาป่าไม้สรุปได้ดังนี้

1. การบำรุงรักษาสวนเดิม
 - 1.1 บำรุงรักษาสวนเดิม อายุ 7-10 ปี (ปลูกปี 2536-2540) จำนวน 1,850 ไร่
 - 1.2 บำรุงรักษาสวนเดิม อายุ 2-6 ปี (ปลูกปี 2541-2546) จำนวน 1,850 ไร่
 - 1.3 บำรุงรักษาสวนป่าหวาย อายุ 2-6 ปี (ปลูกปี 2541-2546) จำนวน 400 ไร่
 - 1.4 สร้างแนวกันไฟ 36 กิโลเมตร

2. การปลูกป่าใหม่ เนื้อที่รวม 300 ไร่
 - 2.1 การปลูกป่าอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จำนวน 200 ไร่
 - 2.2 ปลูกถวายตามแนวพระราชดำริ จำนวน 100 ไร่ (เอกสารสำนักงานป่าไม้, ม.ป.ป.)

ภาพที่ 3.5 ป่าไม้หลังจากการอนุรักษ์ฟื้นฟู

ในเขตโครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ประกอบด้วยระบบนิเวศป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ในเขตป่าเต็งรังมีต้นรักขึ้นอยู่ปะปนกับไม้อื่น ๆ ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงเกิดโครงการอนุรักษ์ต้นรัก และภูมิปัญญาการเจาะเก็บยางรัก ตามพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อวิจัยพันธุ์ต้นรักและยางรักนำมาใช้ในการลงรักปิดทองลายรดน้ำในงานประติมากรรม และสถาปัตยกรรมของไทย ในปัจจุบันมีการใช้สีน้ำมันทารองพื้นแทนยางรักแล้วปิดทองคำแผ่น ทำให้การใช้ยางรักซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาเดิมลดน้อยลงและสูญสิ้นคุณค่าถ้าไม่มีการพัฒนาเรื่องการใชยางรัก

การพัฒนาตำบลประมง

เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2530 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังห้วยลานบ้านปาง ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ได้ทรงวินิจฉัยความเหมาะสมของสถานที่ที่จะก่อสร้างอ่างเก็บน้ำเพื่อนำส่งไปให้พื้นที่เพาะปลูกของราษฎรหมู่ที่ 1 (บ้านป่าเหียง) หมู่ที่ 2 (บ้านโฮ้ง) หมู่ที่ 4 (บ้านป่าแะ) หมู่ที่ 5 (บ้านริมออนใต้) หมู่ที่ 6 (บ้านแม่ผาแพน) หมู่ที่ 7 (บ้านป่าตึง) หมู่ที่ 8 (บ้านปาง) หมู่ที่ 9 (บ้านป่าห่า) ตำบลออนใต้ และพื้นที่บางส่วนของตำบลแช่ช้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ และทรงมีพระราชกระแสรับสั่ง

“...ให้กรมประมงพิจารณาดำเนินการจัดตั้งสถานีประมงขนาดเล็กและแพร่พันธุ์ปลาในอ่างเก็บน้ำห้วยลาน เพื่อเป็นการขยายพันธุ์ปลาและแจกจ่ายให้ราษฎรในหมู่บ้านบริเวณนี้ โดยพิจารณาจัดตั้งในรูปของกลุ่มผู้เลี้ยงปลา เพื่อประโยชน์ในการบริหารจัดการปลาและเลี้ยงปลาเป็นอาชีพ...”

เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2532 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสว่า

“...การจัดตั้งหน่วยผลิตพันธุ์ปลาขึ้น ณ ที่นี้ นับว่าเป็นการเหมาะสมซึ่งได้ใช้น้ำจากต้นน้ำโดยตรงในการดำเนินงาน และจะเป็นสถานที่อบรมการเลี้ยงปลาให้แก่ราษฎรในหมู่บ้าน บริเวณนี้ ทั้งในรูปการจัดตั้งกลุ่มผู้เลี้ยงปลา และการบริหารการจับปลาที่ถูกต้อง โดยมีหน่วยผลิตพันธุ์ปลาในการสนับสนุนพร้อมอยู่แล้ว โดยที่ราษฎรไม่ต้องดำเนินการเพาะขยายพันธุ์ปลาเอง เนื่องจากพื้นที่แห่งนี้อาจมีปริมาณน้ำไม่เพียงพอที่จะดำเนินการเพาะขยายพันธุ์ปลาของราษฎรเอง พร้อมกันนี้ขอให้ทางราชการนำผลการบริหารการจับปลาและการเลี้ยงปลาขยายไปยังพื้นที่อื่นๆ ต่อไป...”

ได้มีการผลิตพันธุ์สัตว์น้ำมากกว่า 1,000,000 ตัว ปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติ แจกจ่ายพันธุ์สัตว์น้ำแก่เกษตรกร ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ส่งเสริมการประมงในโรงเรียนในพื้นที่อบรมเกษตรกรและช่วยเหลือหน่วยงานอื่น ๆ ด้านการประมง

ในปัจจุบันอ่างเก็บน้ำห้วยลาน อ่างเก็บน้ำดอยโตน และอ่างเก็บน้ำห้วยป่าไร่ อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรสัตว์น้ำเป็นแหล่งประมงและนันทนาการของชาวบ้านในการตกปลา

ภาพที่ 3.6 สถานีประมงห้วยลาน

งานพัฒนาอาชีพด้านอื่น ๆ

หน่วยราชการหลายหน่วยงานได้เข้ามาส่งเสริมการประกอบอาชีพให้แก่ราษฎร และจัดการรวมกลุ่มอาชีพในโครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จึงมีการรวมกลุ่มเกษตรกร กลุ่มจักสาน กลุ่มทอผ้า เป็นต้น

มีการอบรมส่งเสริมการพัฒนาอาชีพ และการรวมกลุ่มในเรื่องการปลูกผักปลอดสารพิษ การทำปุ๋ยหมักและปุ๋ยอินทรีย์น้ำ การเพาะเห็ด การเลี้ยงไก่พื้นเมือง การเลี้ยงสุกรอินทรีย์ การเพาะเลี้ยงกบ เป็นต้น

ภาพที่ 3.7 กลุ่มอาชีพทอผ้า

โครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

ที่ตั้ง

บ้านสหกรณ์หมู่ที่ 1 ถึงหมู่ที่ 8 ตำบลบ้านสหกรณ์ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

ภูมิหลัง

ก่อนการสร้างโครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง ถนนอันร่มรื่นตลอดโค้งของร่มไม้จามจุรีจากสี่แยกหนองประทีปถึงบ้านสันกำแพงระยะทาง 12 กิโลเมตร เป็นเส้นทางที่มีนักท่องเที่ยวนิยมเพราะมีหมู่บ้านร่มบ่อสร้างและบ้านสันกำแพง ซึ่งเป็นหมู่บ้านหัตถกรรมทอผ้าและไม้แกะสลักเส้นทางการท่องเที่ยวที่สวยงามที่สุดเพียงเท่านั้น การเดินทางต่อไปเป็นเพียงถนนดินลูกรัง

หมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพงในปัจจุบันมีถนนดินลูกรังแคบ ๆ ตัดผ่าน ไม่มีบ่อน้ำพุร้อน พื้นดินเป็นทุ่งหญ้าแห้งแล้งสลับกับป่าเสื่อมโทรม เพาะปลูกพืชอะไรไม่ได้เพราะขาดแคลนน้ำ

แต่หลังจากเกิดโครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง ในปี พ.ศ. 2518 หลังจากนั้นภายในระยะเวลา 3-4 ปี ก็เกิดอ่างเก็บน้ำประจำหมู่บ้านต่าง ๆ ถนนขยายใหญ่ขึ้นราษฎรเข้าไปสร้างบ้านเรือน เกิดการพัฒนาบ่อน้ำพุร้อนเป็นสถานที่ท่องเที่ยว มีการตัดถนนผ่านโครงการหมู่บ้านสหกรณ์เข้าสู่ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

ในปัจจุบันพื้นที่แห่งนี้ได้กลับกลายเป็นพื้นที่อยู่อาศัย เพาะปลูกได้ มีการเลี้ยงโคนม และเป็นแหล่งท่องเที่ยวต่อบ้านสันกำแพงถึงอำเภอแม่ออน

กำเนิดโครงการ

โครงการหมู่บ้านสหกรณ์อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นโครงการตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรที่มีฐานะยากจนไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองให้ได้ถือครองที่ดินเพื่ออยู่อาศัยและทำการเกษตรในรูปหมู่บ้านสหกรณ์การเกษตร โดยเกษตรกรสมาชิกโครงการจะไม่ได้รับกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ที่ดินที่เกษตรกรได้รับยังคงเป็นของโครงการอยู่ แต่สามารถตกทอดถึงลูกหลานได้ เริ่มดำเนินการตามโครงการเมื่อประมาณปลายปี พ.ศ. 2518 โดยสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทได้ขอใช้พื้นที่ป่าแม่ออน จากกรมป่าไม้ เนื้อที่ประมาณ 22,296.25 ไร่ นำมาจัดสรรให้ราษฎรเข้าทำประโยชน์และกันไว้เป็นพื้นที่สมบัติส่วนกลางจำนวน 9,264 ไร่ ส่วนที่เหลืออีกจำนวน 13,032.25 ไร่เป็นพื้นที่ป่าไม้ และภูเขา ไม่เหมาะที่จะนำมาจัดสรรเพื่อทำการเกษตร

ในระยะเริ่มแรกของการดำเนินการตามโครงการพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ ฯพณฯ ดร.ประกอบ หุตะสิงห์ อดีตรองนายกรัฐมนตรี เป็นประธานคณะกรรมการโครงการฯ และคณะรัฐมนตรีได้ลงมติเห็นชอบให้แต่งตั้งคณะกรรมการโครงการหมู่บ้านสหกรณ์อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2518 โดยมีปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นรองประธานฯ มีอธิบดีกรมต่างๆ และหัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเป็นกรรมการ โดยมีเลขาธิการสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทเป็นกรรมการและเลขานุการ

ต่อมาเมื่อโครงการดำเนินมาได้ 5 ปี เกษตรกรสมาชิกโครงการได้รวมตัวกันเพื่อขอจัดตั้งสหกรณ์การเกษตรขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือตนเอง ซึ่งกันและกันโดยวิธีการสหกรณ์ นายทะเบียนสหกรณ์ได้รับจดทะเบียน เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2524 โดยใช้ชื่อว่า “สหกรณ์การเกษตรหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง จำกัด” ซึ่งได้ดำเนินธุรกิจตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 3.8 พื้นที่ในโครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง

ภายหลังจากที่สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ได้รับอนุญาตให้ใช้พื้นที่ป่าจากกรมป่าไม้ เพื่อนำมาจัดแบ่งให้ราษฎรอยู่อาศัยและประกอบอาชีพด้านการเกษตร ซึ่งจำแนกได้ดังนี้

1. แบ่งเป็นที่อยู่อาศัย 6 หมู่บ้าน จำนวน 535 แปลง พื้นที่ 381 ไร่
2. แบ่งเป็นที่ทำการเกษตรจำนวน 939 แปลง พื้นที่ 3,134 ไร่

สำหรับพื้นที่ที่อยู่อาศัยนั้นจัดแบ่งให้ครอบครัวละ 2 งาน และพื้นที่ทำการเกษตรครอบครัวละประมาณ 5-9 ไร่

1. พื้นที่อยู่อาศัย

- 1.1 ราษฎรที่ได้สิทธิถือครองได้เข้าปลูกสร้างที่อยู่อาศัยครบทุกแปลง
- 1.2 มีราษฎรบางส่วนบุกรุกพื้นที่สมบัติส่วนกลาง เข้าไปปลูกสร้างที่อยู่อาศัย

2. พื้นที่ทำการเกษตร

2.1 พื้นที่บางส่วนในแต่ละหมู่บ้านยังมิได้เข้าดำเนินการทำประโยชน์ในที่ดิน เนื่องจากสภาพพื้นที่ห่างไกลแหล่งน้ำ และมีสภาพแห้งแล้ง

2.2 มีการเปลี่ยนมือผู้ถือครองสิทธิทำกินในที่ดินที่ทำการเกษตรโดยไม่ถูกต้อง

2.3 การนำพื้นที่มาดำเนินการด้านเกษตรกรรมยังมีปริมาณไม่มากนัก ส่วนใหญ่ปล่อยพื้นที่ให้ว่างเปล่า

ด้วยปัจจัยหลายประการที่ทำให้การใช้พื้นที่ราษฎรถือครองและพื้นที่สมบัติส่วนกลางที่มีอยู่มิได้ทำประโยชน์สูงสุดตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ประธานคณะกรรมการโครงการฯ ได้ขอให้ทุกหน่วยที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะคณะทำงานฯ ได้ลงมาช่วยฟื้นฟู และการสนับสนุนพัฒนาการดำเนินงานภายใต้โครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง เพื่อให้ราษฎรเข้าทำประโยชน์เต็มพื้นที่ และสร้างฐานความเป็นอยู่ให้แก่ครอบครัวและจะเป็นผลทำให้สภาพแวดล้อมมีความสมดุลยิ่งขึ้น

ภาพที่ 3.9 พื้นที่เลี้ยงนมวัวโครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพงในปัจจุบัน

ในปัจจุบันโครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพงมีทั้งหมด 8 หมู่บ้าน ชาวบ้านสามารถเพาะปลูกพืชได้นานาชนิด หลายหมู่บ้านเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ รวมทั้งเขตตำบลใกล้เคียง เช่น ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน

น้ำพุร้อนสันกำแพงซึ่งเคยเป็นลำธารน้ำร้อนเล็ก ๆ สำหรับต้มหน่อไม้ของชาวบ้านกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวใหม่ มีร้านค้าของหมู่บ้านสหกรณ์สำหรับขายสินค้าให้แก่นักท่องเที่ยว

จากพื้นที่แห้งแล้งกันดารในอดีต ปัจจุบันพื้นที่ตำบลสหกรณ์เป็นพื้นที่การเกษตรและพื้นที่การท่องเที่ยว ชีวิตชาวบ้านเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่

ที่ตั้ง

บ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ โทรศัพท์ 08 9851 9922

ภูมิสังคม

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่ ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2525 ในเขตรบบนิเวศป่า อำเภอแม่ริม ซึ่งมีประชากรคนไทย และม้ง อาศัยอยู่ในเขตนี้ โดยมีอาชีพเดิมในอดีต คือ การทำไร่หมุนเวียน และปลูกฝิ่น จึงส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศป่าเป็นอย่างยิ่ง สภาพของพื้นที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ตั้งแต่ 850-1,500 เมตร จึงมีอากาศค่อนข้างหนาวเย็นเหมาะแก่การปลูกไม้ดอก และพืชเขตเมืองหนาว

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่ รับผิดชอบเขตพื้นที่ 5 กลุ่มบ้าน คือ บ้านแม่สาใหม่ บ้านผานกกก บ้านม่วงคำ บ้านกองแหะ และบ้านแม่สาน้อย รวมพื้นที่ 11.4 ตารางกิโลเมตร

ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา สิ่งที่น่าสนใจ คือ การปลูกพืช เช่น พริกหวาน เชียว-แดง-เหลือง แดงกวาญี่ปุ่น สมุนไพร ไรสเมอรี่ ไม้ผล องุ่นไร้เมล็ด มะเดื่อฝรั่ง มัลเบอร์รี่ สตรอว์เบอร์รี่ เสาวรส ไอศกรีมเชียว-แดง ฯลฯ

งานส่งเสริมความเข้มแข็งแก่ชุมชน การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยน้ำชีวภาพ ปุ๋ยพืชสด การปลูกหญ้าแฝก การปลูกป่า เป็นต้น

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่ ผานกกก ผาซ้อง ผากล่อง ถ้ำธาตุ

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้แก่ วิถีชีวิตประเพณีของชาวม้ง ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามเดือนทางจันทรคติ

กลุ่มบ้านในเขตพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่ เป็นแหล่งผลิตไม้ดอก เช่น เบญจมาศ กุหลาบ ฯลฯ และพืชผักส่งตลาดเชียงใหม่ และกรุงเทพฯ การผลิตพืชผักและไม้ดอกของชาวบ้านเป็นระบบการผลิตและการตลาดอย่างอิสระ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับโครงการหลวง ซึ่งระบบดังกล่าวแล้วมีอยู่ทุก ๆ พื้นที่ในเขตรับผิดชอบของโครงการหลวง ชาวบ้านเรียนรู้ระบบการผลิต การตลาดจากโครงการหลวงแล้วแยกตัวออกมาเป็นอิสระ การกระทำได้กล่าวถ้าไม่ตระหนักถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืนก็ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และสังคม ซึ่งพบเห็น “ระบบการผลิตอิสระของชาวบ้าน” อยู่หลายพื้นที่ในเขตการพัฒนาของมูลนิธิโครงการหลวง

สิ่งอำนวยความสะดวก

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่ มีบริการบ้านพัก สถานที่กางเต็นท์ไว้บริการนักท่องเที่ยว

การเดินทาง

จากเชียงใหม่ ใช้ถนนหมายเลข 107 ถึงกิโลเมตรที่ 17 แยกเข้าสู่ถนนหมายเลข 1096 แม่ริม-สะเมิง ถึงกิโลเมตรที่ 16 เลี้ยวซ้ายสู่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่ ระยะทาง 3 กิโลเมตร เส้นทางลาดยางขึ้นลงตามเนินเขา

หมู่บ้านแม่สาใหม่

บ้านแม่สาใหม่ หมู่ที่ 6 ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ มีประชากร 1,124 คน จำนวน 161 ครัวเรือน การตั้งถิ่นฐานของม้งแม่สาใหม่ เกิดจากการรวมตัวของ 4 ตระกูล คือ ตระกูลแซ่ซัง ตระกูลแซ่ย่าง ตระกูลแซ่เล่า และตระกูลแซ่หัง ซึ่งย้ายมาจากบ้านดงสามหมื่น บ้านแม่ขี บ้านหนองหอย และแม่แจ่ม ตามลำดับ เดิมทีเดียวย้ายมาตั้งหมู่บ้านที่ปางขมุ หลายชั่วอายุคนหรือประมาณ 100 กว่าปี เกิดโรคระบาด พืชผลเสียหาย ได้ย้ายหมู่บ้านมาอยู่ใหม่ที่พื้นที่ไร่นาม้ง ในปี พ.ศ. 2498 ปัจจุบันคือ หมู่บ้านแม่สาใหม่ แต่ม้งบางส่วนก็ยังอยู่ที่ปางขมุ (กิตติพงศ์ ฌอนมรุ่งเรือง และคณะ, สัมภาษณ์)

ในปี พ.ศ. 2512 ชาวม้งได้ทรงทูลขอโรงเรียน จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงพระราชทานโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 7 เป็นโรงเรียนประจำหมู่บ้าน และนับตั้งแต่ พ.ศ. 2512 เป็นต้นมา ม้งแม่สาใหม่ก็ได้รับการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ

ในระหว่างปี พ.ศ. 2517-2525 ได้จัดตั้งศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาชาวเขาบ้านแม่สาใหม่ ต่อมาใน พ.ศ. 2525 เปลี่ยนเป็นศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่ หรือโครงการหลวงแม่สาใหม่

ม้งเล่าว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานที่ดินให้ทำมาหากิน ประมาณ 3,500 ไร่ ทรงพระราชทานหมู แกะ เพื่อเป็นสัตว์เลี้ยงในระยะแรก ทรงส่งเสริมการปลูกพืชเมืองหนาวแทนฝิ่น

พระราชทานพันธุ์ลินจี่ในระยะแรก แล้วต่อมาพืชผลอย่างอื่น ๆ ทรงพระราชทานโรงสีข้าวพลังน้ำ สร้างอ่างเก็บน้ำ โรงเรียน ชีวิตที่ยากแค้นลำเค็ญก่อนการพัฒนา มั่งต้องทำไร่ปลูกข้าวเพื่อยังชีพ มีรายได้จากการขายฝิ่นเพียงปีละ 1,000-2,000 บาท แต่ในปัจจุบัน มีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น ทั้งในด้านปัจจัยพื้นฐานในการผลิต การคมนาคม การสื่อสาร และสาธารณสุข มีรายได้ปีละ 200,000-300,000 บาท หรือบางคนปีละ 1,000,000 กว่าบาท “พวกเราสุขสบายได้เพราะมีในหลวง” (เศกสิทธิ์ ประกรสิทธิ์, วิน เลิศชัยสากล, เกอะ ถนอมจิตดี และคณะ, สัมภาษณ์)

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย

ที่ตั้ง

บ้านหนองหอยเก่า หมู่ที่ 7 ตำบลแม่แรม อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

ภูมิสังคม

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2527 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จไปเยี่ยมเยียนราษฎรบ้านหนองหอยตั้งแต่ พ.ศ. 2509 ทรงมีพระราชดำริให้หน่วยงานราชการช่วยเหลือราษฎร (ม้ง) ลดการปลูกฝิ่น และทำไร่หมุนเวียน ตั้งแต่ พ.ศ. 2515

ลักษณะภูมิประเทศประกอบด้วยภูเขา และระบบนิเวศป่าสมบูรณ์ (ในอดีต) ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นแปลงปลูกผักกลางแจ้ง และในโรงเรือนของชาวบ้าน พื้นที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ตั้งแต่ 950-1,450 เมตร อุณหภูมิเฉลี่ย 21 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุด 0 องศาเซลเซียส หรือบางปีติดลบ ปริมาณน้ำฝน 1,416.8 มิลลิเมตรต่อไป

ประชากรส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง มากที่สุด นอกจากนั้นเป็นจีนฮ่อ ลีซอ ลัวะ และคนเมือง

ภาพที่ 3.11 พื้นที่โครงการหลวงหนองหอย

ทรัพยากรการท่องเที่ยว

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย มีจุดเด่นในการส่งเสริมการปลูกพืชผัก เพราะสอดคล้องกับวัฒนธรรมของม้ง และพื้นที่ราบตามหุบเขา ไหล่เขา และเนินเขา มีการปลูกพืชผักถึง 50 ชนิด เช่น ผักกาดหอมห่อ ผักกาดทางหงส์ ผักกาดขาวปลี ปวยเล้ง กะหล่ำปลี ฯลฯ เป็นการปลูกในระบบ GAP (Good Agricultural Practice) และระบบผักอินทรีย์

ใช้ระบบ GAP ถึงแม้ใช้ยาปราบศัตรูพืช ปุ๋ยเคมี แต่ในระยะเวลาการเก็บเกี่ยวต้องปราศจากสารพิษตกค้าง โดยมีการทดสอบอย่างแน่นนอนและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

อย่างไรก็ตามทุก ๆ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงต่างก็ใช้ระบบ GAP ควบคู่กับระบบเกษตรอินทรีย์เหมือนกันหมด แต่บางศูนย์พัฒนาฯ ใช้มากน้อยแตกต่างกัน แนวโน้มในอนาคตจะพัฒนาใช้ระบบเกษตรอินทรีย์มากยิ่งขึ้น

นอกจากพืชผักแล้ว ยังมีไม้ผล ไม้ดอก เช่น กล้วยไม้ เทียนฝรั่ง พืชเนย ลาเวนเดอร์ ลิ้นมังกร ซิลเวอร์คัส ไฮเดรนียา คาเลินดูลา ฯลฯ และการเลี้ยงไก่กระดุกดำ และกระต่าย

แปลงผักกลางแจ้ง แปลงไม้ดอก และพืชผลอื่น ๆ ตามเนินเขา และไหล่เขาของชาวบ้าน (ทั้งสังกัดโครงการหลวง และนอกสังกัด) ยกร่องเป็นแนวยาวตามแนวนอน และแนวตั้งสุดสายตา เป็นทัศนียภาพที่สวยงาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูหนาว ที่อากาศเย็นและหนาวจัดในเวลากลางวัน การเดินทางจากกลุ่มบ้านหนึ่ง สู่กลุ่มบ้านหนึ่งตามถนนดินลูกรัง ซึ่งทอดยาวไปตามไหล่เขา และเนินเขา ผ่านแปลงพืชผักสองข้างถนนสุดสายตา เพราะสถานที่แห่งนี้คือแหล่งปลูกพืชผักที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่ง

แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่ใกล้เคียง ได้แก่ น้ำตกวังฮาง น้ำตกตาดหมอก ม่อนล่องผาหินสูงชัน ตามตำนานกล่าวว่า โลงศพขุนหลวงวิรังคะ บรรพบุรุษของชาวลัวะ ได้ “คว่ำล่อง” ณ “ม่อนคว่ำล่อง” แห่งนี้

กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ซึ่งยังคงรักษาชีวิต วัฒนธรรม และศิลปวัฒนธรรมไว้ได้ ยังคงเป็นสิ่งดึงดูดใจแก่ผู้มาเยือน

สิ่งอำนวยความสะดวก

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จัดบ้านพัก ลานกางเต็นท์ และการจัดเตรียมอาหาร บริการนักท่องเที่ยว ถนนเข้าสู่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงลาดยางแต่ถนนระหว่างหมู่บ้านเป็นถนนดินลูกรังอัดแน่น

การเดินทาง

จากเชียงใหม่ ใช้ถนนหมายเลข 107 ถนนเชียงใหม่-ฝาง ถึงกิโลเมตรที่ 17 แยกเข้าสู่ถนนหมายเลข 1096 แม่ริม-สะลวง ถึงกิโลเมตรที่ 15 เลี้ยวขวาเข้าสู่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ระยะทาง 6 กิโลเมตร เส้นทางลาดยางขึ้นลงตามเนินเขา

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวง

ที่ตั้ง

บ้านห้วยตอง หมู่ที่ 10 ตำบลแม่วาง อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ โทรศัพท์ 0 5324 8061, 08 1960 2458

ภูมิสังคม

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวง ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2522 ลักษณะภูมิประเทศประกอบด้วย ภูเขา ป่าไม้ มีที่ราบแคบ ๆ ระหว่างภูเขา ความสูงของพื้นที่จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ตั้งแต่ 800-1,400 เมตร และ 1,800 เมตร บริเวณยอดเขามีความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศป่า ทำให้เกิด ลำห้วยหลายสาย เช่น ห้วยแม่เตียน ห้วยเย็น ห้วยโป่งสมิต ห้วยอีค่าง ห้วยตอง ฯลฯ บริเวณเชิงเขา ใกล้ลำห้วยเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ 2 กลุ่ม คือ กะเหรี่ยง (สะกอ) ประมาณร้อยละ 95 ม้ง ร้อยละ 5 อยู่ในเขตพื้นที่สูงกว่ากะเหรี่ยง

ภาพที่ 3.12 พื้นที่โครงการหลวงทุ่งหลวง

เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์ เขตลุ่มน้ำวาง ก่อน พ.ศ. 2510 ขาดถนนดินลูกรัง (ถนนสร้างระหว่าง พ.ศ. 2512-2526) ประชาชนต้องใช้การเดินทางเท้า หรือม้าต่างในการติดต่อกับอำเภอสันป่าตอง ประชาชนส่วนใหญ่ทำการผลิตเพื่อยังชีพ โดยการทำไร่หมุนเวียน ปลูกฝิ่น และรับจ้างปลูกฝิ่น ก่อให้เกิดปัญหา การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม สังคมและปัญหาความยากจน เพื่อเป็นการแก้ปัญหา ดังกล่าวแล้วจึงได้ก่อตั้ง “โครงการหลวงพัฒนาการเกษตรที่สูงทุ่งหลวง” ขึ้นในปี พ.ศ. 2521 และ ในปี พ.ศ. 2522 ได้จัดตั้งเป็น “ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวง” นับเป็นโครงการหลวงรุ่นแรก ๆ

(พ.ศ. 2520-2524) ทั้งนี้ไม่นับสถานีวิจัยเกษตรหลวงอ่างขาง (พ.ศ. 2512) และสถานีวิจัยโครงการหลวงแม่หลอด (พ.ศ. 2517)

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวง เป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อการปลูกผักอินทรีย์ในเขตอากาศหนาว มีพืชผัก 15 ชนิด เช่น ผักกาดหอมห่อ หอมญี่ปุ่น เบบี๋คอส แรดิช ฯลฯ ซึ่งปลูกลาดเอียงตามเนินเขา และบริเวณที่ราบ นอกจากนี้ยังได้ชมไม้ผล 7 ชนิด เช่น พลัม พลับ สาลี่ บัวย พืช อาโวคาโด และ สตรอว์เบอร์รี

นอกจากนี้ยังมีไม้ดอกเขตอากาศหนาวถึง 12 ชนิด ได้แก่ จิบซิฟิลล่า ปักษาสวรรค์ มะเขือประดับ สนช่อดาว บัลลูนฟาวเวอร์ แกลดีโด้ลัส ลิลี ผักโขมประดับ ไฮเพอริทัม ลินมังกรคาบแก้ว เปปเปอร์โรเมีย และเฟิน

สำหรับสัตว์เลี้ยงที่น่าสนใจ ได้แก่ นกกระจอกเทศ จำนวน 12 ตัว ซึ่งอยู่ในคอกหน้าสำนักงาน

กิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่น่าสนใจ ได้แก่ การทำแนวป้องกันไฟป่า การปลูกป่า การอนุรักษ์ป่าชุมชน การจัดแบ่งประเภทของป่าตามภูมิปัญญากะเหรี่ยง การทำเหมืองฝาย การทำไร่มนเวียน การบวชป่า การเลี้ยงผีฝาย ผีไร่ ผีนา การอนุรักษ์นกขั้วข้าว (ไถบิคะ) ฯลฯ

ในด้านพิธีกรรมการเกษตรในรอบ 12 เดือน เริ่มตั้งแต่พิธีขึ้นปีใหม่ในเดือนแรกจนกระทั่งปล่อยนกขั้วข้าวขึ้นฟ้า หลังจากสิ้นการเก็บเกี่ยวพิธีกรรมทั้ง 12 เดือนดังกล่าวแล้ว ยังปรากฏให้เห็นที่บ้านโป่งสมิต (โป่งสมิต) บ้านห้วยอีค่าง บ้านห้วยช้างลิบ บ้านทุ่งหลวง ฯลฯ

ภูเขาและระบบนิเวศป่ายอดเขาที่สมบูรณ์ทำให้เกิดลำธาร น้ำตก ไม่น้อยกว่า 14 แห่ง น้ำตกเหล่านี้ยังไม่มีถนนเข้าถึงต้องเดินตามเส้นทางเท้า น้ำตกที่สำคัญของลำห้วยโป่งสมิต ได้แก่ น้ำตกโป่งสมิต น้ำตกชูลี และน้ำตกอื่น ๆ ซึ่งไม่มีชื่อ นักท่องเที่ยวผู้รักธรรมชาติ สามารถเดินตามลำห้วยโป่งสมิต ผ่านน้ำตกต่าง ๆ ในป่าถึงเส้นทางเดินจากบ้านห้วยตองถึงบ้านแม่นาจร

ภายในศูนย์ฯ มีที่พักบริการสามารถรับนักท่องเที่ยวได้ 20-30 คน มีสถานที่กางเต็นท์ บริการอาหาร (ต้องสั่งล่วงหน้า) บ้านโป่งสมิต มี Homestay ของชาวบ้านบริการจำนวน 8 หลัง รับนักท่องเที่ยวได้ประมาณ 30-40 คน

จากตัวเมืองเชียงใหม่ใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 108 (เชียงใหม่-ฮอด) ผ่านอำเภอสันป่าตอง ประมาณ 700 เมตร-กิโลเมตรที่ 22 เลี้ยวขวาไปทางอำเภอแม้วาง เข้าสู่ถนนหมายเลข 103 ผ่านอำเภอแม้วางถึงบ้านปางเดิม ถนนขึ้นสู่ภูเขา ผ่านระบบนิเวศป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าสนเขาผ่านสามแยกทางไปศูนย์พัฒนาโครงการหลวงขุนวาง ประมาณ 700 เมตร ถึงบ้านห้วยตอง ซึ่งเป็นสถานที่ตั้งของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวง ระยะทางจากเชียงใหม่ ประมาณ 72 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทาง 1.30 ชั่วโมง

ภาพที่ 3.13 อ่างเก็บน้ำโครงการหลวงทุ่งหลวง

กะเหรี่ยงบ้านโป่งส้ม

บ้านโป่งส้ม ตั้งอยู่ที่แนวเส้นรุ้งที่ 18 องศา 45 ฟิลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 98 องศา 35 ฟิลิปดาตะวันออก อยู่สูงจากระดับน้ำทะเล 1,200 เมตร ภูมิประเทศล้อมรอบด้วยป่าไม้และภูเขาสูง หมู่บ้านตั้งอยู่ในหุบเขาแคบ ๆ มีพื้นที่ประมาณ 4,783 ไร่ เป็นพื้นที่ทำกิน 283 ไร่ มีลำธารโป่งส้มไหลผ่านทุ่งนาของหมู่บ้าน ประชากรทั้งหมดเป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง (ปกากะญอ) จำนวน 420 คน 72 หลังคาเรือน นับถือศาสนาคริสต์ ศาสนาพุทธ และนับถือประเพณีเดิม ประชากรทั้งหมดประกอบอาชีพทำนา ทำไร่ ทำสวน มีร้านค้าของชำในหมู่บ้าน 2 ร้าน ในหมู่บ้านมีระบบการผลิตและยังชีพควบคู่กับการผลิตเพื่อขาย ไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน พ.ศ. 2537 มีถนนดินลูกรังเข้าสู่หมู่บ้าน ในปี พ.ศ. 2530 สภาพหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านปิด คือ ห่างไกลจากความเจริญของโลกภายนอก หมู่บ้านโป่งส้มห่างจากอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ประมาณ 45 กิโลเมตร แต่มีประชากรกะเหรี่ยงเคยเดินทางไปถึงเมืองเชียงใหม่ไม่ถึงครึ่งหมู่บ้าน

บ้านโป่งส้มเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ ตั้งขึ้นเมื่อประมาณ 200 ปี ก่อนปี พ.ศ. 2500 สภาพป่าไม้และระบบนิเวศยังสมบูรณ์คือมีป่าไม้ สัตว์ป่า แหล่งน้ำ อากาศ ที่เกื้อกูลต่อกัน ทำให้เกิดวงจรลูกโซ่อาหาร (Food Chain) ที่สมบูรณ์ ระบบนิเวศวิทยาของปกากะญอโป่งส้มจึงประกอบด้วยประชากรกะเหรี่ยงอยู่ร่วมกับประชากรสัตว์ และมวลพืชในสิ่งแวดล้อมที่มีชีวิตอย่างสมดุล

หลังจากปี พ.ศ. 2500 มีประชากรอพยพเข้ามาอยู่เพิ่มมากขึ้น การบุกเบิกป่าเพื่อเพาะปลูกจึงเริ่มมีมากขึ้น และส่งผลต่อระบบนิเวศ เช่น สัตว์ป่าเริ่มสูญหายไป ต่อมาในปี พ.ศ. 2513 มีพ่อค้า

คนกลางจากภายนอกเข้ามาตักข้าวเขียวและให้กั๊ยืมข้าวและเงินด้วยอัตราดอกเบี้ยสูง ชาวบ้านเริ่มมีปัญหานี้สินและขาดข้าวกิน

ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2514-2523 ชาวบ้านและหน่วยงานภายนอกบางแห่งได้พยายามแก้ไขปัญหของชาวบ้านด้วยการตั้งธนาคารข้าว แต่เนื่องจากขาดระบบการจัดการที่ดีจึงล้มเหลว

ในปี พ.ศ. 2523 ศูนย์พัฒนาสังคมชนบทเชียงใหม่เริ่มเข้าไปศึกษาสภาพชุมชนและสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้าน และได้ร่วมมือกับชาวบ้านก่อตั้งธนาคารข้าวในปี พ.ศ. 2524 การดำเนินงานได้ผลดีมาจนถึงปัจจุบัน และได้ขยายไปสู่โครงการอื่น ๆ

ในระหว่างปี พ.ศ. 2535-2536 ผศ.ชูสิทธิ์ ชูชาติ ได้วิจัยเชิงประผลสิ่งแวดลอม ในเขตหมู่บ้านโป่งสมิ และหมู่บ้านอื่น ๆ 3 หมู่บ้าน

ในระหว่างปี พ.ศ. 2540-2541 ผศ.ชูสิทธิ์ ชูชาติ ได้วิจัยเรื่อง การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่า และระบบนิเวศ เพื่อแก้ปัญหาภัยแล้งของประเทศไทย เก็บตัวอย่างจากหมู่บ้านโป่งสมิ และหมู่บ้านในภาคเหนืออีก 5 หมู่บ้าน ได้ฟื้นฟูภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่า

ในระหว่างปี พ.ศ. 2542-2544 ได้วิจัยเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มน้ำวาว และจัดตั้งโครงการเลี้ยงวัว เลี้ยงปลาเพื่อบริโภค ตลอดจนกองทุนกั๊ยืมให้ชาวบ้าน ในระหว่างปี พ.ศ. 2544-2548 ได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้แก่หมู่บ้านโป่งสมิ จัดระบบการนำเที่ยว ที่พักฟื้นฟูภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่า และวัฒนธรรม

หลังจากนั้นก็ปล่อยให้ชาวบ้านโป่งสมิจัดการกันเอง จนกระทั่งปี พ.ศ. 2561 จึงกลับมาร่วมมือกับชาวบ้านในการพัฒนาอย่างยั่งยืน ภายใต้การสนับสนุนของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ภาพที่ 3.14 พื้นที่บ้านโป่งสมิ

ภาพที่ 3.15 พื้นที่เกษตรบ้านโป่งสมิ

งานวิจัยในบทนี้ต้องการอธิบายเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการเสด็จประพาสต้นของพระมหากษัตริย์ไทย ซึ่งมีหลักฐานปรากฏเด่นชัดในสมัยรัตนโกสินทร์ และอธิบายสาเหตุของการเสด็จประพาสต้นว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชว่าเกิดจากปัจจัยภายใน หรือปัญหาจากภายนอกอย่างไร เนื้อหาประกอบด้วยหัวข้อดังต่อไปนี้

ประวัติการเสด็จประพาสต้น

สาเหตุของการเสด็จประพาสต้น

1. สถานภาพและบทบาทของพระเจ้าแผ่นดิน
2. ความผาสุกของประชาชน
3. ปัญหาความไม่มั่นคงในภาคเหนือ และประเทศไทย
 - 3.1 ปัญหาด้านพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย
 - 3.2 ปัญหาด้านเศรษฐกิจ
 - 3.3 ปัญหาด้านการคมนาคม
 - 3.4 ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและ การปลูกฝิ่น
4. การช่วยเหลือชาวนา (กลุ่มชาติพันธุ์)

ประวัติการเสด็จประพาสต้น

การเสด็จประพาสต้น หรือภูมิหลังการเสด็จประพาสส่วนพระองค์โดยไม่มีหมายกำหนดการล่วงหน้า วัดดูประสงค์หลักก็เพื่อทรงตรวจเยี่ยมราษฎรส่วนพระองค์ การเสด็จประพาสส่วนพระองค์ของพระมหากษัตริย์ทรงมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย และกรุงศรีอยุธยา แต่คำว่า การเสด็จประพาสต้นเกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์

การเสด็จประพาสต้น คือการเสด็จประพาสไม่มีหมายส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2396-2453) กำหนดการล่วงหน้า ไม่มีกระบวนรับเสด็จเป็นทาง

ราชการ คำว่า ประพาสต้น เรียกตามชื่อเรือต้นที่ทรงซื้อไว้ใช้ในกระบวนเสด็จประพาส (ชินธุรา วงศ์พานิช, 2552)

เกี่ยวกับเรื่องเรือต้น ซึ่งเป็นที่มาของคำว่า “ประพาสต้น” สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเล่าว่า “บางท่านแปลว่าเรือเครื่องต้น บางท่านแปลว่า เรือทรง อย่างในภาพยนต์ว่า “ทรงเรือต้นงามเฉิดฉาย” ดังนี้ แต่บางท่านที่แปลต้น ๆ ว่า หลวงนายศักดิ์เป็นคนคุมเครื่องมหาดเล็กตามเสด็จ หลวงนายศักดิ์ ชื่ออัน รับสั่งเรียกว่า ตาอัน ตาอันเสมอ คำว่า เรือต้นนี้ก็จะแปลว่าเรือตาอันนั่นเอง แปลชื่อเรือต้นเป็นหลายอย่างดังนี้ อย่างไรจะถูกต้องก็ไม่ทราบแน่” (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2012)

การเสด็จประพาสต้น หรือการประพาสต้น ของพระเจ้าแผ่นดิน คงมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา หรือตั้งแต่สมัยสุโขทัย แต่ไม่มีหลักฐานการเรียกขานอย่างเด่นชัด เพียงแต่ปรากฏพระราชกรณียกิจ ในการปลอมพระองค์เพื่อทรงดูแลทุกข์ สุข ของชาวบ้าน แต่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการเรียกขาน “ประพาสต้น” อย่างเด่นชัด

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงอธิบายความหมายของการเสด็จประพาสต้น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นับได้มีจำนวน 3 ครั้ง (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2560)

การเสด็จประพาสครั้งที่สอง พ.ศ. 2449 เสด็จประพาสนครสวรรค์

การเสด็จประพาสครั้งที่สาม พ.ศ. 2451 เสด็จโดยทางรถไฟ ถึงนครสวรรค์ แล้วทรงเรือพระที่นั่ง ล่องน้ำลงมาเข้าปากน้ำมะขามเฒ่า ประพาสทางน้ำเมืองสุพรรณบุรี

การเสด็จประพาสต้น ทำให้พระมหากษัตริย์ได้ทอดพระเนตรทุกสิ่งทุกอย่างด้วยพระองค์เอง ได้ทราบสุข ทุกข์ ความเดือดร้อนของราษฎร บางครั้งทรงปลอมแปลงพระองค์เป็นสามัญชนเข้าไปปะปนกับราษฎร เพื่อได้พบความจริงจากปัญหา และจะได้แก้ไขได้อย่างถูกต้อง

การเสด็จประพาสต้น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (พ.ศ. 2470-2559)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัส ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เกี่ยวกับ การกำเนิดโครงการหลวงว่า

“โครงการหลวง เกิดขึ้นเพราะไปเที่ยว คำว่า ไปเที่ยว น่าจะว่า ประพาสต้น มากกว่า เพราะนอกจากจะเป็นราชาศัพท์ที่ถูกต้อง แต่ออกจะไม่ใช้กันแล้ว ยังทำให้เราเห็นภาพ พระพุทธเจ้าหลวงเวลาเสด็จไปเที่ยวบ้านชาวบ้าน โดยที่เขาไม่ทราบว่าท่านเป็นใคร จึงไม่ประหม่ามาก คุยคล่องถึงการกินอยู่ ทำให้ท่านสามารถพระราชทานความช่วยเหลือได้ตามพระราชอัธยาศัย” (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติ ครบ 50 ปี, 2539 : 24)

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้มีการเสด็จประพาสต้นเยี่ยมเยียนราษฎรส่วนพระองค์โดยไม่แจ้งหมายกำหนดการล่วงหน้า ไม่มีหน่วยงานใดรวบรวมเผยแพร่จำนวนครั้ง แต่พอยกตัวอย่างได้หลายเหตุการณ์ เช่น กรณีของนายสอน ดวงปากดี วัย 67 ปี (พ.ศ. 2559) ชาวบ้านดงน้อย ตำบลดงมะไฟ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เล่าว่า วันจันทร์ที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2527 ลุงสอนนุ่งผ้าขาวม้า นั่งอยู่หน้าบ้าน เห็นผู้ชายหอบแผนที่ กล้องถ่ายภาพ เดินตรงเข้ามาหา เมื่อเข้ามาใกล้จึงทราบว่าเป็นพระเจ้าแผ่นดิน พระองค์ท่านทรงถามถึงแหล่งน้ำ เพื่อตรวจสอบกับแผนที่ ในการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยเรือ (สอน ดวงปากดี, 2559)

กรณีที่สอง เมื่อเสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานไปประทับ ณ พระราชวังไกลกังวล พระองค์ทรงขับรถยนต์พระที่นั่งไปยังท้องถนนที่ห่างไกล ในเขตจังหวัดเพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์ เป็นการเสด็จส่วนพระองค์ พร้อมผู้ติดตามจำนวนน้อยโดยไม่ได้แจ้งให้ราษฎรทราบล่วงหน้า ขณะที่รถยนต์พระที่นั่งผ่านหมู่บ้านห้วยมงคล อำเภอหัวหิน ราษฎรกำลังตกแต่งซุ้มรับเสด็จ และไม่ยอมให้รถยนต์พระที่นั่งผ่านซุ้มเพราะ

“...ต้องให้ในหลวงเสด็จฯ ก่อน แล้วพຼ່ງนี้ถึงจะลอดผ่านซຸ້มได้ วันนี้ห้ามลอดผ่านซຸ້มนี้” พระองค์จึงทรงขับรถยนต์พระที่นั่งเบี่ยงออกข้างทางไม่ลอดซຸ້มดังกล่าว (ภานุมาศ ทักษณา, 2553 : 44)

มีเหตุการณ์อีกหลายครั้ง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โปรดการเสด็จส่วนพระองค์ ยกตัวอย่างในเย็นวันหนึ่งเสด็จกลับจากพระราชวังไกลกังวล แต่ถูกทหารรักษาการณ์ไม่ให้เข้าพระราชวัง เพราะเป็นบุคคลธรรมดา ไม่มีบัตรผ่าน อนุญาตให้เข้าไม่ได้ พระองค์ทรงตรัสว่า

“ขอโทษที่ฉันไม่มีบัตร แต่เอาเป็นว่าตอนนี้เธอมีธนบัตรไหม...นั่นแหละ บัตรของฉัน” (ภานุมาศ ทักษณา, 2553 : 45) อีกครั้งหนึ่งที่เสด็จตลาดสดทรงแวะไปเสวยก๋วยเตี๋ยว แม่ค้ากราบบังคมทูลถามว่า “ทำไมหน้าเหมือนในหลวงจัง” (ภานุมาศ ทักษณา, 2553 : 49)

การเสด็จประพาสส่วนพระองค์ หรือการเสด็จประพาสต้น ยังมีเรื่องเล่า และเรื่องบันทึกอีกหลายอย่าง การเสด็จประพาสต้นของพระเจ้าแผ่นดินในสมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีเป้าหมายเหมือนกัน คือ เสด็จตรวจตรา เพื่อศึกษาทุกข์ สุข ของราษฎร เพื่อแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้อง แต่วิธีการอาจเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามบริบทของสังคม และสิ่งแวดล้อม

สาเหตุของการเสด็จประพาสต้น

1. สถานภาพและบทบาทพระเจ้าแผ่นดิน

สถานภาพของกษัตริย์ ทรงเป็นธรรมราชา ประมุขของแผ่นดิน ซึ่งต้องยึดหลักและมีบทบาทตามหลักทศพิธราชธรรม ตามจารีตราชประเพณี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ 9 แห่งราชวงศ์จักรี เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 ต่อมาทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2493 ในมหามงคลวโรกาสนี้ พระองค์ได้ทรงประกาศพระปฐมบรมราชโองการเป็นพระราชสดัถยาธิษฐานว่า

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” (ชูลีทธิ์ ชูชาติ, 2554 : 9)

คำว่า “ครองแผ่นดินโดยธรรม” พระธรรมโกษาจารย์ ประยูร รมมจิตโต (2553 : 239) อธิบายว่า หมายถึง “ครองแผ่นดินโดยทศพิธราชธรรม” เรื่อง ทศพิธราชธรรมมาจากนิทานชาดกเรื่อง มหาหงส์ชาดก กล่าวถึงเรื่องของ พญาหงส์ ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ ได้สนทนารัชมกับพระเจ้ากรุงพาราณสีเกี่ยวกับธรรมของพระราช 10 ประการ ซึ่งพระเจ้าพาราณสีตรัสให้พญาหงส์ฟังว่า “เราพิจารณาเห็นธรรม 10 ประการ ที่มีอยู่ในตัวเราเหล่านี้คือ (1) ทาน (2) ศีล (3) บริจาค (4) อาชวชะ (5) มัทวะ (6) ตบะ (7) อักโกระ (8) อวิหิงสา (9) ขันติ (10) อวิโรธนะ เมื่อนั้นเป็นปิติ และโสมนัส ใช้น้อยย่อมเกิดแก่เรา”

ทศพิธราชธรรม ซึ่งพระมหากษัตริย์ของไทยยึดมั่นเป็นมาตั้งแต่โบราณราชประเพณีจนถึงปัจจุบัน ในสถานภาพของพระเจ้าแผ่นดินอธิบายได้ดังนี้

1. ทาน คือ การให้ การให้แบ่งเป็น 2 อย่าง ได้แก่ อามิสทาน การให้สิ่งของ และธรรมทาน คือการให้ธรรมเป็นทาน หรือวิทยาทาน

2. ศีล คือ ความประพฤติเรียบร้อยดีงาม การสำรวมรักษาพฤติกรรมทางกาย วาจา ให้ถูกต้องเรียบร้อยดีงาม มีภาพแห่งความซื่อสัตย์สุจริต เป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่น รักษาระเบียบ กติกา ปฏิบัติตามกฎหมาย

3. บริจาค คือ เสียสละความสุขสบายส่วนตัว เพื่อประโยชน์สุขส่วนรวม

4. อาชวชะ คือ ความซื่อตรง ซื่อสัตย์สุจริต ไม่ฉ้อฉลหลอกลวง ไม่ทุจริตคอร์รัปชัน

5. มัทวะ คือ ความอ่อนโยน ปฏิบัติต่อคนอื่นด้วยความอ่อนโยน สุภาพ เรียบร้อย ไม่เย่อหยิ่ง หลงตัวเอง

6. ตบะ คือ ความเพียรเพิกเลศไม่หลงระเหิรไปกับคำสรรเสริญเยินยอ และการสำเร็จสำราญที่มาพร้อมกับอำนาจ วาสนา พอใจกับความเรียบง่าย ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย สรุ่ยสุ่ย

7. อักโกระ คือ ความไม่โกรธ มีความเมตตาต่อคนทั่วไป ไม่ใช้อำนาจบาตรใหญ่ มีความสุขที่ได้พบปะประชาชนอย่างใกล้ชิด

8. อวิหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียน กรุณาต่อคนทั่วไป ไม่หาเรื่องกดขี่ข่มเหง สงสารห่วงใย เมื่อเห็นความทุกข์ของประชาชน และหาทางที่จะดับทุกข์ไขวญของพวกเขา

9. ขันติ คือ ความอดทน อดทนต่อสิ่งที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าพึงพอใจ สามารถควบคุมกิริยาอาการให้สงบนิ่งอยู่ได้ เป็นนายเหนือสถานการณ์ ไม่แสดงอาการหงุดหงิด ทูรันทุราย หรือแสดงความไม่พอใจนอกหน้า ความอดทน แบ่งออกเป็น 3 อย่างคือ ทนลำบาก ทนตรากตรำ และทนเจ็บใจ

10. อวิโรธนะ คือ ความไม่คลาดจากธรรม ยึดมั่นในหลักการปกครอง หลักนิติธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ไม่มีความลำเอียงเพราะชอบ ลำเอียงเพราะชัง ลำเอียงเพราะรัก ลำเอียงเพราะหลง และลำเอียงเพราะกลัว

ทศพิธราชธรรม ทั้ง 10 ประการ คือ ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา (พระธรรมโกศาจารย์, ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2553 : 239-257)

จากสถานภาพของธรรมราชา ผู้เป็นประมุขของประเทศชาติ จึงทำให้พระองค์ต้องมีบทบาท ตามหลักทศพิธราชธรรม ตามหลักของราชประเพณี ในการบำบัดทุกข์ บำรุงสุขของราษฎร ตามสถานภาพและบทบาทภายใต้การปกครองในระบอบประชาธิปไตย

การมีพระราชกรณียกิจ ตามสถานภาพและบทบาท แม้กระทั่งทรงพระประखวที่เชียงใหม่ จึงทำให้หลวงปู่แหวนสุจิณฺโณ ได้ทูลถวายต่อในหลวงตอนหนึ่งว่า

“พระองค์นั้นมัวแต่ห่วงคนอื่น ไม่ห่วงพระองค์เลย” (พระครูสังฆรักษ์ณัฐวุฒิ วรเมโฆ, 2561 : 83)

2. ความผาสุกของประชาชน

สาเหตุสำคัญในการเสด็จประพาสต้น อีกอย่างหนึ่ง คือ ความผาสุกของประชาชน ต้องการช่วยเหลือประชาชนให้หลุดพ้นจากความทุกข์ยาก แนวพระราชดำรินี้ปรากฏเด่นชัด นับตั้งแต่ทรงขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. 2489 ดังปรากฏในพระราชนิพนธ์บันทึกประจำวัน “เมื่อข้าพเจ้าจากสยามสู่สวีตเซอร์แลนด์” ความว่า ในวันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ. 2489 ขณะที่รถยนต์พระที่นั่งกำลังแล่นผ่านวัดเบญจมบพิตรสู่ตอนเมือง ตามทางที่ผ่านมาได้ยินเสียงใครคนหนึ่งร้องขึ้นมาดัง ๆ ว่า

“อย่าละทิ้งประชาชน” “อย่ากร้องบอกเขาไปว่า ถ้าประชาชนไม่ทิ้งข้าพเจ้า แล้วข้าพเจ้าจะละทิ้งอย่างไรได้” (ชมรมคนรักในหลวง, 2017)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพบชายที่ร้องตะโกนในอดีต ขณะที่เป้นพลทหาร ชายผู้นั้นกราบบังคมทูลว่า

“ท่านคงจำผมไม่ได้ ผมเป็นคนร้องไม่ให้ท่านทิ้งประชาชน” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรับสั่งถามว่า “เรานะรีที่ร้อง” ชายผู้นั้นตอบว่า “ใช่ครับ ตอนนั้นเห็นหน้าท่านเศร้ามากกลัวไม่กลับมา จึงร้องไปเหมือนคนบ้า” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตอบ “นั่นแหละทำให้เรานึกถึงหน้าที่ จึงต้องกลับมา” (กองบรรณาธิการสำนักพิมพ์ศิริปัญญา, 2558 : 362-363)

ในเรื่องความรัก ความห่วงใยประชาชน และประชาชนรักพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระราชทานสัมภาษณ์แก่กลุ่มนักข่าวหญิง เมื่อ พ.ศ. 2523 เกี่ยวกับการเสด็จประพาสต้นที่จังหวัดนครราชสีมา

“ทางนครราชสีมา ชาวไทยอิสลามน่าสงสาร บางครั้ง ฉันไปโดยเขาไม่รู้ตัว เขาเล่าเรื่องต่าง ๆ ให้ฟัง เห็นได้ว่า เขารักพระเจ้าอยู่หัวจริง เพราะธรรมดาแล้วเขาจะไม่เข้าวัดไทยเลย แต่วันนั้นที่เราไปฝนตก พายุมา ฉันไม่รู้ว่าเขาไม่เข้าวัดไทยแม้แต่จะหลบฝน เห็นเป็นทีบี (วัณโรค) เป็นอิสลาม ฉันประคองเข้ามา เขาก็เข้ามาตี ที่นี้คนไทยพุทธเขามายกอย่างนี้ดีมากแล้ว ยังอุตส่าห์เข้าวัด ไม่เช่นนั้นจะไม่ยอมเข้าวัดเลย ไม่เข้ามาแม้แต่จะเหยียบ ฉันถามว่าทำไม เขาตอบว่าไม่รู้ เขาว่าบาปเวลาที่เข้าวัดไทย หันไปถามล่ำมว่าเข้าวัดไทยนี้จะบาปไหมจะ เขาบอกว่า พระบอกว่า รាយอ (พระเจ้าแผ่นดิน) อยู่ที่ไหนก็อยู่ที่นั่นได้ ไม่เป็นไร ไม่บาป เขารักพระเจ้าอยู่หัวจริง ๆ คนแก่ตาบอดเขามายก อันนี้สะอิดใจฉัน เพราะว่าเข้ามาจูบหน้าแข่งพระเจ้าอยู่หัว แล้วบอกว่าดีเหลือเกิน เขาเป็นอิสลาม เราฟังไม่รู้ ล่ำมแปลให้ฟัง ดีเหลือเกิน ทำไมดียว่างนี้ ดีกระทั่งแม้กับคนอิสลาม พระเจ้าอยู่หัวรับสั่งว่า “ทำไมเขาต้องแบ่งตัวว่า เรานี้ดีแม้กระทั่งคนอิสลาม ทุกคนเป็นคนไทยเหมือนกันหมด”

การเสด็จเยี่ยมเยียนราษฎรจากกลางวันจนถึงเวลาพลบค่ำ ประชาชนก็เกิดอาการกระสับกระส่าย เพราะอาจเกิดความไม่ปลอดภัยต่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

“พอค่ำแล้ว ล่ำมเริ่มไม่ยอมอยู่ กระสับกระส่ายกันเป็นแถว ฉันสงสัยว่า เอ๊ะ เขากลับอะไรฉันก็ไม่กลับ กว่าจะกลับนี้ก็มีตสนิทแล้ว เห็นตามถนนนี้ เห็นไฟ เขามาขึ้นจุดตะเกียงกันเป็นแถว ลงหยุดพัก พอหยุดนี้ เขากลับตาเหลือก รีบบอกให้เราขึ้นรถกลับไปเสียกลับ ๆ ไปเสีย ถามเขาว่าเป็นอย่างไร เขาบอกตบตบเหยย ๆ ประโหมสุหรี่ (พระราชนิ) กลับไปเถอะ เลยเดาเอาเองว่าที่พระท่านออกมาขึ้นเพราะว่ากลัวเราจะถูกทำร้าย พอเห็นท่าน เราก็ลงมาพูดด้วย ท่านกลับบอกให้รีบ ๆ กลับ อย่างนี้แล้วจะไม่ให้เรารักเขาได้อย่างไร เขาหวังดีมาก”

เหตุการณ์อีกครั้งหนึ่งที่แสดงให้เห็นน้ำพระทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่กล้าหาญ เด็ดเดี่ยว ทรงรัก ห่วงใยประชาชน และประชาชนก็จงรักภักดีต่อพระองค์ท่าน คือ เหตุการณ์ ลอบวางระเบิด 2 ลูก ณ บริเวณประรำพิธีใกล้ลาดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และพระเจ้าลูกเธอจะเสด็จผ่าน เมื่อวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2520 เวลา 15.15 นาฬิกา (เหตุระเบิดที่ยะลา 22 กันยายน พ.ศ. 2520, 2560)

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงประธานสัมภาษณ์แก่นักข่าวหญิง ดังนี้

“แล้วที่จับใจในความรักของประชาชน บอกกับฝรั่งว่าจับใจในความรักของประชาชน ไม่มีวันลืมได้เลย คือ เรื่องระเบิดที่ยะลา หลายปีมาแล้ว พอเสียงระเบิดดังบิง บิง ๆ นี้ ชาวบ้านวังหิน หกล้มคลุกคลาน เห็นเลยว่าวังหินเป็นแถว ๆ ออกไป กลับบ้าน เหลือคนอยู่น้อย ที่แรกคนแน่น พอสักประเดี๋ยวสิ หอบแฮ่ก ๆ วิ่งกลับมาเป็นแถวอีก วิ่งกลับมากร้องไห้กันหมด เขาบอก ดูเถอะ ดูใจตัวเองเถอะ กลับไปถึงบ้าน มั่นคงใจนะ มานึกได้ว่า โถทั้งท่านอยู่ลำพัง นะนี่ ฉันทก็เลยวิ่งกลับมาอีก เป็นห่วง ที่แรกก็กลัวตาย คราวนี้ขอบอกว่าตายเป็นตายด้วยกัน แล้วเด็กนักเรียนสาว ๆ คงเป็นไทยพุทธ เห็นพุทธ ไทยได้ ร้องไห้ใหญ่เลย ร้องแบบไม่มีสติ บอกท่าน ๆ ค่ะ ท่านไม่ทำอะไรชั่วร้าย ท่านไม่ได้ทำอะไรให้ใคร เขาจะฆ่าท่านทำไม ทำไมเขาต้องการจะฆ่าท่าน ชาวบ้าน ที่วิ่งกลับมากร้องไห้หน้าตาไหลเป็นทาง บอกฉันทกลับไปถึงบ้านแล้ว พุดทั้งที่หอบ แต่ว่า นึกได้ว่าตายแล้ว พระเจ้าอยู่กับราชินีอยู่ จึ่งคิดว่าตายก็มาตายด้วยกัน เลยวิ่ง กลับมาเป็นเพื่อน แหมความรู้สึกตรงกับเพลงที่ว่า หากใครแก้มเธอฉันทนี้จะยอม ตายแทน พุทธโธ่สุดสำห้วิ่งกลับมากันหมดเลย และทำที่ร้องไห้ วิ่งเข้ามากำบังคุ้มครอง ระวังพระเจ้าอยู่หัว เห็นแล้วจับใจ แล้วตำรวจราชสำนักบอกให้กลับพระตำหนัก อย่าเสด็จฯ โรงพยาบาล อันตราย เพราะทางที่จะกลับ ถ้าค่าแล้วยิ่งอันตรายใหญ่ เขาอาจจะยิงด้วยจรวดก็ได้ ให้รีบกลับเสียแต่วัน ๆ เอะ

พระเจ้าอยู่หัวบอกไม่ได้ เขามานี้ เจ็บเพราะเรามา เขามาหาเรา เราต้องไปเยี่ยม มีรายงานบอกว่าไม่เจ็บกันมากพระเจ้าข้า ข้าพเจ้ารับรองได้ข่าวว่าชิตชวนท่านนั้นใส่ยา แดงแล้วก็กลับบ้านได้

ฉันทคิดว่าการที่พระมหากษัตริย์ของประเทศล้ม เพราะเหตุอย่างนี้ คือเพราะเชื่อ คำบอก พระเจ้าอยู่หัวรับสั่งว่า ชิตชวนก็จะไปดู เขาไม่ยอม สั่งรถพระที่นั่งให้กลับ พระตำหนัก รถพระที่นั่งวิ่งกลับ พระเจ้าอยู่หัวสั่งให้เลี้ยวกลับมาคนเดียวนี้ ฉันทจะไป โรงพยาบาล คนขับรถกลัว เลี้ยวไปอีกทางที่ไปโรงพยาบาล พอไปถึง เราตกตะลึง เพราะเลือดสดเต็ม แล้วมีเด็กผู้หญิงสาวอายุสัก 17-18 กำลังหอบ ปอดยุบไปข้าง

ถ้าเราไม่ไปก็ตายแล้ว เด็กอีกคนตาก็จะบอดคือคนนอนกันเต็ม เห็นแต่เลือด ๆ ทั้งนั้น พอเข้าไปเด็กสาวนั้นเห็นเรา เขาก็ร้องไห้ บอกท่านคะ หนูเจ็บเหลือเกิน หนูหายใจไม่ออก หนูเจ็บ พ่อแม่ก็ไม่ได้มา ท่านช่วยหนูด้วย

ฉันยื่นมือให้จับ หมอบอกว่าออกซิเจนเข้าไม่ได้ ต้องเจ็บปวด เพราะลมมันดันที่หน้าอก ดับมันเสียไปข้าง ปวดมาก เขาให้ออกซิเจนอยู่แล้ว แกตกใจ ยึดมือแน่น หมอบอกฉีดยาให้หลักก็ไม่หลับ เพราะตกใจ ไม่ยอมหลับ

ถาม หนูจะตายไหมคะท่าน หนูจะตายไหม

ฉันบอก หนูไม่ตาย แต่ขออย่าพูดนะจ๊ะ หมอเขาบอกว่าอย่าพูด ต้องเก็บกำลังไว้ เขากำลังเตรียมห้องผ่าตัด บอกหนูหลับซะ

แกก็ว่า หนูไม่กลัวหลับ เดี๋ยวตาย

บอก หลับซะ ไม่ตาย ฉันยืนตรงนี้ จับมือไว้ ฉันยืนอยู่ด้วย จนกว่าพ่อแม่หนูจะมา ฉันยืนตรงนี้ไม่ไปไหน รับรอง แล้วคุณหมอ ดนัยฯ ก็จัดการให้ออกซิเจนเข้าปาก แกถึงผล็อยหลับไปได้

ส่วนเด็กผู้ชายอิสลาม หมอไม่รับรองความปลอดภัย สะเก็ดระเบิดเข้าตาและเลือดไหลออกมามาก พ่อแม่ยื่นผ้าทั้งน้ำตา เราเห็นแล้วใจหายหมด เห็นแล้วนึกว่าดินะที่เราไม่เชื่อใคร พอเขาเห็นเราเขาก็ใจขึ้นใจสบาย รับสั่งให้หมอโรงพยาบาลพระมงกุฎที่อุตสาหกรรมศาสตร์ฯ ไปช่วยหมอยะลาทำการผ่าตัดตรงอกเพราะสะเก็ดระเบิดมันฝังข้างในแล้วปอดมันทะลุ (อารียา สินธุจรีวัตร บุนนาค, 2553 : 88-90)

ในต้นเดือนตุลาคม พ.ศ. 2554 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวร แต่ภาคกลางของประเทศไทยกำลังประสบมหาอุทกภัย สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี มีพระดำรัสถึงน้ำพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ว่า

“ในหลวงทรงห่วงใยประชาชนมาก เมื่อหนึ่งอาทิตย์มาแล้ว ในหลวงทอดพระเนตรข่าน้ำท่วมเป็นเวลา 5 ชั่วโมงเต็ม ทำให้เห็นว่าทรงห่วงประชาชนจนเครียด และทรงถ่ายออกมาเป็นเลือดจำนวนมาก ความดันพระโลหิตตก ต้องพาเข้าห้องฉุกเฉิน แต่ตอนนี้กลับสู่พระอาการปกติแล้ว ข้าพเจ้าเห็นแล้วใจไม่ตี ไม่อยากพูดในฐานะลูก แต่อยากพูดในฐานะของคนที่ดูแลท่านมาตลอด ทรงรักประชาชน ทรงห่วงทุกข์สุขของประชาชน จึงทำให้ออกมาในพระอาการป่วยดังกล่าว

หมอยังหาผลไม่ได้ว่าตรงไหนเลือดออก ตอนนี้อย่างนี้ฝ้าดูพระอาการอยู่ แต่อยากให้รู้ว่า ใจท่านอยู่กับประชาชนเสมอ การที่ข้าพเจ้ามีพ่อแม่แบบนี้ สอนให้ข้าพเจ้ารู้จักรับใช้ประชาชน ทุกอย่างมันอยู่ในสายเลือดข้าพเจ้า ที่ต้องรู้จักรับใช้ประชาชน ถ้าถามว่าเหนื่อยไหม ไม่เลย คนเราถ้าเล่นละครเป็นฉาก ๆ จะเหนื่อยมาก แต่ถ้าทำด้วยใจ ไม่เหนื่อยเลย” (กองบรรณาธิการโพสต์ทูเดย์, 2559)

นายสวัสดิ์ วัฒนยากร อดีตองคมนตรี ได้เล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2535 ที่พระองค์ท่านทรงบุกป่า ฝ่าลวดนาม เพื่อเสด็จพระราชดำเนินไปทรงหาแหล่งน้ำ ให้แก่ราษฎร ในโครงการพัฒนาลุ่มน้ำลำพะยัง ตอนบน อำเภอยาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ ดังนี้

“พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระดำเนินท่ามกลางความมืด ไปในทุ่งนาตะปุ่มตะป่ำ โดยมีไฟฉายส่องทางและมีมัคคุเทศก์ผ้าขาวม้าเดินนำ ทุกคนต้องเดินอย่างระมัดระวัง ถ้าพลาดเท้าอาจตกลงได้ทันที สักครู่มาถึงสระบัวของราษฎร มีรั้วลวดหนามกั้นอยู่ เส้นทางต้องผ่านที่นี่ ทรงห้ามไม่ได้ตัดลวดหนาม โดยทรงให้เจ้าหน้าที่ถ่างลวดหนาม แล้วทรงพระดำเนินมุดรั้วลวดหนามเข้าไป ความรู้สึกของผมขณะนั้นบอกไม่ถูกนึกรำพึงในใจว่า จะมีพระเจ้าแผ่นดินหรือพระประมุขของประเทศไหนหนอในโลกนี้ที่จะทรงตรากตรำพระวรกายจนถึงทรงมุดรั้วลวดหนาม เพื่อจะเสด็จไปทรงหาแหล่งน้ำให้ราษฎร ยิ่งกว่านั้น พระองค์ท่านยังทรงหันกลับมา มีพระราชดำรัสเตือนว่า อธิบดี อย่าลืมซ่อมรั้วให้เขานะ” (ในหลวงทรงงาน, 2017)

หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้กล่าวยกย่องเทิดทูนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไว้ดังนี้

“...ผมเคยอยู่มาแล้วหลายแผ่นดิน แต่ก็ไม่เคยเห็นว่าพระเจ้าอยู่หัวแผ่นดินใดที่คนทั้งเมืองเขาเป็นเจ้าเข้าเจ้าของ ให้ความเคารพบูชาอย่างสนิทสนมอย่างทุกวันนี้... พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลก่อน ๆ ทรงครองแผ่นดิน แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลนี้ทรงครองใจคน..”

ครั้งหนึ่ง เมื่อหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช กราบบังคมทูลถามพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า “เคยทรงเหนื่อย ทรงท้อบ้างหรือไม่” ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชกระแสตอบว่า “ความจริงมันน่าท้อถอยหรือก บางเรื่องมันน่าท้อถอย แต่ว่าฉันท้อไม่ได้ เพราะเดิมพันของเรานั้นสูงเหลือเกิน เดิมพันของเรานั้นคือบ้านคือเมือง คือความสุขของคนไทยทั่วประเทศ” (“ครองใจคน” หลากหลายเหตุผลที่คนไทย “รักในหลวง”, 2553)

จากตัวอย่างพระราชดำรัส พระราชกรณียกิจ และคำพูดของไพร่ฟ้าประชาชน แสดงผลประจักษ์แล้วว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงรัก เป็นห่วง ต้องการให้ประชาชนปลอดภัย อยู่ดีกินดี มีความสุข ดังนั้น ความผาสุกของประชาชนจึงเป็นเหตุผลสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดการเสด็จประพาสต้น หรือการเสด็จส่วนพระองค์

เพื่อเป็นการตอกย้ำเหตุผลดังกล่าว พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้ง “มูลนิธิชัยพัฒนา” ดังนี้

“ชัยชนะของประเทศไทย โดยงานของมูลนิธิพัฒนานั้นก็คือ ความสงบ...เป็นเมืองไทยที่มีความเจริญก้าวหน้า จนเป็นชัยชนะของการพัฒนาตามที่ได้ตั้งชื่อ มูลนิธิชัยพัฒนา ชัยของการพัฒนานี้มีจุดประสงค์ คือ ความสงบ ความเจริญ ความอยู่ดีกินดี”
(พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2537, ม.ป.ป.)

3. ปัญหาความไม่มั่นคงในภาคเหนือ และประเทศไทย

ในระหว่าง พ.ศ. 2489-2525 ประเทศไทย มีปัญหาความเสี่ยงต่อความไม่มั่นคง ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างปรากฏการณ์ของปัญหาบางประการที่เกี่ยวข้องกับภาคเหนือ ซึ่งเป็นบ่อเกิดสำคัญของการเสด็จประพาสต้นบนยอดดอย คือ ปัญหาพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ปัญหาด้านการปลูกฝิ่น และทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาดังกล่าวแล้วมาจากสาเหตุหนึ่งมาจากการขาดการพัฒนาเศรษฐกิจ ขาดการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานทางการผลิต ขาดการศึกษา และการพัฒนาการสื่อสาร จึงทำให้เกิดปัญหา “ปากท้อง” คือ ความแร้นแค้น ออดอยาก ยากจน จึงต้องแก้ปัญหาด้วยการเปลี่ยนแปลงระบบการเมือง การปกครอง โดยการเข้าร่วมขบวนการกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย หรือไม่กี่บุกรุกป่า ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ปลูกฝิ่น เพราะเป็นผลผลิตที่ปลูกง่าย ขยายคล่อง ถึงแม้ราคาถูก แต่ก็ได้เงินพอยังชีพ การกระทำดังกล่าวแล้วมีผลเสียต่อตนเองและสังคม ประเทศชาติมากมาย

3.1 ปัญหาด้านพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

กระบวนการจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอย่างลับ ๆ ตั้งแต่ พ.ศ. 2485 ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องและเพิ่มมากยิ่งขึ้น เมื่อประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนได้เปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบการปกครองและเศรษฐกิจภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยตั้งแต่เพียงพรรคการเมืองเดียวใน พ.ศ. 2492 จนกระทั่ง พ.ศ. 2508 ได้เกิดการปะทะกันครั้งแรกระหว่างเจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐบาลไทยกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่จังหวัดนครพนม การต่อสู้ด้วยกองกำลังติดอาวุธได้ลุกลามไปสู่ภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคกลาง ในเขตชนบท หรือพื้นที่ป่าเขาลำเนาไพร่ทางไกลความเจริญ ทุกกันดาร

กระบวนการปราบปรามและต่อสู้ ระหว่างรัฐบาลไทยและพรรคคอมมิวนิสต์ไทย ได้ดำเนินการอย่างเข้มข้นในระหว่าง พ.ศ. 2510-2523 และค่อย ๆ สลายตัวลงอย่างช้า ๆ และต่อเนื่อง ระหว่าง พ.ศ. 2524-2530 เพราะสาเหตุปัจจัยภายนอก คือ การล่มสลายของสหภาพโซเวียต รัสเซีย (พ.ศ. 2543) และการเปลี่ยนแปลงนโยบายทางการเมือง และเศรษฐกิจของสาธารณรัฐประชาชนจีน ประกอบกับปัจจัยภายใน คือ รัฐบาลได้ประกาศนโยบาย 65/25 ให้สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเข้ามาปรับตัวกับทางการเมือง

ในระยะแรก (พ.ศ. 2512-2525) ของการก่อตั้งโครงการหลวง และการเสด็จประพาสต้น พื้นที่ในเขตโครงการหลวงหลายพื้นที่ เช่น เขตพื้นที่อำเภอแม่วาง อำเภอแม่แจ่ม อำเภอพร้าวกาญจน์ อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอเวียงแก่น อำเภอเชียงแสน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน พื้นที่เหล่านี้อยู่ในเขตอิทธิพลของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ มีการปะทะด้วยกองกำลังติดอาวุธระหว่างเจ้าหน้าที่บ้านเมือง กับผู้ก่อการร้ายจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

หลังจากเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ประชาชนฝ่ายต่อต้านคอมมิวนิสต์ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกองกำลังของรัฐบาลได้ปราบปรามประชาชน ซึ่งถูกกล่าวหาว่าเป็นกลุ่มสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์ ที่สนามหลวง และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จึงเกิดการบาดเจ็บล้มตาย ทำให้ประชาชนและนักศึกษาหลบหนีเข้าป่า รวมตัวกับกองกำลังพรรคคอมมิวนิสต์มากยิ่งขึ้น ทั่วภูมิภาคของประเทศไทย รวมทั้งในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง พะเยา แพร่ และจังหวัดน่าน

ในระหว่าง พ.ศ. 2519-2524 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เข้มแข็ง เพราะได้กำลังสนับสนุนจากนักศึกษา และประชาชนที่หลบหนีการปราบปรามเข้ามาสมทบกับกองกำลังพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย แต่ “การเสด็จประพาสต้นบนดอย” ก็ดำเนินไปอย่างก้าวหน้า มีการขยายพื้นที่โครงการหลวง ในจำนวนโครงการหลวงทั้งหมด 39 โครงการ (พ.ศ. 2561) กำเนิดโครงการหลวงก่อน พ.ศ. 2519 จำนวน 2 โครงการ แต่เกิดระหว่างภัยพิบัติทางการเมืองของประเทศ เพราะต้องการแก้ปัญหาความยากจนให้ชาวบ้าน แล้วชาวบ้านจะได้ไม่สมัครเข้าเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จำนวนถึง 22 โครงการ ที่เหลืออีก 14 โครงการ สร้างขึ้น พ.ศ. 2526-2550 (ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2553 : 15-16)

สำหรับศูนย์พัฒนาโครงการหลวงเลอตอ ตำบลแม่ต๋อน อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก ตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2559

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชดำริให้สัมภาษณ์นักข่าวชาวต่างชาติ เมื่อทูลถามพระองค์ว่า “โครงการของพระองค์ท่านจะชนะในการต่อสู้กับพวกที่กระด้างกระเดื่องและฝึกฝืนลัทธิคอมมิวนิสต์”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสตอบว่า

“เราไม่ได้ต่อสู้กับประชาชน เราต่อสู้กับความอดอยากหิวโหยของประชาชน เราปรารถนาให้ประชาชนมีชีวิตที่ดีขึ้น ถ้าประชาชนเหล่านี้มีชีวิตที่ดีขึ้น พวกประชาชนอีกฝ่ายหนึ่งที่ท่านเรียกว่า กระด้างกระเดื่อง พวกคอมมิวนิสต์ ก็จะมีชีวิตที่ดีขึ้นด้วยเช่นกัน ทุก ๆ คนไม่ว่าฝ่ายใดต่างก็จะมีความสุขทั้งหมด” (คลิปพระสุรัสวดีในหลวง, 2559)

สาเหตุที่ประชาชนระดับชาวบ้านเข้าร่วมขบวนการพรรคคอมมิวนิสต์ เกิดจากการไม่ได้รับความยุติธรรม การถูกกดขี่ข่มเหง การถูกชักจูง แต่ปัญหารากเหง้าของชาวบ้านที่สำคัญที่สุดคือ ความยากจน ถ้าหมดสิ้นซึ่งความยากจนแล้ว ปัญหาเรื่องคอมมิวนิสต์ก็หมดสิ้น ดังนั้นพระองค์ท่านจึงแก้ปัญหาที่สาเหตุ เพื่อมิให้เกิดผลที่ตามมา และมีความเป็นกลาง ดังพระองค์พระราชทานสัมภาษณ์แก่ผู้สื่อข่าวสถานีวิทยุโทรทัศน์ ความว่า

“เราพยายามวางตัวให้เป็นกลาง และร่วมมือโดยสันติวิธีกับทุกฝ่าย เพราะเชื่อว่าเป็นกลางนี้จำเป็นสำหรับเรา” (กองบรรณาธิการสำนักพิมพ์ศรีปัญญา, 2558 : 377)

ความเป็นกลางของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงยึดแนวทางนี้โดยตลอด รวมทั้งความขัดแย้งทางการเมือง ในบางยุค บางสมัยกับฝ่ายรัฐบาล (กองบรรณาธิการสำนักพิมพ์ศรีปัญญา, 2558 : 363-377)

3.2 ปัญหาด้านเศรษฐกิจ

ก่อน พ.ศ. 2515 ระบบการผลิตในชนบทภาคเหนือซึ่งห่างไกลจากตัวเมือง เพราะขาดการคมนาคม และระบบการสื่อสาร ยังเป็นระบบการผลิตเพื่อยังชีพ หรือการผลิตเพื่อบริโภคเป็นหลัก มีผลผลิตบางอย่างซึ่งเหลือจากบริโภคก็ส่งขายหรือแลกเปลี่ยน การดำเนินชีวิตยังยึดติดอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ในด้านปัจจัย 4 สภาพเหล่านี้ปรากฏให้เห็นชัดเจนจากการสัมภาษณ์ผู้เฒ่า ผู้แก่ ในเขตรบบนิเวศป่าในพื้นที่ห่างไกลจากการคมนาคมในภาคเหนือของประเทศไทย รวมทั้งพื้นที่ 6 จังหวัดในเขตโครงการหลวง

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ได้เน้นการฟื้นฟูเศรษฐกิจและการกระจายรายได้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) เน้นความเสมอภาคทางเศรษฐกิจและการแก้ปัญหาความยากจน ทั้งนี้เพื่อลดช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวย เมืองกับชนบทได้มากยิ่งขึ้น ต่อมาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ยังคงเน้นการกระจายรายได้ การกระจายความเจริญไปสู่ชนบท การนำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาประเทศ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ยังคงเน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องควบคู่กับ

การกระจายรายได้และการกระจายการพัฒนาสู่ภูมิภาคและชนบท แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับนี้ปรับปรุงคุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม

จุดจบของการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่องเพื่อหวังเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ของเอเชีย หรือ “เสือตัวที่ 5” ก็จบลงโดยการพังทลายของระบบเศรษฐกิจไทยหรือ “พองสบู่แตก” ในปีพ.ศ. 2539 และ พ.ศ. 2540 และแล้วประเทศไทยก็เริ่มนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาประเทศควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจกระแสหลักเพื่อแข่งขันกับต่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ติดต่อมาจนถึงปัจจุบัน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจภาพรวมดีขึ้นกว่าเดิม เศรษฐกิจของเกษตรกรในพื้นที่โครงการหลวง โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ประสบผลสำเร็จมากกว่าพื้นที่นอกโครงการ และขาดระบบการชลประทาน

3.3 ปัญหาด้านการคมนาคม

รัฐบาลได้สร้างทางรถไฟหลวงจากกรุงเทพฯ ถึงสถานีเด่นชัยจังหวัดแพร่ ในปี พ.ศ. 2457 ถึงสถานีนครลำปาง พ.ศ. 2459 และถึงสถานีนครเชียงใหม่ พ.ศ. 2464 นับตั้งแต่ พ.ศ. 2457 ได้สร้างทางเกวียน (ต่อมาขยายเป็นทางรถยนต์) เชื่อมระหว่างเมือง (จังหวัด) ลำปาง พะเยา และเชียงรายได้ นอกจากนี้รัฐบาลได้มีนโยบายให้หัวเมืองต่าง ๆ จัดสร้างถนน 3 ประเภท คือ

- ทางต่าง หมายถึง ทางวัวต่าง ม้าต่าง สร้างในเขตภูเขา
- ทางเกวียน สร้างในเขตที่ราบ
- ถนน สร้างในเขตเมือง

ต่อมารัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติก่อสร้างทางหลวงแผ่นดิน พ.ศ. 2495 จำนวน 88 สายทั่วประเทศ (สุทธิ ชูชาติ, 2546 : 70-71) ถนนในภาคเหนือที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ 5 จังหวัดในเขตพื้นที่โครงการหลวง คือ ถนนตาก-เถิน ถนนเถิน-ลำปาง ถนนฝาง-เชียงราย ถนนลำพูน-ลำปาง ถนนแม่แจ่ม-แม่ฮ่องสอน

นอกจากนี้ยังมีการซ่อมแซมและขยายถนนเชียงใหม่-ฮอด ถนนเชียงใหม่-สันกำแพง ถนนเชียงใหม่-สันทราย ถนนเชียงใหม่-เชียงดาว-ฝาง และถนนเชียงใหม่-ลำพูน

ถนนเหล่านี้เชื่อมระหว่างตัวอำเภอกับจังหวัด หรือจังหวัดกับจังหวัดเท่านั้น สำหรับเส้นทางระหว่างหมู่บ้านกับอำเภอยังขาดแคลนต้องใช้ทางเกวียน ทางต่าง และทางเดินเท้า

ถนนเชียงใหม่-ลำปาง (11) ถนนฮอด-แม่สะเรียง-แม่ฮ่องสอน (108) ได้ก่อสร้างในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510-2514)

ถนนเชียงใหม่-เชียงราย (118) ได้เริ่มสร้างในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 ได้ และเริ่มสร้างถนน 1095 เชียงใหม่-ปาย-ปางมะผ้า-แม่ฮ่องสอน จนแล้วเสร็จในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529)

ในระหว่าง พ.ศ. 2521-2530 ได้ปรับปรุงหรือก่อสร้างถนนเชื่อมระหว่างจังหวัดกับอำเภอรอบนอกในเขตภูเขา เช่น ระหว่างเชียงใหม่กับอมก๋อย แม่วาง สะเมิง พร้าว เป็นต้น ถนนดินลูกรังเริ่มสร้างเข้าสู่หมู่บ้านในเขตภูเขาภาคเหนือมากที่สุดใน พ.ศ. 2517-2518 ตาม “นโยบายเงินผันสู่ชนบท” อย่างไรก็ตามหมู่บ้านในชนบทในเขตภูเขายังคงใช้วัวต่าง ม้าต่าง หรือการเดินจนกระทั่งพ.ศ. 2535 ถนนดินลูกรังได้ขยายเข้าสู่หมู่บ้านชนบทกันดารในเขตภูเขามากยิ่งขึ้น

ถนนดินลูกรังใช้ได้เฉพาะฤดูแล้ง ฤดูฝนถนนชำรุดเดินทางด้วยความยากลำบากยิ่ง

การเสด็จประพาสต้นในระยะแรก ระหว่าง พ.ศ. 2509-พ.ศ. 2520 ก็ค่อนข้างยากลำบาก เพราะบางหมู่บ้านยังขาดถนน หรือมีแต่ถนนดินลูกรัง ใช้ได้เฉพาะฤดูแล้ง จึงต้องเสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาท หรือประทับม้าต่าง เป็นระยะทางตั้งแต่ 5 กิโลเมตร

3.4 ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและ การปลูกฝิ่น

การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ในเรื่องป่าไม้และสัตว์น้ำ เกิดขึ้นจากนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับการค้าไม้สักตั้งแต่ก่อนตั้งกรมป่าไม้ (พ.ศ. 2439) ประมาณ 50 ปี หรือตั้งแต่ พ.ศ. 2398 เมื่อได้ทำสัญญาการค้าอย่างเสรีกับอังกฤษ การค้าไม้สัก การค้าฝิ่น การค้าข้าว ก็ได้เกิดขึ้นในดินแดนสยามอย่างถูกต้องตามกฎหมาย การค้าไม้สักดำเนินติดต่อกันมาประมาณ 100 ปี แล้วเกิดการค้าไม้ประเภทอื่น ๆ รัฐบาลไทยสั่งปิดป่าทั่วประเทศเมื่อ พ.ศ. 2532 การค้าไม้ซุงโดยถูกต้องตามกฎหมายจึงยุติเหลือเพียงแต่การลักลอบตัดไม้ยังดำเนินการต่อไป

วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ (ชาวเขา) ในเขตพื้นที่สูงก่อน พ.ศ. 2525 (โดยประมาณ) ใช้ระบบการผลิตแบบยังชีพ มีการทำไร่หมุนเวียน ไร่เลื่อนลอย ทำนาตามหุบเขา (เฉพาะกะเหรี่ยงและลัวะ) เลี้ยงสัตว์ และเก็บหาของป่า ทอผ้าใช้เอง ในไร่ข้าวหรือไร่หมุนเวียน มีการปลูกข้าว ข้าวโพด แตงกวา พริก ฝ้าย พักทอง พืชผักอื่น ๆ และฝิ่นซึ่งปลูกไว้เพื่อสูบ จำหน่าย และเป็นยารักษาโรค นอกจากนี้ยังมีการปลูกท้อพันธุ์พื้นเมืองเพื่อขาย

ฝิ่นเป็นยาเสพติดชนิดแรกที่ระบุในกฎหมายลักษณะโจร พ.ศ. 1903 ในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) แห่งอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893-2410) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2394-2411) ได้ทรงจัดตั้ง “กรมฝิ่นหลวง” เพื่อควบคุมการค้าฝิ่น และฝิ่นสามารถเสพได้ภายใต้การควบคุมของกฎหมายเป็นเวลาประมาณ 100 ปี ต่อมาในปี พ.ศ. 2501 ประเทศไทยได้ออกกฎหมายให้ยกเลิกการค้าฝิ่นและการสูบฝิ่นอย่างเด็ดขาด

การยกเลิกการสูบฝิ่น ยุติได้เฉพาะในสังคมเมือง แต่ในเขตภูเขาสูงภาคเหนือของประเทศไทยยังมีการปลูกฝิ่น การสูบฝิ่น และการค้าฝิ่นกับพ่อค้าในเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ “ชาวเขา” ฝิ่นปลูกกันทั่วไปในเขตเทือกเขาถนนธงชัย เทือกเขาแดนลาว เทือกเขาผีปันน้ำ และเทือกเขาหลวงพระบาง ในระหว่าง พ.ศ. 2501-2525 หรือหลังจากใช้กฎหมายยกเลิกการปลูกฝิ่นและการสูบฝิ่น ก็ยังคงมีการปลูกฝิ่นในพื้นที่ดังกล่าวแล้วเหมือนเดิม

การปลูกฝิ่น การสูบฝิ่น นอกจากก่อให้เกิดปัญหาทางด้านสุขภาพแล้ว ยังก่อให้เกิดปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

สภาพเศรษฐกิจการเมืองไทยในระหว่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510-2514) ถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ถึงแม้ว่าภาคสังคมเมือง ได้รับผลจากการพัฒนาอย่างเต็มที่แต่ในภาคสังคมชนบทห่างไกล ในเขตรบบนิเวศป่าและภูเขา ประชาชนยังประสบกับปัญหาการเมือง คือ ปัญหาผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ปัญหาเศรษฐกิจในระบบการผลิตเพื่อยังชีพ ปัญหาความยากจน ปัญหาการคมนาคม ปัญหายาเสพติด ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรที่อาศัยอยู่ในเขตภูเขาห่างไกลการคมนาคมย่อมทรงทราบถึงปัญหาดังกล่าวแล้วเป็นอย่างดี จึงได้ทรงพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์จัดตั้ง “โครงการหลวง” ขึ้นเพื่อช่วยประสานงานกับหน่วยราชการต่าง ๆ ในการเร่งรัดดำเนินการแก้ไขปัญหามาให้แกราษฎรในพื้นที่สูงอย่างเร่งด่วน เพื่อแก้ปัญหาภัยทางการเมือง ภัยจากความยากจน ภัยจากการปลูกฝิ่น และภัยจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งกำลังลุกลามจากยอดดอยสู่ที่ราบในสังคมเมือง

4. การช่วยเหลือชาวเขา (กลุ่มชาติพันธุ์)

กลุ่มชาติพันธุ์ในเขตพื้นที่การเสด็จประพาสต้นในภาคเหนือ 6 จังหวัดในเขตโครงการหลวง คือ เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน แม่ฮ่องสอน พะเยา และตาก ประกอบด้วยกะเหรี่ยง ม้ง ลาหู่ อาข่า ลีซอ เย้า ปะหล่อง ลัวะ คะฉิ่น จีนฮ่อ ขมุ นอกจากกลุ่มชาติพันธุ์หรือชาวเขาแล้ว ยังมีชาวไทยและชาติพันธุ์ไทย เช่น ไทยใหญ่ ไทยลื้อ ไทยจีน ไทยแฉ่ม ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตพื้นที่สูง จากระดับน้ำทะเลปานกลางมากกว่า 600 เมตร

กลุ่มคนพื้นที่สูงดังกล่าวแล้ว บางกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ลัวะ กะเหรี่ยง อาศัยในดินแดนภาคเหนือ มีหลักฐานปรากฏตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 1800 หรือมีจารึก ตำนาน มาตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 1200 สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ อพยพเข้ามาเมื่อประมาณ พ.ศ. 2400 และหลังจากนั้น

การปลูกฝิ่น การทำไร่หมุนเวียน ส่งผลกระทบในด้านลบต่อการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การโค่นป่า ทำลายป่า แหล่งต้นน้ำลำธาร ก่อให้เกิดปัญหาภายหลัง อุทกภัย การกัดเซาะ การสูญเสียทรัพยากรทางชีวภาพ อย่างไรก็ตาม การดำรงชีพในระบบการผลิตแบบยังชีพ คือ ผลิตเพื่อกิน เหลือขาย ภายใต้การพึ่งพิงธรรมชาติ และใช้เครื่องมือการผลิตโดยอาศัยแรงคนและสัตว์ ผลผลิตที่ได้บางปีก็พอกิน พอขาย หรือพอกิน แต่ไม่พอขาย ถ้าเกิดภัยธรรมชาติ ก็ไม่พอกิน ความอดอยาก แร้นแค้น ยากจน ถึงจะแก้ไขโดยการปลูกฝิ่นขาย แต่ก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงปัญหาดังกล่าวได้ ยังทำให้เกิดปัญหายาเสพติดและการกระทำที่ผิดกฎหมาย

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านหลายคน หลายพื้นที่ ได้อธิบายการปลูกฝิ่นระหว่าง พ.ศ. 2510-2520 ในพื้นที่ระบบนิเวศป่าใกล้หมู่บ้าน เป็นบางตัวอย่างเช่น

นานจอนิ โอโดเฮา ราษฎรบ้านหนองเต่า ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ กล่าวว่า “พื้นที่ที่เราบวชป่า 50 ล้านตัน เคยเป็นไร่ฝิ่นมาก่อน ต่อมาเราเลิกปลูกฝิ่น เลิกทำไร่หมุนเวียน เพื่อสร้างป่าอนุรักษ์ ต้นไม้จึงเติบโตขึ้นเป็นป่าอีกครั้งหนึ่ง” (จอนิ โอโดเฮา, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2560)

ในทำนองเดียวกัน นายปลู บัญลือ ชาวบ้านห้วยตอง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัด เชียงใหม่ ก่อธิบายในลักษณะเดียวกัน

“ป่าแถวนี้ มีแต่ไร่ฝิ่น พวกเราปลูกฝิ่นไว้ขาย ส่วนหนึ่งก็ประกอบทำยารักษาโรค”
(ปลู บัญลือ. สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2560)

“บริเวณหุบเขา และเชิงเขา เขตลำห้วยโป่งสมิ เคยเป็นไร่ฝิ่น และไร่หมื่นเวียนมาก่อน
เราปลูกฝิ่นเพื่อขาย และเราก็ตัดฝิ่นด้วย พวกเราตัดฝิ่นกันเกือบทั้งหมู่บ้าน” (ต่อ
ปากอวาที. สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม 2555)

“กะเหวียง เขตลุ่มแม่น้ำวาว ก่อน พ.ศ. 2510 ปลูกฝิ่นทุกหมู่บ้าน ตั้งแต่ยอดดอยโป่งสมิ
ถึงบ้านแม่สะป๊อกทางตอนใต้ของลุ่มน้ำวาว” (จอนิ โอดิซา. สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม
2560)

การประพาสต้นบนดอย ทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพบเห็น และทรงทราบ
จึงเกิดการแก้ปัญหาการปลูกฝิ่น และการทำไร่หมื่นเวียนขึ้น โดยการก่อสร้าง “โครงการหลวง”
(พ.ศ. 2512) และต่อมาเกิดโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (พ.ศ. 2525) แต่โครงการช่วยเหลือ
ราษฎรส่วนพระองค์เกิดขึ้นครั้งแรกใน พ.ศ. 2494 เกี่ยวกับเรื่อง การเพาะพันธุ์ปลาหมอเทศในสระน้ำ
พระที่นั่งอัมพรสถาน และพระราชทานพันธุ์ปลาหมอเทศแก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้านทั่วประเทศใน พ.ศ. 2496
 (“กษัตริย์นักพัฒนา” พระราชทานพันธุ์ปลาหนึ่งเดียวในโลก, 2559)

พระราชกรณียกิจช่วงแรกเริ่มต้นตั้งแต่ พ.ศ. 2493-2505 เป็นโครงการช่วยเหลือบรรเทา
ปัญหาเฉพาะหน้า โดยไม่มีลักษณะเป็นโครงการเต็มรูปแบบ เริ่มต้นจากด้านสาธารณสุข และโครงการ
พระราชดำริ ด้านโครงการพัฒนาชนบท โครงการชลประทาน โครงการช่วยเหลือราษฎร เพื่อการ
อยู่ดีกินดี และภัยพิบัติ รวมทั้งโครงการด้านอื่น ๆ การช่วยเหลือราษฎรในรูปแบบโครงการพระราชดำริ
ดำเนินติดต่อกันมาอย่างต่อเนื่องจนถึง พ.ศ. 2524 รัฐบาลจึงได้ดำเนินการออก “ระเบียบสำนัก
นายกรัฐมนตรีว่าด้วยโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พ.ศ. 2524” และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 9
กันยายน พ.ศ. 2525 (สำนักงาน กปร., ม.ป.ป.)

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา โครงการพระราชดำริจึงเรียกว่า โครงการอันเนื่องมาจาก
พระราชดำริ สำหรับโครงการหลวงจัดเป็นโครงการส่วนพระองค์ สำหรับโครงการหลวง หรือ โครงการ
ชาวเขา เพื่อช่วยเหลือชาวเขาให้มีกระแสพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทาน
แก่ผู้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 10 มกราคม
พ.ศ. 2517 ถึงเหตุผลในการช่วยเหลือชาวเขา และทำไมต้องจัดตั้ง “โครงการชาวเขา” ไว้ดังนี้

“เรื่องที่จะช่วยชาวเขา และโครงการชาวเขานั้น มีประโยชน์โดยตรงกับชาวเขา เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ชาวเขาความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สามารถเพาะปลูกสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นรายได้ให้กับเขาเอง จุดประสงค์อย่างหนึ่งคือมนุษยธรรม หมายถึง ให้ผู้ที่อยู่ในถิ่นทุรกันดาร สามารถมีความรู้พุงตัว มีความเจริญได้ อีกอย่างหนึ่งเป็นเรื่องช่วยในทางที่ทุกคนเห็นว่า ควรจะช่วย เพราะเป็นปัญหาใหญ่คือปัญหาเรื่องยาเสพติด ถ้าช่วยชาวเขาปลูกพืชที่เป็นประโยชน์บ้างเขาจะเลิกปลูกยาเสพติด คือ ผิ่น ทำให้นโยบายการระงับ การปราบปรามปลูกฝิ่นและค้าฝิ่นได้ผลดี อันนี้เป็นผลอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งคือชาวเขาตามที่เราเป็นผู้ทำการเพาะปลูกโดยวิธีที่จะทำให้บ้านเมืองของเราสูญหายนะได้ทั้งป่าและปลูกโดยวิธีไม่ถูกต้อง ถ้าพวกเราทุกคนไปช่วยเขาก็เท่ากับช่วยบ้านเมืองให้มีความดี อยู่ดี กินดี และปลอดภัยได้อีกทั่วประเทศ ถ้าสามารถทำโครงการนี้สำเร็จ ให้ชาวเขาอยู่เป็นหลักแหล่ง และสนับสนุนนโยบายจะรักษาป่าไม้ รักษาดินให้เป็นประโยชน์ต่อไปเป็นยั่งยืนมาก” (พระราชดำรัสพระราชทานแก่ผู้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2512 ถึงเหตุผลที่ว่าทำไมต้องช่วยชาวเขา ที่คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่)

ม.จ.ภิสเดช รัชนิ ประธานมูลนิธิโครงการหลวง และทรงเป็นผู้รับสนองพระราชดำริมาตั้งแต่เริ่มต้น (พ.ศ. 2512) ได้ทรงตรัสแก่เหล่าเจ้าหน้าที่โครงการหลวงว่า “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรับสั่งกับผู้เข้าเฝ้าฯ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐานว่า โครงการหลวงเกิดขึ้นเพราะท่านไปเที่ยวคำว่า “ไปเที่ยว” นี้ เราท่านน่าจะว่า “ประพาสต้น” มากกว่า เพราะนอกจากจะเป็นราชาศัพท์ที่ถูกต้อง แต่ออกจะไม่ใช้กันแล้วยังทำให้เราเห็นภาพ พระพุทธเจ้าหลวง เวลาเสด็จฯ ไปเที่ยวบ้านชาวบ้าน โดยที่เขาไม่ทราบว่าเป็นใคร จึงไม่ประหม่อมมาก คอยคล่องถึงการกินอยู่ ทำให้ท่านสามารถพระราชทานความช่วยเหลือได้ตามพระราชอัธยาศัย ส่วนพระราชนัดดา คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ของพวกเรา เมื่อทรงแปรพระราชฐานไปเชียงใหม่ เพื่อตากอากาศจะเสด็จฯ ไปหน้าหนาว จึงเรียกว่า พักร้อน อย่างที่ใคร ๆ เขามักจะเรียกกันไม่ได้ นอกจากนี้พระองค์ท่านไม่ได้ทรงพัก แต่มักจะเสด็จ ดันดันไปทอดพระเนตรชีวิตของคนบนดอย ซึ่งสำหรับคนอื่น ๆ แล้ว ยังกับว่าอยู่คนละโลกกับเรา” (ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2553 : 68)

นอกจากนี้ยังมีพระราชกระแสรับสั่งให้ โครงการหลวง “ต้องหาพืชเมืองหนาวมาปลูกบนดอยทดแทนฝิ่น” จุดเริ่มต้นเกิดจากการเสด็จประพาสต้นบนดอย เพื่อแก้ปัญหาชาวเขาในการปลูกฝิ่น และทำไร่หมุนเวียน ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่อประชาชนในเขตพื้นที่ราบและระบบชีวลัย แต่เขตพื้นที่สูง ยังมีคนไทยประกอบอาชีพทำสวนเมี่ยง ทำไร่หมุนเวียน เช่นเดียวกับชาวเขา ดังนั้นการเสด็จประพาสต้น จึงต้องทรงพระราชกรณียกิจทั้งชาวเขา และชาวไทย หรือทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ และคนไทยบนพื้นที่สูง

สาเหตุของการเสด็จประพาสต้น จนทำให้เกิดโครงการหลวง ในพื้นที่ 39 ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ใน 6 จังหวัด คือเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำพูน พะเยา และตาก อีกทั้งเกิดโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั่วทั้งประเทศไทยรวม 4,741 โครงการ เกิดจากสาเหตุหลักที่สำคัญคือ สถานภาพและบทบาทของพระเจ้าแผ่นดินที่ทรงเป็นธรรมราชา ต้องยึดหลักทศพิธราชธรรมตามจารีตประเพณี ดังพระราชสัถยาธิษฐานว่า

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

ความผาสุกของประชาชน ต้องการช่วยเหลือประชาชนให้รอดพ้นจากความทุกข์ยาก จึงเป็นเหตุผลสำคัญอย่างหนึ่งในการเสด็จประพาสต้น

สำหรับปัจจัยภายนอก คือปัญหาความไม่มั่นคงยั่งยืนของภาคเหนือและประเทศไทย ในด้านการเมืองเรื่องพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจและความยากจนของประชาชน ปัญหาด้านการขาดแคลนการคมนาคม ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติด้วยการทำไร่หมุนเวียน การปลูกฝิ่น และการช่วยเหลือชาวนาหรือกลุ่มชาติพันธุ์ ตลอดจนคนไทยบนพื้นที่สูงที่ประสบปัญหานานาชนิด ดังจะได้กล่าวในบทต่อไป

ปัญหาของราษฎรที่ค้นพบจากการเสด็จประพาสต้น การสังเคราะห์ปัญหาในเรื่องนี้ เน้นปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ขอบข่ายของการวิจัย และกลุ่มคน 3 กลุ่ม คือ กะเหรี่ยง ม้ง และคนไทยบนพื้นที่สูง แต่ก็ขยายไปสู่บทบาทของพื้นที่ บุคคล หรือเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ด้วย เพราะเป็นสิ่งที่ต่อเนื่อง แยกจากกันไม่ได้ การอธิบายปัญหาแยกออกได้

การเมืองและความมั่นคง

1. พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย
2. การปลุกผี การค้าฝิ่น และการสูบฝิ่น

เศรษฐกิจ

1. การผลิตแบบยังชีพ
2. ความสัมพันธ์ในการผลิต
3. การขาดปัจจัยพื้นฐานในการผลิต

สังคม

1. สุขภาพ อนามัย
2. การศึกษา

สิ่งแวดล้อม

การเมืองและความมั่นคง

1. พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

แนวความคิดเกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์ ได้เกิดขึ้นในประเทศไทยก่อน พ.ศ. 2475 ต่อมาได้มีการประกาศจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ไทยใน พ.ศ. 2805 และในปี พ.ศ. 2495 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) การเคลื่อนไหวอย่างลับ ๆ ได้เริ่มต้นจากเมือง ออกสู่ชนบท พื้นที่ชนบท ยากจน ก้นดาร์ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือตอนบนเขตชายแดนของ

ประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2506 ได้จัดตั้งกองกำลังติดอาวุธ จนกระทั่งวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2508 “วันเสียปืนแตก” กองกำลังติดอาวุธของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ได้ปะทะกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองเป็นครั้งแรก ที่หมู่บ้านนาบัว จังหวัดสกลนคร ซึ่งพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ถือว่าเป็นวันเริ่มต้นของสงครามประชาชน (ทรงศักดิ์ ภูเก้าแก้ว, 2555)

สำหรับในภาคเหนือ พ.ศ. 2497 ได้เริ่มสถานการณ์ก่อการร้ายในจังหวัดเชียงราย พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ได้ส่งผู้ปฏิบัติงานจำนวนหนึ่งเข้ามาหาแนวร่วม ชาวไทยภูเขา ที่อาศัยอยู่ตามแนวชายแดน จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา และจังหวัดน่าน เป็นจุดเริ่มต้นเพื่อขยายไปยังจังหวัดอื่น ๆ กองกำลังพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้ต่อสู้ด้วยอาวุธกับเจ้าหน้าที่บ้านเมืองเป็นครั้งแรก ที่บ้านน้ำปาน ตำบลนาไร่หลวง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2510 ต่อจากนั้นได้มีการปะทะอย่างต่อเนื่อง (“รอยพระบาทพ่อ” เพื่อสันติสุขของปวงประชา, 2016)

กองกำลังพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นทั้งในภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกิดการปะทะระหว่างเจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐบาลและกองกำลังของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมากกว่าเดิม ประกอบกับแนวร่วมทางการเมืองในเมืองได้เพิ่มขึ้น และมีเสรีภาพในการแสดงออกอย่างเปิดเผยมากขึ้นกว่าเดิม หลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 หรือวันมหาวิปโยค ซึ่งนักศึกษาและประชาชนมากกว่า 500,000 คน ทั่วประเทศ ได้รวมตัวกันเรียกร้องรัฐธรรมนูญจากรัฐบาลเผด็จการจอมพลถนอม กิตติขจร มีผู้เสียชีวิต 77 คน บาดเจ็บ 857 คน และสูญหายอีกจำนวนมาก (เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516, ม.ป.ป.) การต่อสู้ทางการเมืองครั้งนั้น นิสิต นักศึกษา ประชาชน มีชัยชนะ รัฐบาลเผด็จการทหาร ซึ่งต่อเนื่องติดต่อกันมาตั้งแต่ พ.ศ. 2500 ต้องสิ้นสุดลงในระยะสั้น ๆ ระหว่าง พ.ศ. 2516-2519 ในช่วงเวลาดังกล่าวนอกจากเกิดแนวร่วมในเมือง นิสิต นักศึกษา ประชาชนส่วนหนึ่งก็เริ่มเข้าป่า ไปร่วมขบวนการกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

ในขณะที่ภาคใต้มีกำลังมากขึ้น ภาคในเมืองก็เกิดแนวร่วม และการเคลื่อนไหวในการปลุกกระดมให้ข้อเท็จจริงในความล้มเหลวของระบบการเมือง การปกครอง และเศรษฐกิจ เกิดการขัดแย้งภาคในเมืองอย่างเห็นได้ชัด ระหว่างฝ่ายนิสิต นักศึกษา และประชาชน ผู้รักความเป็นธรรม ศรัทธาในระบอบประชาธิปไตย เกลียดเผด็จการทหาร หรือเลื่อมใสในลัทธิคอมมิวนิสต์ เรียกว่าฝ่ายซ้าย อีกฝ่ายหนึ่งคือ ฝ่ายขวา ได้แก่ กลุ่มที่ต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ กลุ่มอำนาจเก่า กลุ่มนายทุนนักธุรกิจ และกลุ่มทหารฝ่ายขวา ภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาล ที่จะต้องปราบปรามคอมมิวนิสต์ตามกฎหมาย กลุ่มฝ่ายขวาที่มีบทบาทต่อต้านกับขบวนการนิสิต นักศึกษา และประชาชนมากที่สุด คือ กลุ่มนาพล กลุ่มกระหังแดง และกลุ่มลูกเสือชาวบ้าน กลุ่มดังกล่าวแล้วได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ

ความขัดแย้งทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ระหว่างฝ่ายซ้ายกับฝ่ายขวา ในที่สุด เช้าตรู่ของวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 กลุ่มกระหังแดง ตำรวจนอกเครื่องแบบ กลุ่มนาพล ได้ชุมนุมที่สนามหลวง และปิดล้อมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ต่อมาเวลา 7 นาฬิกา กลุ่มทหาร ตำรวจตระเวนชายแดน ลูกเสือชาวบ้าน

กระทิงแดง และกลุ่มอันธพาล ได้ใช้รถบัสพ่วงชนประตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พร้อมยิงกระสุนเข้าใส่นักศึกษา ทำให้นักศึกษา ประชาชนในธรรมศาสตร์วิ่งหนีกระสุนกระจัดกระจาย บางคนถูกทำร้ายบาดเจ็บ และนำไปแขวนคอ กลุ่มผู้บุกรุกได้ลากศพนักศึกษาออกมาเผากลางถนนราชดำเนิน เวลา 11.00 น. จึงสามารถยึดครองพื้นที่ได้ และนักศึกษา ประชาชนถูกจับ เฉพาะแกนนำ 18 คน และผู้เสียชีวิตอย่างน้อย 41 ราย (เหตุการณ์ 6 ตุลา 2519, ม.ป.ป.) เหตุการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยได้รับทราบด้วยตนเอง จากวิทยุโทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ ในวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2519 หนังสือพิมพ์ได้เผยแพร่ภาพต่าง ๆ อย่างละเอียด ทั้งรูปแขวนคอศพ การเผาศพด้วยยางรถยนต์ การทำร้ายนักศึกษาประชาชน ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อย่างไรก็ตามในวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2519 หนังสือพิมพ์ที่แพร่ภาพก็ถูกสั่งปิด

รัฐบาลสมัยนายธานินทร์ (กรียวิเชียร 8 ตุลาคม พ.ศ. 2519-20 ตุลาคม พ.ศ. 2520) ได้ใช้นโยบายปราบปรามคอมมิวนิสต์ในเมืองอย่างหนัก ประชาชนผู้รักความเป็นธรรม ถูกฝ่ายบ้านเมืองกล่าวหาว่า เป็นแนวร่วมของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ต้องถูกจับกุม คุมขัง กระบวนการสังหารผู้นำสหพันธ์ชาวนา ชาวนา ก็เกิดขึ้นมากในสมัยนั้น

การจับกุม คุมขัง หรือสังหารผู้ถูกสงสัยดังกล่าวแล้ว ทำให้นักศึกษา อาจารย์ ปัญญาชนของประเทศ ต้องหลบหนีไปต่างประเทศ หรือหลบหนีเข้าป่าเพื่อความปลอดภัยของตนเอง ไปสมทบกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเพิ่มจำนวนมากขึ้น นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ (วิทยาลัยครูเชียงใหม่) ที่คุ้นเคยกับผู้วิจัยมากกว่า 10 คน หลบหนีเข้าป่า อยู่กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย บางคนอยู่ในเขตภาคเหนือ แต่บางคนเตลิดไปไกลถึงภาคใต้ อำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ อำเภอแม่แจ่ม อำเภอแม่วาง อำเภอสะเมิง อำเภอแม่ฮ่อน อำเภอฝาง หรืออำเภอต่าง ๆ ในเขตป่า และภูเขา จึงมีกองกำลังติดอาวุธ และนักศึกษาหลบซ่อนอยู่ในป่า รวมทั้งจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเหนือ

ชาวบ้านหลายคนเล่าให้ฟังว่า มีนักศึกษาหลบซ่อนอยู่ในป่า และออกมาซื้อสิ่งของอุปโภคบริโภคในหมู่บ้าน นักศึกษากับชาวบ้านเป็นมิตรกันดี ดังตัวอย่างกรณีของชาวบ้านห้วยตอง อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ เล่าว่า

“นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หลบหนีอยู่ในป่าใกล้หมู่บ้าน วันหนึ่งผมถอดเสื้อทำสวน และพ่นยาฆ่าแมลงที่มารบกวนพืชผัก นักศึกษาได้แนะนำให้ผมสวมเสื้อ และมีผ้าปิดจมูกในขณะพ่นยา” (บุลล์ บุญลือ. สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

สำหรับบ้านโป่งสมิ ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ชาวบ้านอาวโส ก็ให้สัมภาษณ์ว่า

“นักศึกษาที่หลบหนีเข้าป่า เข้ามาในหมู่บ้าน มาซื้อเสบียงอาหาร นักศึกษาเป็นมิตรกับชาวบ้าน” (พ่อตู ปากอวาที. สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2544)

จากการที่ผู้วิจัยซึ่งปฏิบัติงานนิเทศนักศึกษาฝึกสอนวิทยาลัยครูเชียงใหม่ ในเขตอำเภอสันกำแพง และแม่ฮ่องสอนได้พูดคุยกับชาวบ้านอย่างไม่เป็นทางการระหว่าง พ.ศ. 2517-2520 ชาวบ้านสรุปว่าในเขตอำเภอสันกำแพง อำเภอแม่ฮ่องสอน อำเภอดอยสะเก็ด ก็มีนักศึกษาหลบหนีเข้าป่ามาร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเช่นเดียวกัน จังหวัดเชียงใหม่ในเขตอำเภอรอบนอกติดกับเขตป่าและภูเขา จึงเป็นพื้นที่สีแดง

กล่าวโดยสรุป หลังจากเกิดเหตุการณ์มหาวิปโยค วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 การเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ในเมืองก็มีมากขึ้น นักศึกษา ประชาชน บางคนเป็นแนวร่วม หรือหลบหนีเข้าป่า แต่หลังจากเกิดขบวนการ “ขวา พิชิต ซ้าย” วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ก็ทำให้นักศึกษา ประชาชนที่รักความเป็นธรรม ตลอดทั้งเป็นแนวร่วมของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ตามข้อกล่าวหาของรัฐบาล รวมทั้งนักศึกษา ประชาชนที่เลื่อมใสลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างแท้จริง ก็หลบหนีเข้าป่าเพื่อป้องกันการถูกจับกุม และเพื่อความปลอดภัยของตนเอง เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้กองกำลังของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมีกำลังเพิ่มขึ้นกว่าเดิมในระหว่าง พ.ศ. 2519-2524

ในปี พ.ศ. 2523 รัฐบาลไทยได้ประกาศนโยบาย 66/23 มีสาระสำคัญให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากันเพื่อพัฒนาชาติไทย ไม่เอาผิดทางกฎหมายกับคนไทยที่เข้าป่าจับอาวุธต่อสู้กับรัฐ มีโครงการแจกที่ดินทำกินให้แก่ชาวบ้านที่ออกมามอบตัว (ทรงศักดิ์ ภูเก้าแก้ว, 2555)

ปัญหาเรื่องพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย อาจไม่กระทบต่อชาวบ้านในเขตป่าและภูเขาโดยตรง แต่กระทบต่อความรู้สึกของประชาชนเกี่ยวกับความหวาดกลัว ในการประกอบอาชีพ การเดินทาง ความมั่นคง ความปลอดภัยของตนเองและประเทศชาติ รัฐบาลต้องสิ้นเปลืองงบประมาณแผ่นดิน และกำลังคนในการปราบปราม แต่ปัญหาเรื่องคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย สาเหตุหนึ่งก็เกิดจากนโยบายรัฐบาล ที่ไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจน ความยุติธรรม ความเสมอภาค และการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐบาล

ดังนั้นปัญหาเรื่อง ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ อาจไม่กระทบต่อความเดือดร้อนต่อประชาชนในพื้นที่มากนัก และก็มีผลต่อประชาชนในทางอ้อม คือรัฐบาลต้องใช้งบประมาณในการปราบปรามคอมมิวนิสต์ และสูญเสียกำลังคน แทนที่จะได้นำงบประมาณมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมเพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชน จึงสรุปได้ว่า ปัญหาพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ก็กระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ตลอดจนความทุกข์ยากของชาวบ้าน ถึงแม้ว่านักศึกษาและกองกำลังติดอาวุธไม่ทำอันตราย และต้องการใช้ชาวบ้านเป็นแนวร่วม

2. การปลูกฝิ่น การค้าฝิ่น และการสูบฝิ่น

สนธิสัญญาเบาว์ริง ที่ไทยทำสนธิสัญญากับรัฐบาลอังกฤษใน พ.ศ. 2398 ทำให้ประเทศไทยต้องยกเลิกระบบการค้าแบบผ่านกรมพระคลังสินค้า หรือการค้าแบบผูกขาด ซึ่งขายสินค้าของหลวง (Royal Monopoly) มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา สนธิสัญญาเบาว์ริงเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดระบบทุนนิยม (Capitalism) และการค้าเสรีในเมืองไทย รวมทั้งการค้าฝิ่น และการสูบฝิ่น จึงทำให้ชาวจีนในเมืองไทย และคนไทยสูบฝิ่น ดิดฝิ่น อย่างต่อเนื่องตั้งแต่นั้นมา อย่างไรก็ตาม การบริโภคฝิ่น การค้าฝิ่น เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่รัฐบาลไทยมีสิทธิในการควบคุมและเก็บภาษีฝิ่น การมีเสรีภาพในเรื่องการค้าฝิ่นน้อยกว่าหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง

เมื่อฝิ่นเป็นภัยต่อสุขภาพ สังคม และเศรษฐกิจ ดังนั้น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ หัวหน้าคณะปฏิวัติ ได้ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 37 ลงวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2501 ห้ามมิให้สูบฝิ่น ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2502 และให้ยุบเลิกร้านจำหน่ายฝิ่นให้หมดสิ้นภายในวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2502 (นรนิติ เศรษฐบุตร, 2559)

การปราบปรามฝิ่นดังกล่าว ทำให้จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นแหล่งผลิตฝิ่น และปลูกฝิ่นแห่งหนึ่งของภาคเหนือ ได้จัดการเผาฝิ่น และอุปกรณ์การสูบฝิ่นที่ประตู่ท่าแพใน พ.ศ. 2502 (มุสลิมเชียงใหม่, 2554) ถึงแม้ว่ารัฐบาลได้ประกาศ คณะปฏิวัติ ฉบับที่ 37 ลงวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2501 เกี่ยวกับห้ามปลูกฝิ่น ค่าขายฝิ่น และสูบฝิ่น แต่ในพื้นที่ห่างไกลจากเมือง ในเขตป่าและภูเขา การปลูกฝิ่น ค่าขายฝิ่น ยังมีการลักลอบกระทำกันอย่างเปิดเผย ผู้บริหารระดับท้องถิ่น ระดับผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ตลอดจนถึงข้าราชการระดับสูงในภูมิภาค สามารถรับทราบ รู้ และเข้าใจปัญหาเรื่องฝิ่น แต่ไม่สามารถแก้ไขได้

ประชาชนชาวเขาสูบฝิ่น ดิดฝิ่น กันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ขาย ซึ่งเป็นกำลังการผลิตที่สำคัญของครอบครัว

ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงหลายคน ในเขตหมู่บ้านลุ่มน้ำวาว ลุ่มน้ำแจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ได้เล่าเรื่องราวการปลูกฝิ่น และสูบฝิ่นให้ผู้วิจัยระหว่าง พ.ศ. 2535-2537 ยกตัวอย่างการบอกเล่าของนายท่อดู ปากกาวาที่ ชาวบ้านโป่งสมิ ผู้ซึ่งเคยปลูกฝิ่น กล่าวว่า

“ในป่าเขตห้วยโป่งสมิ พวกเราปลูกฝิ่นขาย และทำยา เราปลูกฝิ่นในไร่ข้าว กะเหรี่ยงหลายคนในหมู่บ้านโป่งสมิ ดิดฝิ่น รวมทั้งผมด้วย ที่สูบฝิ่นร่วมกับเพื่อน ๆ หลายคน (ท่อดู ปากกาวาที่. สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2544)

“พี่น้องม้ง ปลูกฝิ่นขาย พวกเราชาวกะเหรี่ยงไปรับจ้างม้งปลูกฝิ่น ระยะแรกได้ค่าแรงเป็นเงิน ต่อมาม้งจ่ายค่าแรงเป็น ฝิ่น พวกเราจึงดิดฝิ่นกันหลายคนในหมู่บ้าน (ดิ นิ กำนันธรรม. สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2561)

พ่อหลวงจอนิ โอโดเซา ปราชญ์ชาวกะเหรี่ยงแห่งลุ่มน้ำวางตอนบนเล่าว่า

“ผืนป่าเขตบ้านหนองเต่า และพื้นที่ใกล้เคียง เคยเป็นไร่ผืนมาก่อน เราปลูกฝิ่นควบคู่กับการทำไร่หมุนเวียน ต่อมาประมาณ พ.ศ. 2525 เราเริ่มอนุรักษ์ป่า และเก็บพื้นที่ปลูกฝิ่นไว้เป็นป่าอนุรักษ์ ดังนั้น เขตบวชป่าของเราในปี พ.ศ. 2540 จึงเคยเป็นไร่ผืนมาก่อน พวกเราสูบฝิ่นและติดฝิ่น” (จอนิ โอโดเซา, สัมภาษณ์, 9 พฤศจิกายน 2560)

รายได้จากการขายฝิ่นประมาณ 3,000-4,000 บาทต่อปี หรือบางปีน้อยกว่า 1,000 บาท ไม่เพียงพอแก่การยังชีพ ยังมีความแร้นแค้น अबจน อดอยาก รายได้จากการขายฝิ่นไม่เพียงพอซื้อข้าวบริโภค ถ้าปีใดได้ผลผลิตต่ำจากการทำนา ทำไร่ เพราะเกิดจากภัยพิบัติธรรมชาติ เช่น ฝนแล้ง ชาวบ้านเขตลุ่มแม่น้ำวางต้องเดินทางด้วยเท้า ข้ามภูเขาแมกยูมข้ามธารจากพ่อค้าในตลาดบ้านกาดอำเภอสันป่าตอง (ปัจจุบันอำเภอแม่วาง) ถ้ายูมข้ามธารไม่ได้ ก็ต้องอดอยาก กินของป่า ผีอก มันกลอย ประทังชีวิต ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า

“เพื่อนบ้านหลายคนลำบากมาก เพราะสามีของเขาติดฝิ่น ไม่ทำงาน ข้าวสารไม่พอกินตลอดปี เพราะอยู่อย่างอดอยาก แร้นแค้น ต้องเก็บหาของป่าประทังชีวิต” (น้อยน้อย พงศ์ไพโรพนา, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

“พวกเราทำลายป่ามากขึ้น บุคคลภายนอกบุกรุกป่าล่าสัตว์ ทำให้อาหารจากธรรมชาติขาดแคลน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูแล้ง เราจึงอดอยาก” (ผัด จรุงจรรณู, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2561)

การปลูกฝิ่นเพื่อขาย มิได้ทำให้ชาวบ้านมีชีวิตที่ดีขึ้น ชาวบ้านกลับติดฝิ่น ส่งผลเสียต่อสุขภาพ และการทำงานในชีวิตประจำวัน ก่อให้เกิดปัญหาต่อสุขภาพ และความหิวโหย อดอยาก แร้นแค้น ซึ่งบ่อเกิดของปัญหาดังกล่าวแล้วก็คือการปลูกฝิ่น

ปัญหาเศรษฐกิจ

1. การผลิตแบบยังชีพ (Subsistence Economy)

ระบบการผลิตแบบยังชีพ เป็นระบบการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเอง ไม่ใช่ระบบการผลิตเพื่อขาย เช่น ระบบการผลิตเพื่อการตลาด (Market Economy) การผลิตแบบยังชีพ ผลผลิตมีเพียงพอกินพอใช้ แลกเปลี่ยนกับสิ่งของหายากหรืออาจเหลือขายบ้างเพียงเล็กน้อย ถ้าดิน ฟ้า อากาศ ปีใดเหมาะสมกับการผลิต แต่ถ้าปีใดเกิดภัยพิบัติธรรมชาติ ผลผลิตก็ไม่พอกิน ต้องเก็บหาของป่าประทังชีวิต หรือกู้หนี้ยืมสิน

กำลังในการผลิต (Force of Production) กำลังในการผลิตใช้แรงงาน แรงสัตว์ เครื่องมือผลิตเองในหมู่บ้าน หรือแลกเปลี่ยนกับหมู่บ้านใกล้เคียง เทคโนโลยีในการผลิตแบบใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ประยุกต์กับธรรมชาติ เช่น ชาวบ้านรู้จักสร้างฝายกั้นน้ำ เหมืองน้ำ แต่ไม่เคยสร้างอ่างเก็บน้ำระบบเหมืองฝาย อิงกับธรรมชาติ กล่าวคือ ฤดูฝนมีน้ำ ฤดูแล้งขาดน้ำ ดังนั้นการเพาะปลูกจึงเกิดขึ้นตามฤดูกาล ไม่สามารถสร้างผลผลิตได้หลายครั้งต่อปี เพราะขาดน้ำในการเพาะปลูก

2. ความสัมพันธ์ในการผลิต (Relation of Production)

ชาวบ้านในเขตพื้นที่วิจัยอำเภอสนก้าแพง อำเภอแม่อน อำเภอแม่ริม อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ อาศัยในเขตพื้นที่สูงติดกับป่าไม้ และภูเขา ชาวบ้านส่วนมากขาดระบบกรรมสิทธิ์ที่ดิน เพราะที่ดินอยู่อาศัยมาตั้งแต่ 200 ปี ถูกประกาศเป็นเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ หรืออุทยานแห่งชาติ ตามกฎหมายในปัจจุบัน ซึ่งประกาศทับพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน

ชาวบ้านไม่ต้องเช่าพื้นที่ทำนา ทำไร่ หรือพื้นที่ทำกิน เพราะได้รับการถึงครองจากบรรพบุรุษ แต่ส่วนใหญ่ไม่มีกรรมสิทธิ์ มีเพียงการถือครอง ดังนั้นจึงไม่ต้องแบ่งปันผลผลิตให้แก่เจ้าของที่ดิน

ระบบการผลิตแบบยังชีพของคนไทย ขึ้นอยู่กับการเกษตร คือ ทำนา ทำสวน และทำไร่ ตามฤดูกาล ผลผลิตขึ้นอยู่กับดิน ฟ้า อากาศ และภัยธรรมชาติ ชาวบ้านในเขตภูเขาของอำเภอแม่อน ประกอบอาชีพทำเหมือง ค้าขายเหมืองกับคนพื้นราบ รายได้การประกอบธุรกิจทำเหมือง ทำให้พ่อค้าเหมืองมีฐานะเศรษฐกิจในหมู่บ้านดีกว่าชาวนา และการประกอบอาชีพรับจ้างอื่น ๆ ในระหว่าง พ.ศ. 2501-2505 ค่าแรงวันละ 15 บาท ต่อมา พ.ศ. 2506-2510 ค่าแรงวันละ 20 บาท ในปี พ.ศ. 2530 ค่าแรงวันละ 100 บาท Dr.Edward Van Roy ได้วิจัยเศรษฐกิจเหมืองในภาคเหนือ สรุปได้ว่า ในระยะเวลา พ.ศ. 2505 การทำเหมืองไม่สามารถทำให้ลูกจ้างมีเงินเหลือเพียงพอในการสะสม เพราะรายได้จากการรับจ้างทำเหมืองพอจะซื้อข้าวสารบริโภคในครัวเรือนได้ตลอดปี สำหรับสมาชิกครอบครัว 4 คน รายได้ประจำปีของผู้ที่รับจ้างขนเหมือง ไม่เกินปีละ 500 บาท สำหรับรายได้จากการรับจ้างเก็บเหมืองประมาณปีละ 1,000 บาท (สุเทพ สุนทรเกสัช แพลและบก, 2513 : 38-40)

รายได้ดังกล่าว ถ้าครอบครัวมี 4 คน ไม่เพียงพอต่อการซื้อข้าวสารบริโภค ประมาณ พ.ศ. 2505 ข้าวสารลิตรละ 1-2 บาท ถึงละ 20-40 บาท บริโภคข้าวสาร 40-45 ถึงต่อปี ถ้าข้าวสารเฉลี่ยถึงละ 30 บาท ราคาซื้อข้าวสารบริโภคปีละ 1,200-1,350 บาท (ไพรัช บุญมาคำ, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2560)

ชาวบ้านจึงต้องหารายได้อื่นๆมาว่าง เช่น การรับจ้างตัดไม้ทำลายป่า การตัดไม้ฟันขาย การเก็บหาของป่า เพื่อเป็นรายได้เพิ่ม การรับจ้างในระยะปี พ.ศ. 2505-2515 วันละ 10-20 บาท (ณรงค์ กันทะพงศ์, สัมภาษณ์, 12 สิงหาคม 2560)

นายวิรัตน์ ขอดเผือ พ่อค้ารับซื้อวัว ควาย เล่าว่า “ในปี พ.ศ. 2514 มีรายได้จากการค้าขายวัวควายและการเกษตร เดือนละ 3,000-4,000 บาท รายจ่ายเดือนละประมาณ 2,500 บาท มีเงินเก็บออมปลูกถั่วเหลือง 2 ไร่ ได้ผลผลิตไร่ละ 20 ถึง ขายได้ถึงละ 120 บาท (1 ถึงเท่ากับ 15 กิโลกรัม) รวม 2 ไร่ เป็นเงินปีละ 4,800 บาท” (วิรัตน์ ขอดเผือ, สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม 2560) การปลูกถั่วเหลืองหลังจากฤดูกาลทำนาปี สามารถเพาะปลูกได้ในพื้นที่เขตชลประทานเท่านั้น

ชาวนาบางคนมีรายได้เสริมจากการขายวัว ควาย ในระหว่างปี พ.ศ. 2515-2520 ควายราคาตัวละ 1,600 บาท วัวราคาตัวละ 1,000 บาท เท่านั้น ราคาวัว ควายได้สูงขึ้นประมาณ พ.ศ. 2530 ราคาควายประมาณตัวละ 25,000 บาท (วิรัตน์ ขอดเผือ. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม 2560)

ชาวบ้านคนไทย ยึดการทำนา ทำไร่ ทำสวนเป็นอาชีพหลัก ในระบบการผลิตเพื่อยังชีพ หลังฤดูการเก็บเกี่ยวต้องนำผลผลิตในหมู่บ้านออกไปจำหน่าย หรือปลูกพืชผลอย่างอื่นเพื่อขายหารายได้เป็นเงินไว้ใช้จ่าย หรือค้าขายหลังฤดูการเก็บเกี่ยว (ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2546)

ในด้านรายจ่ายระหว่าง พ.ศ. 2505-2515 ประมาณเดือนละ 1,000-2,000 บาท (สมชาย สุมา และสมพร สุมา. สัมภาษณ์, 12 สิงหาคม 2560) จึงไม่เพียงพอต่อการบริโภค ชาวบ้านบางคนที่มีรายได้ตั้งแต่ 3,000 บาทต่อเดือน จึงมีชีวิตอยู่ได้ตามอัตภาพ แต่ที่มีรายได้น้อยกว่าเดือนละ 1,000 บาท ก็ต้องพึ่งพิงปัจจัยจากธรรมชาติ หรืออดอยาก ทนต่อโรคภัยไข้เจ็บ เพราะไม่มีเงินค่ายา และค่ารักษา ต้องพึ่งสมุนไพรตามธรรมชาติ ชีวิตจึงค่อนข้างแร้นแค้น แต่ก็อยู่ได้ไม่อดตาย

กลุ่มชาติพันธุ์ ม้ง ในเขตบ้านแม่สาใหม่ และหนองหอย ในเขตอำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ทำการผลิตแบบยังชีพ ด้วยการปลูกฝิ่นเพื่อขายและเป็นยารักษาโรค ปลูกข้าวโพดไว้เลี้ยงสัตว์ ปลูกข้าว และพืชผักเพื่อบริโภค รายได้ของม้ง ส่วนมากมาจากการจำหน่ายฝิ่น เพราะเป็นรายได้หลักที่สำคัญ ม้งที่ปลูกฝิ่นจะมีรายได้ปีละ 3,000-4,000 บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาด และปริมาณฝิ่นในตลาด

ในระหว่าง พ.ศ. 2512-2520 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ยังปลูกฝิ่นจำหน่าย ม้งปลูกฝิ่นได้ใช้แรงงานภายในครอบครัว ในบริเวณพื้นที่ 1-2 ไร่ พื้นที่ 1 ไร่ ปลูกฝิ่นได้ 2-3 จ้อย (1 จ้อย = 1.6 กิโลกรัม) ราคาฝิ่นอาจผันแปรไปบ้าง แต่แต่ละปี แต่โดยภาพรวม ๆ แล้ว ราคาฝิ่นจ้อยละ 500-600 บาท ปลูกฝิ่น 1 ปี ในพื้นที่ 2 ไร่ ก็มีรายได้ 3,000-4,000 บาท การปลูกฝิ่นตั้งแต่เริ่มตั้งชุมชนของหมู่บ้านม้งได้หมดสิ้นเมื่อทุกครัวเรือน ใน พ.ศ. 2527 เพราะทุกครัวเรือนเลิกปลูกฝิ่น กลับไปยึดอาชีพปลูกผักผลไม้ ตามแผนงานของโครงการหลวงและเลิกปลูกฝิ่นเพราะ “เรารักพระเจ้าอยู่หัว” (เศกสิทธิ์ ปกรสิทธิ์ และวิน เลิศชัยสกุล. สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2561)

สำหรับค่าจ้างแรงงาน ในระหว่าง พ.ศ. 2512-2515 วันละ 5-6 บาท ใน พ.ศ. 2520-2525 วันละ 20 บาท แต่ไม่มีการว่าจ้างแรงงานต่อเนื่องมากนัก เพราะส่วนมากใช้แรงงานในครอบครัว และการช่วยกันโดยไม่คิดค่าแรง (โปงยี เริงโม และเสาะโจ กรกิจรัตติกาล. สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2560)

ชีวิตชาวม้งในระบบการผลิตแบบยังชีพ จึงขาดแคลนเงินตรา และอาหารจากระบบนิเวศป่า

แม่เผ่าม้ง วัย 86 ปี เล่าให้ฟังว่า “ป่าถูกทำลายเพราะการทำมาหากิน ภูเขาหัวโล้นไม่มีต้นไม้ จึงขาดแคลนอาหารการกินจากป่า เราปลูกข้าวไว้บริโภค ปลูกข้าวโพดเพื่อเลี้ยงสัตว์ และปลูกฝิ่นเพื่อขาย และบริโภคเอง ชีวิตในสมัยก่อนลำบาก แร้นแค้น แต่ก็ไม่อดอยาก พอมีพอกิน จากผลผลิตของเรา ในปัจจุบันนี้ เงินทองหาได้คล่อง ใช้จ่ายมากขึ้น สะดวกสบายขึ้น ชีวิตดีกว่าเดิม” (ลี ประภาสี และสายันธ์ รันตติลกุล. สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2560)

ในระบบการผลิตแบบยังชีพของม้งก่อนเกิดโครงการหลวง ปลูกข้าวไร่เพื่อบริโภค ปลูกข้าวโพดเพื่อเลี้ยงสัตว์ ปลูกฝิ่นเพื่อขาย เลี้ยงม้าเพื่อบรรทุกสิ่งของ หรือใช้ม้า วัว เพื่อต่างสิ่งของ เรียกว่าม้าต่าง วัวต่าง (ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2546 : 16-25) เลี้ยงหมู เป็ด ไก่ และปลูกผักไว้เพื่อบริโภค และงานพิธีกรรม ดังนั้นชีวิตของม้ง จึงไม่อดอยากแร้นแค้น พอมีพอกิน แต่ไม่สะดวกสบาย มีเครื่องอุปโภค บริโภค และสิ่งอำนวยความสะดวก เช่นปัจจุบัน ก่อน พ.ศ. 2510 ม้งใช้ม้าขนส่งสินค้า และต้องเดินเท้า เพราะไม่มีถนน รถยนต์ หมู่บ้านม้งไม่มีระบบการสื่อสาร และสาธารณสุข

ระบบการผลิตแบบยังชีพของกะเหรี่ยง กะเหรี่ยงยึดการผลิตเพื่อบริโภคเป็นหลัก มากกว่าม้ง และคนไทย มีการรับจ้างปลูกฝิ่น และปลูกฝิ่นเพื่อขายบ้าง แต่น้อยกว่าม้งกะเหรี่ยงทำไร่หมุนเวียน ในไร่ นอกจากปลูกข้าวแล้ว ยังปลูกฝ้าย พักทอง พักเขี้ยว ข้าวโพด และพืชไร่อื่น ๆ เพื่อบริโภค กะเหรี่ยงเลี้ยงวัว ควาย เพื่อใช้งาน เลี้ยงหมูเพื่อขาย และงานพิธีกรรม เลี้ยงเป็ด ไก่ เพื่อบริโภค กะเหรี่ยงปลูกฝ้าย หรือซื้อฝ้ายจากตลาดเพื่อทอผ้าไว้ใช้เองในครอบครัว ข้าวเป็นอาหารสำคัญที่สุดของกะเหรี่ยง กะเหรี่ยงทำไร่ข้าว และนาข้าว การทำนาข้าวขั้นบันไดของกะเหรี่ยงต้องใช้ระบบเหมืองฝาย เพื่อทดน้ำจากน้ำตกเป็นเขตภูเขา ผ่านลำเหมือง สู่ท้องนา กะเหรี่ยงรู้จักทำนาขั้นบันได โดยใช้ระบบเหมืองฝาย เฉพาะในเขตลุ่มน้ำว้าง ไม่ต่ำกว่า 200 ปี ก่อนม้งอพยพเข้ามาอยู่ในเชียงใหม่ และม้งได้เรียนรู้การทำนาขั้นบันไดจากกะเหรี่ยง โดยปกติแล้ว วัฒนธรรมของม้ง ปลูกพืชไร่และพืชผัก มากกว่าทำนาขั้นบันได ซึ่งต้องอาศัยระบบเหมืองฝาย ม้งใช้ม้าเป็นสัตว์พาหนะและใช้งาน แต่กะเหรี่ยงใช้ช้าง วัว ควาย ไม่ใช้ม้า นี่คือวัฒนธรรมที่ต่างกัน และส่งผลให้ระบบการผลิตต่างกัน

ในระบบการผลิตแบบยังชีพ กะเหรี่ยงลำบากยากแค้นมากกว่าม้ง และคนไทย เพราะในระหว่าง พ.ศ. 2510-2530 ระบบการตลาดเริ่มเข้าสู่เขตพื้นที่ ตลาดในเขตอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ บ้านกาด เป็นตลาดใหญ่ ที่อยู่ใกล้เขตภูเขา ลุ่มน้ำว้างของหมู่บ้านกะเหรี่ยง การผลิตที่ขึ้นอยู่กับธรรมชาติ ถ้าปีใดฝนแล้ง น้ำท่วม เกิดภัยพิบัติธรรมชาติ ผลผลิตไม่พอเพียงในการบริโภค และไม่มีเงินการซื้อสินค้าบริโภค การกู้ยืม ความอดอยาก ขาดแคลนจึงเกิดขึ้น

กะเหรี่ยงหลายคนเล่าให้ฟังว่า ก่อน พ.ศ. 2510 ไม่มีถนนถึงหมู่บ้านแม่สะป๊อก ห้วยตอง ห้วยอีค่าง ห้วยช้างลิบ และหมู่บ้านโป่งสมิ ต้องเดินเท้าติดต่อกับอำเภอสันป่าตอง หรือตลาดบ้านกาด เพื่อซื้อสินค้า การปลูกข้าวขึ้นอยู่กับดิน ฟ้า อากาศ ถ้าปีใดฝนแล้ง ผลิตข้าวไม่ได้มากต้องซื้อข้าวบริโภค หรือยืมข้าว ตกข้าวเขี้ยว

ในระหว่าง พ.ศ. 2510-2515 ข้าวเปลือกถึงละ 3 บาท ยืมข้าวเปลือก 10 ถัง ต้องคืน 20 ถัง แต่ถ้ายืมจากธนาคารข้าว ยืม 10 ถัง ต้องคืน 13 ถัง แต่ธนาคารข้าวไม่มีเพียงพอให้ยืม (กลุ่มกองบุญข้าว โป่งสมิห้วยตอง. สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2536)

การกู้ยืมเงินต้องเสียดอกเบี้ย 1 เท่า ของเงินต้น เช่น ยืม 100 บาท ในเวลา 1 ปี ต้องคืน 200 บาท (กลุ่มกองบุญข้าว โป่งสมิ-ห้วยตอง. สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2536)

ในปี พ.ศ. 2516 บ้านห้วยตองตั้งธนาคารข้าวเปลือก เพื่อแก้ปัญหาข้าวไม่พอบริโภค และขายข้าวเปลือกในยามจำเป็น ราคาสมาชิก ขายข้าวเปลือกถังละ 25 บาท บุคคลภายนอกถังละ 30 บาท (ปลุ บุญลือ ผู้นำกองบุญข้าวบ้านห้วยตอง. สัมภาษณ์, 11 ธันวาคม 2536)

ในปี พ.ศ. 2532 ได้มีการบุกเบิกพื้นที่ทำนาเพิ่มขึ้น ได้ข้าวไร่ละ 50-60 ถัง แต่ก็ยังไม่เพียงพอบริโภค ผลิตข้าวได้บริโภคเอง 8 เดือน ต้องซื้อข้าวอีก 4 เดือน (กลุ่มกองบุญข้าวโป่งสมิ-ห้วยตอง. สัมภาษณ์, 11 ธันวาคม 2536) ถ้าไม่มีเงินเพียงพอที่ต้องกู้ยืมดังกล่าวมาแล้ว

สังคมกะเหรี่ยง คิดว่า ข้าวสำคัญที่สุด จึงพยายามปลูกข้าวให้มาก ทั้งข้าวไร่ และข้าวนา แต่ก็ไม่เพียงพอบริโภค กะเหรี่ยง ต้องใช้เงินซื้อเกลือ ปลาเค็ม ผ้ายทอผ้า และสิ่งของจำเป็นอื่น ๆ อาหารเก็บหาจากระบบนิเวศป่าและทุ่งนา หนองน้ำ ลำธาร เมื่อระบบนิเวศป่าถูกทำลายมากขึ้น ประชากรมากขึ้น อาหารธรรมชาติเริ่มขาดแคลน ความอดอยาก หรือบริโภคต่ำกว่ามาตรฐานจึงเกิดขึ้น รวมทั้งเกิดโรคภัยไข้เจ็บ จากการบริโภคน้ำในธรรมชาติ และโรคภัยจากแมลงหลาย ๆ ชนิดในเขตป่า เช่น ยุง คูน เป็นต้น

กะเหรี่ยงไม่มีวัฒนธรรมในการค้าขาย เช่น คนไทย และม้ง ในหมู่บ้านคนไทยมีพ่อค้าวัวต่าง มาต่าง เป็นพ่อค้าคนกลาง ซื้อขายสินค้าระหว่างหมู่บ้าน เมืองกับชนบท หมู่บ้านม้งก็มีพ่อค้ามาต่าง เป็นพ่อค้าคนกลางในการค้าขาย แต่หมู่บ้านกะเหรี่ยง ไม่มีพ่อค้าคนกลางดังกล่าวแล้ว อาจมีบ้าง เป็นเพียงร้านขายของชำเล็ก ๆ ในหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1-2 ร้าน ซึ่งซื้อสินค้าจากพ่อค้าคนไทยและม้ง

กะเหรี่ยงอาจหาเงินเพื่อซื้อสิ่งของจำเป็นจากการเลี้ยงวัว ควาย เพื่อขาย โดยมีพ่อค้าในเขตที่ราบขึ้นมาซื้อขายวัว ควาย ในหมู่บ้านกะเหรี่ยง (วิวัฒน์ ขอดเผือ. สัมภาษณ์, 18 พฤศจิกายน 2560) หรือหาเงินโดยการปลูกฝิ่น ในจำนวนพื้นที่ปีละ 1-2 ไร่ โดยใช้แรงงานครอบครัว และการลงแขก รายได้จากการปลูกฝิ่น แต่ละปีขึ้นอยู่กับราคาฝิ่น ในเวลา 1 ปี มีรายได้จากฝิ่นไม่เกินไร่ละ 3,000 บาท พื้นที่ปลูก 1 ไร่ได้ฝิ่นที่ 2 จ้อย (1 จ้อย = 1.6 กิโลกรัม) ถ้าปลูก 2 ไร่ได้ 4 จ้อย ราคา ก่อน พ.ศ. 2520 จ้อยละ 200-500 บาท ขึ้นลงตามผลผลิตและความต้องการในการซื้อ ดังนั้นรายได้จากการขายฝิ่น ในพื้นที่ 2 ไร่ ได้เงินตั้งแต่ 1,280-3,840 บาท ผลที่สุดก็สูบฝิ่น ดิดฝิ่น ส่งผลเสียต่อเศรษฐกิจและสุขภาพ

การขาดแคลนเงินซื้อสินค้าที่จำเป็น เช่น เสื้อหนาว ผ้าห่ม วัสดุซ่อมแซมบ้าน ทำให้กะเหรี่ยง ต้องทนทุกข์ทรมานในความหนาวเย็นในฤดูหนาว ครอบครัวกะเหรี่ยง พ่อ แม่ และลูกต้องนอน หน้าเตาไฟ ในครัว แล้วจุดไฟเพื่อให้เกิดความอบอุ่น ผ้าห่มก็ไม่เพียงพอ ในบางครั้งครัว บางครั้งนอนไม่หลับเพราะหนาวเย็น ต้องลุกขึ้นสูบไฟ ผิงไฟ เพื่อให้ความอบอุ่นแก่ร่างกายในยามรุ่งอรุณ

ก่อน พ.ศ. 2515 กะเหรี่ยงทุกหมู่บ้านในเขตลุ่มน้ำวางตอนบน ไม่มีถนนลูกรังเข้าสู่หมู่บ้าน ไม่มีสาธารณูปโภค และการสื่อสาร ชีวิตจึงพึ่งพิงธรรมชาติ เช่น แสงสว่างใช้ไม้สนจุดไฟแทนตะเกียง และเทียนไข เพราะบางครั้งครอบครัวไม่มีเงิน รับประทานข้าวเป็นอาหารหลัก กับข้าวในยามขัดสนต้องกิน พริกกับเกลือ และพืชผักบางชนิดในธรรมชาติ เพราะไม่มีเงินเพียงพอในการซื้ออาหารบริโภค ทั้งนี้ เพราะขาดรายได้ จึงอดอยาก ทนทุกข์ทรมานกับความเหน็บหนาวและโรคภัยไข้เจ็บ

จากประสบการณ์ชีวิตของผู้วิจัยที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบท ในหมู่บ้าน คนไทย มั่ง กะเหรี่ยง ระหว่าง พ.ศ. 2515-2518 สามารถสรุปได้ว่า ในระบบการผลิตแบบยังชีพ ทั้งคนไทย มั่ง กะเหรี่ยง ในเขตภูเขาและเชิงเขา ขาดระบบการคมนาคม สาธารณูปโภค การสื่อสาร สาธารณสุข และมีปัญหาเรื่องสุขภาพ อนามัย และการศึกษา กลุ่มชาติพันธุ์ที่ขาดแคลน และประสบปัญหามากที่สุด คือ กะเหรี่ยง รองลงมาคือ มั่ง และอันดับสามคือ คนไทย การดำรงชีวิตทั้งสามกลุ่มต่ำกว่ามาตรฐาน ในด้านเศรษฐกิจ สาธารณสุข อนามัย และการศึกษา จะดีกว่าปัจจุบันบ้างในด้านสังคม วัฒนธรรม เพราะยังอนุรักษ์วัฒนธรรมเดิมไว้ได้

3. การวางปัจจัยพื้นฐานในการผลิต (Infrastructure)

ปัจจัยพื้นฐานในการผลิตที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่วิจัย ได้แก่ ถนน ไฟฟ้า ประปา การสื่อสาร คลองชลประทาน อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น

3.1 ถนนก่อน พ.ศ. 2510 ไม่มีถนนลูกรัง และถนนลาดยางติดต่อกันระหว่างหมู่บ้าน คนไทย ในเขตภูเขา และกลุ่มชาติพันธุ์ มั่ง ในอำเภอแม่ริม และกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในอำเภอ สันป่าตอง ปัจจุบันอำเภอแม่วาง คนไทยในเขตป่าเมี่ยง อำเภอแม่ออนใช้กองคาราวานวัวต่างในการขนส่งเมี่ยง และสิ่งของเครื่องใช้ คนไทยในเขตอำเภอสันกำแพง เขตบ้านปาง-ห้วยลาน ใช้วัวต่าง ม้าต่าง เกวียน ในการขนส่งของและสินค้า ในระหว่าง พ.ศ. 2512-2514 เริ่มมีถนนดินลูกรัง แล้วต่อมาเป็นถนนลาดยาง ใน พ.ศ. 2539 หมู่บ้านในเขตป่าเมี่ยง อำเภอแม่ออน เริ่มเกิดถนนตัดผ่านภูเขาเป็นทางแคบ ๆ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2518 แล้วค่อย ๆ ขยายกว้างขึ้น และเป็นถนนลาดยางที่ใช้ได้ตลอดฤดูกาล

ไฟฟ้าเริ่มเข้ามาในเขตหมู่บ้านปาง-ห้วยลาน ระหว่าง พ.ศ. 2525-2527 ในปี พ.ศ. 2526 ได้สร้างอ่างเก็บน้ำแม่ผาแพนตามพระราชดำริ ต่อมาใน พ.ศ. 2530 กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้าน ปาง-ห้วยลาน ได้ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาเพื่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยลานเป็นอ่างแรกและเริ่มก่อสร้างในปี พ.ศ. 2530 พร้อมกับอ่างขนาดเล็กอีก 2 อ่างคือ อ่างเก็บน้ำดอยโตนและอ่างเก็บน้ำห้วยป่าไร่ได้มีการสร้าง ระบบเหมืองฝาย ส่งน้ำหล่อเลี้ยงพื้นที่การเกษตรจำนวน 12,500 ไร่ (เทศบาลตำบลออนใต้, ม.ป.ป.)

หลังจากสร้างอ่างเก็บน้ำ และระบบเหมืองฝาย เสร็จเรียบร้อยชาวบ้านก็ได้ทำการเกษตร โดยอาศัยระบบการชลประทาน สามารถทำนา เพาะปลูกได้จำนวนครั้งต่อปีมากขึ้นกว่าเดิม โดยไม่ต้อง ใช้น้ำฝนเหมือนเดิม ในอ่างเก็บน้ำ กรมประมงก็ได้มีการปล่อยปลาและมีสถานีเพาะพันธุ์ปลา แจกจ่าย แก่ราษฎรตามแนวพระราชดำริสแกกรมประมง ชีวิตชาวบ้านดีขึ้นกว่าเดิม

หมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์มั่ง บ้านแม่สาใหม่ ย้ายหมู่บ้านมาจากบ้านปางชุม ประมาณ พ.ศ. 2498 เหตุผลที่ย้ายหมู่บ้านเพราะเกิดโรคระบาด พืชผลเสียหาย จึงอพยพมาอยู่ในพื้นที่นาเชิงเขา คือบ้านแม่สาใหม่ในปัจจุบัน

การเดินทางติดต่อกันระหว่างหมู่บ้าน และตัวเมืองต้องใช้ม้าต่าง วัวต่างขนส่งของและ สินค้า ก่อน พ.ศ. 2525 ถึงแม้ว่าจะมีถนนดินลูกรังแคบ ๆ เชื่อมระหว่างอำเภอแม่ริมกับอำเภอสะเมิง (ถนนหมายเลข 1096) แต่ไม่ได้เชื่อมต่อกับหมู่บ้าน ถนนดินลูกรังสายแคบ ๆ เริ่มตัดเชื่อมต่อประมาณ พ.ศ. 2514-2515

หลังจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพัฒนาหมู่บ้านแม่สาใหม่ พระองค์ได้ทรงสร้างระบบชลประทาน โดยการขุดอ่างเก็บน้ำ สร้างโรงสีข้าวพลังน้ำ สร้างโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 7 เพื่อเป็นสถานศึกษาก่อสร้างโรงเรียนแม่สาใหม่ ต้องเดินทางผ่านป่าและภูเขาไปเรียนที่โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 1 (ดอยปู่ย) ระยะทางประมาณ 12 กิโลเมตร

หลังจากเกิดถนนในหมู่บ้านประมาณปี พ.ศ. 2515 ชาวบ้านยังคงใช้ไม้สนเกียะจุดไฟให้เกิดแสงสว่าง หรือตะเกียง ระบบไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน พ.ศ. 2530-2531

ในเขตหมู่บ้านหนองหอย ก่อน พ.ศ. 2515 ไม่มีถนนติดต่อกับถนนสายแม่ริม-สะเมิง ชาวบ้านต้องเดินและใช้มาต่าง วัวต่างในการขนส่งสิ่งของ หรือสินค้าสู่ตลาด แต่หลังจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสหมู่บ้านหนองหอย ในปี พ.ศ. 2509 และ พ.ศ. 2512 จึงได้เกิดการสร้างถนนเข้าสู่หมู่บ้านในระหว่างปี พ.ศ. 2514-2515 (ชัชวาล เลิศพัฒนา และผาง เมธาอนันต์กุล, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2561)

กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง กลุ่มแม่น้ำว้างตอนบน ถนนดินลูกรังเริ่มเข้าสู่หมู่บ้าน เมื่อ พ.ศ. 2518 แล้วค่อย ๆ ขยายเป็นถนนปูอิฐ ถึงบ้านแม่แสบ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ จากบ้านปางเดิมถึงห้วยตอง (ถนนสาย 1013) และจากห้วยตองถึงแม่แสบ (ถนนสาย 4053) ถนนดังกล่าวแล้วได้ปรับปรุงอีกครั้งหนึ่งในระหว่าง พ.ศ. 2536-2537 แต่ก็ไม่ดีเท่าที่ควร คือถนนยังเป็นหลุมเป็นบ่อ ต่อมาในปี พ.ศ. 2553-2554 ได้ปรับปรุงให้ดีขึ้นตลอดสาย

ถึงแม้ว่าจะมีถนนเริ่มตัดผ่านจากปางเดิมถึงแม่แสบ ตั้งแต่ พ.ศ. 2518 แต่กะเหรี่ยงบ้านโป่งสมิก็ยังไม่มีถนนต้องเดินผ่านป่าเข้าสู่หมู่บ้านประมาณ 2.8 กิโลเมตร ประมาณ พ.ศ. 2530 ได้เริ่มตัดถนนเส้นแคบ ๆ เข้าสู่หมู่บ้าน และขยายกว้างขึ้นเพื่อให้รถยนต์ผ่านได้ ประมาณ พ.ศ. 2535 แล้วปรับปรุงดีขึ้นใน พ.ศ. 2539 สำหรับระบบไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้านโป่งสมิ พ.ศ. 2537 (ติณี กันธรรม และคณะ, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2561) ถนนจากบ้านห้วยช้างลิบ ถึงบ้านโป่งสมิ ได้ปรับปรุงให้ดีขึ้นกว่าเดิมอีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ. 2561

ในด้านการเกษตร ชาวบ้านโป่งสมิ ห้วยช้างลิบและห้วยอีค่าง รวมทั้งหมู่บ้านอื่น ๆ ในกลุ่มแม่น้ำว้างตอนบน มีระบบเหมืองฝายในการทำนาตั้งแต่เริ่มตั้งหมู่บ้าน หรือประมาณ 200 ปีมาแล้ว ในลำธารหมู่บ้านโป่งสมิ และลำธารแม่เตียน มีเหมืองฝายบางแห่งอายุไม่น้อยกว่า 200 ปี แต่ทุก ๆ ปีมีการซ่อมแซมเพิ่มเติมเล็กน้อย เพื่อให้แข็งแรงทนทานยิ่งขึ้น แต่ไม่ได้อะไรของเก่าทิ้งสร้างใหม่ การสร้างฝายกั้นน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร เป็นภูมิปัญญาที่ชาญฉลาดของกะเหรี่ยง ฝายชาวบ้านทนทานต่อการกัดเซาะของน้ำ มากกว่าฝายคอนกรีตที่สร้างโดยงบประมาณของรัฐบาล ในลำธารเดียวกัน

ภาพที่ 5.1 ฝายบ้านโป่งสนิ

3.2 การขาดระบบการตลาดในระบบการผลิตแบบยังชีพ ผลผลิตส่วนมากมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อบริโภค ที่เหลือขายบ้าง แต่ก็ยังมีสินค้าบางอย่างที่ต้องผลิตเพื่อขาย เช่น เมียง ยาสูบ ผืน การเก็บของป่า การเลี้ยงวัว ควาย เพื่อใช้งานและขายแลกเปลี่ยนกับเงินตราในการซื้อสิ่งของหายากจำเป็น เช่น เกลือ กะปิ ปลาแห้ง หรือสินค้าจากโรงงานที่จำเป็นในการประกอบอาชีพและใช้สอย

ระบบการผลิตแบบยังชีพในท้องถิ่นกันดาร เขตภูเขา การแลกเปลี่ยนยังมีน้อย เพราะขาดเงินตรา ดังนั้นตลาดจึงมีเฉพาะในที่ตั้งของอำเภอ หรือตำบลที่มีประชากรมาก มีระบบการขนส่งที่ดี ในบางตำบลอาจมีตลาดนัดสัปดาห์ละ 1 วัน หมุนเวียนกันไป การจัดตลาดทุกวันไม่สามารถกระทำได้ เพราะชาวบ้านไม่มีอำนาจการซื้อหรือความต้องการในการบริโภคทุกวัน ดังนั้นจึงต้องจัดเป็นตลาดนัดหมุนเวียน

ในหมู่บ้านมีร้านขายของชำเล็ก ๆ ประมาณ 1-2 ร้าน ขายของชำเพื่ออุปโภค บริโภค และสินค้าการเกษตร

จุดจำกัดของรายได้ ในระบบการผลิตแบบยังชีพในท้องถิ่นกันดาร ในขณะที่เขตเทศบาลนคร เทศบาลเมืองของจังหวัดหรืออำเภอ ใช้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม “เงินนิยม” หรือเงินหายาก เพราะขาดรายได้ จึงทำให้ระบบการตลาดซบเซา และเกิดขึ้นในหมู่บ้านไม่ได้ ก่อน พ.ศ. 2520 หรือมีบ้างก็เพียงตลาดนัดเล็ก ๆ และร้านขายของชำไม่เกิน 2 ร้านในหมู่บ้าน สำหรับหมู่บ้านขนาดใหญ่มีประชากรมากกว่า 1,000 คน ก็อาจมีร้านขายของชำมากกว่านี้ สำหรับหมู่บ้านประชากรไม่ถึง 300 คน ก็มีร้านขายของชำในหมู่บ้านไม่เกิน 2 ร้าน

สังคม

ปัญหาทางด้านสังคมที่สำคัญ คือ เรื่องสุขภาพอนามัย และการศึกษา

1. สุขภาพ อนามัย

ชาวบ้านทั้งคนไทย ม้ง และกะเหรี่ยงในพื้นที่สูง มีปัญหาเรื่องสุขภาพอนามัยในเรื่องการขาดแคลนอาหาร บริโภคอาหารไม่ครบ 5 หมู่ อาหารที่มีบริโภคมากที่สุด คือ ข้าวกับพืชผักที่หาได้ตามธรรมชาติ เช่น ผักกูด หน่อไม้ ผักหวาน ฯลฯ พืชผักแหล่งนี้ออกผลผลิตตามฤดูกาล ชาวบ้านขาดอาหารประเภทเนื้อสัตว์ การขาดแคลนอาหารมีปัจจัยมาจากการขาดเงินในการซื้อสิ่งของบริโภค และห่างไกลตลาด จึงบริโภคอาหารในเขตระบบนิเวศของท้องถิ่น

กล่าวได้ว่า ระบบนิเวศของท้องถิ่น เช่น ระบบนิเวศทุ่งนา ระบบนิเวศป่าและภูเขา คือแหล่งปัจจัย 4 ของชาวบ้าน ปัจจัย 4 จะอุดมสมบูรณ์ ระบบนิเวศต้องสมบูรณ์ ถ้าระบบนิเวศถูกทำลายก็ทำให้เกิดการขาดปัจจัย 4 หลัง พ.ศ. 2510 ชาวบ้านต้องการเงินมากยิ่งขึ้น จึงบุกรุกทำลายระบบนิเวศป่า การใช้สารเคมี เช่น ยาฆ่าแมลงในระบบการเกษตรเพื่อขาย ทำให้ระบบนิเวศทุ่งนาถูกทำลายมากขึ้น จึงส่งผลกระทบต่อขาดแคลนอาหารตามธรรมชาติ และเกิดความอดอยาก ส่งผลต่อสุขภาพอนามัย

การดื่ม น้ำจากธรรมชาติ เช่น ลำธาร ห้วย หนอง โดยไม่ได้กรอง ดื่ม และฆ่าเชื้อโรค ทำให้ชาวบ้านเกิดโรคทางเดินปัสสาวะ และโรคอื่น ๆ ที่ได้รับจากน้ำ การขาดระบบการประปาในหมู่บ้าน จึงมีผลต่อสุขภาพของชาวบ้าน

ภาพที่ 5.2 การประปาหมู่บ้าน

การเจ็บป่วยด้วยโรคต่าง ๆ เช่น ก่อน พ.ศ. 2520 ชาวบ้านในหมู่บ้านยังขาดความรู้ความเข้าใจในด้านการรักษาสุขภาพอนามัย ประกอบกับการอยู่ห่างไกลโรงพยาบาลของรัฐ จึงทำให้ชาวบ้านมีความเสี่ยงต่อโรคร้ายไข้เจ็บสูง โรคที่ประสบมาก คือ โรคพยาธิชนิดต่าง ๆ เนื่องจากบริโภคน้ำดื่ม พืช ผักในธรรมชาติที่ไม่สะอาด เชื้อโรคเข้าสู่ร่างกายทางผิวหนัง เมื่อทำนา ทำสวน หรือเดินเหยียบย่ำในที่ชื้นแฉะ จึงเป็นบ่อเกิดของโรคพยาธิ และโรคอื่น ๆ โรคโต หรือโรคทางเดินปัสสาวะ ซึ่งเกิดจากดื่มน้ำในลำธารที่ไม่สะอาด มีเชื้อโรค และสารละลายจากแร่ธาตุหินปูน และสารอินทรีย์อื่น ๆ ปะปน ผลที่สุดก็ทำให้เกิดโรคนิ่ว โรคทางเดินปัสสาวะ การดื่มน้ำที่ไม่สะอาดยังก่อให้เกิดโรคอื่น ๆ เข้าสู่ร่างกาย

ยุ้ง เป็นพาหะสำคัญของไข้จับสั่น หรือมาลาเรีย ชาวบ้านไม่นอนกางมุ้ง เพราะบ้านคับแคบขาดเงินซื้อมุ้ง กลุ่มชาติพันธุ์บนดอยไม่มีวัฒนธรรมในการนอนกางมุ้งเหมือนคนในเมือง ดังนั้นจึงมีโอกาสถูกยุงกัดได้ง่าย และกลักลายเป็นไข้จับสั่น นอกจากยุ้งแล้วบริเวณในป่าขึ้น ๆ ยังมี ตัวคูนคล้ายยุ้ง แต่กัดแล้วทำให้คัน บวม และเป็นแผลตามร่างกาย เสี่ยงต่อการติดเชื้อโรคผิวหนัง และเชื้อโรคอื่น ๆ โรคในช่องปากก็เป็นกันมาก เพราะชาวบ้านขาดการแปรงฟัน และรักษาฟัน รวมทั้งช่องปากให้สะอาด โรคฉี่หนู หรือโรคเล็ปโตสไปโรซิส (leptospirosis) ซึ่งเกิดจากหนู แล้วแพร่เข้าสู่สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม เช่น สุนัข หมู โค กระบือ เชื้อโรคนี้เกิดมากในฤดูฝน เพราะพื้นดินชุ่มน้ำชื้นแฉะ ชาวบ้านทำนา ทำสวน ไม่สวมรองเท้าป้องกันก็ติดเชื้อโรคทางผิวหนังได้ง่าย นอกจากเชื้อโรคนี้จะปะปนมากับพืช ผักที่รับประทาน

สำหรับโรคไม่ติดต่อ เช่น โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิต โรคกระเพาะอาหาร ฯลฯ ก็มีปรากฏในหมู่บ้าน ลักษณะเด่นชัดของชาวบ้านอย่างหนึ่งคือ การชอบอม ท้องโต อ่อนเพลีย แสดงถึงอาการของโรคต่าง ๆ ซึ่งพบมากในกลุ่มชาวบ้านสมัยก่อน พ.ศ. 2520 ที่ขาดระบบการสาธารณสุข คือ ขาดความรู้ ความเข้าใจ ห่างไกลโรงพยาบาล และขาดเงินในการรักษาพยาบาล

2. การศึกษา

ประเทศไทยได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาตั้งแต่ พ.ศ. 2464 เรียกว่า พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 ภาคบังคับ คือ บังคับให้กุลบุตร กุลธิดาต้องเข้าเรียนชั้นประถมศึกษา เมื่ออายุ 7 ปีบริบูรณ์ ทุกคนต้องเรียนหนังสืออยู่ในโรงเรียนจนครบอายุ 14 ปีบริบูรณ์ โดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน (วันประถมศึกษาแห่งชาติ, 2552)

ต่อมาได้ตราพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการประถมศึกษา และการศึกษาภาคบังคับอีกหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2478 พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2483 พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2505 พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2509 พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2521 พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2523 (พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2523, 2543)

ในปัจจุบันใช้พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา, 2545)

การบังคับใช้กฎหมายตามพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ ตั้งแต่ พ.ศ. 2464 จนถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดการขยายตัวของโรงเรียนระดับประถมศึกษาในรูปแบบโรงเรียนประชาบาล โรงเรียนเทศบาล จากปริมาณน้อยไปสู่ปริมาณที่มากขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งในปัจจุบัน ทั่วถึงทุกตำบล แต่ไม่ทุกหมู่บ้านหรือหมู่บ้าน (Cluster Village) บางหมู่บ้าน เช่น หมู่บ้านโป่งสมิ จำนวนครัวเรือน 72 ครัวเรือน ประชากร 420 คน (พ.ศ. 2559) ก็ไม่สามารถจัดตั้งโรงเรียนระดับประถมศึกษาขึ้นในหมู่บ้านได้ นักเรียนในโครงการการศึกษาภาคบังคับต้องเดินทางไกลไปโรงเรียนถึง 3 กิโลเมตร ไปกลับวันละ 6 กิโลเมตร หรือบางหมู่บ้านระยะทางไกลถึง 9 กิโลเมตร เช่น หมู่บ้านสบกาย ตำบลกีดช้าง อำเภอมะแมง จังหวัดเชียงใหม่ หมู่บ้านเล็ก ๆ ห่างไกลจากโรงเรียนยังปรากฏตัวอย่างอีกมากมายใน พ.ศ. 2560

ดังนั้นจึงมีเด็กนักเรียนเรียนไม่จบการศึกษาภาคบังคับอีกจำนวนหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก่อน พ.ศ. 2523 เด็กในกลุ่มชาติพันธุ์หมู่บ้านเล็ก ๆ ไม่มีโรงเรียน และเด็กบางคนก็ไม่ได้รับการศึกษา เช่น หมู่บ้านโป่งสมิไม่มีโรงเรียน เด็กนักเรียนต้องเดินทางไปเรียนหนังสือที่บ้านห้วยช้างลิบ ห่างไกลจากหมู่บ้านออกไปประมาณ 3 กิโลเมตร ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านโป่งสมิหลายคนไม่ได้เรียนหนังสือ ตัวอย่างดังกล่าวแล้วยังมีในผู้ใหญ่ชาวเขาบนดอยที่ไม่มีโรงเรียนในหมู่บ้าน ทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ กะเหรี่ยง และม้ง

การเรียนไม่จบการศึกษาภาคบังคับ ทำให้เกิดปัญหาในการพูด อ่าน เขียนภาษาไทย ซึ่งส่งผลให้เป็นอุปสรรคต่อการสื่อสาร การถ่ายทอดความรู้ใหม่ ๆ ส่งผลต่อการพัฒนาชีวิตสู่ความมั่นคงและยั่งยืน

สิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ ป่า อากาศ ก่อน พ.ศ. 2500 ชาวบ้านหลายหมู่บ้านหลายคน สรุปรตรงกันว่า สภาพดิน น้ำ ป่า อากาศ ก่อน พ.ศ. 2500 ค่อนข้างสมบูรณ์ในระบบนิเวศป่า มีสัตว์ป่า และพืชพรรณนานาชนิด โดยเฉพาะในเขตหมู่บ้านกะเหรี่ยง แม่สะป๊อก ห้วยตอง โป่งสมิ ในเขตลุ่มน้ำวางตอนบน ถึงแม้มีไร่หมุนเวียน ไร่ฝิ่นบ้างแต่ระบบนิเวศป่ายังสมบูรณ์ (จิเมียร์ และคณะ, การประชุมกลุ่มย่อย 12 สิงหาคม 2560)

สำหรับระบบนิเวศป่าหมู่บ้านคนไทยก่อน พ.ศ. 2500 ก็ยังอุดมสมบูรณ์ แต่หลังจากรัฐบาลส่งเสริมการปลูกพืชไร่เพื่อส่งออก ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 1 ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2504-2514) การทำลายป่าเพื่อปลูกอ้อย ยาสูบ และพืชเศรษฐกิจอย่างอื่น ๆ ก็มีมากขึ้น ประกอบกับระบบการผลิตได้เปลี่ยนจากระบบการผลิตเพื่อยังชีพ เข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อขายอย่างสมบูรณ์แบบ ความต้องการเงินซึ่งเป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยนเพิ่มมากยิ่งขึ้น การบุกรุกป่าเพื่อทำไร่

ทำสวน ปลูกพืชเศรษฐกิจจึงมีมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศป่าขาดความสมบูรณ์ จึงทำให้เกิดการขาดแคลนปัจจัย 4 ที่ได้จากระบบนิเวศป่า ตัวอย่างเห็นได้ชัดเจน คือ ป่าไม้เขตห้วยลาน ห้วยไร่ ห้วยโตน ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง และป่าไม้เขตตำบลแม่ออน ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน ถูกทำลาย โดยการตัดไม้ขายและปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น อ้อย ยาสูบ เมี่ยง ข้าวโพด (ณรงค์ กันทะวงศ์ และคณะ. สัมภาษณ์, 12 สิงหาคม 2560)

ในเขตหมู่บ้านม้ง อำเภอแมริม ระบบการผลิตเพื่อยังชีพของม้งแตกต่างจากกะเหรี่ยง ในระบบการผลิตแบบยังชีพ ม้งต้องผลิตผลผลิตเพื่อขาย และการทำไร่แบบถางป่าแล้วเผาเพื่อปลูกพืชผัก ข้าวโพด และข้าวไร่ ม้งไม่รู้จักรีวิธีการทำนาดำ หรือนาหว่านแบบกะเหรี่ยง ม้งจึงปลูกข้าวไร่แทนการปลูกข้าวนา ควบคู่กับการปลูกฝิ่นเพื่อขาย ปลูกข้าวโพดเพื่อเลี้ยงสัตว์ และปลูกพืชอื่น ๆ เช่น กะหล่ำปลี ฟักทอง ผักกาด ฟริก หอม กระเทียม การทำสวนปลูกพืชยืนต้น ขัดแย้งกับวัฒนธรรมไทยการตั้งถิ่นฐานแบบเร่ร่อน ม้งจะย้ายถิ่นฐานเมื่อพื้นดินในการทำไร่ปลูกพืชผักเสื่อมสภาพก็จะย้ายถิ่นฐานหาที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์ต่อไป แต่ภายหลังประมาณ พ.ศ. 2510 การตั้งถิ่นฐานกระทำได้อย่างขึ้น เมื่อรัฐบาลได้ประกาศพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่อุทยานแห่งชาติ และพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ดังนั้น คำพังเพยที่ว่า “นกเป็นของฟ้า ป่าเป็นของม้ง” จึงกระทำไม่ได้ เพราะผิดกฎหมาย

จากพฤติกรรมในการยังชีพดังกล่าวแล้ว จึงส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในเรื่อง ดิน น้ำ ป่า และอากาศอย่างยิ่ง เพราะการปลูกฝิ่น การปลูกพืชไร่ พืชผัก แบบโค่น เผาถาง แล้วเผา เพื่อการทำนาหว่าน จึงก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม มิใช่เฉพาะเขตภูเขา ยังรวมถึงเขตตัวเมืองด้วย เพราะการทำลายป่าต้นน้ำลำธาร เหนือน้ำตกแม่สา ซึ่งลำน้ำสาไหลลงสู่แม่น้ำปิง ก่อให้เกิดปัญหายุ่งยาก อุทกภัย และการเผาป่าทำให้อากาศในหุบเขาของเมืองเชียงใหม่มีก๊าซพิษ และฝุ่นละอองเจือปนในอากาศมาตั้งแต่อีก่อน พ.ศ. 2520 แต่ไม่มีหน่วยงานใด หรือประชาชนร้องเรียนในปัญหาดังกล่าวแล้ว ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจึงดูเหมือนว่าไม่มีปัญหา

ปัญหาหมอกพิษ มลพิษนอกจากเกิดจากการเผาป่า ทำไร่หมุนเวียน ไร่เลื่อนลอย ปลูกฝิ่น และพืชผลอย่างอื่นแล้ว มลพิษที่สำคัญอย่างหนึ่งในหมู่บ้าน คือ ความสกปรก มีขยะมูลฝอย ซึ่งเกิดจากการเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงวัว ควายไว้ใกล้บ้านเรือน เลี้ยงเป็ด ไก่ในเขตหมู่บ้าน มูลสัตว์นอกจากนําร้างเกียจยังส่งกลิ่นเหม็นฉะฉานในฤดูฝน เป็นแหล่งแพร่เชื้อโรค การทิ้งขยะมูลฝอยในเขตหมู่บ้านก็เป็นสาเหตุสำคัญทำให้เกิดขยะ มีทัศนียภาพที่น่ารังเกียจ เมื่อมีมลพิษอย่างอื่นมาประกอบด้วย มลพิษในหมู่บ้านอันเกิดจากสัตว์เลี้ยง ขยะมูลฝอย หมู่บ้านกะเหรี่ยงสกปรกอันดับ 1 หมู่บ้านม้งอันดับ 2 และหมู่บ้านคนไทยอันดับ 3 ปัจจุบันนี้ (พ.ศ. 2560) ก็ยังมีมลพิษขยะและสัตว์เลี้ยงในหมู่บ้านแต่ลดน้อยกว่าเดิม

ปรากฏการณ์ดังกล่าวแล้ว คือ วัฒนธรรม แต่วัฒนธรรมก็เป็นสิ่งเปลี่ยนแปลงได้ และควรปรับปรุงให้สอดคล้องกับพื้นฐานเดิม และบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลง อีกทั้งให้สอดคล้องกับสุขอนามัย

ภาพที่ 5.3 การเลี้ยงสัตว์ในเขตบ้านเรือน

ทำให้เกิดรายได้ แต่บั่นทอนสุขภาพของประชาชนโดยส่วนรวม เมื่อสุบฝืนแล้วติดฝืน ส่งผลทางเศรษฐกิจ สังคม และการดำรงชีวิตที่มั่นคง ยั่งยืน นอกจากนี้การปลูกฝืนยังทำลายระบบนิเวศป่า และทำให้เกิดหมอกควัน ในการเผาเพื่อทำไร่ฝืน

ปัญหาด้านเศรษฐกิจ เกิดจากระบบการผลิตแบบยังชีพ ด้วยพลังในการผลิตใช้แรงคน แรงสัตว์ และเทคโนโลยีในการผลิตจึงทำให้ได้ผลผลิตน้อย พอยังชีพ ปีใดธรรมชาติไม่เกื้อกูล ผลผลิตก็ตกต่ำ ไม่เพียงพอในการบริโภค เกิดความอดอยาก แร้นแค้น แต่ก็ประทังชีวิตอยู่ได้ไม่อดตาย เพราะขาดอาหาร ทั้งนี้เพราะทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศป่ายังสมบูรณ์ จึงสามารถแสวงหาปัจจัย 4 เพื่อยังชีพได้

การขาดระบบการขนส่ง เช่น ถนน ยานพาหนะ ในการเดินทางก็เป็นปัจจัยอย่างหนึ่ง แห่งความยากลำบาก เพราะขาดสิ่งของบริโภคจากตลาดที่เข้ามาสู่หมู่บ้านอย่างรวดเร็ว สะดวกสบาย เมื่อการขนส่งขาดการพัฒนา จึงส่งผลกระทบต่อระบบการตลาด ในการซื้อขาย แลกเปลี่ยนสินค้า ในท่ามกลางความขาดแคลน ก็เป็นผลตื้ออย่างหนึ่งคือ ชาวบ้านใช้เงินในการซื้อสิ่งของอุปโภค บริโภคน้อยลง ในขณะที่ขาดรายได้หลัก การประดิษฐ์วัสดุ สิ่งของจากธรรมชาติ เพื่อบริโภค อุปโภค จึงเป็นการแก้ไข ปัญหาที่ตื้ออย่างหนึ่ง ที่ทำให้หมู่บ้านไม่ต้องสิ้นเปลืองเงินทองมากนัก

ปัญหาสิ่งแวดล้อม การทำไร่หมุนเวียน การปลูกฝืน การปลูกพืชผลเพื่อขายและบริโภค โดยการแผ้วถางป่าแล้วเผา ก่อให้เกิดปัญหาหมอกพิษต่อดิน น้ำ ป่า และอากาศ ทั้งบุคคลภายในหมู่บ้าน หมู่บ้านใกล้เคียง และประชากรในเมือง ปัญหาขยะ และมูลสัตว์ในหมู่บ้านก่อให้เกิดเชื้อโรค ความสกปรก และทัศนวิสัยที่ไม่ชวนมอง ขาดบรรยากาศที่ดี ขัดแย้งกับระบบนิเวศป่ารอบหมู่บ้านที่ร่มรื่น ปัญหาเรื่องขยะและมูลสัตว์ปัจจุบัน หมู่บ้านกะเหรี่ยงและม้งยังแก้ไขไม่ได้ แต่ได้พยายามปรับปรุง พัฒนาให้ดีขึ้นกว่าเดิม แต่ยังไม่ได้มาตรฐานของหมู่บ้าน สะอาด ถูกสุขลักษณะ อนามัย สาเหตุสำคัญมาจากปัจจัยด้านวัฒนธรรม เรื่องการเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ หมู ไข่ไก่ ลูกบ้าน หรือบริเวณบ้าน ทั้งนี้เพื่อสะดวกในการให้อาหารและความปลอดภัย

แนวพระราชดำริ อธิการ และโครงการแก้ปัญหา

รายงานการวิจัยบทนี้ ต้องการตอบวัตถุประสงค์ในเรื่องสำคัญต่อไปนี้
แนวพระราชดำริในการแก้ปัญหาให้แก่ชาวเขา และคนไทยในพื้นที่สูง ในเขตพื้นที่กลุ่มตัวอย่าง
จากการวิจัย

วิธีการแก้ปัญหา การแก้ปัญหาโดยใช้หลักการแก้ปัญหาในการพัฒนาชาวเขา และชาวไทย
ในเขตบนพื้นที่สูง นอกจากนี้ยังเสนอการใช้หลักอริยสัจ 4 ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ

โครงการของพระเจ้าแผ่นดินในการแก้ปัญหา โดยเริ่มต้นจากโครงการส่วนพระองค์ โครงการหลวง
และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

แนวพระราชดำริในการแก้ปัญหา

แนวพระราชดำริในการช่วยเหลือราษฎร ม.จ.ภิศเดช รัชนี้ได้อธิบายไว้ในสาเหตุของการประพาสต้น
พอสรุปได้ดังนี้

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีรับสั่งกับผู้เข้าเฝ้าฯ รวบรวมคน ณ พระตำหนัก
จิตรลดารโหฐานว่า โครงการหลวงเกิดขึ้นเพราะท่านไปเที่ยว

คำว่า “ไปเที่ยว” นี้เราท่านน่าจะว่า “ประพาสต้น” มากกว่า เพราะนอกจากจะเป็นราชาศัพท์
ที่ถูกต้อง แต่ออกจะไม่ใช้กันแล้ว ยังทำให้เราเห็นภาพพระพุทธรูปเจ้าหลวงเวลาเสด็จฯ
ไปเที่ยวบ้านชาวบ้าน โดยที่เขาไม่ทราบว่าเป็นใคร จึงไม่ประหม่ามาก คุยกลอง
ถึงการกินอยู่ ทำให้ท่านสามารถพระราชทานความช่วยเหลือได้ตามพระราชอัธยาศัย

ส่วนพระราชนัดดา คือรัชกาลที่ 9 ของเรานี้เมื่อทรงแปรพระราชฐานไปเชียงใหม่
เพื่อตากอากาศ จะเสด็จฯ ไปหน้าหนาว จึงเรียกว่าพักร้อนอย่างที่ไหน ๆ เขามักจะ

แยกกันไม่ได้ นอกจากนี้ ท่านไม่ได้ทรงพัก แต่มักจะเสด็จฯ ดันดันไปทอดพระเนตรชีวิตของคนบนดอย ซึ่งสำหรับคนอื่น ๆ ยังกับว่าอยู่คนละโลกกับเรา เช่น ราว 30 ปีมาแล้วจะไปพระราชดูลอยสุเทพ มีถนนลูกรังที่รถยนต์ขึ้นได้ แต่ลำบาก จากนั้นถ้าจะไปบ้านแมวดอยปุ๊กก็ต้องเดินเอา นอกจากจะจ้างเสลี่ยงนั่งให้เขาหาบโยกเยกไป ในเมืองระยะใกล้ ๆ ต้องใช้เวลาเดินทางนานเช่นนี้ ดอยจึงพันหูดันตาของคนไทยส่วนมาก โดยเฉพาะพวกเกษตร เว้นแต่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ที่หมู่บ้านแมวดอยใกล้พระตำหนักนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินแบบทรงเดินไป ท่านรับสั่งถามแมวดอยที่นั่นว่า นอกจากปลูกฝิ่นขายแล้ว เขามีรายได้จากพืชพันธุ์อื่นอีกหรือเปล่า ซึ่งเรื่องนี้ ถ้าเป็นคนอื่นถึงจะไม่ใช้ตำรวจถามก็ตาม เขาคงบอกว่า “เปล่า ๆ ฝิ่นปี่เฮาบปลูก” และยิ่งกว่านั้น เขาปลูกโดยวิธีที่ทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น ป่าและหน้าดินบริเวณต้นน้ำลำธารเกิดความเสียหายที่กระจายลงสู่ส่วนอื่น ๆ ของประเทศอีกด้วย แต่สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เขาเห็นได้ชัดว่าท่านทรงสนพระราชหฤทัย ทรงเห็นใจเขา มีพระราชประสงค์จะช่วยเหลือ จึงไม่ปิดบังความจริงอะไร ทำให้ทรงทราบว่า นอกจากฝิ่นแล้ว เขายังเก็บท้อพื้นเมืองขาย ซึ่งแม้ว่าลูกจะเล็กก็ตาม แต่ก็ยังได้เงินเท่า ๆ กัน” (สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, 2539 : 24-27)

สำหรับแนวพระราชดำริในการช่วยเหลือราษฎรในเขตพื้นที่สูงในภาคเหนือ หรือชาวเขาตลอดจนชาวไทย ส่วนน้อยในเขตพื้นที่สูงเกิดจากสาเหตุหลัก คือ ปัญหาเรื่องฝิ่น การบุกรุกทำลายป่าเพื่อการทำไร่หมุนเวียน ส่งผลให้เกิดน้ำท่วม ภัยแล้ง ดินเสื่อมโทรม และขาดแคลนน้ำ สำหรับคนพื้นราบ การช่วยเหลือชาวเขาที่ประสบปัญหาแล้วนั้น ยากลำบาก ก็เป็นเหตุผลอย่างหนึ่งในการช่วยเหลือมวลมนุษยชนในแผ่นดินไทย ให้มีความอยู่ดีกินดีบนความพอเพียงที่เท่าเทียมกัน

แนวพระราชดำริในการทรงช่วยเหลือชาวเขา และคนไทย สังเกตและวิเคราะห์ได้จากกระแสพระราชดำรัสดังต่อไปนี้

“เรื่องที่จะช่วยชาวเขาและโครงการชาวเขานั้น มีประโยชน์โดยตรงกับชาวเขาที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้ชาวเขามีความเป็นอยู่ดีขึ้น สามารถเพาะปลูกสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นรายได้กับเขาเอง ที่มีโครงการนี้ จุดประสงค์อย่างหนึ่งก็คือมนุษยธรรม หมายถึงให้ผู้ที่อยู่ในถิ่นทุรกันดารสามารถที่จะมีความรู้และพียงตัว มีความเจริญได้ อีกอย่างหนึ่งก็เป็นเรื่องช่วยในทางที่ทุกคนเห็นว่าควรจะช่วย เพราะเป็นปัญหาใหญ่ ก็คือปัญหาเรื่องยาเสพติด ถ้าสามารถช่วยชาวเขาปลูกพืชที่เป็นประโยชน์บ้าง เขาจะเลิกปลูกยาเสพติด คือ ฝิ่น ทำให้นโยบายการระงับการปราบปรามการสูบฝิ่น และการค้าฝิ่นได้ผลดี อันนี้เป็นผลอย่างหนึ่ง ผลอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งสำคัญมากก็คือ ชาวเขาเป็นผู้ที่ทำการ

เพาะปลูกโดยวิธีที่จะทำให้บ้านเมืองของเราไปสู่หายนะได้ โดยที่ถางป่าแล้วปลูกโดยวิธีที่ไม่ถูกต้อง ถ้าพวกเราทุกคนไปช่วยเขา ก็เท่ากับช่วยบ้านเมืองให้มีความดีความอยู่ดีกินดีและความปลอดภัยได้อีกทั่วประเทศ เพราะถ้าสามารถทำโครงการนี้ได้สำเร็จ ให้ชาวเขาอยู่เป็นหลักแหล่ง สามารถที่จะอยู่ดีกินดีพอสมควร และสนับสนุนนโยบายที่จะรักษาป่าไม้ รักษาดินให้เป็นประโยชน์ต่อไป ประโยชน์อันนี้จะยั่งยืนมาก”

พระราชดำรัสนี้เท่ากับเป็นการตอบคำถามที่ว่า “ไปช่วยทำไมกันชาวเขา” (ม.จ.กิตติเดช รัชนี, 2551 : 43-45)

เป้าหมายของการจัดตั้งโครงการหลวงเพื่อช่วยเหลือชาวเขา สรุปได้ 5 ประการ ดังนี้

1. ช่วยชาวเขาเพื่อมนุษยธรรม
2. ช่วยไทยโดยลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ คือป่าไม้และต้นน้ำลำธาร
3. กำจัดการปลูกฝิ่น
4. รักษาดิน และใช้พื้นที่ให้ถูกต้อง คือให้ป่าอยู่ในส่วนที่ควรเป็นป่าและทำไร่ทำสวนในส่วนที่ควร

เพาะปลูก อย่าให้ส่วนทั้งสองนี้รุกรานซึ่งกันและกัน

ซึ่งข้อ 4 นี้ ถ้าทั้งกรมป่าไม้และเกษตรกรดำเนินการที่มีรับสั่งก็จะลดปัญหาสำคัญของชาติไปได้

ต่อไปเมื่อโครงการหลวงก้าวหน้าไปบ้างแล้ว ก็เห็นช่องทางว่าจะต้องเพิ่มเป้าหมายอีกหนึ่งข้อ คือ

5. ผลิตพืชผลเพื่อเพิ่มประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ประเทศ เช่น มัณฑลิ่ง เป็นต้น (ม.จ.กิตติเดช รัชนี, 2551)

การจัดตั้งโครงการหลวงครั้งแรก เกิดขึ้นใน พ.ศ. 2512 คือ โครงการหลวงอ่างขาง ปัจจุบันคือ สถานีเกษตรหลวงอินทนนท์ ในขณะที่ยังไม่ได้จัดตั้งโครงการหลวงหลายพื้นที่ ได้จัดตั้งโครงการพระบรมราชานุเคราะห์ชาวเขา ในระหว่างปี พ.ศ. 2517-2522

วัตถุประสงค์ของโครงการพระบรมราชานุเคราะห์ชาวเขาในระยะแรก คือ

1. เพื่อป้องกันการทำลายป่าต้นน้ำโดยราษฎรชาวเขา และส่งเสริมการปลูกป่าทดแทน
2. เพื่อจัดให้ราษฎรชาวเขาเลิกโยกย้ายที่ทำการ และการทำลายป่าเพื่อปลูกฝิ่น ซึ่งเป็นการผิดกฎหมาย และให้รู้จักอยู่เป็นหลักแหล่งโดยดำเนินการจัดหาพันธุ์พืชที่ทดสอบแล้วว่าสามารถปลูกได้ในสภาพภูมิประเทศและสภาพภูมิอากาศที่เป็นถิ่นที่อยู่ของราษฎรชาวเขา อีกทั้งเป็นพืชที่สามารถทำรายได้สูงเท่ากับฝิ่นหรือมากกว่า

3. เพื่อดำเนินการฝึกอบรมราษฎรชาวเขาให้เข้าใจหลักวิชาการเกษตรที่สูง รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์

4. เพื่อดำเนินการทดลองวิจัยพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่จะสามารถขยายพันธุ์ให้แก่ราษฎรเพื่อนำไปปลูก และเลี้ยง เพื่อเพิ่มพูนรายได้ โดยทำการศึกษาในด้านการขนส่งและภาวะตลาดด้วย
5. เพื่อส่งเสริมในด้านการศึกษา อนามัย และการวางแผนครอบครัวแก่ราษฎรชาวเขา (สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, 2539 : 62-63)

วิธีการในการแก้ปัญหา

วิธีการในการแก้ปัญหา เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ได้พระราชทานวิธีการไว้ดังนี้ (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี, 2539 : 65)

1. ลดขั้นตอน คือ จะทำอะไรก็อย่าต้องให้มีการอนุมัติต่อ ๆ กันไปหลายชั้น อีกนัยหนึ่งให้กระจายอำนาจ

2. ปิดทองหลังพระ อย่าทำความดีเพื่อเอาไว้อวด

3. เร็ว ๆ เข้า

4. ช่วยเขา ช่วยตัวเอง คือ ช่วยชาวเขาให้เขาช่วยตัวเองได้

สำหรับหลักการวิธีการบริหาร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานสูตร 3M และสมการ คือ

$$M1 + M2 + M3 = \text{ผลสำเร็จ}$$

$$M1 = \text{เงิน} \quad M2 = \text{คน} \quad M3 = \text{วิธี}$$

M1 เงิน ได้จากกระเป๋าท่าน และข้าพเจ้า M2 คือผู้ร่วมงานของเรานั้นมาจากหลายระดับ ตั้งแต่ นักเศรษฐศาสตร์ผู้เคยเป็นรัฐมนตรีไปจนพลตำรวจ ครูโรงเรียนชาวเขา ทุกคนเป็นอาสาสมัคร ไม่ได้อะไรพิเศษ หรือทุรกันดารฝ่าภัยอันตรายหลายประการ

เมื่อทีมผู้เชี่ยวชาญเกษตร พัฒนาที่ดิน และแพทย์ไปทำงานตามดอยก็จะใช้เฮลิคอปเตอร์ ทหารอากาศหรือตำรวจ นักบิน ฮ. นี้ตามปกติบินรบอยู่ที่เชียงราย และน่าน และมาเชียงใหม่เพื่อคลายความตึงเครียด สำหรับเรื่อง M3 คือวิธีทำงานนั้น จุดสำคัญคืออย่างให้ยุ่งยาก จะต้องให้ความช่วยเหลือโดยเร็ว โดยตรง ไม่มีขั้นตอนสีแดงพันแข้งพันขา ไม่มีคณะกรรมการเป็นทางการ จึงไม่ต้องเสียเวลาประชุมอย่างยืดเยื้อ จะปรึกษาหารืออะไรก็ทำในท้องที่ เวลารับประทานอาหารกลางวัน ใกล้น้ำตก หรือระหว่างเยี่ยมหมู่บ้านชาวเขาดังที่เกิดขึ้นที่ดอยปุย (ม.จ.ภิศเดช รัชนี้, 2551 : 47)

การแก้ปัญหาโดยใช้หลักอริยสัจ 4

ในการแก้ปัญหาคความทุกข์ยากแร้นแค้นของราษฎรในกลุ่มม้ง กะเหรี่ยง และคนไทย โดยใช้โครงการส่วนพระองค์ โครงการหลวง และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จุดเริ่มต้นเกิดจากหลักอริยสัจ 4 และแนวทางปฏิบัติ หรือการแสวงหาความรู้ตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์

หลักอริยสัจ 4 และแนวทางปฏิบัติ ประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่

1. ทุกข์ คือ ความทุกข์ เป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา
2. สมุทัย คือ มูลเหตุแห่งความทุกข์

3. นิโรธ คือ สิ่งที่ใช้ดับทุกข์

4. มรรค คือ แนวทางแห่งการดับทุกข์

ขั้นตอนการเข้าถึงอริยสัจ 4 3 ประการ ประกอบด้วย

1. การรับรู้ คือ ความเข้าใจในสิ่งที่มากระทบ

2. การใช้ปัญญา คือ การคิด วิเคราะห์เหตุแห่งที่มาของความทุกข์หรือปัญหา

3. การกำหนดสิ่งดับทุกข์

ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช มังศรี บัณฑิต ได้เปรียบเทียบวิธีการแก้ปัญหาตามหลักการแสวงหาความรู้ตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ 5 ขั้นว่า เปรียบเทียบได้กับอริยสัจ 4 (จันทร์ทิพย์ ลิ้มทอง, 2553 : 85-90) กล่าวคือ ทุกขะ (ความทุกข์) คือ ขั้นที่ 1 สถานการณ์ที่เป็นปัญหา สมุทัย (สาเหตุ) คือ ขั้นที่ 2 การตั้งสมมติฐานจากประสบการณ์ในอดีต จากแนวคิด ทฤษฎี หรือจากภูมิปัญญาเดิม นิโรธ (การดับ) คือ ขั้นที่ 3 การทดลอง นำสมมติฐานทั้งหมดไปทดลองปฏิบัติจริง เพื่อหาผลที่เกิดขึ้น มรรค (หนทาง) คือ ขั้นที่ 4 และที่ 5 ได้แก่ การวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นหลายครั้ง จนเชื่อถือได้แล้วหาข้อสรุป นำไปปฏิบัติเพื่อแก้ทุกข์ หรือปัญหาต่าง ๆ ให้หลุดพ้นไป

การแก้ปัญหาในการช่วยเหลือราษฎรในเขตพื้นที่สูงภาคเหนือ ระยะแรกก่อน พ.ศ. 2525 หรือในระยะแห่งการเริ่มต้น ตั้งแต่ พ.ศ. 2510-2525 เริ่มต้นจากทุกข์ หรือขั้นที่ 1 สถานการณ์ที่เป็นปัญหา ได้แก่ ชาวเขาปลูกฝิ่น การค้าขายฝิ่น การสูบฝิ่น ส่งผลเสียต่อสุขภาพ การทำไร่เลื่อนลอย บุกรุกแผ้วถางป่า ส่งผลต่อภัยธรรมชาติ เกิดปัญหายาแล้ว น้ำท่วม ปัญหาความยากจนแร้นแค้น ขาดสุขอนามัยที่ดี ขาดปัจจัยพื้นฐานการผลิต สมมติฐานในการแก้ปัญหา หรือสมุทัย คือการพระราชทาน หมูพันธุ์ให้แม่สาใหม่เลี้ยง 3 ตัว พร้อมกันพันธุ์พืชอาหารหมู นอกจากนี้ยังพระราชทานพันธุ์ มันสำปะหลัง ถั่ว ข้าวฟ่าง พริกไทย ส่งเสริมการปลูกข้าวเพื่อบริโภค สร้างโรงสีพลังน้ำ ส่งเสริมการปลูก พืชผักเมืองหนาว และไม้ผล เช่น ลิ้นจี่ พลับ สาลี่ เพื่อทดลองตามขั้นที่ 3 หรือนิโรธ จากการศึกษา ทดลองติดต่อกันมาอย่างต่อเนื่องทุก ๆ ปี ยกตัวอย่างหมู่บ้านแม่สาใหม่ บ้านหนองหอย และหมู่บ้าน ไกลเคียง ได้เสด็จพระราชดำเนินติดต่อกันอย่างต่อเนื่องทุกปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2507-2527 รวมระยะเวลา 20 ปี นับจำนวนได้ 13 ครั้ง (องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง, ม.ป.ป. : 70) จึงได้บรรลุผลขั้นที่ 4 คือ มรรค และขั้นที่ 5 คือได้ข้อสรุปว่า หมูพันธุ์ เกะ ไม่เหมาะสมที่จะให้ชาวเขาเลี้ยง เพราะต้องปลูก พันธุ์อาหาร ต้องซื้ออาหารสัตว์ ต้องมีสัตว์แพทย์ดูแลอย่างใกล้ชิด ความทนทานโรคน้อยกว่าพันธุ์ พื้นเมือง การปลูกผักเมืองหนาว เหมาะที่สุดกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง การปลูกไม้ผลเมืองหนาว และ ผักเมืองหนาว เหมาะสมกับกะเหรี่ยง การส่งเสริมการปลูกกาแฟ แทนเมี่ยง เหมาะสมสำหรับ หมู่บ้านชาวไทยเขตที่สูง เพราะกาแฟต้องการไม้ใหญ่เป็นร่มเงา เช่นเดียวกับเมี่ยง เมื่อความต้องการ บริโภคเมี่ยงลดลง จึงส่งเสริมการปลูกกาแฟแทน หรือกรณีของโครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง เมื่อตั้งสมมติฐานแล้วว่าพื้นที่แห้งแล้ง ไม่เหมาะกับการเพาะปลูก แต่ต้องสร้างอ่างเก็บน้ำไว้เพื่อ การบริโภค อุปโภค ดังนั้นพื้นที่ดังกล่าวจึงส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ เลี้ยงโคนม ดีกว่าการส่งเสริม การเพาะปลูก

หลักอริยสัจ 4 ซึ่งเริ่มต้นด้วยทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการแก้ปัญหาตามหลักการแสวงหาความรู้ ตามวิธีวิทยาศาสตร์ จึงเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการค้นพบที่สำคัญในการพัฒนา ดังนั้นหลังจาก พ.ศ. 2525 การส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู แกะ บอนกาก็ลดน้อยลง และสรุปบทเรียนได้ว่า การปลูกพืชผักเมืองหนาว เหมาะสมที่สุด ดังนั้นจึงเกิดกิจกรรมการส่งเสริมการเกษตรโดยการปลูกผักเมืองหนาว ดอกไม้เมืองหนาว และพืชเมืองหนาว ที่เหมาะสมกับดินลูกรังเขตภูเขา การปลูกผักและผลไม้ ต้องการหน้าดินร่วนซุย อุดมสมบูรณ์ หน้าดินลึกไม่เกิน 1 ฟุต ก็สามารถเพาะปลูกได้ดี ถ้ามีระบบน้ำอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นการสร้างอ่างเก็บน้ำบนพื้นที่สูง โดยนำน้ำมาจากลำธารที่สูงกว่าอ่างเก็บน้ำ แล้วขังน้ำไว้ หรือกั้นลำธารน้ำไว้ในลักษณะอ่างเก็บน้ำ จึงเป็นบทเรียนสำคัญในการพัฒนา “น้ำคือชีวิต” การจัดหาแหล่งน้ำเพื่อการบริโภค อุปโภค จึงเป็นสิ่งสำคัญมากที่สุด น้ำฝนเกิดจากการระเหยของแหล่งน้ำ เช่น ทะเล มหาสมุทร แม่น้ำ ลำคลอง ฯลฯ ประมาณมากกว่าร้อยละ 70 และเหลืออีกประมาณร้อยละ 20-25 เกิดจากการคายไอน้ำของพืชในเขตป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าเขตร้อนในเขตภูเขาสูง

การสรุปบทเรียนดังกล่าวแล้ว จึงสัมพันธ์กับระบบนิเวศป่า ความหลากหลายทางชีวภาพ และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งตัวมนุษย์ที่อยู่รวมในระบบนิเวศที่ต้องอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนพึ่งพาอาศัยกันทั้งระบบนิเวศบก และระบบนิเวศน้ำ และเกี่ยวพันกันทั้งระบบนิเวศป่า ระบบนิเวศเมือง

จากการศึกษา ทดลอง และสรุปบทเรียนอันยาวนาน ตลอดระยะเวลาครองราชสมบัติ 70 ปี (2489-2559) จึงเกิดโครงการส่วนพระองค์ โครงการหลวง และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริตลอดจนแนวพระราชดำริ และหลักการทรงงาน กล่าวคือ

1. ทำให้เกิดหลักการพัฒนาแบบ “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา”
2. เกิดหลักการ บวร คือ การพัฒนาร่วมกันระหว่างชาวบ้าน (บ้าน) วัด และโรงเรียน คือ พัฒนาการศึกษาควคู่ไปด้วย
3. หลักการทรงงาน 23 ข้อ ในการดำเนินโครงการต่าง ๆ
4. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในการดำเนินชีวิตหรือประกอบธุรกิจ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเปรียบเหมือนสมอในการคิด ควบคุม การสั่งงาน หรือการกระทำอย่างมีสติ ไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ระมัดระวัง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ หัวใจในความอยู่รอดของเศรษฐกิจพอเพียง คือ หัวใจในความอยู่รอดของชีวิต ถ้าขาดหัวใจ หรือหัวใจบกพร่อง ก็จะนำชีวิตไปสู่ความตาย

โครงการแก้ปัญหาให้แก่ราษฎร

โครงการแก้ปัญหาความแร้นแค้นให้แก่ราษฎรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สามารถแบ่งเป็น 3 โครงการ คือ โครงการส่วนพระองค์ โครงการหลวง และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

โครงการหลวง ประกอบด้วย โครงการหลวงแม่สาใหม่ โครงการหลวงหนองหอย สำหรับแก้ปัญหากลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โครงการหลวงตีนตก แก้ปัญหากลุ่มชาวไทยในพื้นที่สูง โครงการหลวงทุ่งหลวง แก้ปัญหากลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ประกอบด้วย โครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ และโครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สำหรับแก้ปัญหาคนไทย ซึ่งบุกรุกป่าทำไร่ และขาดแคลนพื้นที่ประกอบอาชีพ

โครงการส่วนพระองค์

โครงการส่วนพระองค์ (พ.ศ. 2506-2525) จุดเริ่มต้นของโครงการช่วยเหลือราษฎร เริ่มต้นจากโครงการส่วนพระองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จประพาสเยี่ยมเยียนพสกนิกรในภาคเหนือ ในปี พ.ศ. 2501 ต่อมาใน พ.ศ. 2504 ได้ทรงสร้างพระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ที่ดอยบวกห้า ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นที่ประทับในการเสด็จประพาสภาคเหนือ เพื่อช่วยเหลือราษฎร จุดเริ่มต้นในการทรงประสบแบบ “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” จึงเริ่มเกิดขึ้น และชัดเจนขึ้น ณ พระตำหนัก ภูพิงคราชนิเวศน์ ด้วยการเสด็จประพาสต้นสำรวจพื้นที่ เยี่ยมเยียนชาวเขา จึงได้พบปัญหาการปลูกฝิ่น และการเผาป่าทำไร่เลื่อนลอย ไร่ฝิ่นในเขตหมู่บ้านม้งดอยปู่ ซึ่งอยู่ห่างจากพระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสต้นถึง 14 ครั้ง ในระหว่าง พ.ศ. 2506-2543 เพื่อเยี่ยมเยียน และแก้ปัญหาให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง (อานวัย เมธาพันธ์ และคณะ. สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2560)

เพื่อเป็นการศึกษาข้อมูลจากประสบการณ์ตรง ในการวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหาของราษฎร ดังนั้นในวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2507 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินจากบ้านม้งดอยปู่ พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ โดยมีสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิงอุบลรัตนฯ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุตา สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ เสด็จตามเส้นทาง โดยเริ่มจากดอยปู่ กิ่งม้งปลิว ดอยผาห้อยผาถอง บวกกระทิง ไร่ม้ง ห้วยงู ป่าคา บ้านปางขมุ (บ้านแม่สา) เป็นครั้งแรก ระยะทาง 10 กิโลเมตร ประทับแรม 1 คืน รวมเวลา 2 วัน 1 คืน เพื่อเยี่ยมเยียนชาวเขาเผ่าม้งบ้านแม่สา

ทรงทอดพระเนตรการทำไร่ฝิ่น ชีวิตความเป็นอยู่อันแร้นแค้นและเรื่องราวอื่น ๆ ที่แตกต่างจากคนพื้นราบ (องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง, ม.ป.ป. : 39-40) ณ หมู่บ้านแม่สา ซึ่งต่อมาก็เป็นพื้นที่โครงการหลวงแม่สาใหม่ (พ.ศ. 2525)

การแก้ปัญหาความทุกข์ยากของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง บ้านแม่สาใหม่ บ้านหนองหอย และหมู่บ้านอื่น ๆ ในเฉพาะในเขตอำเภอเมือง และอำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ เกิดขึ้นก่อนเกิดโครงการแม่สาใหม่ (พ.ศ. 2525) เริ่มต้นตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสต้นหมู่บ้านม้งดอยปู่ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งแต่ พ.ศ. 2506 แล้วต่อมาใน พ.ศ. 2507 ก็เสด็จประพาสต้นเดินป่า 2 วัน 1 คืน จากบ้านม้งดอยปู่ สู่บ้านม้งแม่สา อำเภอแมริม และในปี พ.ศ. 2509 ก็ได้เสด็จประพาสต้นพื้นที่อื่น ๆ ในภาคเหนือ

ในปี พ.ศ. 2506 คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้เริ่มโครงการจัดการลุ่มน้ำบนภูเขาที่ห้วยคอกม้า ดอยปู่ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และในปี พ.ศ. 2508

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้จัดตั้ง “โครงการศึกษาไม้ผล” ทดลองปลูกพันธุ์ไม้ผลเมืองหนาว เพื่อส่งเสริมอาชีพชาวเขา ในปี พ.ศ. 2512 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชทรัพย์ ส่วนพระองค์จำนวน 200,000 บาท เพื่อซื้อพื้นที่เพิ่มเติมให้แก่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สำหรับการวิจัยผลไม้เมืองหนาว หรือ “สวนสองแสน” ปัจจุบันเรียกว่า “สถานีวิจัยดอยปุย” และในปีเดียวกัน ก็ได้จัดตั้งโครงการหลวงอ่างขาง (พ.ศ. 2512) ตำบลแม่งอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ขึ้นเป็น ครั้งแรก (ประวัติความเป็นมาของสถานีวิจัยดอยปุย, 2554)

หลังจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงใช้หลักการทรงงาน เช่น การศึกษาข้อมูลอย่างเป็น ระบบ การแก้ปัญหาที่จุดเล็ก หลักภูมิสังคม พออยู่พอกิน การขาดทุนคือกำไร และผ่านการ “เข้าใจ เข้าถึง” เป็นเบื้องต้นแล้ว การพัฒนาจึงเริ่มต้นขึ้น ดังกระแสพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แก่ผู้มาเฝ้าฯ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2512

“...เมื่อวันที่ 29 มกราคม เราขึ้นเฮลิคอปเตอร์ไปลงในไร่ฝิ่นที่กำลังออกดอกบานสะพรั่ง เราออกเดิน 25 นาที ก็ถึงหมู่บ้านม้งชื่อแม่สา ซึ่งอยู่ต่ำกว่าแม่สาเดิม นอกจากนี้ เรายังเอาหมูย่างดีไปด้วย 3 ตัว สำหรับขยายพันธุ์ พร้อมด้วยพืชสำหรับปลูกเป็น อาหารหมู...” (องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง, ม.ป.ป. : 96)

นอกจากหมูพันธุ์ที่พระราชทานแก่ราษฎรชาวม้งบ้านแม่สาใหม่แล้ว ยังพระราชทานผ้าห่ม กันหนาว เสื้อกันหนาว ขนมหันธุ์มันสำปะหลัง พริกไทย ข้าวฟ่าง และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แพทย์หลวง และพยาบาลซึ่งตามเสด็จ ตรวจรักษาและมอบยารักษาโรคแก่ชาวบ้าน แล้วเสด็จต่อไป ยังหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลโป่งแยง เพื่อทรงเยี่ยมเยียนราษฎร

ภาพที่ 6.1 จุดประทับแรมในป่าบ้านปางชมพู

กระแสพระราชดำรัสในวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2512 ยังได้ทรงกล่าวถึงวิธีการเลี้ยงหมู และการอภิปรายซักถาม แสดงความคิดเห็นของชาวม้ง ดังนี้

“เจ้าหน้าที่เกษตรไปกับเราด้วยหนึ่งนาย และเริ่มบรรยายเรื่องการเลี้ยงสัตว์ และการเกษตรโดยใช้คำง่าย ๆ การบรรยายค่อย ๆ กลายเป็นการอภิปราย ซึ่งทั้งฝ่ายแม่ว และฝ่ายเราต่างก็แลกเปลี่ยนความคิดว่า ทำอย่างไรจะเลี้ยงหมูให้ได้ผลดีที่สุด กับกล่าวถึงวิธีปลูกถั่ว ข้าวฟ่าง และมันเทศสำหรับเป็นอาหารหมู” (ม.จ.ภิศเดช รัชณี, ม.ป.ป. : 27-28)

ในวันที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2514 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จบ้านแม่สาใหม่ ครั้งที่ 3 เจ้าหน้าที่และชาวบ้านเฝ้ารับเสด็จ ณ บริเวณโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 7 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ครู พระราชทานแกะ จำนวน 5 ตัว แก่หมู่บ้านแม่สาใหม่ ตามโครงการพระบรมราชานุเคราะห์ชาวเขา แล้วเสด็จฯ ทอดพระเนตรสวนแอปเปิล สาลี่ ไร่มันฝรั่ง และถั่วแดง (องค์การบริหารส่วนตำบล โป่งแยง, ม.ป.ป. : 95)

ภาพที่ 6.2 โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 7

ในวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2515 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่ขุนห้วยต้นผึ้ง บ้านหนองหอย บ้างปางป่าคา และบ้านแม่สาใหม่ ณ โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 7 ได้พระราชทานสมุด ดินสอ และเสื้อกันหนาว แก่นักเรียน 45 คน ทอดพระเนตรโคพระราชนาน แล่งน้ำ ไก่พันธุ์ ทรงมีพระราชดำรัส แนะนำเกี่ยวกับการรักษาแหล่งน้ำ การปลูกไม้ผลแทนไม้ล้มลุก (องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง, ม.ป.ป. : 47)

ภาพที่ 6.3 หมู่บ้านแม่สาใหม่

ในวันจันทร์ที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2516 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินจากพระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ไปทรงเยี่ยมราษฎรที่บ้านโป่งแยงนอก และบ้านม้งหนองหอย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานสมุด ดินสอ และขนม แก่ครูและนักเรียนที่เฝ้ารับเสด็จ ต่อจากนั้นได้ทอดพระเนตรติดตามผลงานที่บ้านม้งหนองหอย ต่อมา ในวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2517 ทั้งสองพระองค์ได้เสด็จหมู่บ้านหนองหอย และบ้านแม่สาใหม่

ภาพที่ 6.4 ที่ตั้งหมู่บ้านหนองหอย

ในการเสด็จประพาสต้นครั้งนี้ นอกจากได้พระราชทานสมุด ดินสอ ผ้าหมักกันหนาวแล้ว ยังได้พระราชทานพันธุ์พืช บำรุงดิน และอาหารสัตว์ที่บ้านหนองหอย สำหรับที่บ้านแม่สาใหม่ ได้ทอดพระเนตรยุงข้าว ซึ่งจัดเป็นธนาकरข้าว โรงสีข้าวพลังน้ำ ไร่กาแพ ทรงพระราชดำเนินไปยังสำนักสงฆ์ นายป๋ายิ่ง แซ่แม้ว ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านแม่สาใหม่ ได้กราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานที่ดินสำหรับทำนา และขอพระราชทานรถยนต์สำหรับขนส่งผลผลิตจากไร่สู่ตลาด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัส ชี้แจงว่า ในขณะนี้ โครงการจัดการลุ่มน้ำแม่สา มีการสำรวจพื้นที่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องได้ห้ามมิให้ทำนา ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่เป็นต้นน้ำลำธาร และเส้นทางน้ำไหลสำหรับพื้นที่ทำกินที่มีน้ำไม่เพียงพอ กำลังแก้ปัญหาเรื่องนี้ เพื่อช่วยเหลือราษฎร สำหรับการขอพระราชทานรถยนต์เพื่อรับส่งผลผลิตจากหมู่บ้านสู่ตลาดนั้น ทรงมีพระราชดำริว่า ควรนัดวันให้รถของหน่วยราชการที่ทำงานช่วยเหลือชาวเขารับพืชไร่ไปส่งตลาดแทนการลงทุนซื้อรถยนต์ เพราะการมีรถยนต์นั้นต้องมีเงินสำหรับค่าซ่อมแซมซึ่งจะเป็นภาระต่อหมู่บ้าน แต่เมื่อราษฎรบ้านแม่สาใหม่ได้แสดงความจำนงที่จะช่วยกันบริจาคเงินเพื่อสมทบทุนเพื่อการซื้อรถยนต์ ทรงเห็นสมควรว่า เงินนั้นควรจะเก็บไว้เป็นค่าใช้จ่ายในการช่วยซื้อน้ำมัน ซึ่งจะเป็นการเหมาะสมที่สุด (องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง, ม.ป.ป. : 48-49)

การเสด็จประพาสต้นในแต่ละครั้งของทุกปี นอกจากทรงติดตามพระราชกรณียกิจเดิมแล้วยังทรงเพิ่มเติมกิจกรรมใหม่ ๆ ที่เหมาะสมกับภูมิสังคมเพิ่มเติม เช่น พ.ศ. 2519 ได้เสด็จบริเวณพื้นที่สร้างฝาย บ่อกักน้ำไว้ในหมู่บ้าน และเครื่องสีข้าวพลังน้ำ พ.ศ. 2520 ได้จัดส่งเจ้าหน้าที่วิชาการเกษตรมาแนะนำแก่ราษฎร นอกจากนี้ได้สาธิตวิธีทำปุ๋ยหมักให้แก่ชาวบ้าน และนักเรียน ได้ทอดพระเนตรการตีเหล็กเพื่อผลิตเครื่องมือเกษตร และทรงแนะนำให้ผลิตเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนเพื่อใช้เองและจัดจำหน่าย ทรงมีพระราชดำรัสแนะนำหัวหน้าสถานีหลวงพัฒนาชาวเขา ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกข้าวในที่ราบลุ่มตอนล่าง สำหรับพื้นที่ดอนเหนือน้ำน้อย ก็ปลูกกระเทียม ถั่ว และพืชอื่น ๆ ที่เหมาะสม ควรสร้างระบบการชลประทาน เช่น ฝาย อ่างเก็บน้ำ แนะนำให้ราษฎรอนุรักษ์ป่า และปลูกป่าทดแทน ในเดือนมกราคมทุกปี ระหว่าง พ.ศ. 2521-2527 ได้เสด็จประพาสต้น เพื่อทรงแนะนำส่งเสริมอาชีพ และชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรอย่างต่อเนื่อง ได้มีการส่งเสริมปลูกพืชผักทดแทนฝิ่นจนประสบผลสำเร็จ (องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง, ม.ป.ป. : 65-69)

การเสด็จประพาสต้นเพื่อเยี่ยมเยียน และพัฒนาหมู่บ้านแม่สาใหม่ บ้านหนองหอย และหมู่บ้านใกล้เคียง ได้เสด็จพระราชดำเนินติดต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ พ.ศ. 2507 ถึง พ.ศ. 2527 รวมระยะเวลา 20 ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จบ้านแม่สา นับจำนวนได้ 13 ครั้ง รวมทั้งเขตหมู่บ้านพื้นที่ใกล้เคียงด้วย

แนวพระราชดำริในการแก้ปัญหาการปลูกฝิ่น การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และความยากจนเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เขตอำเภอแมริม พระราชกรณียกิจอย่างเป็นรูปธรรม ได้เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2507 เมื่อครั้งเสด็จประพาสต้นจากหมู่บ้านดอยปุยถึงหมู่บ้านแม่สา เพื่อทรงเยี่ยมเยียนราษฎรและทรงศึกษาภูมิสังคม และมีพระราชกรณียกิจในการเสด็จประพาสต้นเพื่อแก้ปัญหาให้แก่ราษฎรอย่างต่อเนื่อง

จนกระทั่งการปฏิบัติงานต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมาย จึงได้จัดตั้งศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่ ใน พ.ศ. 2525 และศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ใน พ.ศ. 2527 เพื่อรับพันธกิจอย่างถาวรต่อไป

ดังนั้น การแก้ปัญหาราษฎรเพื่อลดการปลูกฝิ่น การประกอบอาชีพโดยการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้เกิดขึ้นแก่ราษฎรในพื้นที่บ้านม้งดอยปุย บ้านม้งแม่สาใหม่ และบ้านม้งหนองหอย ระหว่าง พ.ศ. 2506-2525 จึงเริ่มจากโครงการสวนพระองค์เป็นหลัก แต่ก็ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ จัดสรรงบประมาณและกำลังคน หลังจากเกิดโครงการหลวงแล้ว พันธกิจหลักทั้งหมด จึงเป็นหน้าที่ของโครงการหลวง แต่ก็ยังได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานราชการอื่น ๆ เพื่อร่วมกันพัฒนาความยั่งยืน มั่นคง ให้เกิดขึ้นแก่ท้องถิ่น

โครงการหลวง

โครงการหลวง หรือ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง จัดตั้งขึ้นครั้งแรกใน พ.ศ. 2512 คือ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างขาง หรือสถานีเกษตรหลวงอ่างขาง และต่อมาปี พ.ศ. 2517 ได้จัดตั้งศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่หลอด เมื่อทดลองทั้ง 2 โครงการหลวงประสบผลสำเร็จ จึงได้ขยายโครงการหลวงมากขึ้น ภายหลังปี พ.ศ. 2520 สำหรับโครงการหลวงทุ่งหลวงได้จัดตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2522 เพื่อช่วยเหลือกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ในเขตลุ่มแม่น้ำวางตอนบน เช่น หมู่บ้านห้วยเตียน ห้วยข้าวลืบ ห้วยอีค่าง โป่งสมิ ห้วยตอง หนองเต่า ทุ่งหลวง แม่สะป๊อก ราษฎรในแต่ละหมู่บ้านก็ประสบปัญหาความยากจน แร้นแค้น ส่งผลให้เกิดการแก้ปัญหา โดยการปลูกฝิ่น รั้งจ้างปลูกฝิ่น และทำลายทรัพยากรธรรมชาติ การแก้ปัญหาในระยะแรกระหว่าง พ.ศ. 2516-2525 นอกจากแก้ปัญหาความแร้นแค้น ยากจนแล้ว ยังต้องแก้ปัญหาทางการเมือง คือ ปัญหาผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ หมู่บ้านดังกล่าวแล้วในเขตลุ่มน้ำวางตอนบน เป็นเขตพื้นที่สีแดง ม.จ.ภคเดช รัชนิ ทรงเขียนบันทึกไว้ว่า

“ชาวบ้านแถวนั้นอยู่ใต้อิทธิพลของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ จึงยากจนมาก บ้านเมืองจะเข้าไปช่วยก็ไม่ได้ เราจะทำอะไรได้ไหมเพื่อบรรเทาความทุกข์ยากของเรา” (ม.จ.ภคเดช รัชนิ, 2551 : 72-73)

เมื่อทรงรับกระแสพระราชดำริแล้ว ม.จ.ภคเดช รัชนิ และอาจารย์มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ได้ทรงศึกษาพื้นที่ที่บ้านห้วยตอง หนองเต่า ห้วยข้าวลืบ และทุ่งหลวง

“เราทราบว่าทุ่งหลวงเป็นคอมมิวนิสต์ 50% แต่หมู่บ้านถัดไป คือ ห้วยข้าวลืบ ผกค. แข็งขันมาก เราจึงปล่อยไว้ก่อน” (ม.จ.ภคเดช รัชนิ, 2551 : 73)

เขตหมู่บ้านห้วยข้าวลืบ โป่งสมิ และห้วยตอง รวมทั้งหมู่บ้านใกล้เคียง มีผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์จริง แต่ชาวบ้านเล่าว่า พวกนี้ส่วนมากเป็นนักศึกษาหลบหนีเข้าป่า ใน พ.ศ. 2516 ออกมา

ในหมู่บ้านเป็นครั้งคราวเพื่อซื้อเสบียงอาหาร และบางคนก็แนะนำชาวบ้านในการทำมาหากิน นักศึกษาดังกล่าวแล้วผู้มิตรกับชาวบ้าน และชาวบ้านก็ไม่กล้วนักศึกษาดังกล่าวแล้ว (น้อยน้อย ดอยสูงสง่า. สัมภาษณ์, 2 กรกฎาคม 2560)

ภาพที่ 6.5 ข้าวออกรวงบ้านโป่งส้ม

อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านห้วยข้าวลีบบางคนให้แนวคิดต่อผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ต่อ ม.จ.ภิศเดช รัชนี้ เมื่อทรงถามชาวบ้านว่า

“คอมมิวนิสต์เล่าไม่ช่วยเหลือ” ชาวบ้านตอบว่า “เฮ้อ มันเอาแต่ปากช่วย” เมื่อทราบความเดือดร้อนเรื่องการขาดแคลนข้าวบริโภค ม.จ.ภิศเดช รัชนี้ จึงทรงแนะนำเรื่อง ธนาคารข้าวที่บ้านห้วยตอง และให้ไปรับข้าวพระราชทานที่บ้านห้วยตอง เพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อน (ม.จ.ภิศเดช รัชนี้, 2551 : 75) การช่วยเหลือ การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าก่อน แล้วจึงดึงชาวบ้านในหมู่บ้านเข้าร่วมโครงการภายหลัง จึงเป็นการแก้ปัญหาที่ยั่งยืน

นายปลู บุญลือ อดีตพ่อหลวงบ้านห้วยตองเล่าว่า “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงขับรถยนต์มาถึงบ้านผม จอดรถบริเวณหน้าบ้าน แล้วพระองค์ท่านเสด็จลงจากรถยนต์พระที่นั่ง ผมรอถวายความเคารพอยู่ก่อนแล้ว ผมก้มกราบที่เท้าท่าน ท่านทรงตรัสว่า ท่านจะมาช่วยเหลือพวกเราในการเกษตร จะสร้างโครงการหลวงเพื่อช่วยการเกษตร และสร้างอ่างเก็บน้ำ” (ปลู บุญลือ. สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม 2560)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2522 จึงได้ก่อตั้งศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวงขึ้นในพื้นที่หมู่บ้านห้วยตอง แล้วสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยตองขึ้น เพื่อใช้ในการเกษตร ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวง

ได้ช่วยเหลือชาวกะเหรี่ยงในเขตลุ่มน้ำวางตอนบนหลายหมู่บ้าน ได้แก่ บ้านโป่งสมิ บ้านห้วยข้าวลีบ บ้านห้วยอีค่าง บ้านห้วยตอง บ้านหนองเต่า บ้านห้วยทราย และบ้านทุ่งหลวง โครงการช่วยเหลือระยะแรกส่งเสริมด้านพืช ได้แก่ ไม้ผล เช่น พลับ ท้อ สาลี่ อาโวคาโด ฯลฯ ไม้ดอก และผัก ต่อมาก็ทดลองการเลี้ยงสัตว์ แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะขัดแย้งกับวัฒนธรรมกะเหรี่ยง ซึ่งสนใจการทำนา ทำไร่ ทำสวน และเลี้ยงสัตว์แบบปล่อยตามธรรมชาติ เพื่อบริโภคมากกว่าเลี้ยงเพื่อขาย และต้องซื้ออาหารเลี้ยงสัตว์ ทั้งนี้เพราะระบบการยังชีพก่อน พ.ศ. 2535 ชาวบ้านเริ่มพัฒนา ยังมีอุปสรรคในเรื่องการขาดแคลนเงินตรา และเงินลงทุนในการซื้ออาหารสัตว์ แต่ที่สำคัญที่สุด คือ ขัดแย้งต่อวัฒนธรรมแบบเดิม ซึ่งเลี้ยงสัตว์ไว้ใช้งาน บริโภค และเลี้ยงแบบปล่อยตามธรรมชาติ

ในปัจจุบัน ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวง ทำให้ชาวกะเหรี่ยงเขตลุ่มน้ำวางตอนบนพัฒนาดีขึ้น ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ภาพที่ 6.6 นาขั้นบันไดบ้านโป่งสมิ

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

หมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพงตามพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ ก่อน พ.ศ. 2518 เขตพื้นที่ หมู่ 6 ตำบลสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านใกล้เคียง ในปัจจุบันรวม 6 หมู่บ้าน หรือเรียกว่า หมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพงตามพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่เป็นเขตพื้นที่ป่าเต็งรังแล้ง ดินลูกรังแห้งแล้ง ก้นดาด ติดต่อไปจนถึงเขตตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ในสมัยนั้น (พ.ศ. 2518) ตำบลห้วยแก้วขึ้นอยู่กับอำเภอสันกำแพง พื้นที่ป่าทั้งหมดอยู่ในการดูแลของกรมป่าไม้ กระทรวงการเกษตรและสหกรณ์ มีราษฎรบุกรุกป่าเพื่อเลี้ยงสัตว์ และการทำไร่บ้างแต่ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะเกิดจากความแห้งแล้ง และปัญหาของดินลูกรังขาดสารอาหารของพืช

ภาพที่ 6.7 การเลี้ยงโคนม

ในเขตพื้นที่หมู่ที่ 1 มีลำธารน้ำร้อนไหลผ่าน มีตาน้ำผุดขึ้นสองฝั่งในป่ารก ชาวบ้านใช้ในการต้มหน่อไม้เพื่อขายและบริโภค ไม่มีถนนติดต่อกับหมู่บ้านใกล้เคียง ยกเว้นทางเดิน และบางหมู่บ้านมีทางเกวียน หรือทางวัวต่าง ม้าต่าง ในการลำเลียงสิ่งของ และสินค้า ชีวิตชาวบ้านในเขตรอยต่อระหว่างพื้นราบ ป่าเต็งรังแล้ง และป่าดิบเขาในเขตพื้นที่สูง ดำเนินชีวิตติดต่อกันมาช้านานหลายร้อยปี จนกระทั่งวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2515 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระกระแสรับสั่งผ่านสำนักราชเลขาธิการ ในการช่วยเหลือราษฎรที่ยากจนไม่มีที่ดินของตนเอง ได้ถือครองที่ดินเพื่อยู่ออาศัย และทำการเกษตรในรูปแบบหมู่บ้านสหกรณ์การเกษตร โดยเกษตรกรจะไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน แต่สามารถใช้ประโยชน์ในที่ดินทำกินตกลูกหลาน (ศูนย์ประสานงานโครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพงตามแนวพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่, ม.ป.ป.)

จากสภาพปัญหาและความกดดันของพื้นที่ดังกล่าวแล้ว ประกอบกับความทุกข์ยากของราษฎรในการยังชีพเพื่อความอยู่รอด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาช่วยเหลือแก่ราษฎรผู้ทุกข์ยากขาดที่ทำกิน โดยการจัดตั้งโครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในปี พ.ศ. 2518

ในระยะเริ่มแรกของการดำเนินการตามโครงการ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ ฯพณฯ ดร.ประกอบ หุตะสิงห์ อดีตรองอธิบดีกรมการโครงการฯ และคณะรัฐมนตรีได้ลงมติเห็นชอบให้แต่งตั้งคณะกรรมการโครงการหมู่บ้านสหกรณ์ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2518 โดยมีปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นรองประธานฯ มีอธิบดีกรมต่าง ๆ และหัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเป็นกรรมการ โดยมีเลขาธิการสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทเป็นกรรมการและเลขานุการ (โครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, ม.ป.ป.)

สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ได้ขอใช้พื้นที่ป่าไม้แม่สอน จากกรมป่าไม้ เนื้อที่ประมาณ 22,296.25 ไร่ นำมาจัดสรรให้ราษฎรเข้าทำประโยชน์ และกันไว้เป็นพื้นที่สมบัติส่วนกลางจำนวน 9,264 ไร่ ส่วนที่เหลืออีกจำนวน 13,032.25 ไร่ เป็นพื้นที่ป่าไม้ และภูเขา ไม่เหมาะที่จะนำมาจัดสรรเพื่อการเกษตร (โครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, ม.ป.ป.)

การคัดเลือกเกษตรกรไร้ที่ทำกินเข้าสู่โครงการ ได้คัดเลือกเกษตรกรในอำเภอดอยสะเก็ด อำเภอเมือง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดน่าน จังหวัดเชียงราย จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง จังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดพะเยา และจังหวัดแม่ฮ่องสอน เข้าร่วมโครงการฯ โดยสมาชิกได้รับการจัดสรรที่ดินเป็นที่อยู่อาศัยครอบครัวละ 2,000 ตารางวา และที่ดินสำหรับเกษตรกรครอบครัวละ 4-7 ไร่ และต่อมาได้มีการจัดตั้งสหกรณ์การเกษตรหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง จำกัด เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2524 (โครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, 2553)

ในท่ามกลางความแห้งแล้งและกดดันในระยะแรกก่อน พ.ศ. 2540 สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ได้จัดแบ่งที่ดินให้ราษฎรตามข้อตกลงดังกล่าวมาแล้ว ได้มีการสร้างถนน สร้างอ่างเก็บน้ำทุกหมู่บ้าน เพราะพื้นที่ดังกล่าวแล้ว กั้นตลิ่งน้ำ การเพาะปลูกไม่ได้ผล เพราะดินไม่ดี และขาดแคลนน้ำ ปลูกได้เฉพาะพืชทนแล้ง จึงได้มีการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ เป็ด หมู เพื่อยังชีพ และได้ส่งเสริมการเลี้ยงโคนมในระบบการผลิตเพื่อขาย ในอ่างเก็บน้ำมีการปล่อยพันธุ์ปลา เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านเลี้ยงปลา

การประกอบอาชีพระยะเริ่มแรก ก่อน พ.ศ. 2530 ค่อนข้างลำบาก เพราะกำลังพัฒนายังขาดแคลนน้ำ ประกอบกับดินลูกรังแห้งแล้ง การเพาะปลูกจึงไม่ได้ผล มีการบำรุงดิน ปลูกพืชตระกูลถั่วทำให้ดินดีขึ้น แต่ก็ได้ผลอย่างล่าช้า จึงเปลี่ยนจากวิธีการส่งเสริมการกสิกรรม มาสู่การเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคและเหลือขาย ส่งเสริมให้มีการเลี้ยงโคนมเป็นอาชีพหลัก ทำให้ชีวิตความอยู่ ในระบบการผลิตแบบยังชีพ ซึ่งราษฎรมีรายได้เดือนละ 2,000-4,000 บาท ก็เปลี่ยนเป็นเดือนละ 10,000-30,000 บาท หรือบางคนก็มากกว่านั้น ในระบบการผลิตเพื่อขาย แต่รายจ่ายก็เพิ่มขึ้นกว่าเดิม (สมนึก จิโน. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2561)

การพัฒนาโครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ จุดเริ่มต้นเกิดจากหน่วยงานหลัก คือ สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ในการจัดแบ่งพื้นที่ สร้างถนน และอ่างเก็บน้ำ ต่อมาหน่วยงานอื่น ๆ ได้แก่ สำนักงานประมงจังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์วิจัยพัฒนาประมงน้ำจืดเชียงใหม่ ส่วนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยี การประมง กรมประมง สถานีพัฒนาที่ดิน เชียงใหม่ สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 6 เข้ามาร่วมปฏิบัติงานจนถึงปัจจุบันนี้ สำหรับสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ผู้มีบทบาทในครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2545 ได้เปลี่ยนเป็นกรมทางหลวงชนบท ดังนั้น บทบาทการพัฒนาโครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ จึงลดน้อยลง เหลือแต่เพียง การสร้างถนน อย่างไรก็ตาม การก่อสร้างรากฐาน ซึ่งนำไปสู่ความสำเร็จ เป็นบทบาทเริ่มต้นที่สำคัญ ของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ในการตอบสนองโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริหลาย ๆ พื้นที่ หลายโครงการก่อน พ.ศ. 2545

ความสำเร็จของโครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เกิดจากแนวพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมอบหมายให้คณะกรรมการโครงการหมู่บ้านสหกรณ์ สันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นประธานกรรมการ ได้มอบหมายงานระยะแรก ในการปรับปรุงพื้นที่ และคัดเลือกราษฎรเข้าอยู่อาศัย ให้สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทเป็นหน่วยงาน บุุกเบิก และร่วมงานกับฝ่ายเกี่ยวข้องในกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ การทำงานแบบประสานงาน ตามเป้าหมายที่วางไว้ จึงทำให้โครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ บรรลุเป้าหมาย ราษฎรอยู่ดี กินดี บนความพอเพียง

ราษฎรในเขตสหกรณ์ทั้ง 6 หมู่บ้าน มีความพร้อมด้านปัจจัยการผลิต เช่น ถนน ไฟฟ้า การประปา อ่างเก็บน้ำ มีอาชีพหลัก คือ การเลี้ยงโคนม การจักสาน การเกษตร การผลิตหัตถกรรมเครื่องใช้ และของที่ระลึก การค้าขาย จากแผ่นดิน ที่เคยแห้งแล้ง กันดาร รกร้าง ขาดถนน หนทาง ก่อนปี พ.ศ. 2518 ก็ได้รับการพัฒนาดีขึ้นภายใต้โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ หมู่บ้านสหกรณ์ อำเภอสันกำแพงตามพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 6.8 ฟางข้าวอาหารชนิดหนึ่งของโคนม

โครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริดังกล่าวแล้ว ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 8 บ้านปง ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ก่อน พ.ศ. 2532 ราษฎรในเขตบ้านปงประกอบอาชีพการเกษตรแบบพึ่งพิงธรรมชาติ ปลูกข้าว พืชผักสวนครัวตามฤดูกาลเพื่อบริโภค เลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย ไข่ไก่ ไข่เป็ด เลี้ยงไก่ หมู เพื่อบริโภคและขายบ้าง นอกจากนี้ยังมีการปลูกข้าวโพด ฝิ่น ยาสูบ อ้อย ตามแนวริมห้วย โดยอาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติ ถนนหนทาง มีแต่ทางเกวียนและถนนดินลูกรัง ในการติดต่อกับอำเภอ ขาดระบบไฟฟ้า และการประปา รวมทั้งสาธารณูปโภคอื่น ๆ (ณรงค์ กันทะวงศ์ และกลุ่มเกษตรกร. สัมภาษณ์, 12 สิงหาคม 2560) เนื่องจากในระบบการผลิตแบบยังชีพ ชาวบ้านมีวัตถุประสงค์ในการผลิตเพื่อบริโภคมากกว่าการผลิตเพื่อขาย ประกอบกับปัจจัยกระตุ้นในการใช้เงินมีน้อยกว่าสมัยปัจจุบัน รายได้เป็นเงินต่อเดือนจึงมีน้อย ประมาณ 2,000-4,000 บาท แต่ชาวบ้านกลุ่มเกษตรกรก็อธิบายว่า ไม่ได้ดื่มน้ำ ไม่ขาดแคลน พืชผักกิน เพราะค่าใช้จ่ายน้อย เงินเก็บสะสมหรือเงินออมในการซื้อที่ดินเพื่อการเกษตร และการศึกษาเล่าเรียนของบุตรหลาน การดำรงชีวิตจึงอยู่อย่างค่อนข้างประหยัดอดออม ไม่หรูหราฟุ่มเฟือยเหมือนปัจจุบัน บางปีเกิดปัญหาภัยธรรมชาติก็อดอยากขาดแคลนบ้าง (จินดา ยะคำ และกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร. สัมภาษณ์, 21 กรกฎาคม 2560)

แนวพระราชดำริสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ผาแพน

อ่างเก็บน้ำแม่ผาแพน ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ในเขตพื้นที่ดังกล่าวแล้วประชาชนขาดแคลนน้ำในการเกษตรกรรม

ในวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2520 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระราชนิพนธ์ เที่ยมราษฎร โครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ มีราษฎรตำบลออนใต้เดินทางมาเฝ้ารับเสด็จฯ และถวายแผนผังเพื่อขอพระราชทานสร้างอ่างเก็บน้ำในบริเวณลำน้ำแม่ผาแพน เพื่อส่งน้ำให้ประชาชนในพื้นที่ตำบลออนใต้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเสด็จฯ ทอดพระเนตรสถานที่ดังกล่าว และมีพระกระแสรับสั่ง แก่พ่อหลวงอุดทา อินตายง ผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้น และราษฎร โดยพระราชทานหลักการ 3 ประการสรุปได้ดังนี้

1. เงินมีน้อย เมื่อสร้างอ่างเก็บน้ำให้แล้ว คุคลองส่งน้ำให้ช่วยกันทำเอง
2. เมื่อสร้างให้แล้ว อย่าแย่งกันใช้น้ำ
3. ที่ดินข้างเคียง อย่าแย่งกันถือครอง

สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) ได้ดำเนินการสำรวจบริเวณที่จะก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ พบว่าสภาพภูมิประเทศเป็นผาดินสูงชัน เป็นหินปูน และมีฐานรากเป็นหินทราย อันเป็นอุปสรรคที่สำคัญ จึงได้มีการศึกษาเพิ่มเติมจนมีความมั่นใจว่าสามารถก่อสร้างอ่างเก็บน้ำแห่งนี้ได้

ต่อมาเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2523 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จฯ ทรงเยี่ยมโครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง และหมู่บ้านใกล้เคียง ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งเกี่ยวกับการจัดหา น้ำให้กับโครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง และหมู่บ้านใกล้เคียง โดยให้สำนักงาน รพช. พิจารณาดำเนิน

การก่อสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ผาแหวน ตามที่ทราบยังคงทูลเสนอผลการสำรวจ เพื่อส่งน้ำให้พื้นที่การเกษตร บ้านแม่ผาแหวนและหมู่บ้านบริเวณใกล้เคียง ที่ระบบส่งน้ำจากอ่างเก็บน้ำชลประทานแม่เลาส่งไม่ถึง

สำนักงาน รพช. ได้ดำเนินการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ผาแหวน บริเวณหมู่ที่ 6 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่เมื่อเดือนเมษายน 2524 แล้วเสร็จในเดือนกันยายน 2525

อ่างเก็บน้ำแม่ผาแหวนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีลักษณะเป็นเขื่อนดิน สันเขื่อนกว้าง 8 เมตร สูง 25 เมตร ยาว 335 เมตร ความจุ 3,120,000 ลูกบาศก์เมตร โดยมีปริมาณน้ำเฉลี่ยทั้งปีไหลลงสู่อ่าง 7.15 ล้านลูกบาศก์เมตร

ต่อมาได้ก่อสร้างระบบท่อและคลองส่งน้ำระบบเปิดรวม 2 ฟัง คือฝั่งซ้ายเป็นท่อส่งน้ำขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 0.30 เมตร ยาว 2,000 เมตร และเป็นคลองส่งน้ำยาว 325 เมตร ส่วนฝั่งขวาเป็นท่อส่งน้ำขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางขนาด 0.30 เมตร ยาว 2,600 เมตร เป็นคลองส่งน้ำยาว 100 เมตร ในปีงบประมาณ 2530 ได้ก่อสร้างระบบส่งน้ำเพิ่มเติมแยกจากท่อฝั่งซ้าย เป็นท่อขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 0.20 เมตร ยาว 1,375 เมตร และเป็นคลองส่งน้ำปูคอนกรีตตัวโอ 643 เมตร และมีการวางระบบท่อน้ำตลอดจนคลองส่งน้ำเพิ่มเติม จนมีความยาวรวม 8,240 เมตร เพื่อส่งน้ำให้แก่พื้นที่เพาะปลูก อาณาเขตกว้างขวาง (โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ผาแหวนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2010)

หลังจากมีการปฏิรูปราชการเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2545 ได้โอนกิจการบริหารทรัพยากรน้ำให้แก่กรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รับดำเนินการต่อมาทุกอ่างเก็บน้ำ จนกระทั่งปัจจุบันนี้

การสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยลาน

อ่างเก็บน้ำห้วยลาน ตั้งอยู่ที่บ้านปาง หมู่ที่ 8 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปยังห้วยลาน เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2530 ราษฎรได้ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาถึงความกันดารและขาดแคลนน้ำ พระองค์ได้ทรงวินิจฉัยถึงความเหมาะสมของบริเวณสถานที่ที่จะก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยลาน และมีกระแสพระราชรับสั่งให้สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท พิจารณาดำเนินการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยลานให้สามารถกักเก็บน้ำได้ 5 ล้านลูกบาศก์เมตร เพื่อส่งน้ำไปยังพื้นที่เพาะปลูกของบ้านปาง หมู่ที่ 8 บ้านป่าห้าว หมู่ที่ 9 บ้านป่าตึง หมู่ที่ 7 บ้านริมออนใต้ หมู่ที่ 5 บ้านป่าแฉะ หมู่ที่ 4 บ้านป่าเหียง หมู่ที่ 1 และบางส่วนของพื้นที่ตำบลแช่ช้าง ซึ่งกันดารน้ำ (ตามรอยพระราชดำริ อ่างเก็บน้ำแม่ผาแหวน, ม.ป.ป.)

ในวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2530 ทรงมีพระกระแสรับสั่งให้ดำเนินการพัฒนาบริเวณพื้นที่ ห้วยลาน อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ สรุปลงได้ดังต่อไปนี้

1. ให้สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) พิจารณาก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยลานบริเวณบ้านปาง หมู่ที่ 8 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อส่งน้ำให้พื้นที่ในเขตตำบลแม่ออนใต้ ให้แล้วเสร็จสามารถเก็บกักน้ำได้ทันในฤดูฝน และก่อสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กอีก 2 แห่ง คือ อ่างเก็บน้ำดอนโตนและอ่างเก็บน้ำห้วยป่าไร่ เพื่อส่งน้ำให้กับกิจกรรมพัฒนาด้านป่าไม้และด้านประมง

ภาพที่ 6.10 พื้นที่ป่าไม้ห้วยลานหลังการฟื้นฟู

2. ให้กรมป่าไม้พิจารณาดำเนินการจัดตั้งสถานีเพาะชำกล้าไม้ และดำเนินการปลูกป่า เพื่อพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำห้วยลาน (ซึ่งปัจจุบันราษฎรได้บุกรุกแผ้วถางยึดคือครอบครองปลูกอ้อย) เพื่อพัฒนาให้เกิดความชุ่มชื้นบริเวณอ่างเก็บน้ำ เหมือนกับที่ได้ดำเนินการที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ภาพที่ 6.11 สำนักงานฝ่ายป่าไม้

3. ให้กรมประมงพิจารณาดำเนินการจัดตั้งสถานีประมงขนาดเล็กและแพร่พันธุ์ปลาในอ่างเก็บน้ำห้วยลาน เพื่อเป็นการขยายพันธุ์ปลาแจกจ่ายให้ราษฎรในหมู่บ้านบริเวณนี้ โดยพิจารณาจัดตั้งกลุ่มผู้เลี้ยงปลา เพื่อประโยชน์ในการบริหารการจับปลา และเลี้ยงปลาเป็นอาชีพด้วย

ภาพที่ 6.12 สถานีประมงคอยโดน

4. การดำเนินงานทั้งทางด้านป่าไม้ และด้านประมง ขอให้นำผลการทดลองของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ มาดำเนินการเพื่อที่จะขยายผลการทดลองที่เห็นว่าเหมาะสมแล้ว ให้เป็นประโยชน์แก่พื้นที่อื่นต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริอ่างเก็บน้ำห้วยลาน, ม.ป.ป.)

ในวันเดียวกันนั้น คือวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2530 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยลานว่า

“...โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยลานมีความเหมาะสมมากที่จะดำเนินการทั้งในด้านการจัดหาน้ำให้แก่พื้นที่เพาะปลูก และในการจัดตั้งสถานีป่าไม้ และสถานีประมงขนาดเล็กในพื้นที่นี้ให้สอดคล้องกันต่อไป ในเรื่องป่าไม้ และการประมงนั้น ขอให้นำผลการทดลองของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ มาดำเนินการในเรื่องของป่าไม้ การประมง และมีวัตถุประสงค์ที่จะขยายผลการทดลองที่เห็นว่าเหมาะสมแล้ว ให้เป็นประโยชน์แก่พื้นที่อื่น ๆ ต่อไป...” (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อ

ประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
อ่างเก็บน้ำห้วยลาน, ม.ป.ป.)

ภาพที่ 6.13 ป่อขนาดลูกปลาสถานีประมงคอยโตน

จากแนวพระราชดำริดังกล่าวแล้ว สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) ได้จัดสร้างอ่างเก็บน้ำ 3 อ่าง คือ อ่างเก็บน้ำห้วยลาน อ่างเก็บน้ำดอยโตน และอ่างเก็บน้ำห้วยป่าไร่ กรมประมงจัดสร้างสถานีประมงเพื่อการเพาะเลี้ยงขยายพันธุ์ปลา และกรมป่าไม้ได้จัดตั้งสำนักงานฝ่ายป่าไม้ เพื่อการฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำ อนุรักษ์ป่า ป่าปลูกป่า ป่าปลูกห้วย เพาะพันธุ์ต้นกล้าไม้ ก่อสร้างฝายต้นน้ำลำธาร และวิจัยเกี่ยวกับต้นรักและการพัฒนาอย่างรัก หรือโครงการอนุรักษ์ต้นรักและภูมิปัญญาการเพาะเลี้ยงอย่างรักตามพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

จากพระราชดำริดังกล่าว ทำให้หน่วยงานราชการต่าง ๆ ในขณะนั้นประกอบด้วยสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี กรมป่าไม้ กรมประมง กรมชลประทาน สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมการปกครอง สังกัดกระทรวงมหาดไทย และการพัฒนาชุมชน รวมทั้งองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและราษฎรได้ร่วมกันพัฒนาโครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลาน โดยสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทได้สร้างอ่างเก็บน้ำห้วยลาน โดยสร้างคันดินกั้นน้ำ และมีประตูระบายน้ำเพื่อให้ไหลไปตามลำห้วย และคลองส่งน้ำ ต่อจากนั้นได้สร้างอ่างเก็บน้ำดอยโตน และอ่างเก็บน้ำห้วยป่าไร่ ได้สร้างถนนจากหมู่บ้านผ่านป่าไปยังอ่างเก็บน้ำทั้งสาม และสถานีประมง

แนวพระราชดำริในการช่วยเหลือราษฎร ได้รับการตอบสนองจากหน่วยราชการต่าง ๆ และราษฎรเป็นอย่างดี ราษฎรได้ถวายที่ดินที่ปลูกกรูป่าเพื่อทำไร่ ปลูกฝิ่น ปลูกข้าวโพด ปลูกอ้อย และยาสูบ ให้แก่รัฐบาล เพื่อให้กรมป่าไม้ฟื้นฟูอนุรักษ์ป่า ให้เป็นบ่อเกิดของทรัพยากรชีวภาพและต้นน้ำลำธารต่อไป หน่วยราชการได้จัดการส่งเสริมพัฒนาอาชีพแก่ราษฎร จัดการรวมกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มจักสาน กลุ่มทอผ้า กลุ่มท่องเที่ยว และโฮมสเตย์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมด้านการเกษตรอินทรีย์ ผลิตปุ๋ยหมัก ปุ๋ยน้ำ และยาขับไล่ศัตรูพืชประเภทอินทรีย์ มีการส่งเสริมการเพาะเห็ด การเลี้ยงไก่ การเลี้ยงสุกรอินทรีย์ การเลี้ยงกบ การเลี้ยงปลา เป็นต้น

ภาพที่ 6.14 ทุ่งนาบ้านปง ห้วยลาน

จากการช่วยเหลือราษฎรโดยผ่านโครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลานอันเนื่องมาจากพระราชดำริดังกล่าวแล้วซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ พ.ศ. 2530 ผ่านไป 30 ปี พ.ศ. 2560 จนถึงปัจจุบัน ราษฎรก็มีชีวิตความเป็นอยู่ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พัฒนาดีขึ้นอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ประชาชนเกือบทุกครัวเรือนยังยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทุก ๆ ครัวเรือน มากกว่าร้อยละ 25 การอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ดำเนินไปด้วยดี ควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แต่เนื่องจากพื้นที่ห้วยลานมีความเจริญ สะดวก สบายมากขึ้น และอยู่ใกล้ขีดธรรมชาติ ดังนั้นการขายที่ดิน หรือการเปลี่ยนที่นา ที่สวน เป็นพื้นที่บ้านพักอาศัยของบุคคลภายนอกหมู่บ้านก็เริ่มปรากฏขึ้นบ้าง แต่ยังคงเบาบาง

ภาพที่ 6.15 พระราชกระแสรับสั่งในการจัดตั้งสถานี่ประมง

วิเคราะห์ผลของการพัฒนา กับ หลักการพัฒนายั่งยืน และภูมิสังคม

วัตถุประสงค์ของการเขียนรายงานวิจัยบทนี้ ต้องการอธิบายว่า การพัฒนาชาวเขา ชาวไทย ในพื้นที่สูง โดยผ่านโครงการส่วนพระองค์ โครงการหลวง และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เมื่อมีการรับสนองพระราชดำริลงสู่ภาคปฏิบัติ ผลสำเร็จที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับการพัฒนายั่งยืน โดยยึดหลักความกลมกลืนของระบบเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม หรือในปัจจุบัน เรียกว่า เป้าหมาย การพัฒนายั่งยืนของโลก 17 ข้อ นอกจากนี้ยังได้อธิบายและแสดงตัวอย่างให้เห็นว่า การพัฒนา ต้องแตกต่างกันไปตามหลักภูมิสังคม

วิเคราะห์ผลของการพัฒนา กับ การพัฒนายั่งยืน

พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการทรงช่วยเหลือราษฎรผู้ยากไร้ เริ่มเกิดขึ้น ตั้งแต่พระองค์เสด็จขึ้นครองราชสมบัติใน พ.ศ. 2489 แล้วค่อย ๆ สะสมเป็นพระราชกรณียกิจที่มากมาย ยิ่งขึ้น จากจุดเริ่มต้นของโครงการส่วนพระองค์แล้วเกิดโครงการหลวงครั้งแรกใน พ.ศ. 2512 และ ต่อมาได้จัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พ.ศ. 2525 การช่วยเหลือประชาชนให้พ้นจากความยากจน แร่นแค้น และการแก้ไขปัญหาระยะ สิ่งแวดล้อม การอนามัย การศึกษา หรือปัญหาอื่น ๆ ของประชาชน ก่อน พ.ศ. 2535 หรือก่อนการประชุม สหประชาชาติ ครั้งที่ 2 ณ กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ในเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ประเทศ พัฒนานคน เป้าหมายของแต่ละประเทศ เน้นด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ หรือการพัฒนาอื่น ๆ เพื่อให้เศรษฐกิจดีขึ้น แต่หลังจากการประชุมระดับโลกดังกล่าวแล้ว ได้เกิดแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) สำหรับทศวรรษ (1991-1999) และศตวรรษที่ 21 เพื่อเป็นแผนแม่บทของโลก สำหรับการดำเนินงานที่จะทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม และในเวลาต่อมาได้มีการจัดทำเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals) เป็นระยะเวลา 15 ปี (พ.ศ. 2543-2558) ครอบคลุมงาน 8 เป้าหมาย คือ การขจัดความยากจน และหิวโหย การส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศและบทบาทสตรี การรักษาและจัดการสิ่งแวดล้อม

อย่างยั่งยืน เป็นต้น (สำนักงานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน, ม.ป.ป.) การพัฒนาตามเป้าหมายดังกล่าวก็ครอบคลุมถึงหลักการ 3 ประการ คือ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม แต่ได้แจกแจงรายละเอียด และแก้ไขปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมให้เด่นชัดยิ่งขึ้น การพัฒนาแห่งสหประชาชาติสิ้นสุดลงใน พ.ศ. 2558

สำหรับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลก (Sustainable Development Goals SDGs) ตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2559 ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2573 ประกอบด้วย 17 เป้าหมาย ดังนี้ (เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, ม.ป.ป.)

1. ยุติความยากจนทุกรูปแบบในทุกที่
2. ยุติความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหารและยกระดับโภชนาการ และการส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน
3. สร้างหลักประกันว่าคนมีชีวิตที่มีสุขภาพที่ดี และส่งเสริมสวัสดิการสำหรับทุกคนในทุกวัย
4. สร้างหลักประกันว่าทุกคนมีการศึกษาที่มีคุณภาพ อย่างครอบคลุมและเท่าเทียม และสนับสนุนโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต
5. บรรลุความเสมอภาคระหว่างเพศ และให้อำนาจของผู้หญิง และเด็กหญิงทุกคน
6. สร้างหลักประกันว่า จะมีการจัดให้มีน้ำและสุขอนามัยสำหรับทุกคน และมีการบริหารจัดการที่ยั่งยืน
7. สร้างหลักประกันว่าทุกคนเข้าถึงพลังงานสมัยใหม่ ในราคาที่สามารถซื้อหาได้ เชื่อถือได้ และยั่งยืน
8. ส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง ครอบคลุมและยั่งยืน การจ้างงานเต็มที่ และมีผลิตภาพ และการมีงานที่เหมาะสมสำหรับทุกคน
9. สร้างโครงสร้างพื้นฐานที่มีความทนทาน ส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรม ครอบคลุมและยั่งยืน และส่งเสริมนวัตกรรม
10. ลดความไม่เสมอภาคภายใน และระหว่างประเทศ
11. ทำให้การเมือง และการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความครอบคลุม ปลอดภัย มีภูมิคุ้มกัน และยั่งยืน
12. สร้างหลักประกันให้มีรูปแบบบริโภคและผลิตที่ยั่งยืน
13. ปฏิบัติการอย่างเร่งด่วน เพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลง สภาพภูมิอากาศ และผลกระทบที่เกิดขึ้น
14. อนุรักษ์ และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
15. ปกป้อง ปันฟู และสนับสนุนการใช้ระบบนิเวศบนบกอย่างยั่งยืน จัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน ต่อสู้กับการกลายเป็นทะเลทราย หยุดการเสื่อมโทรมของที่ดิน และฟื้นสภาพกลับมาใหม่ และหยุดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ

16. ส่งเสริมสังคมที่สงบสุข และครอบคลุมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้ทุกคนเข้าถึงความยุติธรรม และสร้างสถาบันที่มีประสิทธิภาพ รับผิดชอบ และครอบคลุมในทุกระดับ

17. เสริมความเข้มแข็งให้แก่งlobalization การดำเนินงาน และฟื้นฟูสภาพหุ้นส่วนความร่วมมือระดับโลก สำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาในระดับโลก นับตั้งแต่เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรม และเกิดระบบทุนนิยม ในพุทธศตวรรษที่ 24 การพัฒนาเข้าสู่ยุคใหม่ของโลก ในพุทธศตวรรษที่ 24 และ 25 มุ่งเป้าหมายด้านเศรษฐกิจ ให้เกิดความมั่งคั่ง มั่นคง เฉพาะประเทศที่เจริญแล้วในกลุ่มประเทศยุโรป และสหรัฐอเมริกา เช่น การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ซึ่งอาศัยการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ เป็นกำลังสำคัญในการผลิต ทำให้เกิดมลพิษ และทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศกำลังพัฒนา ในทวีปแอฟริกา เอเชีย และอเมริกาใต้ ผลการพัฒนาเศรษฐกิจ และเทคโนโลยี ยังส่งผลกระทบต่อประเทศอุตสาหกรรมที่พัฒนาแล้ว ก่อให้เกิดปัญหามลพิษ และสิ่งแวดล้อม จากการแสวงหาความร่ำรวยทางเศรษฐกิจในระบบทุนนิยม

ในปี พ.ศ. 2515 สหประชาชาติ ได้จัดให้มีการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (Stockholm Conference) ณ กรุงสตอกโฮล์ม ประเทศสวีเดน ระหว่างวันที่ 5-16 มิถุนายน พ.ศ. 2515 วัตถุประสงค์ในการประชุม เพื่อหาหนทางแก้ไขปัญหาสีสิ่งแวดล้อมที่ประเทศต่าง ๆ กำลังเผชิญอยู่เพื่อทุกประเทศตระหนักถึงปัญหาสีสิ่งแวดล้อมจึงได้กำหนด วันที่ 5 มิถุนายน ของทุกปี เป็นวันสิ่งแวดล้อมโลก (วันสิ่งแวดล้อมโลก, ม.ป.ป.)

ปัญหาเรื่องการพัฒนาเพื่อมุ่งเป้าหมายทางเศรษฐกิจ ได้เริ่มถูกแก้ไขระดับโลก ตั้งแต่ พ.ศ. 2515 เป็นต้นมา จนกระทั่งเกิดการประชุมสหประชาชาติ ติดต่อกัน 4 ครั้ง คือ (ผลการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (Rio + 20 ในหัวข้อมหาสมุทร และทะเล, ม.ป.ป.)

การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (Stockholm Conference) ณ กรุงสตอกโฮล์ม ประเทศสวีเดน พ.ศ. 2515

การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (Rio/Earth Summit) ณ นคร ริโอเดจาเนโร ประเทศบราซิล พ.ศ. 2535

การประชุมสุดยอดโลกว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (Johannesburg Summit/Rio + 10) ณ นครโจฮันเนสเบิร์ก ประเทศแอฟริกาใต้ ในปี พ.ศ. 2545

การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (Rio + 20) วันที่ 20-22 มิถุนายน พ.ศ. 2545 ณ นครริโอเดจาเนโร ประเทศบราซิล

จากข้อตกลงในการพัฒนาอย่างยั่งยืน นับเริ่มต้นตั้งแต่ได้เกิดแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) ใน พ.ศ. 2535 และทุกประเทศยอมรับและปฏิบัติตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตั้งแต่ พ.ศ. 2535-2542 และเปลี่ยนเป็นเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ พ.ศ. 2543-2558 และในปัจจุบัน คือ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลก พ.ศ. 2559-2573 สำหรับเป้าหมายมุ่งเน้นการแก้ปัญหาด้านสังคม และสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น สำหรับด้านเศรษฐกิจ ก็ดำเนินอย่างต่อเนื่อง แต่ลดเป้าหมายลง

สรุปแล้ว การพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ พ.ศ. 2535 หรือก่อนหน้านั้นเล็กน้อย ก็คือ การพัฒนาอย่างกลมกลืน ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการวิเคราะห์การพัฒนาอย่างยั่งยืน ในการวิจัยเรื่องนี้ จึงยึดหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน 3 อย่าง คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อวิเคราะห์ว่าหลังจากคนไทย มั่ง กะเหรี่ยง ในเขตพื้นที่กลุ่มตัวอย่างดังกล่าวแล้ว ได้รับการพัฒนาแล้วเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม มีสภาพอย่างไรบ้าง

จากประสบการณ์ตรงของผู้วิจัย ที่เคยมีประสบการณ์ในโครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 และได้เดินทางไปติดต่ออีกหลายครั้งในระหว่างปี พ.ศ. 2518-2520 บ้านปางห้วยลาน มีประสบการณ์ใน พ.ศ. 2525 หลังจากนั้นได้มีประสบการณ์บ้านกะเหรี่ยงห้วยตอง โป่งสมิห้วยอีค่าง และหนองเต่า ระหว่างปี พ.ศ. 2535-2546 หมู่บ้านมังแม่สาใหม่ และมังหนองหอย ในปี พ.ศ. 2540 นี่คือการประสบการณ์เดิมที่เกิดจากการเข้าไปวิจัย และพัฒนาหมู่บ้าน ประกอบกับการรวบรวมข้อมูลทั้งด้านการศึกษาเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์แบบกลุ่ม การสัมภาษณ์รายบุคคล และการเสียบหูฟัง (Headphones) แล้วตรวจสอบกับบุคคลหลาย ๆ คน เพื่อหาหลักฐานที่เชื่อถือได้ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ผลการพัฒนาอย่างยั่งยืน

คนไทยในด้านเศรษฐกิจ

คนไทยในพื้นที่โครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง และโครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีรายได้ดีขึ้นกว่าเดิม เนื่องจากการสร้างระบบชลประทาน อ่างเก็บน้ำ ถนนติดต่อกับตัวเมือง จึงทำให้เกิดการมีงานทำตลอดปี ผลผลิตสามารถนำไปจำหน่ายในตลาดได้

ชาวบ้านหมู่บ้านสหกรณ์ เล่าว่า สมัยก่อนปี พ.ศ. 2520 ค่าจ้างวันละ 20 บาท หรือต่ำกว่านั้น จนกระทั่ง พ.ศ. 2530 ได้ค่าจ้างวันละ 100 บาท พ.ศ. 2550 ค่าจ้างวันละ 200 บาท และใน พ.ศ. 2555 จนถึงปัจจุบัน ค่าจ้างวันละ 300 บาท (สมนึก จิโน. สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2560)

นอกจากค่าจ้างดีขึ้นกว่าเดิม รายได้ต่อเดือนก็ดีขึ้นกว่าเดิมด้วย ประมาณ พ.ศ. 2520-2524 แต่ละครอบครัวมีรายได้ประมาณ 3,000-5,000 บาทต่อเดือน รายจ่ายประมาณ 2,000-4,000 บาท ก็พอมีเงินออมบ้าง แต่บางปีก็ไม่มีเงินออม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผลผลิตผลการเกษตร (ทะนงศักดิ์ อนุมา และคณะ. สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2560)

หลังจากได้จัดตั้งสหกรณ์การเกษตรหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง จำกัด เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2524 ได้มีการส่งเสริมให้มีการเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ เป็ด หมู และการเลี้ยงโคนม รายได้ชาวบ้าน ก็ดีขึ้นกว่าเดิม จากการขายนมวัวในแต่ละวัน จากการสอบถามกลุ่มเกษตรกรเลี้ยงโคนม จำนวน 20 คน ได้รับคำตอบว่า การเลี้ยงโคนมมีรายได้เพิ่มขึ้นกว่าเดิมหลายเท่า ก่อนเลี้ยงโคนม มีรายได้ประมาณเดือนละ 3,000-5,000 บาท หรือบางคนอาจน้อยกว่าหรือมากกว่านั้น แต่เกษตรกรไม่เคยมีรายได้เดือนละ 10,000 บาท แต่หลังจากเลี้ยงโคนมและทำธุรกิจอื่น ๆ ผ่านระบบสหกรณ์ มีรายได้หรือกำไร 20,000 บาทต่อเดือน ต่อวัวแม่รีดจำนวน 20 ตัว ถ้าเลี้ยงวัวนมแม่รีด 30 ตัว

มีรายได้ประมาณ 30,000-40,000 บาท (กลุ่มเกษตรกรวัวนมสันกำแพง. สัมภาษณ์, 10 กุมภาพันธ์ 2561) รายได้ของเกษตรกรต่อเดือนดังกล่าวแล้วมิได้หักค่าแรง ค่าเสื่อมทุน และค่าวัสดุอื่น ๆ จึงมิใช่กำไรสุทธิ

จากตัวอย่างการศึกษากำไรสุทธิจากฟาร์มโคนม จำนวนโค 20 แมรีด ค้นพบว่ามียาได้ต่อเดือน 144,000 บาท รายจ่าย 130,101 บาท กำไรสุทธิต่อเดือน 13,889 บาท คิดเป็นร้อยละ 10.7 (ทำฟาร์มโคนมต้องลงทุนเป็นเงินเท่าไร, 2011)

โคนมแต่ละตัวจะให้น้ำนมประมาณ 6-10 ปี หรือตั้งแต่อายุ 3-13 ปี ถ้าอายุโคนมมากกว่านี้สามารถจำหน่ายในท้องตลาดได้ตัวละ 25,000-30,000 บาท ลูกวัวตัวผู้คลอดใหม่ ขายตัวละ 1,000-1,500 บาท มูลวัวขายกระสอบละ 20 บาท วัว 15 ตัวได้มูลสัตว์ขายวันละ 10 กระสอบ เมื่อจำหน่ายแม่วัวแก่แล้ว ต้องซื้อแม่วัวสาวท้องแก่มาเลี้ยง ตัวละ 40,000-45,000 บาท (กลุ่มเกษตรกรวัวนมสันกำแพง. สัมภาษณ์, 10 กุมภาพันธ์ 2561)

สำหรับเกษตรกรผู้เลี้ยงวัวนมตั้งแต่ 31-40 ตัว ก็ยังคงใช้แรงงานในครอบครัว คือ สามีและภรรยาเป็นหลัก เช่นเดียวกับกลุ่มเลี้ยงโคนม 15-30 ตัว อาจมีบุตรหรือญาติเป็นแรงงานเสริม แต่ไม่ใช่แรงงานรับจ้าง รายได้ต่อเดือนจากการขายน้ำนมประมาณ 60,000-70,000 บาท หรือปีละ 720,000-840,000 บาท หักค่าอาหารและค่าวัสดุอื่น ๆ กรณีผสมอาหารสัตว์ หรือผลิตอาหารสัตว์ คิดต้นทุนอาหารร้อยละ 35 เหลือเงินรายได้ปีละ 468,000-546,000 บาท รายได้จำนวนนี้ยังไม่หักค่าแรง ค่าเสื่อมทุน และค่าวัสดุอื่น ๆ จึงมิใช่กำไรสุทธิ

การเลี้ยงโคนม เป็นรายได้ที่ดียิ่งหนึ่งของกลุ่มเกษตรกร เพราะการเลี้ยงโคนม นอกจากการขายน้ำนมเป็นรายได้หลักแล้ว ยังมีรายได้เสริมทุกวันจากการขายมูลสัตว์ ลูกโคตัวผู้ โคแก่ตัวเมีย แต่การเลี้ยงโคนมมีต้นทุนอาหารสำเร็จรูปที่สูง ถ้าไม่ผลิตอาหารเสริมก็ลดต้นทุนไม่ได้

ภาพที่ 7.1 การเลี้ยงโคนม

จากการสัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกร และการสังเกตศึกษาพบว่ากลุ่มเกษตรกรที่เลี้ยงโคนม ประมาณ 31-40 ตัว จะมีรายได้ต่อเดือน ดังนี้

1. รายได้จากการขายน้ำนมหลังจากหักต้นทุนค่าอาหาร
(หักต้นทุนอาหารเฉลี่ยร้อยละ 40)	39,000	บาท
2. ค่าขายมูลโค (วันละ 23 กระสอบ ๆ ละ 20 บาท เวลา 30 วัน)	13,800	บาท
3. ค่าขายลูกโคตัวผู้	X	บาท
4. ค่าขายแม่โคแก่	Y	บาท
ดังนั้นรายได้ต่อเดือน	52,800 + X + Y	บาท

จำนวนโคนมน้อยกว่านี้ รายได้ก็ลดหลั่นลงไป ข้อสังเกตอีกอย่างหนึ่ง คือ รายได้จากการขายมูลสัตว์ได้ประมาณร้อยละ 35 ต่อเดือน และขายหมดทุกเดือน ผู้ซื้อสินค้าต้องติดต่ोजงล่วงหน้า

นอกจากนี้ยังมีรายได้จากการจัดจำหน่ายสินค้าโอท็อป เช่น ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าเช็ดหน้า ผ้าเช็ดมือ ปลอกหมอน ผลิตภัณฑ์จากไม้มะม่วง ไข่เค็มน้ำแร่ ฯลฯ สินค้าดังกล่าวแล้วก็ป็นรายได้เสริมให้แก่ชาวบ้านได้เดือนละ 1,000-3,000 บาท แต่ก็ไม่แน่นอนทุกเดือน (สรวีชนธ์ ชาญเกษม. สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2561)

เกษตรกรที่เลี้ยงโคนม ส่วนมากมีพื้นที่ปลูกพืชผักสวนครัว หรือบางคนทำนา ผลิตผลดังกล่าวแล้ว ช่วยลดรายจ่ายในครอบครัว จึงมีเงินออมในการยังชีพเพื่อจุนเจือให้บุตรหลานได้รับการศึกษาอย่างพอเพียง

โครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ หลังจากได้เริ่มพัฒนาพื้นที่ใน พ.ศ. 2532 แล้วชาวบ้านมีเศรษฐกิจดีขึ้น ชาวบ้านปง ห้วยลาน ส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรในเขตพื้นที่ชลประทาน จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน 32 คน ประกอบอาชีพผสมผสานกันหลาย ๆ อย่าง เช่น เลี้ยงสัตว์ หัตถกรรม ได้แก่ ทอผ้า จักสาน ค่าขาย รับจ้าง โยมสแต่ย์ มีรายได้ต่อเดือนตั้งแต่ 10,000-15,000 บาท ชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้ทำนาได้ข้าวเพื่อขายและบริโภคเป็นรายได้เสริมอีกอย่างหนึ่ง

ได้สัมภาษณ์ผู้หญิงวัยกลางคน นึ่งถักทอเสื้อผ้าในทุ่งนาหลังฤดูการเก็บเกี่ยว ผู้วิจัยพบโดยบังเอิญ หลังจากซักถามแล้ว สรุปได้ว่า

รับจ้างถักเสื้อผ้า ค่าจ้างตัวละ 600 บาท ใช้เวลาถักเสื้อ 1 ตัวประมาณ 10 วัน หรือประมาณวันละ 60 บาท แต่ที่ต้องมาถักเสื้อในทุ่งนา เพราะต้องดูแลวัวของตนเอง จำนวน 35 ตัว ปลอ่ยให้เล็มหญ้าในทุ่งนา ราคาวัวปี พ.ศ. 2558 ตัวละ 18,000-20,000 บาท ปี พ.ศ. 2560 ตัวละ 12,000-15,000 บาท นอกจากนี้ยังขายมูลวัวได้อีกกระสอบละ 20 บาท

แม่บ้านกลุ่มเกษตรกรห้วยลาน เล่าให้ฟังว่า ประมาณปี พ.ศ. 2520-2530 มีรายได้ต่อเดือนประมาณ 3,000-4,000 บาท รายจ่ายประมาณเดือนละ 2,500 บาท มีเงินเก็บออม “รายได้ก็ไม่มาก รายจ่ายก็ไม่มาก” แต่ในปัจจุบันมีรายได้ประมาณเดือนละ 15,000-20,000 บาท แต่รายจ่ายมีมาก จึงไม่มีเงินออมเหมือนอดีต (กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรห้วยลาน. สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2561)

ภาพที่ 7.2 ทรัพยากรภูมิปัญญาตำบลบ้านสหกรณ์

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทำอาชีพเสริมด้านที่ปัก และการท่องเที่ยว อธิบายว่าหลังจากเกิดโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้มีการสร้างถนน อ่างเก็บน้ำ และต่อมาได้ส่งเสริมการท่องเที่ยว ตั้งแต่ พ.ศ. 2550 จึงทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวแบบทัศนอากรมามากยิ่งขึ้น บางคนต้องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ควบคู่กับธรรมชาติจึงได้รวมกลุ่มสร้างโฮมสเตย์ขึ้นครั้งแรกใน พ.ศ. 2553 ต่อมาได้รวมกลุ่มโฮมสเตย์ใน พ.ศ. 2556 รวมทั้งหมด 7 หลัง ปัจจุบัน พ.ศ. 2561 มีจำนวน 8 หลัง ค่าบริการคนละ 200 บาท ต่อที่พัก 1 คืน ค่าอาหารมื้อละ 100 บาท สำหรับค่าน้ำเที่ยว หรือกิจกรรมอื่น ๆ เช่น สาธิตการแสดง การทอผ้า หรือพิธีกรรม คิดราคาต่างหาก นักท่องเที่ยวไม่มากนัก ส่วนมากเป็นนักศึกษาต่างชาติ คนไทย การเข้าพักโฮมสเตย์ในบ้านปาง-ห้วยลาน ในรอบ 1 ปี แต่ละปีมีประมาณ 6 เดือน ในระหว่างเดือนมิถุนายน-สิงหาคม และพฤศจิกายน ธันวาคม และ มกราคม มีรายได้เฉลี่ยแล้วเดือนละ 2,000-3,000 บาท หรือปีละ 12,000-18,000 บาท ยังยึดเป็นรายได้หลักไม่ได้ ต้องทำธุรกิจการเกษตร และอาชีพนอกภาคเกษตร เช่น จักสาน ทอผ้า ขายอาหาร ฯลฯ ควบคู่ไปด้วย (วรรณ แก้วสุภางค์ และกลุ่มโฮมสเตย์บ้านปาง-ห้วยลาน. สัมภาษณ์, 16 มกราคม 2561)

ภาพที่ 7.3 ที่พักแบบโฮมสเตย์บ้านปาง ห้วยลาน

สำหรับกลุ่มหัตถกรรม เช่น จักสาน ทอผ้า มีรายได้จากการจัดจำหน่ายสินค้าประมาณเดือนละ 3,000-4,000 บาท หรือประมาณปีละ 40,000 บาท แต่เดือนรายได้ไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับจำนวนนักท่องเที่ยว (ลา บุญมา และคณะ. สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2560)

ชีวิตราษฎรบ้านปางห้วยลาน ยังคงยึดอาชีพการเกษตรเป็นอาชีพหลัก ในปัจจุบันมีรายได้จากการเกษตรประมาณปีละ 100,000-150,000 บาท กลุ่มเกษตรกร โฮมสเตย์มีรายได้จากกิจกรรมท่องเที่ยวประมาณปีละ 10,000-18,000 บาท (นิกร ใจมา และกลุ่มเกษตรกร. สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2560)

ภาพที่ 7.4 การผลิตหลอดกาแฟไม้ไผ่เพื่อการจำหน่าย

หมู ไก่ ปลูกรุ่น ท่อพื้นเมือง เพื่อขาย รายได้หลักจากการปลูกรุ่นขายไม่เพียงพอในการยังชีพ ปลูกรุ่น 1 ไร่ ได้ผลผลิต 2-3 จ้อย (1 จ้อย เท่ากับ 1.6 กิโลกรัม) ราคาผลผลิตไม่แน่นอน ตั้งแต่จ้อยละ 200 บาทถึง 600 บาท ขายฝืนดิบให้แก่พ่อค้าจีนฮ่อ (เศกสิทธิ์ ปกรสิทธิ์. สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2561) ปลูกรุ่น 2 ไร่ ได้ฝืน 6 จ้อย ขายจ้อยละ 500 บาท ได้เงิน 3,000 บาท (เถาะ ถนอมจิตติ. สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2561) สำหรับบุคคลอื่น ๆ อาจมีรายได้จากการขายฝืนเพียงปีละ 1,000-2,000 บาท เท่านั้น (ณรงค์ รัตนดิษฐ์กุล. สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2561)

เศรษฐกิจม้งในเขตพื้นที่ตำบลโป่งแยง และบ้านหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้เริ่มต้นขึ้นเมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2507 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนิน พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ เริ่มจากดอยปุย ถิ่นม้งปิลิว ดอยผาห้อยผาคลองบวกกระหิง ไร่่ม้งห้วยงู ป่าคา มายังหมู่บ้านปางขมุ (บ้านแม่สา) เป็นครั้งแรก เป็นเวลา 2 วัน 1 คืน เพื่อทอดพระเนตรชีวิตความเป็นอยู่ของชาวม้ง และการทำไร่ฝืน (ตามรอยพระบาทยาดรา ณ บ้านม้งดอยแม่สา, 2556 : 39-40)

รายได้จากการเกษตรมีตัวแปรผันตามจำนวนที่ดินและราคาในท้องตลาด อย่างไรก็ตามในด้านเศรษฐกิจ รายได้จากการมีงานทำ เป็นปัจจัยพื้นฐานในการผลิต ที่ทำให้ชาวบ้านปาง ห้วยลาน มีชีวิตที่ดีกว่าเดิม

ม้งในด้านเศรษฐกิจ

ระบบการผลิตของม้งดั้งเดิมเป็นระบบการผลิตแบบยังชีพ ม้งปลูกข้าวไร่ เพื่อบริโภคร่วมกับพืชผักอื่น ๆ ปลูกข้าวโพดเพื่อเป็นอาหารสัตว์ เช่น

ภาพที่ 7.5 คอยมากลอง

ต่อมาในวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2509 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จเยี่ยมเยียนราษฎรชาวม้งที่บ้านหนองหอย หมู่ที่ 7 ตำบลแม่แรม อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ เครื่องบินเฮลิคอปเตอร์พระที่นั่งได้จอดที่ลานหญ้า พื้นดินโล่ง ๆ (ปัจจุบันคือ สนามหญ้าใกล้สวนอโศก) ทั้งสองพระองค์ได้เสด็จสำรวจพื้นที่รอบ ๆ ใกล้เคียง แล้วพระราชดำเนิรมายังบ้านม้งหนองหอย เพื่อหาทางทรงช่วยเหลือราษฎร บริเวณรอบ ๆ หมู่บ้าน เป็นเนินเขาและพื้นที่ปลูกฝิ่น ณ บริเวณศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย มีบ้านม้งเพียง 3 หลัง นอกจากนั้นเป็นไร่ฝิ่นไร่ข้าวโพด และไร่ข้าว สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้พระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ เพื่อปรับปรุงอาคารเรียน และบ้านพักครู โรงเรียนชายแดนสงเคราะห์ที่ 14 ซึ่งก่อสร้างมาตั้งแต่ พ.ศ. 2505 ต่อมาในวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2510 สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้เสด็จเปิดป้ายอาคารเรียน และทรงตั้งชื่อโรงเรียนเพื่อเป็นเกียรติแก่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ว่า

“โรงเรียนเจ้าแม่หลวงอุปถัมภ์ 2” (ประวัติโรงเรียนเจ้าแม่หลวงอุปถัมภ์ 2 ข้อมูลป้ายนิเทศ)

การส่งเสริมการศึกษา จึงเป็นจุดเริ่มต้นประการแรกในการพัฒนาคน และการพัฒนาอาชีพของคน เช่นเดียวกับบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานทรัพย์จัดสร้างโรงเรียน เจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 7 ในปี พ.ศ. 2512 เพื่อให้ม้งได้รับการศึกษาและตั้งหลักแหล่งที่มั่นคง เพราะมีโรงเรียนในหมู่บ้าน

พระราชกรณียกิจในการช่วยเหลือราษฎรในเขตตำบลโป่งแยง และตำบลแม่แรม ได้ทรงดำเนินอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ. 2512 ตามโครงการพระบรมราชานุเคราะห์ชาวเขา ต่อมาในปี พ.ศ. 2517 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานเงิน 50,000 บาท เพื่อก่อสร้างศูนย์สงเคราะห์และพัฒนาชาวเขา บ้านแม่สา

ภาพที่ 7.6 โรงเรียนเจ้าแม่หลวงอุปถัมภ์ 2

ในปี พ.ศ. 2525 ได้เปลี่ยนสถานะเป็น ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่ สำหรับ บ้านหนองหอยก็ได้จัดตั้งเป็น ศูนย์สงเคราะห์และพัฒนาชาวเขาบ้านหนองหอย ตั้งแต่ พ.ศ. 2517 แล้วเปลี่ยนเป็นศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ใน พ.ศ. 2527

การพัฒนาชาวบ้านภายใต้ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทั้งสองสถานที่ ได้ส่งเสริมให้ราษฎรปลูกพืชผักผลไม้เมืองหนาวแทน การปลูกฝิ่น และส่งเสริมปัจจัยการผลิตอื่น ๆ ควบคู่ไปด้วยทำให้ชาวบ้านมีรายได้ และอาชีพมั่นคงขึ้น สำหรับฝิ่นได้ยกเลิกการปลูกฝิ่นเด็ดขาดใน พ.ศ. 2527 (วิน เลิศชัยสากล. สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2561)

ภาพที่ 7.7 แปลงเกษตรและที่พักนักท่องเที่ยวบ้านแม่สาใหม่

จากการเสวนากลุ่มย่อย คุณเศกสิทธิ์ ปกรสิทธิ์ ได้อธิบายถึงรายได้ว่า ภายใต้การดำเนินงานของศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาชาวเขาบ้านแม่สา (พ.ศ. 2517-2525) ชาวบ้านมีรายได้จากการปลูกพืชผัก เช่น ท้อ บัวย สาเล่ พลับ แครอท กะหล่ำปลี ผักกาดหอมท้อ ผักกาดหางหงส์ สามารถสร้างรายได้เพิ่มขึ้น ปีละ 30,000-50,000 บาท นับว่าดีขึ้นกว่าเดิม

หลังจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานที่ดินให้ชาวบ้านทำกิน ประมาณ 3,500 ไร่ และได้พระราชทานพันธุ์ลินจี่ ชาวบ้านเริ่มทำสวนลินจี่ ตั้งแต่ พ.ศ. 2520 ระยะแรกๆ ตลาดต้องการมาก แต่ลินจี่ออกสู่ตลาดน้อย ลินจี่ราคา กิโลกรัมละ 300-400 บาท ชาวบ้านมีเงินจากการขายลินจี่ ได้ปีละ 2,000,000-3,000,000 บาท หรือบางคนมากกว่านั้น จึงระดมปลูกลินจี่มากขึ้น ประมาณ พ.ศ. 2536 ลินจี่ราคาเริ่มตกต่ำ ลินจี่ 300-400 ต้น เคยทำรายได้หลักล้าน กลับลดลงเพียง 300,000-400,000 บาทต่อปี จนกระทั่ง พ.ศ. 2540 ลินจี่ลดเหลือ กิโลกรัมละ 20 บาท ชาวบ้านจึงหยุดทำสวนลินจี่ และปล่อยให้สวนลินจี่เป็นสวนป่าอนุรักษ์ของหมู่บ้าน (เศกสิทธิ์ ปกรสิทธิ์ และคณะ. สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2561)

ภาพที่ 7.8 สวนลินจี่บ้านโป่งแยงใน

หลังจากเลิกการปลูกลินจี่แล้ว ชาวบ้านยังคงปลูกพืชผักเมืองหนาว และไม้ดอกต่อไปอีก แต่รายได้หลักของชาวบ้าน หลังปี พ.ศ. 2540 คือ พริกหวาน พริกหวาน 1 ไร่ได้ผลผลิต 2,600 กระสอบ หรือ 78,000 กิโลกรัม ราคาขาย กิโลกรัมละ 150 บาท เป็นเงินไร่ละ 11,700,000 บาทต่อปี หรือบางคนอาจได้ 2,500 กระสอบ หรือ 75,000 กิโลกรัม เป็นเงิน 11,250,000 บาท แต่ถ้าทำโรงเรือนอย่างดี ป้องกันโรคต่าง ๆ อาจมีรายได้สูงกว่านี้ (กิตติพงศ์ ฤทธิรุ่งเรือง. สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2561) อย่างไรก็ตามรายได้ดังกล่าวเป็นเพียงรายได้สุทธิ ยังไม่หักค่าเสื่อมทุน ค่าแรง ค่าปุ๋ย ฯลฯ

ภาพที่ 7.9 การปลูกพืชเมืองหนาวในเขตโครงการหลวง

เมื่อการปลูกพริกหวานราคาดี มีกำไรหักต้นทุนแล้วเหลือประมาณร้อยละ 40-50 ปริมาณการผลิตมีมากขึ้น ราคาขายเริ่มลดลงจากกิโลกรัมละ 150 บาท เหลือเพียง 70 บาท หรือลดลงเพียงกิโลกรัมละ 30-40 บาท จึงทำให้การปลูกลดต้นทุนของกล้าไม้ ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ประมาณร้อยละ 50 สำหรับโรงเรือน 1 ไร่ ต้นทุนประมาณ 400,000 บาท ประกอบกับในปี พ.ศ. 2548 เกิดโรคระบาดในสวนพริกหวาน ไม่สามารถควบคุมได้ จึงได้

ลดการปลูกพริกหวาน แล้วปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่ คือ สตรอว์เบอร์รีพระราชทาน พันธุ์พระราชทาน 80 และพันธุ์พระราชทาน 88 สำหรับผลไม้ พืชผักเมืองหนาว ไม้ดอกอื่น ๆ ก็ยังคงปลูกเพื่อจำหน่าย เช่น เดิม (เศกสิทธิ์ ปกรสิทธิ์ และกลุ่มเกษตรกร. สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2561)

กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เริ่มเกิดขึ้นในเขตตำบลโป่งแยง และตำบลแม่แย้ม ตั้งแต่ พ.ศ. 2530 ค่อย ๆ ขยายตัวมากยิ่งขึ้น หลังปี พ.ศ. 2540 และ พ.ศ. 2550 การท่องเที่ยวทำให้เกิดธุรกิจที่พักแรม ร้านอาหาร ขายของที่ระลึก และสินค้าด้านการเกษตรจำนวนมากขึ้น

สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ตำบลโป่งแยงแล้วรายได้จากการท่องเที่ยว เป็นเพียงรายได้เสริม เช่น การจัดทำที่พัก การรับจ้างนำเที่ยว รายได้ไม่เกินปีละ 50,000 บาท หรือน้อยกว่านั้น แต่ผลจากการท่องเที่ยวทำให้ขายผลิตผลทางการเกษตรมากขึ้นกว่าเดิม (เศกสิทธิ์ ปกรสิทธิ์ และกิตติพงศ์ ฌอนมรุ่งเรือง. สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2561)

ภาพที่ 7.10

กิจกรรมนำเที่ยว
ระบบนิเวศป่าเขตหมู่บ้าน

มั่งบางคนมีความชอบทางด้านธุรกิจการท่องเที่ยว จึงแยกตัวออกจากหมู่บ้าน ออกมาขายของที่ระลึกในเมือง แต่เป็นร้านค้าขนาดเล็ก ในเวลา 1 ปี ขายสินค้าได้ประมาณ 7 เดือน มีรายได้สุทธิประมาณ 120,000 บาท และรายได้จากการนำเที่ยวจากคอยปุยสู่หมู่บ้านแม่สาใหม่ ปีละ 6 ครั้ง ๆ ละ ประมาณ 10 คน ๆ ละ 1,000 บาท ในเวลา 1 วัน มีรายได้สุทธิประมาณ 60,000 บาท รวมรายได้ทั้งปีไม่เกิน 200,000 บาท ต้องทำการเกษตรเพื่อบริโภค ในการลดค่าใช้จ่าย ในครัวเรือน (วิน เลิศชัยสากล. สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2561)

ดังนั้นรายได้จากการเกษตร จึงสูงกว่าและมั่นคงกว่าการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเป็นเพียงรายได้เสริมของชาวบ้านในหมู่บ้านที่ไม่ใช่แหล่งท่องเที่ยวระดับโลก หรือระดับประเทศ

กะเหรี่ยงในด้านเศรษฐกิจ

กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง มั่ง เขตลุ่มน้ำวังก่อน พ.ศ. 2510 ไม่มีถนน รถยนต์ติดต่อกับตัวเมือง ต้องใช้การเดินทาง ข้าง หรือม้าต่าง สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์มั่ง ถนนดินลูกรัง เริ่มก่อสร้างระหว่าง พ.ศ. 2512-2526 (ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2553 : 94-95)

ในปี พ.ศ. 2521 ได้ทดลองจัดตั้งโครงการหลวงพัฒนาการเกษตรที่สูงทุ่งหลวง และในปี พ.ศ. 2522 ได้ปรับเปลี่ยนเป็น “ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวง” เป้าหมายมุ่งช่วยเหลือกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง แถบลุ่มน้ำโป่งสมิ แม่เตียน แม่สะปือก ฯลฯ ซึ่งเป็นต้นสาขาของแม่น้ำวัง ต้นน้ำแม่เตียน มีกลุ่มชาติพันธุ์มั่ง อาศัยอยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่ในแถบลุ่มน้ำดังกล่าวเป็นกะเหรี่ยง ซึ่งตั้งถิ่นฐานในเขตลุ่มน้ำดังกล่าวแล้วไม่น้อยกว่า 200 ปี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จประพาสต้น ส่วนพระองค์ทรงเยี่ยมเยียนราษฎรในเขตบ้านห้วยข้าวลืบ บ้านห้วยตอง หนองเต่า ตั้งแต่ พ.ศ. 2514 และเสด็จประพาสต้นใน พ.ศ. 2516 หลังจากสร้างโครงการหลวงทุ่งหลวงแล้ว ก็เสด็จพระราชดำเนินอีกหลายครั้ง แต่ไม่สามารถรวบรวมหลักฐานจากชาวบ้านได้ สำหรับ ม.จ.ภิศเดช รัชนี เคยไปตรวจสถานที่ถึงบ้านโป่งสมิ ซึ่งยังไม่มียาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชดำรัสให้สร้างเขื่อนดินกันห้วยตองไว้ใช้ในการเกษตร

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวง ได้ส่งเสริมให้กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง บ้านโป่งสมิ ห้วยข้าวลืบ ห้วยอีค่าง ห้วยตอง ห้วยทราย ทุ่งหลวง และหนองเต่า ปลูกพืชผัก เช่น ผักกาด

หอมห่อ หอมญี่ปุ่น เบบีแครอท แรดิช แตงกวาญี่ปุ่น ฯลฯ ไม้ผล ได้แก่ พลับ พลัม อาโวคาโด สาลี่ บ๊วย ฯลฯ นอกจากนี้ยังส่งเสริมการปลูกไม้ดอกอีกหลายชนิด

ภาพที่ 7.11 อ่างเก็บน้ำห้วยตอง

ในระยะเริ่มต้น (พ.ศ. 2525-2535) ชาวบ้านยังยึดการผลิตแบบยังชีพ ควบคู่กับการผลิตเพื่อขาย เพื่อผลิตส่งโครงการหลวง และขายให้แก่พ่อค้าคนกลางในเมือง กระทั่งยังคงผลิตข้าวไร่ ข้าวนา เลี้ยงหมู ไก่ เพื่อยังชีพ

ในปี พ.ศ. 2535 บ้านห้วยตอง บ้านห้วยข้าวลิบ บ้านห้วยอีค่าง ซึ่งอยู่ริมถนนแม่วาง-แม่แฮ เริ่มมีไฟฟ้าใช้ แต่บ้านไกลถนน เช่น โป่งสมิ ยังไม่มีไฟฟ้า ชีวิตชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเล็กน้อย บ้านเรือนยังคงเป็นแบบเดิม คือ กระตอมไม้ไผ่ หลังคาใบตองตึง หรือหญ้าคา แต่หลังจาก พ.ศ. 2540 ถนน ไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน ประกอบกับชาวบ้านมีรายได้ดีขึ้น บ้านเรือนแบบกระตอมไม้ไผ่หลังคาใบไม้เริ่มหมดไป กลายเป็นบ้านเรือน อาคารไม้ หลังคากระเบื้องแทน มีรถยนต์ในหมู่บ้านมากขึ้นกว่าเดิม ชาวบ้านมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น จากการจัดจำหน่ายพืชผลให้แก่โครงการหลวง และนายทุนภายนอก พืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้ดีที่สุด คือ ผักกาดหอมห่อ และไม้ผลคือ พลับ และ อาโวคาโด

ก่อนการจัดตั้งโครงการหลวงทุ่งหลวง (พ.ศ. 2522) ชาวบ้านในเขตลุ่มน้ำวางตอนบน เช่น หมู่บ้านโป่งสมิ ห้วยอีค่าง ห้วยตอง มีรายได้เล็กน้อยต่อปีจากการจำหน่ายสัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย ผลิตผลจากป่า มีรายได้ปีละไม่เกิน 10,000 บาท แต่ดีขึ้นประมาณ พ.ศ. 2531-2540 มีรายได้ปีละ 30,000-40,000 บาท พ.ศ. 2541-2550 มีรายได้ปีละ 40,000-80,000 บาท มีรายได้ดีขึ้นกว่าเดิม บางคนมีรายได้ปีละ 200,000 บาท หรือมากกว่านั้น แต่บางครั้งก็มีรายได้อย่างน้อยปีละ 80,000-100,000 บาท รายได้นี้คิดเฉพาะประชากรที่ทำการผลิตสังกัดโครงการหลวง แต่เกษตรกรบางคนไม่ได้ทำการผลิต สังกัดโครงการหลวง และมีพื้นที่จำกัดรายได้ก็น้อยกว่า 50,000 บาทต่อปี (กลุ่มเกษตรกรโป่งสมิ. สัมภาษณ์, 10 กุมภาพันธ์ 2561)

กลุ่มชาวบ้านที่ทำการผลิตอิสระไม่ได้สังกัดโครงการหลวงให้เหตุผลว่า โครงการหลวงคัดเฉพาะผลผลิตที่ได้มาตรฐานระดับดี ปลอดภัยและมีจำกัดปริมาณในการปลูก เช่น เกษตรกร 1 คน สามารถซื้อกล้าผักจากโครงการหลวงได้ไม่เกิน 50 ถาด ต่อฤดูการปลูก 1 ครั้ง ในเวลา 1 ปี ปลูกได้ 3 ครั้ง ดังนั้นจึงสามารถปลูกได้ไม่เกิน 150 ถาด จำหน่ายได้ในราคา 45,000-50,000 บาทต่อปี ต่อพืชผัก 1 ชนิด แต่ถ้าบางฤดูกลางราคาถูกก็อาจได้เพียงปีละ 10,000-20,000 บาท รายได้นี้หักต้นทุน ค่าปุ๋ย ค่าเมล็ดพันธุ์ แต่ไม่ได้หักต้นทุนค่าแรง และค่าเสื่อมทุน (กลุ่มเกษตรกรโป่งสมิ. สัมภาษณ์, 10 กุมภาพันธ์ 2561)

จากรายได้ต่อการขายพืชผัก แต่ละชนิดมีข้อจำกัดดังกล่าวแล้ว จึงทำให้เกษตรกรที่สังกัดโครงการหลวง และไม่สังกัดโครงการหลวง จึงต้องปลูกพืชชนิดอื่น และเลี้ยงสัตว์เพื่อขายและบริโภค หรือประกอบอาชีพอื่นเสริมในการจัดการรายได้ให้มากขึ้นกว่าเดิม เพื่อให้มีรายได้ไม่น้อยกว่าปีละ 100,000 บาท จึงยังชีพอยู่ได้อย่างพอเพียง และมีเงินออม แต่ในปัจจุบันทุกหมู่บ้านก็ยังมีชาวบ้านที่มีรายได้ต่ำกว่าปีละ 100,000 บาท หรือจัดอยู่ในสภาพยากจน แต่ดีขึ้นกว่าเดิม

ภาพที่ 7.12 ชาวบ้านร่วมมือในพิธีกรรมต่าง ๆ

โป่งสมิที่ไม่เคยมีไฟฟ้า รถจักรยานยนต์ รถยนต์ โทรศัพท์ แต่ในปัจจุบันค่าใช้จ่ายเหล่านี้มีมากขึ้น ตามกระแสการพัฒนาเพื่อความทันสมัย การใช้จ่ายเงินจึงมีมากขึ้นด้วย รายได้เพียงปีละไม่ถึง 10,000 บาทจึงไม่เพียงพอในการยังชีพอยู่ได้ ในปัจจุบันทุกคนจึงดิ้นรนหารายได้ ทำงานหนัก และซื้อสิ่งของบริโภคมากขึ้นกว่าเดิม แทนที่จะผลิตเอง หรือยังชีพจากผลผลิตในธรรมชาติ ชีวิตสบายขึ้น ทนสมัยขึ้น แต่ต้องทำงานหนักเพื่อหาเงินมาเลี้ยงชีพมากกว่าเดิม

จากการวิจัยพบว่า กะเหรี่ยงหลายหมู่บ้าน ที่ทำการเกษตรอย่างเดียว ในหนึ่งหมู่บ้านเกษตรกรทำอาชีพค้าขาย ควบคู่กับการเกษตร ประมาณหมู่บ้านละ 2-4 ราย ทั้งนี้ไม่นับรวมกลุ่มขายอาหารเล็ก ๆ น้อย ๆ ในเขตหมู่บ้านริมถนน ถ้าหมู่บ้านห่างไกลถนนสายหลักที่เชื่อมระหว่างเมืองกับเมืองหรืออำเภอ ก็ไม่มีร้านขายอาหาร

ในปัจจุบันถึงมีรายได้ดีขึ้น แต่รายจ่ายก็มีมากขึ้น จากสังคมกะเหรี่ยง

ภาพที่ 7.13 หมู่บ้านโป่งสมิ

คนไทย มั่ง กะเหรี่ยง ในด้านสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมในเรื่องนี้เน้นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เพราะสิ่งแวดล้อมทางสังคม จัดอยู่ในหัวข้อสังคม

สภาพสิ่งแวดล้อม หรือทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเรา ทั้งมองเห็นได้ และมองไม่เห็น ทั้งที่มีชีวิต และไม่มีชีวิต เช่น ดิน น้ำ ป่า อากาศ ชยะมูลฝอย รวมทั้งสุนทรียภาพทางสายตา

ในเรื่องการพัฒนาว่ามีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างไร สอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนหรือไม่ ในรายงานวิจัยได้อธิบายเป็นภาพรวมระหว่างกลุ่มคน 3 กลุ่ม เพราะบางครั้ง การใช้ระบบนิเวศป่า และปัญหาสิ่งแวดล้อม กระทับต่อกัน อย่างไม่มีพื้นที่หรือขอบเขตขวางกั้น ระบบสิ่งแวดล้อมต้นน้ำ กระทับต่อสิ่งแวดล้อมกลางน้ำ และปลายน้ำอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงขออธิบายในภาพรวม

หลังจากกระบวนการผลิตของคนไทย กะเหรี่ยง และม้ง เข้าระบบการผลิตเพื่อขายมากขึ้น ในระหว่าง พ.ศ. 2521-2530 พื้นที่การปลูกฝิ่น และการทำไร่หมุนเวียนค่อย ๆ ลดน้อยลง มีพื้นที่ปลูกผัก ผลไม้ และการทำนา ปลูกข้าวขึ้นมาแทนที่ ในการอนุรักษ์ระบบนิเวศป่า และความหลากหลายทางชีวภาพ ได้มีพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2559 นอกจากนี้ยังมีพระราชบัญญัติ และกฎหมายอื่น ๆ ในการปกป้อง รักษา ระบบนิเวศป่า ความหลากหลายทางชีวภาพ และสิ่งแวดล้อม ในพฤติกรรมที่เป็นจริง ราษฎรอาจมีการบุกรุก ฝ่าฝืนกฎหมายบ้าง และถูกจับลงโทษ กฎหมายดังกล่าวจึงป้องกันการบุกรุกทำลายป่า สิ่งแวดล้อมไม่ได้ทั้งหมด แต่ก็ช่วยให้การบุกรุกทำลายลดน้อยลง ในส่วนพื้นที่ของโครงการหลวง ซึ่งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ หรืออุทยานแห่งชาติ หรือทั้งป่าสงวนแห่งชาติ และอุทยานแห่งชาติ ได้มีประกาศมูลนิธิการหลวงที่ 03/2548 ลงวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 ขอใช้พื้นที่ลุ่มน้ำขนาดเล็ก ครอบคลุมพื้นที่ปฏิบัติงานของสำนักงาน ที่ทำการ แปลงทดลอง-สาธิตของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงนั้น ๆ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการปฏิบัติงานและรับผิดชอบในฐานะที่ได้รับแต่งตั้งเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ ตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 หรือกฎหมายที่เกี่ยวข้อง (คณะทำงานปรับปรุงแนวเขตพื้นที่โครงการหลวง, 2551 : 1-3) สรุปตามข้อตกลงในประเทศฉบับนี้ โครงการหลวงส่วนราชการ หรือองค์การของรัฐที่สนับสนุนโครงการหลวง บุคคลธรรมดา หรือนิติบุคคล ที่ดำเนินงานในพื้นที่โครงการหลวง ดำเนินงานตามโครงการได้โดยถูกต้อง ตามกฎหมายภายในพื้นที่ที่กำหนดพิพาทตามข้อตกลง และให้ผู้แทนของมูลนิธิโครงการหลวง ที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ ตาม พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 หรือ พ.ร.บ.อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 รับผิดชอบด้านการป้องกัน ปราบปราม การกระทำผิดกฎหมายตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ และพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ

ราษฎรที่อยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบของโครงการพัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่ โครงการพัฒนาโครงการหลวงหนองหอย และโครงการพัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวง จึงอยู่ภายใต้การควบคุมการใช้พื้นที่ข้อตกลงดังกล่าวแล้ว

ในปัจจุบันระบบนิเวศป่าได้อุดมสมบูรณ์มากขึ้นกว่าเดิม มีป่าอนุรักษ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้แก่ ป่าพิธีกรรมดงแซ้ง ซึ่งชาวบ้านไม่บุกรุกแผ้วถาง ถือว่าเป็นป่าศักดิ์สิทธิ์ ป่าต้องห้าม ต้องมีการบูชาผีป่าทุก ๆ ปี ก่อนฤดูการเพาะปลูก

ภาพที่ 7.14 ป่าดงแซ้ง ป่าอนุรักษ์เชิงพิธีกรรมของม้งแม่สาใหม่

สำหรับพื้นที่ปลูกฝิ่น นอกเขตประกาศมูลนิธิต้องการหลวงมีหน้าที่ 03/2548 ก็ปล่อยให้อยู่ในความดูแลของกรมป่าไม้หรือกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืชอนุรักษ์พื้นที่ต่อไป

ในปัจจุบันระบบนิเวศป่าทั้งบ้านม้งแม่สาใหม่ และบ้านหนองหอย ดีขึ้นกว่าเดิม มีระบบนิเวศป่าที่ฟื้นตัวขึ้นมาใหม่ แต่ก็ยังมีพื้นที่เกษตรเชิงเดี่ยว หรือสวนผลไม้ ในเขตพื้นที่ทำกินเดิม หรือมีการบุกรุกบ้าง จึงทำให้ระบบนิเวศป่า ถึงแม้ดีกว่าเดิมแต่ต้องแก้ไขการบุกรุกเพื่อขยายพื้นที่

ในเขตโครงการพัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวง กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง อนุรักษ์ระบบนิเวศป่าได้ดีกว่ากลุ่มชาติพันธุ์ม้ง กะเหรี่ยง และม้ง มีความเชื่อในการนับถือผี หรือเคารพยาเกราในสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่นเดียวกับม้ง หรือยังคงมีพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องผี และสิ่งเหนือธรรมชาติ รักษาประเพณีรูปแบบการแต่งกายได้ดีกว่ากะเหรี่ยง แต่ม้งทำลายระบบนิเวศป่ามากกว่ากะเหรี่ยง ป่ารอบ ๆ หมู่บ้านม้งส่วนมากโล่งเตียน เพราะปลูกพืชเศรษฐกิจ ยกเว้นป่าพิธีกรรม หรือป่าภายใต้กฎหมายของรัฐบาล

สาเหตุที่กลุ่มชาติพันธุ์ม้งทั่ว ๆ ไปรวมทั้งม้ง แม่สาใหม่ และม้งหนองหอย ทำลายระบบนิเวศป่ามากกว่ากะเหรี่ยง มาจากสาเหตุของระบบการผลิต ระบบการผลิตของม้ง ต้องการผลิตเพื่อขายแสวงหากำไร ตามแนวระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม แต่ระบบการผลิตของกะเหรี่ยง ถึงแม้เข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อขาย แต่วัฒนธรรมในการผลิต ยังคงมีวัฒนธรรมการผลิตแบบยังชีพ หรือการผลิตแบบพอเพียงตามแนวคำสอนเดิม คือ

กะเหรี่ยงสอนว่าข้าวสำคัญกว่าเงิน ข้าวสำคัญที่สุดของชีวิต ดังนั้นกะเหรี่ยงจึงปลูกข้าวไว้บริโภค แล้วจึงปลูกพืชผักเพื่อขาย

กะเหรี่ยงสอนเรื่องการแบ่งปัน เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมเดิม แต่กำลังถูกวัฒนธรรมทุนนิยมคุกคาม

กะเหรี่ยงสอนเรื่องการอนุรักษ์ ตั้งแต่เกิดจนตาย เช่น สมัยก่อนเด็กเกิดมาต้องนำสายสะดือใส่กระบอกไม้ไผ่ แขนงที่ต้นไม้ใหญ่ เพื่อให้ต้นไม้ปกป้อง รักษาเด็กจนเติบโตใหญ่ เมื่อตายก็สวดวิญญานไปสู่ป่าช้า หรือป่าไผ่บ้านแล้วฝังศพไว้ในป่าไผ่บ้าน กะเหรี่ยงจึงมีป่าพิธีกรรมหลายประเภท (ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2543 : 100-111)

ภาพที่ 7.15 เขตป่าและทุ่งนาหมู่บ้านโป่งสมิ

ในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กะเหรี่ยงก็สอนว่า “ใช้น้ำรักษาน้ำ ใช้ป่ารักษาป่า”

วัฒนธรรม จึงเป็นเหตุผลสำคัญทำให้ระบบการผลิต การอนุรักษ์ระบบนิเวศป่า และสิ่งแวดล้อม แตกต่างจากม้ง และคนไทย

สำหรับคนไทยในเขตโครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ และโครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง การอนุรักษ์ระบบนิเวศป่าและสิ่งแวดล้อม เกิดจากชาวบ้านยอมปฏิบัติตามกฎหมาย และภาคประชาการในการอนุรักษ์ระบบนิเวศป่า และสิ่งแวดล้อม เช่น พื้นที่แห้งแล้ง กันดาร

ในโครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง หลังจากได้เกิดโครงการในปี พ.ศ. 2518 แล้ว ได้มีการขุดสระน้ำ สร้างถนน ระบบไฟฟ้า การชลประทาน และการปลูกป่า ปรับปรุงที่ดิน ชาวบ้านก็ให้ความร่วมมือ เป็นอย่างดี ชาวบ้านในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลานอันเนื่องมาจากพระราชดำริได้มอบคืนที่ดิน ที่บุกรุกทำไร่หมุนเวียน ปลูกยาสูบ อ้อย ข้าวโพด ให้แก่ กรมป่าไม้ เพื่อฟื้นฟู อนุรักษ์ป่า ตามแนวพระราชดำริ ชาวบ้านร่วมกับหน่วยราชการปลูกป่าในฤดูฝน

ภาพที่ 7.16 พื้นที่แหล่งแก่งในอดีตกลับมาอุดมสมบูรณ์

งานพัฒนาป่าไม้ เพื่อให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้น โดยวิธีการปลูกป่าและบำรุงรักษาป่าเดิม มีดังนี้ (โครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลาน, 2008)

การปลูกป่าอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	จำนวน 200 ไร่
การปลูกหวายตามแนวพระราชดำริ	จำนวน 100 ไร่
การบำรุงรักษาป่าปลูกเดิม	จำนวน 4,100 ไร่
ป่าปลูก ปี พ.ศ. 2541-2546	จำนวน 1,850 ไร่
ป่าปลูก ปี พ.ศ. 2536-2540	จำนวน 1,850 ไร่
ป่าหวาย ปี พ.ศ. 2541-2560	จำนวน 400 ไร่
สร้างแนวกันไฟ	36 กิโลเมตร

โครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่ได้เริ่มต้น ตั้งแต่ พ.ศ. 2518 สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ได้ขอใช้พื้นที่ป่าแม่สอน จากกรมป่าไม้ ประมาณ 22,296.25 ไร่ นำมาจัดสรรให้ราษฎรเข้าทำประโยชน์ และกันไว้เป็นพื้นที่สมบัติส่วนกลาง จำนวน

9,264 ไร่ ส่วนที่เหลืออีกจำนวน 13,032.25 ไร่ เป็นพื้นที่ป่าไม้ และภูเขา จึงคงสภาพเดิมไว้ การพัฒนาพื้นที่ได้มีการขุดอ่างเก็บน้ำในแต่ละหมู่บ้าน ส่งเสริมในการบำรุงดิน ปลูกพืชตระกูลถั่ว และพืชทนแล้ง ก่อนในระยะแรก รอให้ดินอุดมสมบูรณ์ดีจึงปลูกพืช ผักอื่นต่อไป เพื่อให้เหมาะสมกับพื้นที่ค่อนข้างแห้งแล้ง จึงส่งเสริมการเลี้ยงวัวนม และเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภค

ภาพที่ 7.17 ฟาร์มโคนมขนาดเล็ก

ปัญหาสิ่งแวดล้อม เรื่องขยะมูลฝอย ยังคงเป็นปัญหาทุก ๆ กลุ่มชาติพันธุ์ เริ่มจากบ้านกะเหรี่ยง ม้ง และคนไทย สาเหตุของปัญหาเนื่องจากการขาดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการแยกขยะ การกำจัดขยะ และประเภทของขยะ ชาวบ้านจึงเก็บขยะรวม ๆ แล้วนำไปทิ้งริมป่าใกล้บ้าน เผลา หรือฝังขยะรวม ๆ ทุกประเภท นอกจากนี้ระบบการจัดเก็บขยะของหน่วยงานของรัฐ ก็ได้จัดให้มีการแยกขยะหรือให้ความรู้แก่ชาวบ้าน ดังนั้นปัญหาขยะจึงเกิดขึ้นทุกหมู่บ้าน

คนไทยในด้านสังคม

คนไทยในพื้นที่โครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง และโครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ถึงแม้ฐานะด้านเศรษฐกิจ การคมนาคม สาธารณูปโภค และการสื่อสารพัฒนาดีขึ้นกว่าเดิม คนไทยก็เริ่มเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ทันสมัยขึ้น แต่การเปลี่ยนแปลงของคนไทยเริ่มตั้งแต่มานาน คือ พ.ศ. 2512-2530 ทั้งนี้เพราะหมู่บ้านคนไทยในขณะนั้นได้เลิกระบบการผลิตเพื่อใช้เอง ตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2500 คนไทยเลิกปลูกฝ้าย ทอผ้า แล้วเย็บเสื้อผ้าใช้เอง แต่ก็ยังคงทำเครื่องจักสาน หรือหัตถกรรมในการจับปลา การทำนา ยังคงมีอยู่บ้างแต่เมื่อผ่านเข้าสู่ยุคกลาง พ.ศ. 2531-2545 และยุคปัจจุบัน พ.ศ. 2546-2560 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเริ่มมีมากขึ้น การทำจักสาน การทำหัตถกรรมลดน้อยลง ใช้สินค้าสำเร็จรูปจากโรงงานแทน สื่อมวลชนทำให้ชีวิตคนไทยเปลี่ยนไปจากเดิม เริ่มรับวัฒนธรรมจากส่วนกลาง และต่างประเทศ เข้าสู่หมู่บ้านมากขึ้น เพราะอิทธิพลของสื่อสารมวลชน

และการขนส่งที่ทำให้การติดต่อกับสังคมภายนอก สะดวก รวดเร็วขึ้น จึงเกิดการยอมรับ และผสมผสานทางสังคม วัฒนธรรม

ม้งในด้านสังคม

ในยุคต้นระหว่าง พ.ศ. 2512-2530 การพัฒนาจากศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่ และโครงการหลวงหนองหอย เมื่อเริ่มต้น ยังขาดถนน ไฟฟ้า และการสื่อสาร ถึงแม้รายได้ทางเศรษฐกิจจะดีขึ้น แต่ม้งยังคงรักษาประเพณี วัฒนธรรมเดิม เช่น การนับถือผี การเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การทอผ้า การผลิตเสื้อผ้า และเครื่องจักสาน หรือหัตถกรรมอื่น ๆ ใช้อย่าง

แต่ในยุคกลาง พ.ศ. 2531-2545 ถึงยุคปัจจุบัน พ.ศ. 2546-2560 การพัฒนาครบวงจรหลาย ๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ การขนส่ง การสื่อสาร ระบบชลประทาน การเกษตรดีขึ้นกว่าเดิม รายได้มากขึ้น การติดต่อกับเมืองสะดวก รวดเร็วขึ้น จึงเริ่มรับวัฒนธรรมจากเมืองเข้าสู่หมู่บ้านมากขึ้น ในยุคกลาง พ.ศ. 2531-2545 ยังมีการทอผ้า ตัดเย็บเสื้อผ้าใช้เองควบคู่กับการซื้อสำเร็จรูป อาคารบ้านเรือนยังคงเป็นแบบเดิม คือ บ้านชั้นเดียว ติดดิน หลังคามุงสังกะสีหรือหญ้าคา แต่ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นบ้านทันสมัยแบบในเมือง หลังคากระเบื้อง และเริ่มใช้อิฐแทนไม้แบบเดิม

ม้งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ มีฝีมือในเรื่องการสร้างลวดลาย ทั้งด้านการเขียนสีด้วยขี้ผึ้ง ย้อมสีด้วยใบคราม และการปักลวดลายต่าง ๆ ดังนั้นเมื่อการท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้าน และในเมืองเชียงใหม่ ม้งจึงผลิตเสื้อผ้า และเครื่องประดับม้ง ส่งขายเป็นสินค้าทั้งในตลาด และในหมู่บ้าน นอกจากนี้ม้งยังคงใช้เสื้อผ้าแบบเดิมชุดชาวม้ง ควบคู่กับการใช้เสื้อผ้าสำเร็จรูป

ภาพที่ 7.18

ชาวม้งยังคงอนุรักษ์การแต่งกายแบบเดิม

ภาพที่ 7.19 บ้านเรือนม้งในปัจจุบัน

กะเหรี่ยงในด้านสังคม

ในยุคต้น พ.ศ. 2512-2530 กะเหรี่ยงยังคงยึดถือสังคม วัฒนธรรมเดิมไว้มาก ยังมีการทอผ้าใช้เอง และบางครอบครัวยังคงปลูกฝ้าย ปั่นฝ้าย ระบบการผลิตแบบยังชีพ ปลูกข้าวเพื่อบริโภค มีวัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวกับเรื่องการทำนา ทำไร่ มีการบูชา เช่น ไห้ว ฝัฝาย ฝัไร่ ฝันา และฝับรรพบุรุษ ศาสนาคริสต์ที่เข้ามาเผยแพร่ก่อนปี พ.ศ. 2510 และระหว่าง พ.ศ. 2512-2530 ทำให้กะเหรี่ยงบางคนเลิกนับถือผี ตามหลักคำสอนของศาสนาคริสต์ แต่ยังคงมีความเชื่อ เคารพ ยาเกรง พิธีกรรมบางอย่างในเรื่องการเจ็บ ป่วย แต่ไม่ทำพิธีเช่น ไห้วฝัฝาย การทำไร่ ทำนา ยังคงรักษาประเพณี ปลูกข้าวเชื้อ 7 กอก่อนแล้วจึงปลูกในพื้นที่อื่น ๆ แต่การเชิญนกขวัญข้าว (โถ่บิยะ) มาปกป้องนาข้าว และเมื่อเก็บเกี่ยวข้าวแล้วทำพิธีปล่อยนกขึ้นฟ้า ก็มีได้กระทำพิธีกรรมดังกล่าว

การยกเลิกพิธีกรรมด้านการเกษตร การดำเนินชีวิตประจำพิธีกรรมเกี่ยวกับการเจ็บป่วยลดน้อยลง สาเหตุเกิดจากปัจจัยหลักคำสอนของศาสนาคริสต์ ที่ให้เลิกนับถือผี ตัดขาดจากผี และความคิดแบบวิทยาศาสตร์ที่ได้รับจากระบบการศึกษา และสื่อสารมวลชน

การนับถือผี พิธีกรรมต่าง ๆ ในระยะ พ.ศ. 2512-2530 ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่มาก แล้วค่อย ๆ เบาลงในระหว่าง พ.ศ. 2531-2545 และบางหมู่บ้านพิธีกรรมเกี่ยวกับผีและการเกษตรเกือบหมดสิ้น ในยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2546-2560) แต่ก็ยังคงปรากฏอยู่บ้าง เพราะในบางหมู่บ้าน ประชาชนยังคงนับถือผี นับถือศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์ ดังนั้นกลุ่มนับถือศาสนาพุทธจึงมีพิธีกรรมหลงเหลือมากกว่าเดิม เพราะศาสนาพุทธไม่สอนให้พุทธศาสนิกชนห้ามนับถือผี

ในระหว่าง พ.ศ. 2531-2545 กะเหรี่ยงเริ่มมีเศรษฐกิจดีขึ้น จากโครงการหลวง และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ การขนส่ง การสื่อสาร สาธารณูปโภค พัฒนาดีขึ้นกว่าเดิม วัฒนธรรมแบบเมืองเริ่มเข้ามาผสมผสาน กะเหรี่ยงไม่ปลูกฝ้าย แต่ยังคงซื้อฝ้ายสำเร็จรูปและย้อมสีแล้วนำมาทอผ้าใช้เองมากกว่าซื้อบริโภค หัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น จักสาน ผลิตวัสดุเครื่องใช้ เริ่มผลิตลดน้อยลง แต่ซื้อผลิตสำเร็จรูปจากตลาดเข้ามาแทนที่มากยิ่งขึ้น ก่อนปี พ.ศ. 2530 ยังคงเห็นกระบอกไม้ไผ่บรรจุน้ำท่อประปาภูเขาแบบไม้ไผ่แทบทุกครัวเรือน และค่อย ๆ ลดน้อยลง จนถึง พ.ศ. 2540 หลังจากนั้น วัฒนธรรมแบบผลิตสิ่งของใช้เองก็เกือบหมดสิ้น ใช้ผลิตสำเร็จรูปจากตลาด วัฒนธรรมในการใช้เวลาว่างผลิตสิ่งของเพื่อใช้เองถูกแทนที่ด้วยวัฒนธรรมการผลิตสินค้าเพื่อขาย แล้วนำเงินมาซื้อสิ่งของอุปโภคบริโภค

ใน พ.ศ. 2560 การทอผ้า การผลิตเสื้อผ้าเพื่อใช้เองยังคงมีอยู่บ้าง แต่ก็ลดน้อย ในหนึ่งหมู่บ้าน 100 หลังคาเรือน เหลือเพียงไม่เกิน 5 หลังคาเรือนเท่านั้น หรือการทอผ้าใช้เองของกะเหรี่ยงในหมู่บ้านหลงเหลืออยู่เพียงไม่เกินร้อยละ 5 ยกเว้นหมู่บ้านนอกพื้นที่การวิจัยที่มีการส่งเสริมการทอผ้าเพื่อขาย

การพัฒนาที่เข้ามากับโครงการหลวง เน้นด้านเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก แต่ไม่ได้เน้นด้านการอนุรักษ์สังคม วัฒนธรรม หรือมีบ้างบางหมู่บ้าน ก็เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว มากกว่าการอนุรักษ์สังคม วัฒนธรรม เพื่อดำรงไว้ซึ่งการรื้อฟื้น ชีวิตวัฒนธรรมที่แท้จริง การอนุรักษ์สังคม วัฒนธรรม เป็นหน้าที่ของชาวบ้านโดยตรงที่ร่วมกันอนุรักษ์ หรือองค์กรพัฒนาเอกชนอื่น ๆ ที่ทำงานร่วมกับชาวบ้าน

ภาพที่ 7.21 การแต่งกายของผู้หญิงกะเหรี่ยง

บทสรุป

การเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในจังหวัดเชียงใหม่ เริ่มต้นตั้งแต่ พ.ศ. 2506 ก่อให้เกิดโครงการส่วนพระองค์ในการช่วยเหลือราษฎรผู้ทุกข์ยากในระยะเริ่มต้นตั้งแต่ พ.ศ. 2506-2520 แล้วต่อมาก็เกิดโครงการหลวง หรือศูนย์พัฒนาโครงการหลวง (พ.ศ. 2512) และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (พ.ศ. 2525) การพัฒนาของโครงการหลวงดังกล่าวแล้ว ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เปลี่ยนแปลงดีขึ้นกว่าเดิมอย่างมากมาย ทั้งในด้านรายได้ การมีงานทำ การสะสมทุน และชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น รายได้จากปีละ 3,000-4,000 บาท เพิ่มปีละ 100,000-200,000 บาท หรือราษฎรบางคนจากรายได้เดือนละ 2,000-3,000 บาท เพิ่มเป็นเดือนละ 10,000-20,000 บาท หรือมากกว่านั้น เช่น กรณีของราษฎรในโครงการสหกรณ์โคนม หรือกลุ่มผลิตพืชผักส่งโครงการหลวง เป็นต้น ดังนั้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจของคนไทย มั่ง กะเหรี่ยง ในพื้นที่ดังกล่าวแล้วจึงดีขึ้น และสอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ในด้านสิ่งแวดล้อม หลังจากเลิกการปลูกพืชไร่ ปลูกฝิ่น สภาพระบบนิเวศป่าดีขึ้นกว่าเดิม แต่ความหลากหลายทางชีวภาพลดลง เพราะประชาชนเพิ่มขึ้น ต้องการอาหารและปัจจัยอื่น ๆ จากป่ามากขึ้น จึงเกิดการล่าสัตว์ การเกษตรแบบใช้สารเคมีส่งผลต่อระบบนิเวศน้ำ ระบบนิเวศป่า และการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ ชาวบ้านเล่าว่า สัตว์ป่า เช่น หมูป่า เก้ง นก ฯลฯ น้อยลง เพราะถูกไล่ล่า ภัย เขียด แมลง ไนไร้บาลลดลง เพราะถูกฆ่าโดยสารเคมีที่ใช้ในการทำเกษตร (จอณี โอดิชา. สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน 2560 และน้อย น้อย ดอยสูงสง่า. สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2560)

ดังนั้น การพึ่งพาอาศัยปัจจัย 4 อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค จากระบบนิเวศป่า จึงลดน้อยลงกว่าเดิม

การบริโภคสินค้าสำเร็จรูปจากโรงงานมากขึ้น แต่ขาดระบบการจัดเก็บขยะมูลฝอยที่ถูกต้อง จึงเกิดมลพิษทางขยะมูลฝอยทุกหมู่บ้าน

ถึงแม้ว่าระบบสิ่งแวดล้อมจะได้ระบบนิเวศป่า และน้ำกลับคืนมาในภาพรวม แต่ระบบสิ่งแวดล้อมก็อาจจะได้ปรับปรุง ปัญหาดังกล่าวแล้ว เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาตามหลักภูมิสังคม

กลุ่มคนไทย ม้ง และกะเหรี่ยง ล้วนมีพื้นฐานประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการตั้งถิ่นฐานตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกันออกไป จึงก่อให้เกิดการประกอบอาชีพ และชีวิตวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน และส่วนที่คล้ายกัน

ในส่วนที่เหมือนกันหรือคล้ายกัน คนไทย ม้ง กะเหรี่ยง ก่อนการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ มีการผลิตแบบยังชีพ ทำการผลิตเพื่อบริโภคเป็นหลัก อาจมีผลผลิตบางอย่างผลิตเพื่อขายบ้าง เช่น คนไทยปลูกยาสูบ อ้อย ข้าวโพด หรือพืชไร่อื่น ๆ ม้งปลูกฝิ่นเพื่อขาย ปลูกข้าวเพื่อกิน ปลูกข้าวโพดเพื่อเลี้ยงสัตว์ กะเหรี่ยงปลูกข้าวเพื่อบริโภค ปลูกฝิ่นเพื่อขาย และรับจ้างม้งปลูกฝิ่น

หลังจากเกิดการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ ในระหว่างปี พ.ศ. 2512-2525 การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตก็ได้พัฒนาไปอย่างช้า ๆ จากระบบการผลิตเพื่อยังชีพ สู่ระบบการผลิตเพื่อขาย จนกระทั่งปัจจุบันนี้ แต่การเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิต ในเกือบทุกหมู่บ้านก็ยังมี 2 ระบบควบคู่กันไป คือ ระบบการผลิตเพื่อขายในสินค้าประเภทเกษตรกรรม เช่น ผัก ผลไม้ ไม้ดอก และนอกการเกษตร เช่น การท่องเที่ยว การหัตถกรรม สร้างสินค้าของที่ระลึก จากวัสดุในท้องถิ่น เช่น จักสานไม้ไผ่ การแกะสลัก ผลิตภัณฑ์จากผ้าฝ้าย เป็นต้น ก็ยังควบคู่กับการผลิตเพื่อบริโภค ระบบการผลิตแบบ 2 ระบบ จึงเกิดควบคู่กันในหมู่บ้าน และกระทำคู่ขนานกันไป

ระบบการผลิตที่ควบคู่กันทั้ง 2 ระบบ ในหมู่บ้านขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านภูมิสังคม มากกว่าปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ หรือการแสวงหารายได้

คนไทยในเขตพื้นที่สูงและม้ง มีแนวโน้มการผลิตเพื่อขายมากกว่ากะเหรี่ยง และต้องการสร้างผลผลิตที่จัดจำหน่ายเพื่อแลกเงินตรา มากกว่ากะเหรี่ยง คนไทยปลูกข้าวเพื่อบริโภค และปลูกยาสูบ พืชผักสวนครัว สวนผลไม้ เลี้ยงสัตว์ เช่น โคเนื้อ หมู เป็ด ไก่ เพื่อขายและบริโภค ม้ง ปลูกผักเป็นอาชีพหลัก เพราะสวนผักก่อให้เกิดรายได้ภายใน 2-3 เดือน นอกจากนี้ยังทำสวนผลไม้ มีรายได้ปีละ 1 ครั้ง จัดกิจกรรมการท่องเที่ยว และส่งเสริมการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน จึงทำให้ม้งมีรายได้จากการจำหน่ายของที่ระลึก ร้านอาหาร ม้งส่วนใหญ่ไม่ปลูกข้าวเพื่อบริโภค แต่ปลูกผักเพื่อประกอบอาชีพอย่างอื่นเพื่อให้ได้เงิน แล้วนำเงินมาซื้อข้าว

ภูมิประเทศในเขตภูเขาหมู่บ้านม้ง มีได้แตกต่างจากภูมิประเทศในเขตหมู่บ้านกะเหรี่ยง ซึ่งสามารถดัดแปลงภูมิประเทศให้ทำนาขั้นบันได หรือนาที่ราบระหว่างหุบเขาได้ ม้งก็รู้จักระบบเหมืองฝาย เพื่อลำเลียงน้ำมาสู่แปลงเพาะปลูก หรือนาข้าว เช่นเดียวกับกะเหรี่ยง แต่ม้งไม่ทำนา ปลูกข้าวหรือทำก็ส่วนน้อย ม้งปลูกผัก ทำสวน และปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ ทำธุรกิจด้านบริการในการท่องเที่ยว เพื่อให้ได้เงิน แล้วนำเงินมาซื้อข้าว แทนการทำไร่ ทำนาผลิตข้าวเอง ซึ่งแตกต่างจากกะเหรี่ยง ซึ่งทำไร่ ทำนา ปลูกข้าวเพื่อบริโภค จนกระทั่งปัจจุบันนี้

เหตุผลที่กะเหรี่ยงทำไร่ ทำนา ปลูกข้าว เกิดจากปัจจัยด้านสังคม วัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมกะเหรี่ยงให้ความสำคัญในเรื่องข้าวกับความพอเพียง

1. ข้าว วรรณกรรมมุขปาฐะ หรือนิทานคำสอนพื้นบ้าน ที่บอกเล่าต่อกันมาสู่รุ่นต่อรุ่นสอนให้กะเหรี่ยงเห็นความสำคัญของข้าว เป็นความจำเป็นต่อชีวิตมากกว่าสิ่งอื่น ๆ ข้าวสำคัญกว่าเงิน มีนิทานกะเหรี่ยงเล่าต่อกันมาว่า เด็กร้องไห้ พ่อให้เงิน แต่เด็กไม่หยุดร้อง แม่ป้อนข้าว เด็กหยุดร้อง เงินตราเป็นทรัพย์สินสมบัติของคนตาย ดังนั้นร่างศพจึงมีเหรียญเงินตราวางไว้เพื่อเตือนสติว่า เป็นสมบัติของคนตาย

นอกจากนี้ยังมีนิทานเล่าว่า ในสมัยอดีตชาวกะเหรี่ยงสร้างเมืองอยู่ในเขตเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน กำแพงเมืองสร้างด้วยไม้ไผ่แน่นหนา แข็งแรง เพราะมีกำแพงแข็งแรง ข้าศึกจึงวางอุบายนำเงินเหรียญบรรจุในกำแพงเมือง แล้วยกทัพเข้าโจมตี ข้าศึกทำลายกำแพงไม้ไผ่ เงินเหรียญตกกระจายในเขตกำแพง ทหารกะเหรี่ยงวางอาวุธก้มเก็บเงินเหรียญ ข้าศึกจึงบุกเข้ายึดเมืองได้

เรื่องเล่านิทานการสอนคนเช่นนี้ จึงมีส่วนทำให้สังคมกะเหรี่ยงมองเห็นความสำคัญของเงินตราลดน้อยลงไป

2. ความพอเพียง แนวคิด การดำเนินชีวิตของกะเหรี่ยงขึ้นอยู่กับพื้นฐานของความพอเพียง แบ่งปัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน กะเหรี่ยงสอนว่า มีอะไรให้แบ่งปัน มีน้อยให้น้อย มีมากให้มาก การดำรงชีวิตด้วยการอนุรักษ์ทรัพยากร ดังคำพูดที่ว่า “ใช้ป่าให้รักษป่า ใช้น้ำให้รักษน้ำ” คือใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัด และบำรุงรักษา กะเหรี่ยงอนุรักษ์ดิน น้ำ ป่า ด้วยคำสอน กฎ กติกาของสังคม และการเคารพ ยอมรับ ระลึกถึงบุญคุณ และความกลัวในสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น ผี เทวดา เป็นต้น ดังนั้น ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ ป่า ในปัจจุบันถึงแม้จะถูกทำลาย และเกิดมลภาวะ แต่ก็ยังมีส่วนถูกอนุรักษ์ไว้เกือบทุกหมู่บ้าน เพราะการเคารพ การยอมรับ การนับถือสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ดังนั้น หมู่บ้านกะเหรี่ยงจึงมีป่าทำกิน ป่าชุมชน และป่าอนุรักษ์ เช่น ป่าช้า ป่าสายสะตือ ป่าขุนน้ำ เป็นต้น (ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2538)

ระบบการผลิตของกะเหรี่ยง ม้ง และคนไทย ซึ่งมีส่วนแตกต่างกันบางอย่าง เช่น คนไทยเน้นการผลิตเพื่อขาย แต่ยังเคารพในกฎ กติกา เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ม้ง เน้นการผลิตเพื่อขายเป็นหลัก ควบคู่กับการผลิตเพื่อยังชีพ แต่ระบบการผลิตด้านการเกษตรของม้งกระทบต่อระบบนิเวศมากกว่ากลุ่มคนไทยและกะเหรี่ยง แต่ม้งก็อนุรักษ์ระบบนิเวศ และนับถือสิ่งเหนือธรรมชาติ ม้งก็มีป่าอนุรักษ์ ป่าพิธีกรรม เช่นเดียวกับกลุ่มคนอื่น ๆ ระบบการผลิตด้านการเกษตรของกะเหรี่ยง เน้นการอนุรักษ์และความพอเพียงมากกว่าม้งและคนไทย ข้อแตกต่างดังกล่าวเกิดจากปัจจัยหลักคือ ภูมิสังคม

ดังนั้นปัจจัยหลักด้านภูมิสังคม จึงก่อให้เกิดความยั่งยืนแตกต่างกันออกไป ถึงแม้ประสบผลสำเร็จในด้านความยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจ แต่ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม ความยั่งยืนด้านสังคม ก็ยังมีปัญหาในด้านการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ มลภาวะ ความโลภ การเห็นแก่ตัว การละเลยคุณธรรม จริยธรรม การสูญเสียและจะนำไปสู่การแตกสลายของวัฒนธรรมท้องถิ่น และการศึกษาก็ยังคงเป็นปัญหาที่รอการแก้ไข ทั้งในกลุ่มชาวบ้าน คนไทย ม้ง และกะเหรี่ยง

บทสรุป เอกปราชญ์ และขอเดชะ

บทสรุป

การวิจัยเรื่อง การเสด็จประพาสต้นสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน มีวัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์สาเหตุของการเสด็จประพาสต้น เพื่อทรงทราบปัญหา และหาวิธีการแก้ปัญหา ความทุกข์ยากของราษฎร พระราชดำริและพระบรมราโชวาทในการแก้ปัญหาให้บรรลุเป้าหมายลุล่วง สอดคล้องกับหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน ขอบเขตของโครงการวิจัย ในเชิงพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และโครงการหลวงในเขตอำเภอแม่วาง แม่ริม สันกำแพง และแม่ออน ในจังหวัดเชียงใหม่ ประชากรประกอบด้วยคนไทย กะเหรี่ยง และม้ง ระยะเวลาในเนื้อหาการวิจัยตั้งแต่ พ.ศ. 2512-2560 การวิจัยยึดการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกต การเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน และประสบการณ์จริงของผู้วิจัย ซึ่งได้เกี่ยวข้องกับพื้นที่และกลุ่มประชากรมาตั้งแต่ พ.ศ. 2515 ถึงปัจจุบัน ในหลาย ๆ พื้นที่อย่างต่อเนื่อง ในกิจกรรมที่แตกต่างกัน ทั้งงานวิจัยและการพัฒนาชุมชน

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

การเสด็จประพาสต้น หรือการเสด็จประพาสส่วนพระองค์ เพื่อทรงเยี่ยมเยียนราษฎรมีประวัติศาสตร์จารึกไว้ตั้งแต่สมัยสุโขทัยต่อเนื่องมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่คำว่า การเสด็จประพาสต้นเกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2396-2453) คำว่า ประพาสต้นเรียกตามเรือต้นที่ทรงซื้อไว้ในกระบวนเสด็จประพาส ในสมัยรัชกาลอื่น ๆ ก่อนหน้านี้ ไม่มีเรือต้น พระเจ้าแผ่นดินในสมัยสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา และรัตนโกสินทร์ ก็เสด็จทางสถลมารค (ทางบก) และทางชลมารค (ทางเรือ) เป็นการส่วนพระองค์ เหมือนการเสด็จประพาสต้น วัตถุประสงค์ในการเสด็จประพาสต้นในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อทรงเยี่ยมเยียน ศึกษาปัญหาของราษฎรด้วยพระองค์เอง และทรงวางกุศโลบายในการแก้ไขปัญหา

สาเหตุของการเสด็จประพาสต้นในแผ่นดินสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (พ.ศ. 2470-2559) เฉพาะในภาคเหนือ เน้นพื้นที่วิจัย สามารถสรุปได้ 4 ข้อ ดังนี้

1. สถานภาพและบทบาทของพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งยึดหลักทศพิธราชธรรมตามจารีตประเพณี
2. ความผาสุกของประชาชน ทรงต้องการให้ประชาชนหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก อยู่เย็นเป็นสุข
3. ปัญหาความไม่มั่นคงในภาคเหนือของประเทศไทย ต้นตอของปัญหาเกิดจากระบบเศรษฐกิจที่ไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจน ระบบการเมืองที่ไม่ทำให้เกิดความเสมอภาค และเสรีภาพแก่ประชาชนผู้ยากไร้ ปัญหาด้านสังคม เกี่ยวกับด้านการศึกษา ประชาชนขาดความรู้ การวิเคราะห์ปัญหา จึงเป็นบ่อเกิดให้เกิดปัญหาพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในชนบทภาคเหนือ ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อปลูกฝิ่น ทำไร่ การเผาป่า การทำลายระบบนิเวศป่า ทำให้เกิดปัญหากล้วยแล้ง น้ำท่วม และการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ

4. การช่วยเหลือชาวเขา (กลุ่มชาติพันธุ์) ก่อน พ.ศ. 2520 กลุ่มชาติพันธุ์ยังคงปลูกฝิ่น ทำไร่เผาป่า ดำรงชีวิตด้วยระบบการผลิตเพื่อยังชีพ ผลผลิตไม่เพียงพอบริโภค ขาดรายได้ ขาดระบบปัจจัยพื้นฐานในการผลิต

ปัญหาของราษฎรผู้ยากไร้ที่ได้ทรงประสบจากการเสด็จประพาสต้น สามารถแบ่งได้ออกเป็นดังนี้

1. ปัญหาการเมืองและความมั่นคง ปัญหาเกิดจากกองกำลังติดอาวุธของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย การปลูกฝิ่น การค้าฝิ่น และการสูบฝิ่น

2. ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาเกิดจากการผลิตแบบยังชีพ ผลผลิตไม่เพียงพอในการบริโภค และเหลือจำหน่าย ทำให้ขาดรายได้ การขาดปัจจัยพื้นฐานในการผลิต การขาดระบบการตลาด ชาวบ้านนอกจากไม่เข้าใจระบบการตลาดในระบบการผลิตเพื่อขาย และขาดตลาดในหมู่บ้าน

3. ปัญหาด้านสังคม ปัญหาเกิดจากสุขภาพ อนามัย การดื่มน้ำไม่สะอาด ขาดแคลนอาหารบริโภค โรคภัยไข้เจ็บ อยู่ห่างไกลจากโรงพยาบาล นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านการศึกษา คือ ขาดโรงเรียนในหมู่บ้าน ไม่สามารถพูด อ่าน เขียนภาษาไทยได้

4. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติโดยการบุกรุกป่า เผาป่า เพื่อจัดหาแหล่งทำกิน และที่อยู่อาศัยแบบหมุนเวียน เร่ว่อน เมื่อทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมสภาพ แล้วจัดหาแหล่งทำกินใหม่ ทำให้เกิดการทำลายระบบดิน น้ำ ป่า อากาศ ส่งผลกระทบต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งในเขตภูเขา ชนบท และเมือง

5. แนวพระราชดำริในการช่วยเหลือราษฎรในเขตพื้นที่สูงในเขตภาคเหนือ หรือชาวเขาตลอดจนชาวไทยส่วนน้อยในเขตพื้นที่สูง เกิดจากสาเหตุหลักคือ ปัญหาเรื่องการปลูกฝิ่น การบุกรุกทำลายป่าเพื่อการทำไร่ ส่งผลให้เกิดน้ำท่วม กล้วยแล้ง ดินเสื่อมโทรม อากาศเป็นพิษ และขาดแคลนน้ำสำหรับคนพื้นราบ การช่วยเหลือชาวเขาที่ประสบปัญหาแร้นแค้น ยากลำบาก ก็เป็นเหตุผลอย่างหนึ่งในการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ในแผ่นดินไทย ให้มีความอยู่ดีกินดี ความพอเพียง ความเท่าเทียม

วิธีการในการแก้ปัญหาได้พระราชทานวิธีการไว้ดังนี้

1. ลดขั้นตอน คือจะทำอะไรก็อย่าต้องให้มีวิธีการ อนุมัติต่อ ๆ กันไปหลายชั้น อีกนัยหนึ่งให้กระจายอำนาจ

2. ปิดทองหลังพระ อย่าทำความดีเพื่อเอาไว้อวด

3. เร็ว ๆ เข้า

4. ช่วยเขา ช่วยตัวเอง

สำหรับหลักการวิธีการบริหาร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานสูตร 3M และสมการคือ

$M1 + M2 + M3 = \text{ผลสำเร็จ}$

M1 = เงิน (Money)

M2 = คน (Man)

M3 = วิธีการ (Management)

เงินได้จากการบริจาค และพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ คน ได้จากผู้ร่วมงานจากหน่วยงานต่าง ๆ หลายระดับ วิธีการหรือการจัดการ ใช้หลักการ 4 ข้อดังได้กล่าวมาแล้ว

การแก้ไขปัญหโดยหลักอริยสัจ 4 ประกอบด้วย ทุกข์ คือความทุกข์ เป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา สมุทัย คือ มูลเหตุแห่งความทุกข์ นิโรธ คือ สิ่งที่ใช้ดับทุกข์ มรรค คือ แนวทางแห่งการดับทุกข์ อริยสัจ 4 สอดคล้องกับหลักการแสวงหาความรู้ตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ 5 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 สถานการณ์ที่เป็นปัญหา คือ ทุกข์

ขั้นที่ 2 การตั้งสมมติฐานในการแก้ปัญหา คือ สมุทัย

ขั้นที่ 3 การทดลอง คือการนำสมมติฐานไปทดลองปฏิบัติจริง หลาย ๆ ครั้ง เพื่อดูผลที่เกิดขึ้น คือ นิโรธ

ขั้นที่ 4 และ 5 คือการวิเคราะห์ผลจากการทดลองหลายครั้งที่เกิดขึ้น จนเชื่อถือได้ แล้วหาข้อสรุป นำไปปฏิบัติเพื่อแก้ทุกข์ หรือการแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้หลุดพ้น คือ มรรค

การแก้ไขความทุกข์ยากของราษฎร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ใช้หลักการอริยสัจ 4 ยกตัวอย่างเกี่ยวกับการช่วยเหลือชาวเขา ระยะเริ่มต้น ทุกข์ คือ ชาวเขาแร้นแค้น ยากจน ปลูกฝิ่น ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ สมุทัย คือ การตั้งโจทย์แก้ปัญหา เช่น ให้ชาวเขาเลี้ยงหมู แกะ ปลูกพืชอื่นแทนฝิ่น เพื่อบริโภคและเพื่อจัดจำหน่าย นิโรธ คือ การใช้วิธีการทดลองให้ชาวเขาเลี้ยงหมู เลี้ยงแกะ ปลูกพืชอื่นแทนฝิ่นหลาย ๆ พื้นที่ หลาย ๆ หมู่บ้าน อาจแตกต่างกันบ้างตามหลักภูมิศาสตร์ และสังคมวัฒนธรรม หรือภูมิสังคม จากการทดลองหลาย ๆ ครั้งหรือนิโรธ ได้ผลสรุปว่า การส่งเสริมให้ชาวเขาปลูกพืชผักเมืองหนาว สอดคล้องกับภูมิสังคมของชาวเขามากที่สุด แต่การปลูกพืชผักอะไรก็แตกต่างกันตามหลักของภูมิสังคม คือ มรรค การบรรลุผลสำเร็จ การบรรลุมรรค ต้องใช้เวลาดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสม ความสำเร็จของหมู่บ้านมั่งมีสาใหม่ และหนองหอย

ต้องใช้เวลาดังแต่ พ.ศ. 2507-2527 รวมระยะเวลา 20 ปี พระองค์ท่านเสด็จพระราชดำเนินรวม 13 ครั้ง การปลูกฝิ่นจึงหมดไปใน พ.ศ. 2527 และประชาชนเริ่มอยู่ดีกินดี ในเขตอำเภอสันกำแพง เสด็จพระราชดำเนินแก้ปัญหาความทุกข์ยากให้แก่คนไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2509-2534 เป็นเวลา 25 ปี รวมทั้งหมด 12 ครั้ง ในการแก้ปัญหาในเขตหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง และการพัฒนาพื้นที่ห้วยลาน ในเขตหมู่บ้านกะเหรี่ยง อำเภอแม่วาง ได้เสด็จพระราชดำเนินครั้งแรกใน พ.ศ. 2514 จนกระทั่ง สร้างโครงการหลวงทุ่งหลวงใน พ.ศ. 2522 จำนวนหลายครั้ง ในเขตหมู่บ้านม้งดอยปุย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้เสด็จพระราชดำเนิน 14 ครั้ง

การทรงงานโดยยึดหลักอริยสัจ 4 คือ บทสรุปของหลักการพัฒนาวงศ์วาน อันเป็นบ่อเกิด ของหลักการปฏิบัติงานแบบ “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” การใช้หลักการบวร คือการพัฒนาาร่วมกัน ระหว่างบ้าน (ชาวบ้าน) วัด และ โรงเรียน ตัวอย่างเด่นชัด ในหมู่บ้านม้งแม่สาใหม่ ในการทรงสร้าง โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 7 และสำนักสงฆ์ควบคู่กันกับการพัฒนาชาวบ้าน

พระราชกรณียกิจในการพัฒนาได้สรุปเป็นหลักการทรงงาน 23 ข้อ และสายพระเนตรอันยาวไกล ที่ได้ประสบจากการพัฒนา ก่อให้เกิดเศรษฐกิจพอเพียง หรือปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ ทฤษฎีใหม่

โครงการในการแก้ปัญหาความแร้นแค้น ทุกข์ยากให้แก่ราษฎร เริ่มต้นจากโครงการส่วนพระองค์ คือ สละราชทรัพย์ส่วนพระองค์บริจาคก่อน ต่อมาก็มีภาคราชการและภาคเอกชนเข้ามาช่วยเหลือ และ ร่วมพัฒนา โดยผ่านโครงการหลวง และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

การพัฒนาแตกต่างไปตามหลักภูมิสังคม หมู่บ้านม้งแม่สาใหม่ และบ้านหนองหอย พื้นฐาน การผลิตแบบยังชีพ คือปลูกฝิ่นเพื่อขาย ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และปลูกข้าวไร่และพืชผักเพื่อบริโภค การพัฒนาเริ่มต้นจากการส่งเสริมการเลี้ยงหมู การปลูกพืชผักเมืองหนาว การปลูกข้าวเพื่อบริโภค พร้อมกับการสนับสนุนด้านปัจจัยพื้นฐานในการผลิต เช่น สร้างอ่างเก็บน้ำ ระบบเหมืองฝาย และถนน หลักการผ่านการวิจัยโดยวิธีการอริยสัจ 4 ปรากฏว่า การส่งเสริมการเลี้ยงหมู ไม่ได้ผลเพราะมีปัญหา ในการปลูกพืช ผัก เป็นอาหารหมู การเลี้ยงหมูพันธุ์ วิธีการยากกว่าเลี้ยงหมูพื้นเมือง โครงการนี้จึงยุติ แล้วส่งเสริมการปลูกพืชผักเมืองหนาวเพื่อจำหน่าย ผ่านการสนับสนุนของโครงการหลวง วิธีนี้คือ นิโรค หรือหนทางสู่ความสำเร็จ หลังจากผ่านกระบวนการศึกษาทดลองแล้ว

โครงการศึกษาทดลองที่หมู่บ้านม้งแม่สาใหม่ ซึ่งเป็นโครงการระยะแรกโครงการหนึ่ง ในการ สรุปบทเรียน ขยายผลสู่หมู่บ้านอื่น ๆ ตามหลักภูมิสังคม ดังนั้น การพัฒนากลุ่มหมู่บ้านกะเหรี่ยง ลุ่มแม่น้ำวาว จึงเริ่มต้นจากการส่งเสริมปลูกพืชผักเมืองหนาว โดยการสนับสนุนของโครงการหลวง ทุ่งหลวง ไม่ต้องเริ่มต้นจากการส่งเสริมการเลี้ยงหมูพันธุ์ การปลูกข้าวเพื่อบริโภค เป็นวัฒนธรรม ของกะเหรี่ยง และกะเหรี่ยงก็สร้างระบบเหมือง ฝาย ทำนาขึ้นบนได้ และการปลูกข้าวไร่ เป็นวัฒนธรรม เดิม จึงสะดวกและรวดเร็วในการส่งเสริมพัฒนา แต่สำหรับการปลูกพืชผักเพื่อจำหน่ายในสังคม กะเหรี่ยงพัฒนาช้ากว่าในสังคมม้ง เพราะวัฒนธรรมกะเหรี่ยงยึดหลักการพออยู่ พอกิน ข้าวเป็นสิ่งสำคัญ ที่สุดของชีวิต มิใช่เงิน จึงมิได้ขยายแปลงพืชผักกว้างขวางมากมายเหมือนกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

สำหรับคนไทยในเขตอำเภอสันกำแพง และอำเภอแม่ออน พัฒนาโดยโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 2 โครงการ คือ โครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ และโครงการห้วยลานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

โครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง เริ่มต้นตั้งแต่ พ.ศ. 2518 โดยสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ได้ขออนุญาตใช้พื้นที่ป่าไม้แม่สอนจากกรมป่าไม้ พื้นที่ 22,296.25 ไร่ จัดสรรเพื่อการเกษตร แก่ราษฎรผู้ยากไร้ ครอบครัวละ 4-7 ไร่ หน่วยงานภาคราชการได้สนับสนุนในการสร้างปัจจัยพื้นฐานในการผลิต เช่น ถนน ไฟฟ้า อ่างเก็บน้ำ เริ่มต้นจากการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ พร้อมกับการปรับปรุงดิน และการสร้างอ่างเก็บน้ำ แต่พื้นที่แห้งแล้งกันดาร ดินลูกรังปนกรวด การเพาะปลูกจึงไม่ได้ผล ในที่สุดก็ส่งเสริมการเลี้ยงโคนมเป็นอาชีพหลักของราษฎร และได้จัดตั้งสหกรณ์โคนม เพื่อจัดจำหน่าย และส่งเสริมการเลี้ยงโคนม

สำหรับโครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้ช่วยเหลือพัฒนาคนไทยในเขตตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง ได้เริ่มต้นเมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2520 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำเนิรเยี่ยมราษฎร โครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง อำเภอ สันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ราษฎรตำบลออนใต้ เดินทางมาเฝ้ารับเสด็จฯ และถวายแผนผังเพื่อขอพระราชทานสร้างอ่างเก็บน้ำในบริเวณลำน้ำแม่ผาแห่น นับเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาในเขตตำบลออนใต้ ต่อจากนั้นก็ได้สร้างอ่างเก็บน้ำห้วยลาน (พ.ศ. 2530) และอ่างเก็บน้ำดอยโตน อ่างเก็บน้ำห้วยป่าไร่ ได้สร้างระบบเหมืองฝาย การส่งเสริมการอนุรักษ์ระบบนิเวศป่า และการส่งเสริมการประมงในเขตพื้นที่ดังกล่าวแล้ว เนื่องจากหลักภูมิสังคมตั้งอยู่ในเขตที่ราบเชิงเขา ราษฎรทำการเพาะปลูกแบบยังชีพ มาก่อน จึงส่งเสริมการทำนา ทำสวน หรือการเกษตรแบบผสมผสานในระบบการผลิตเพื่อขาย นอกจากนี้ยังส่งเสริมการหัตถกรรมตามวัฒนธรรมเดิม เช่น การจักสาน การทอผ้า

ผลของการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ

คนไทย ในเขตพื้นที่โครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง และโครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าเดิม เกิดปัจจัยพื้นฐานทางการผลิต เช่น อ่างเก็บน้ำ เหมือง ฝาย ระบบสาธารณสุขโรค และระบบการคมนาคม รายได้ดีขึ้นกว่าเดิม ระหว่าง พ.ศ. 2520-2524 แต่ละครอบครัวมีรายได้ประมาณ 3,000-5,000 บาทต่อเดือน รายจ่ายครอบครัวละ 2,000-4,000 บาทต่อเดือน แต่การส่งเสริมการเลี้ยงโคนม ทำให้การเกษตรมีรายได้ตั้งแต่ 10,000 บาทขึ้นไปต่อเดือน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนวัวนมที่เลี้ยง วัวนมแมรีด 20 ตัว มีรายได้ 144,000 บาทต่อเดือน รายจ่าย 130,101 บาทต่อเดือน เหลือกำไรสุทธิต่อเดือน 13,889 บาท

ประชาชนในเขตพื้นที่โครงการห้วยลานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ก่อน พ.ศ. 2530 มีรายได้ประมาณเดือนละ 2,000-4,000 บาท แต่หลังจากการพัฒนาภายใต้พื้นที่ดังกล่าว ประชาชนมีรายได้เดือนละ 15,000 บาทขึ้นไป

มัง และกะเหรี่ยง เคยมีรายได้จากการปลูกฝิ่นเป็นรายได้หลัก ก่อน พ.ศ. 2520 เพียงปีละ 1,000-2,000 บาท แต่ถ้าวางราคาฝิ่นสูงขึ้น อาจมีรายได้ปีละ 3,000 บาท แต่ก็ยังชีพได้ด้วยการบริโภคสัตว์

พืชผักจากธรรมชาติและการเพาะปลูก แต่การส่งเสริมการปลูกพืชเมืองหนาว ทำให้มีรายได้ปีละ 30,000-50,000 บาท (พ.ศ. 2517-2525) และเพิ่มขึ้นปีละ 2,000,000-3,000,000 บาท (พ.ศ. 2526-2536) เมื่อลีนจีบ้านแม่สาใหม่ ราคา กิโลกรัมละ 300-400 บาท แต่หลังจากพ.ศ. 2536 แล้ว ราคาลีนจีตกต่ำ มีรายได้เพียงปีละ 300,000-400,000 บาท จนกระทั่ง พ.ศ. 2540 ลีนจีเหลือ กิโลกรัมละ 20 บาท จึงเลิกการปลูกลีนจี กลับไปปลูกพริกหวาน ในระหว่าง พ.ศ. 2540-2545 เพราะ พริกหวานราคา กิโลกรัมละ 150 บาท ปลูกพริกหวาน 1 ไร่ ได้พริกหวาน 75,000 กิโลกรัม จำหน่าย ได้เงิน 11,250,000 บาท หรือบางคนได้มากกว่านั้น แต่รายได้ดังกล่าวมิได้หักค่าใช้จ่ายซึ่งค่อนข้าง ลงทุนสูง ประมาณร้อยละ 50-60 หลังจากเกิดโรคระบาดในสวนพริกหวาน ใน พ.ศ. 2548 ก็ต้อง เลิกล้มโครงการปลูกพริกหวาน เริ่มปลูกพืชเศรษฐกิจใหม่ คือ สตรอว์เบอร์รีพระราชทาน ทดแทนพืชเก่า แต่ก็ปลูกพืชผักเศรษฐกิจอื่น ๆ ควบคู่ไปด้วย

กะเหรี่ยงเขตพื้นที่โครงการหลวงทุ่งหลวง ก่อน พ.ศ. 2515 ใช้ระบบการผลิตแบบยังชีพปลูกข้าว พืชผัก เพื่อกิน เก็บหาของป่าเพื่อบริโภค เลี้ยงสัตว์เพื่อใช้ในพิธีกรรม เช่น ไหว้ผี การแต่งงาน ฯลฯ ปลูกฝิ่นเพื่อขาย ขาดระบบการคมนาคม และสาธารณูปโภค แต่มีระบบเหมืองฝายในการเกษตร มาตั้งแต่โบราณ รายได้ก่อน พ.ศ. 2520 ปีละประมาณ 10,000 บาท หรือน้อยกว่านั้น รายได้เกิดจากการขายวัว ควาย และฝิ่น หลังจากเกิดโครงการหลวงทุ่งหลวง พ.ศ. 2522 รายได้จากการขายพืชผัก ด้านการเกษตรให้แก่โครงการหลวง และพ่อค้าภายนอกเริ่มดีขึ้น ตั้งแต่ พ.ศ. 2535 เป็นต้นมารายได้ ประมาณเดือนละ 3,000-4,000 บาท หรือประมาณ 36,000-48,000 บาทต่อปี นี่คือนำรายได้ของ ครอบครัว รายได้ค่อย ๆ ดีขึ้นตามลำดับตามพืชผลที่โครงการหลวงส่งเสริม ระหว่างปี พ.ศ. 2545-2550 รายได้ต่อครัวเรือนประมาณ 70,000-100,000 บาทต่อปี และจาก พ.ศ. 2556-2561 รายได้ ต่อครัวเรือนระหว่าง 100,000-200,000 บาทต่อปี แต่รายจ่ายก็เพิ่มขึ้น เพราะต้องซื้อสินค้า บริโภค และใช้ในการผลิตเพื่อขายมากขึ้นกว่าเดิม แต่ก็ยังมีเงินออม จึงมีการสร้างบ้านใหม่ ซื้อเครื่องจักร ในการเกษตร และมีรถยนต์ส่วนตัวในการขนส่ง

ผลกระทบของการพัฒนาในด้านสิ่งแวดล้อม

หลังจากระบบการผลิตของคนไทย กะเหรี่ยง และม้ง เข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อขายมากขึ้น ในระหว่าง พ.ศ. 2521-2530 พื้นที่ปลูกฝิ่นค่อย ๆ ลดน้อยลง แต่มีพื้นที่ปลูกผัก ผลไม้ และการทำนา ทำไร่ เพิ่มขึ้นมาแทนที่ ภายใต้การพัฒนาของโครงการหลวง และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้มีการ ควบคุมพื้นที่ทำกิน และพื้นที่การอนุรักษ์ตามกฎหมาย ปกป้องคุ้มครองระบบนิเวศป่า และความหลากหลาย ทางชีวภาพ แต่ก็ยังมีการบุกรุกแผ้วถางบ้างเพราะต้องการพื้นที่ทำกิน หรือการประกาศของกฎหมาย ทับพื้นที่ทำกินเก่าของราษฎร เพราะฉะนั้นระบบนิเวศป่าใกล้เคียงหมู่บ้านจึงถูกบุกรุกบ้าง

อย่างไรก็ตาม คนไทย ม้ง กะเหรี่ยง ก็มีวัฒนธรรมในการอนุรักษ์ป่า และยังคงรักษาวัฒนธรรมนี้ไว้ กลุ่มคนไทยบ้านปาลานยอมคืนพื้นที่ทำไร่ให้แก่ทางราชการ เพื่อปลูกป่าทดแทน และช่วยกันอนุรักษ์ป่า ม้งบ้านแม่สาใหม่ มีป่าอนุรักษ์ และป่าพิธีกรรม ได้แก่ ป่าคงเซ่ง กะเหรี่ยงมีการอนุรักษ์ป่า โดยจัดทำ แนวกันไฟ บวชป่า ปลูกป่า และแบ่งป่าออกเป็นป่าทำกิน ป่าใช้สอย และป่าอนุรักษ์ เช่น ป่าช้า ป่าขุนน้ำ

ดังนั้นผลกระทบต่อการทำลายระบบนิเวศป่าอาจมีบ้างแต่ไม่รุนแรงมากนัก ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเฉพาะสัตว์ป่าลดลง เพราะเกิดจากการล่าเพื่ออาหารของคนในหมู่บ้าน และการล่าเพื่อขาย เพื่อนันทนาการของบุคคลภายนอก แต่กะเหรี่ยงก็มีการจัดกิจกรรมในการป้องกัน ดูแล การอนุรักษ์ป่า กะเหรี่ยงอนุรักษ์ระบบนิเวศป่าดีกว่าม้ง เพราะกะเหรี่ยงยึดหลักการผลิตเพื่อขาย และแสวงหาเงินตรา น้อยกว่าม้ง

สิ่งแวดล้อมด้านขยะมีมากขึ้น เพราะมีสินค้า สิ่งของจากภายนอกเข้าสู่หมู่บ้านมากขึ้นกว่าเดิม ขาดการจัดการในการแยกขยะ การกำจัดขยะโดยถูกวิธี และรถเก็บขยะที่จะเข้ามาในหมู่บ้านของ กะเหรี่ยง และม้ง สำหรับหมู่บ้านคนไทยมีรถเก็บขยะ แต่ไม่แยกขยะ หรือการจัดการขยะที่ถูกวิธี ปัญหาเรื่องน้ำบริโภคที่สะอาด เป็นปัญหาสำหรับหมู่บ้านกะเหรี่ยงมากที่สุด สำหรับหมู่บ้านม้ง และคนไทย ลดน้อยลงไปตามลำดับ

ผลการพัฒนาในด้านสังคม

ก่อนการพัฒนาโดยโครงการหลวง และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ คนไทยในเขต บ้านปาง ห้วยลาน สังคมและวัฒนธรรม ได้ปรับตัวทางด้านสังคม และวัฒนธรรม เปลี่ยนไปจากเดิม บ้างแล้ว เพราะเริ่มมีถนนลูกรังเข้าสู่หมู่บ้าน การติดต่อกับสังคมเมืองมีมากขึ้น ในระบบการผลิต แบบยังชีพผสมผสานกับระบบการผลิตเพื่อขาย ก่อน พ.ศ. 2520 เงินตรายังคงหายาก ดังนั้นการผลิต สิ่งของใช้เอง เช่น การจักสาน ทอผ้า วัฒนธรรมการช่วยเหลือซึ่งกันและกันยังคงมีอยู่ แต่หลังจาก การพัฒนาดีขึ้น หลัง พ.ศ. 2530 การจักสาน การทอผ้า การลงแขก ลดน้อยลง หรือช่วยกันทำงาน ลดน้อยลง ความต้องการเงินตรามีมากขึ้น จึงเกิดแรงงานรับจ้าง

ในสังคมม้ง และกะเหรี่ยง เนื่องจากก่อน พ.ศ. 2520 ยังขาดการคมนาคม การติดต่อกับตัวเมือง ไม่สะดวก รวดเร็ว จึงยังคงมีการทอผ้า การจักสาน หรือการผลิตสิ่งของใช้เอง หรือใช้วัสดุในระบบนิเวศ รอบ ๆ หมู่บ้านของตนเอง หลังจาก พ.ศ. 2530 หัตถกรรมการผลิตสิ่งของเพื่อใช้ในครัวเรือนยังคงมีอยู่ และค่อย ๆ หดสิ้น ซื้องานจากร้านค้าในเมืองมาใช้แทนมากขึ้น หลัง พ.ศ. 2545 ในปัจจุบัน การจักสาน และการทอผ่ายังมีอยู่บ้างในบางหมู่บ้าน

ในเรื่องศาสนา ความเชื่อ การนับถือผี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ยังคงมีอยู่ในกลุ่มคนไทย ม้ง และกะเหรี่ยง การพัฒนามีได้ทำให้ความเชื่อ การนับถือผี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ชาวบ้านบางกลุ่ม ยังคงมีความเชื่อผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และจัดพิธีกรรมตามฤดูกาล

โครงการสวนพระองค์ โครงการหลวง และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีส่วนทำให้ คนไทย ม้ง กะเหรี่ยง เปลี่ยนแปลงสอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในด้านเศรษฐกิจ คือมีรายได้ ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น ปัจจัยพื้นฐานทางการผลิต การคมนาคม สาธารณูปโภคดีขึ้นกว่าเดิม แต่ในหมู่บ้าน ก็ยังมีคนที่ยากจน เพราะขาดปัจจัยในการผลิต เช่น ที่ดิน ไร่ ไร่ไร่ตาม คนจน คนทุกข์ยาก มีน้อยกว่า เดิม ในส่วนของสิ่งแวดล้อม ถึงแม้ว่ามีขยะมูลฝอยมากขึ้น แต่ในหมู่บ้านก็ไม่เกิดน้ำเน่า อากาศเป็นพิษ ความหลากหลายทางชีวภาพลดน้อยลง แต่ชาวบ้านก็ยังรักษา อนุรักษ์ ป่า ไร่ ระบบนิเวศป่า ร่วมกับ ภาครัฐราชการ ในส่วนของสังคม วัฒนธรรม ประเพณีเดิม วัฒนธรรมเดิม อาจปรับเปลี่ยน หรือลดน้อย

ถอยลงบ้าง แต่ยังคงรักษาสังคมที่เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ มิมีตรไมตรี พร้อมจะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในท่ามกลางของการเปลี่ยนแปลงของเปลือกนอก เช่น การแต่งกายที่เปลี่ยนไปจากเดิม แต่ก็ไม่ได้ทำลายความมั่นคงของสังคม ความรู้สึก จิตใจ ยังคงเป็นวัฒนธรรมของคนชนบท

ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงหลังการพัฒนา จึงสอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน แต่ไม่ถึงขั้นสมบูรณ์แบบ หรือไม่มีข้อบกพร่อง ทั้งด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคม การเปลี่ยนแปลงของคนไทย มั่ง และกะเหรี่ยง อาจแตกต่างกันบ้างตามหลักภูมิสังคม

อภิปรายผล

งานวิจัยเรื่องนี้ ได้ค้นพบสาเหตุของการเสด็จประพาสต้น ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย และกรุงศรีอยุธยา แต่การเรียกชื่อ การเสด็จประพาสต้น มาจากคำว่า “เรือเครื่องต้น” หรือ “เรือทรง” ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นการเสด็จประพาสส่วนพระองค์ เพื่อทรงดูแลสุขทุกข์ของประชาชน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชก็เช่นเดียวกัน การเสด็จประพาสต้น บางครั้งก็เป็นการส่วนพระองค์ มิได้มีหมายกำหนดการล่วงหน้า มีผู้ติดตามน้อยที่สุด การเสด็จประพาสเพื่อเยี่ยมเยียน ชาวเขา และชาวไทยในเขตภูเขาที่กันดาร ห่างไกล ความเจริญ การเสด็จประพาสต้นก่อน พ.ศ. 2520 พระองค์ท่านได้ทรงพบเห็นความทุกข์ยากของประชาชน การทำไร่หมุนเวียน การปลูกฝิ่น สบฝิ่น การค้าขายฝิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง บ้านโป่งแยง บ้านหนองหอย และกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำว้า บ้านห้วยตอง บ้านห้วยข้าวลีบ พื้นฐานการผลิตเพื่อยังชีพของกะเหรี่ยง และสังคมวัฒนธรรม มิได้แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์ กะเหรี่ยง ในหมู่บ้านภาคเหนือ (มีลอย อุ้นเพย, 2557) และกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง (ลีศึก ฤทธิเนติกุล, 2545)

ปัญหาสำคัญที่ต้องแก้ไข คือ ความยากจน แร้นแค้นของราษฎร การเลิกการปลูกฝิ่น การเลิกการเผาป่าทำไร่ เพราะทำให้เกิดปัญหาการค้ายาเสพติด การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ อุทกภัย ความแห้งแล้ง ส่งผลทั้งชาวเขา และประชาชนในเมือง

วิธีการที่ทรงแก้ไข คือ การเลี้ยงสัตว์ และปลูกพืชอย่างอื่นทดแทนฝิ่น และมีรายได้ดีกว่า การขายฝิ่น ในที่สุด จากการทดลองเริ่มต้นจากส่งเสริมเลี้ยงหมู เลี้ยงแกะ ปลูกท้อพันธุ์ดี ในที่สุดก็ค้นพบการปลูกพืชเมืองหนาว ไม้ดอกเมืองหนาว และการแปรรูปผลผลิตจัดจำหน่ายสินค้าคุณภาพปลอดภัย ในตลาดระดับสูง ในเมือง

ผลการวิจัยเรื่องนี้ก็สอดคล้องกับงานวิจัย เรื่อง โครงการหลวงพระราชกรณียกิจนวมินทร์มหาราชาเพื่อปวงประชาราษฎร (ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2553)

แนวพระราชดำริในการปฏิบัติพระราชกรณียกิจ หรือหลักการทรงงาน งานวิจัยส่วนมากสรุปหลักการดังนี้

1. “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา”
2. “หลักการทรงงาน 23 ข้อ” หลักภูมิสังคม ก็จัดอยู่ในเรื่อง หลักการทรงงาน (คณะอนุกรรมการศึกษาปรัชญาทฤษฎีแห่งศาสตร์พระราชฯ, 2560)

การวิจัยเรื่องนี้ค้นพบว่า หลักการทรงงาน หรือการปฏิบัติตามแนวพระราชดำริ เกิดจากวิธีการทางวิทยาศาสตร์ 5 ประการ คือ การกำหนดปัญหา การตั้งสมมติฐาน การตรวจสอบสมมติฐาน การวิเคราะห์ข้อมูล และการสรุปผลการทดลอง ซึ่งตรงกับหลักอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และ มรรค หลักของมรรคตรงกับ การวิเคราะห์ข้อมูลและการสรุปผล

ตัวอย่างการทรงงานตามแนวพระราชดำริ ซึ่งตรงกับหลักอริยสัจ 4 คือ การทรงงานในระยะต้น ๆ ก่อน พ.ศ. 2515 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเห็นทุกข์ของมั่งมีแม่สาใหม่ กับมั่ง หนองหอยแล้ว จึงทรงกำหนดสมมติฐานโดยการทรงนำหมูพันธุ์ให้ราษฎรทดลองเลี้ยง ทั้งสองหมู่บ้าน แต่ประสบปัญหาเรื่องอาหารสัตว์ ซึ่งต้องปลูกพืชพันธุ์ใหม่ มีความยุ่งยากมากกว่าข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ตามวัฒนธรรมเดิม เมื่อตรวจสอบสมมติฐาน หรือทดลองเพื่อดูผลแล้ว คือ นิโรธ (การดับทุกข์) ว่าไม่ได้ผล ไม่สอดคล้องกับ วัฒนธรรม และความต้องการของมั่ง จึงตั้งสมมติฐานใหม่โดยการปลูกพืชเมืองหนาว เช่น ลิ้นจี่ และ ผักเมืองหนาว ผลจากการทดลองได้ผลดี ตรงกับความต้องการของมั่ง จึงบรรลุผล คือ มรรค ใช้วิธีการหลักส่งเสริมปลูกพืช เช่น ลิ้นจี่ อาโวคาโด ถั่วแดงหลวง ผักสลัด ผักภาค สตรอว์เบอร์รี ฯลฯ แทนการเลี้ยงสัตว์

แนวพระราชดำริในการช่วยเหลือราษฎร ปรับเปลี่ยนตามหลักภูมิสังคม ดังนั้นในเขตโครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพงของคนไทย พื้นที่แห้งแล้ง ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ จึงตั้งสมมติฐานให้เลี้ยงสัตว์ คือ โคนม เป็นอาชีพหลัก หลังจากผ่านทุกข์ สมุทัย นิโรธ แล้ว บรรลุผลเป็นที่น่าพึงพอใจ ประสพผลสำเร็จ คือ มรรค ก็ยึดเป็นแนวทางต่อไป

การทดลองปลูกกาแฟบนพื้นที่สูง ก็ใช้หลักการอริยสัจ 4 คือ ทุกข์มาจากความยากจน สมุทัย สาเหตุความยากจน หรือความลำบาก คือการผลิตในระบบยังชีพ การปลูกฝิ่น การทำไร่ จึงแก้ปัญหาโดยหาวิธีการปลูกพืชอื่นทดแทนฝิ่น โดยการทดลองปลูกกาแฟแล้วศึกษาวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้น เรียกว่า นิโรธ เมื่อทดลอง วิเคราะห์ผลแล้ว ปรากฏว่ากาแฟได้ผลผลิตที่ดี มีราคา สอดคล้องกับความต้องการของตลาด คือ มรรค จึงได้นำวิธีการนี้เผยแพร่ ส่งเสริมสู่หมู่บ้านอื่น ๆ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีแนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาความทุกข์ยากของราษฎร โดยใช้หลักอริยสัจ 4

สำหรับ มิติ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” หลักการทรงงาน 23 ข้อ การสร้างคนด้วยการศึกษา และการเรียนรู้ และหลัก บวร คือการพัฒนาาร่วมกันระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน เป็นแนวคิดหรือในการวิเคราะห์ และสังเคราะห์จากพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จัดเป็นองค์ความรู้เชิงประจักษ์ที่สรุปจากพระราชกรณียกิจ

ผลจากการวิจัยที่ค้นพบ การพัฒนาโครงการต่าง ๆ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สอดคล้องกับหลักการพัฒนายั่งยืน 3 ประการ คือ หลักเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคม และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลก (Sustainable Development Goals) ตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2559-เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2573 ประกอบด้วยเป้าหมาย 17 ประการ คือ

1. ยุติความยากจน
2. ยุติความหิวโหย
3. สร้างหลักประกันการมีชีวิต สุขภาพที่ดี
4. สร้างหลักประกันว่าทุกคนมีการศึกษาอย่างเท่าเทียม
5. บรรลุความเสมอภาคระหว่างเพศ
6. การจัดให้มีน้ำ และสุขอนามัย
7. ทุกคนเข้าถึงพลังงานสมัยใหม่
8. ส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง
9. ส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ยั่งยืน สร้างนวัตกรรม
10. ลดความไม่เสมอภาคระหว่างประเทศ
11. ทำให้การเมือง และการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความครอบคลุม ปลอดภัย ยั่งยืน
12. สร้างหลักประกันรูปแบบการบริโภค และการผลิตที่ยั่งยืน
13. ปฏิบัติการอย่างเร่งด่วนต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ
14. การอนุรักษ์ทะเล มหาสมุทร และทรัพยากรทางทะเล
15. ปกป้อง ปั่นฟู ระบบนิเวศทางบก
16. ให้ทุกคนเข้าถึงความยุติธรรม
17. ความร่วมมือระดับโลกในการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ผลการวิจัยพบว่า ถึงแม้ว่าเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของโลก 17 ข้อ เพิ่งกำหนดในปี พ.ศ. 2559 หลังโครงการหลวงอ่างขาง (พ.ศ. 2512) ถึง 47 ปี ถ้าเปรียบเทียบกับโครงการส่วนพระองค์ (พ.ศ. 2493) และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่ยาวนานกว่านั้น ทุก ๆ โครงการดังกล่าวแล้ว สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของโลกทั้ง 17 ข้อ การบรรลุผลมีตัวบ่งชี้วัดได้ในทางตรง 11 ข้อ ได้แก่ ข้อ 1 ถึง ข้อ 4 ข้อ 6 ถึงข้อ 8 ข้อ 11 ถึงข้อ 13 และข้อ 15 ถึงข้อ 16 แต่บางข้อก็เป็นผลทางอ้อม เช่น ข้อ 5 ข้อ 7 ข้อ 9 ข้อ 10 ข้อ 14 และข้อ 17

ความสำเร็จของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์ นอกจากอาศัย “พระบารมี” แล้ว “น้ำพระทัย” และ “ทศพิธราชธรรม” ก็เป็นส่วนประกอบที่หลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวที่สำคัญยิ่ง งานริเริ่มทุกโครงการที่วิจัยค้นพบว่า เกิดจาก “ทศพิธราชธรรม” ทุกข้อ ตั้งแต่ ทาน พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ก่อน แล้วจึงได้รับทุนจากภายนอกสนับสนุน อาชวะ ทรงมีพระราชอัธยาศัย อันประกอบด้วยความซื่อตรง ดำรงสัตย์ มัทวะ ความอ่อนโยน สุขภาพ ตัวอย่างจากผู้ใหญ่บ้านม้งหนองหอย ในปี พ.ศ. 2512 พ่อหลวงมั่ง (ผู้ใหญ่) กล่าวว่า “ในหลวงพูดกับผมว่า ท่านจะให้ปลูกผัก ผลไม้ แทนฝิ่น แล้วจะให้เลิกปลูกฝิ่น ท่านผู้ใหญ่มีปัญหาไหม” “ผมตอบว่าไม่มีปัญหาครับ ในหลวงพูดเพราะ สุขภาพมาก” ตบะ ความเพียร อักโธระ ความไม่โกรธ อหิงสา ความไม่เบียดเบียน ขันติ ความอดทน ตั้งมั่น และอวิโรธนะ

ความเพียรธรรม ยุติธรรม ตัวอย่างของทศพิธราชธรรม สามารถปรากฏผลประจักษ์ทั้ง 10 ประการ ในมิติของเวลา สถานที่ แตกต่างกันอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ

การพัฒนาอย่างยั่งยืนในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์ ถึงแม้มีพระบารมี ทศพิธราชธรรม สละพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล และภาคเอกชน แต่กว่าจะ “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” ต้องใช้ระยะเวลา และความต่อเนื่อง ติดต่อกัน ยาวนาน ยกตัวอย่างเช่น การพัฒนามังแม่สา และหนองหอย ต้องเสด็จพระราชดำเนินอย่างต่อเนื่องถึง 13 ครั้ง ระหว่าง พ.ศ. 2507-2527 หมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง และบ้านปาง ห้วยลาน จำนวน 12 ครั้ง ตั้งแต่ พ.ศ. 2509-2534 การพัฒนากะเหรี่ยงลุ่มน้ำวาง เสด็จพระราชดำเนินครั้งแรก ใน พ.ศ. 2514 และเสด็จพระราชดำเนินต่อเนื่องอีกหลายครั้ง จนกระทั่งสร้างศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวง ใน พ.ศ. 2522 และสร้างศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สะป๊อก ลุ่มน้ำวางตอนล่าง ใน พ.ศ. 2535

จากการทรงงานอย่างต่อเนื่อง สรุปได้ว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนของพระเจ้าแผ่นดิน ต้องอาศัย การทรงงานอย่างต่อเนื่อง และใช้เวลา

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ผลจากการค้นพบในหมู่บ้านกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ปรากฏผลชี้ชัดได้ว่า ชุมชนของคนไทย มัง กะเหรี่ยง มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับหลักภูมิสังคม และสอดคล้องกับเป้าหมาย การพัฒนาอย่างยั่งยืนของโลก อาจมีปัญหาดังต่อไปนี้อย่างต่อเนื่องบ้าง เช่น ความยากจน ซึ่งเกิดจากการขาดปัจจัยการผลิต สุขภาพอนามัย ความเสมอภาค ความยุติธรรม ปัญหามลพิษจากขยะ และการเผาป่าเพื่อทำไร่ การปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ข้าวโพด ปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว เกิดขึ้นทั้งในพื้นที่ โครงการหลวง โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ แต่น้อยกว่าพื้นที่นอกโครงการ

ดังนั้น การพัฒนาทุก ๆ พื้นที่ ทั้งของภาครัฐ เอกชน ควรยึดหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตามแนวพระราชดำริ หรือหลักการของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เป็นแบบอย่าง และมีการสืบสาน เรียนรู้ ประยุกต์ ตามหลักภูมิสังคม

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นเพียงกลุ่มตัวอย่างเฉพาะคนไทย มัง กะเหรี่ยง ในพื้นที่ตามกลุ่มตัวอย่าง น่าจะมีการวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในพื้นที่ที่แตกต่างออกไป เพื่อให้ได้ผลการวิจัยในภาพรวมมากกว่านี้ แต่การวิจัยเรื่องนี้ เป็นจุดเริ่มต้นของการทดลอง แนวพระราชดำริในการแก้ปัญหา ให้แก่ ราษฎร ผู้ยากไร้ เดือดร้อน และทำการผลิตแบบยั่งยืน ส่งผลกระทบต่อชุมชนนอกพื้นที่ ทั้งคนในชนบท ตัวเมือง และสรรพสิ่งในระบบชีวนาฬิกา (Biosphere) การเผาป่า ทำลายป่า ในเขตร้อน กระบดต่อท้องฟ้า บรรยากาศ มหาสมุทร และชีวิตทุกชีวิตในระบบชีวนาฬิกา

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรมทรัพยากรน้ำ. (ม.ป.ป.). **ตามรอยพระราชดำริ อ่างเก็บน้ำผาเหวน**. สืบค้นจาก <http://www.dwr.go.th>
- “กษัตริย์นักพัฒนา” พระราชทานปลาหนึ่งเดียวในโลก. (2559). สืบค้นจาก <http://www.thairath.co.th/content/756162>
- กองบรรณาธิการ สำนักพิมพ์ศรีปัญญา. (2558). **พระเจ้าแผ่นดินของเรา และเหตุการณ์สำคัญในรัชสมัย**. นนทบุรี : ศรีปัญญา.
- กองบรรณาธิการ โพสต์ทูเดย์. (2559). **เหตุเกิดระเบิดที่ยะลา**. สืบค้นจาก <http://www.posttoday.com/social/royal/460140>
- การประชุม Rio+20 (ม.ป.ป.). **จากการพัฒนาที่ยั่งยืนสู่กระแสเศรษฐกิจสีเขียว**. สืบค้นจาก <http://www.tsdf.or.th/glog/10560/409>
- การพัฒนาแห่งสหัสวรรษ. (2016). สืบค้นจาก <http://www.harwardasia.co.th/wp-content/uploads/2016/12>
- เกษม วัฒนชัย. (2552). **หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**. สืบค้นจาก <http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?newsID>
- ชนิษฐา วงศ์วานิช. (2552). **การเสด็จประพาสต้น**. สืบค้นจาก <http://www.royin.go.th>
- คณะทำงานปรับปรุงแนวเขตพื้นที่โครงการหลวง. (2551). **คู่มือปฏิบัติการพื้นที่โครงการหลวง**. เชียงใหม่ : พงษ์สวัสดิ์การพิมพ์.
- คลิปพระสุรเสียงในหลวง. (2559). สืบค้นจาก <http://www.tnews.co.th/contents/207384>
- โครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลาน. (2008). สืบค้นจาก <http://www.chiangmai.go.th/propect/hoylan.html>
- โครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่. (2553). สืบค้นจาก http://www.rdpb.go.th/rdpb/risit3/20-50project/50project_69_1.html
- _____. (ม.ป.ป.). สืบค้นจาก <http://samkampeang.wordpress.com>
- โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ผาเหวนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่. (2010). สืบค้นจาก http://www.rdpb.go.th/rdpb/visit3/20-50project/50project_21_1.html
- คู่มือปฏิบัติงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2554). **สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.)**. สืบค้นจาก http://www.rdpb.go.th/rdpb/projectData/files/summeroy_roy_project60.pdf
- จันทร์ทิพย์ ลิ้มทอง. (2553). **รำลึกคุณูปการศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี**. สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ : สันติศิริการพิมพ์.

- ชมรมคนรักในหลวง. (2017). สืบค้นจาก http://www.Preaw.com/59763/king_of_thailand/writings_by_the_king
- ชาติชาย ศิริพัฒน์. (ม.ป.ป.). **โครงการหลวงทุ่งหลวง**. สืบค้นจาก <http://www.thairath.co.th/Content/820893>
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. (2541). **การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าเพื่อแก้ปัญหาภัยแล้งของประเทศไทย**. ทูลอดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ. สถาบันราชภัฏเชียงใหม่. (2543).
- _____. (2543). **รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตลุ่มแม่น้ำวาวง**. ทูลอดหนุนการวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
- _____. (2546). **พ่อค้าวัวต่างผู้บุกเบิกการค้าขายในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย พ.ศ. 2398-2503**. ทูลอดหนุนการวิจัย กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. (2548). **คู่มือการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ**. โปรแกรมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- _____. (2553) **โครงการหลวงพระราชกรณียกิจ นวมนิพนธ์หาราชเพื่อปวงประชาราษฎร**. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. เชียงใหม่ : วนิดาการพิมพ์.
- _____. (2554). **หลักการทรงงานตามรอยพระยุคลบาท**. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. เชียงใหม่ : วนิดาการพิมพ์.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ และคณะ (2555). **โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน**. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. เชียงใหม่ : วนิดาการพิมพ์.
- ณัฐสิทธิ์ จันท์แก้ว. บก. (2559). **รักที่สุดคือในหลวง ห่วงที่สุดคือแผ่นดิน**. กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (2012). **การเสด็จประพาสต้น**. สืบค้นจาก http://www.dailykhaosod.co.th>view_news
- ทรงศักดิ์ ภูเก้าแก้ว. (2555). **กำเนิดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย**. สืบค้นจาก <http://www.gotoknow.org/posts/312269>
- ท่าฟาร์มโคนมต้องลงทุนเป็นเงินเท่าไร. (2011). สืบค้นจาก <http://www.bloggang.com/mainblog.php>
- เทศบาลตำบลออนใต้. (ม.ป.ป.). **อ่างเก็บน้ำห้วยลาน**. สืบค้นจาก <http://www.ontai.co.th>
- นรนิติ เศรษฐบุตร. (2559). **9 ธันวาคม พ.ศ. 2501**. สืบค้นจาก http://www.wikikpi.ac.th/index.php?title=9ธันวาคม_พ.ศ.2501
- ในหลวงทรงงาน. (2017). สืบค้นจาก <http://www.tnews.co.th/contents/372784>
- บัณฑิต เศรษฐศิริโรตม์ และนนท์ นุชหมอน. (ม.ป.ป.). **การประชุม Rio + 20 จาก “การพัฒนาที่ยั่งยืนสู่กระแสเศรษฐกิจสีเขียว”**. สืบค้นจาก <http://www.stou.ac.th/Foreign/upload/เอกสารประกอบการอภิปราย>.

- ประวัติความเป็นมาของสถานีวิจัยดอยปุย. (2554). สืบค้นจาก <http://www.doipui.acrdi.ku.ac.th>
- เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (2016). สืบค้นจาก http://www.harwardasia.co.th/wp_content/upload/2016/12Sustainable_Development_Goals_SDGS_Full_.pdf
- ผลการประชุมสหประชาชาติ ว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (Rio+20) ในหัวข้อมหาสมุทรและทะเล (ม.ป.ป.). สืบค้นจาก <http://www.arri.chula.ac.th/Academic/marine%science%203%2012>
- พรทิพย์ คำดี และคณะ. (ม.ป.ป.). **ตามรอยพระบาทหยาดรา**. องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง, เชียงใหม่ : เดอะบุ๊ก เอ็กเพอร์ท.
- พระครูสังฆรักษ์ณัฐวุฒิ วรเมโธ. (2561). **พ่อหลวงกับพระพุทธศาสนา**. เชียงใหม่ : หจก. นพกฤต.
- พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2537 (ม.ป.ป.). สืบค้นจาก www.chipal.or.th
- พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2523. (2543). สืบค้นจาก <http://www.baanjomut.com/Library/law/105thml>
- ภาณุมาศ ทักษณา, บก. (2553). **รอยยิ้มของในหลวง**. ลำพูน : หสม. ฌัฐพลการพิมพ์.
- ภิศเดช รัชนี้, มจ. (2551). **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และโครงการหลวง**. กรุงเทพฯ : Creative Service.
- มีลอย อุ่นเพย. (2557). **การจัดการภูมิปัญญาผ้าทอกะเหรี่ยง ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงกรณีศึกษาชุมชนบ้านห้วยปูลิง หมู่ที่ 3 ตำบลม่อนจอง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรพัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต ภาควิชาการพัฒนาชุมชน. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มุสลิม เชียงใหม่. (2554). **ชะปะเรื่องเก่า**. สืบค้นจาก <http://www.muslimchiangmai.netIndex.php?topic=445.0:wap2>
- “รอยพระบาทพ่อ” เพื่อสันติสุขของปวงประชา. (2016). สืบค้นจาก <http://www.museumthailand.com/storytelling-detail.php?P=1149>
- โรม บุนนาค. (ม.ป.ป.). **เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎร**. สืบค้นจาก <http://www.manager.co.th/Home/ViewNewsasp?NewsId=9590000/04156>
- ลิสึก ฤทธิ์เนติกุล. (2545). **เชียงใหม่ : การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการอยู่รอดของชุมชนม้งบ้านดอยปุยอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่**. เอกสารประกอบการประชุมสรุปบทเรียนโครงการวิจัย “ชุดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์” ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว. ภาค) วันที่ 25-26 มกราคม 2545.
- วันประถมศึกษาแห่งชาติ. (2552). สืบค้นจาก http://www.more.go.th/moe/th/news/detailPhp?News.I.D=13862+Key=News_research
- วันสิ่งแวดล้อมโลก. (ม.ป.ป.). สืบค้นจาก <http://www.th.wikipedia.org/wiki/วันสิ่งแวดล้อมโลก>.

- สอน ปากดี. (2559). **นุ่งผ้าขาวม้าเผ้าๆ รับเสด็จ เรื่องเล่าชาวบ้าน ร.9 ประพาสต้น**. สืบค้นจาก <http://www.postoday.com>new>.
- สำนักงานคณะกรรมการการกฤษฎีกา. (2545). **พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545**. สืบค้นจาก http://www.krisdika.go.th/data/lawabout/lawdetail_034htm.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.). (ม.ป.ป.). **โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ**. สืบค้นจาก http://www.rdpb.go.th/rdpb/project/Data/File/summary_roy_project58pdf
- _____. (ม.ป.ป.). **โครงการพระราชดำริอ่างเก็บน้ำห้วยลาน**. สืบค้นจาก <http://www.rdpb.go.th/rdpb/Font/Projects/ImportantDetail.aspx?projectid=253>
- _____. (ม.ป.ป.). **ประวัติความเป็นมาของ กปร.** สืบค้นจาก <http://www.rdpb.go.th/office>
- สำนักงานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). **เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน**. สืบค้นจาก http://www.thai/cidatabase.net/index.php/menu_article/sustainable_develop
- สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ. (2539). **ประพาสต้น**
บนดอย. กรุงเทพฯ : สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ.
- สุเทพ สุนทรเกสัช. แปลและบก. (2513). **สังคมและวัฒนธรรมล้านนาไทย**. มูลินีเอเชีย และคณะ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516. (ม.ป.ป.). สืบค้นจาก <http://www.piru.ku.ac.th/b521080372/Untitled-2html>.
- เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519. (ม.ป.ป.). สืบค้นจาก <http://untitled-2html>.
- เหตุการณ์ที่ยะลา 22 กันยายน 2520 (ม.ป.ป.). สืบค้นจาก <http://www.th.wikipedia.org/wiki>.
- อนาคตของเรา. (ม.ป.ป.). สืบค้นจาก <http://www.manpattanalibrary.com/newsdetail.php?id=50>
- เอกสารโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อ่างเก็บน้ำห้วยลาน. (ม.ป.ป.). เอกสารแผ่นพับ.
- เอกสารโครงการอ่างเก็บน้ำห้วยลาน. (ม.ป.ป.). เอกสารแผ่นพับ.

ภาษาอังกฤษ

- Goal17... Sustainable Development Knowledge Platform. (2015). Available from <http://www.sustainabledevelopment.un.org/sdg17>.
- Our Common Future, Brundtland Report 1987. (2013). Available from <http://www.are.admin.co/are/>
- Theobald, William. (1994). **Golbal Tourism the Next Decode**. London : Butter Worth Heineman.

สัมภาษณ์

กลุ่มกองบุญข้าวโป่งสมิ ธนาครข้าวโป่งสมิ หมู่ที่ 8 บ้านโป่งสมิ ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัด
เชียงใหม่

กลุ่มเกษตรกรเลี้ยงโคนมสันกำแพง บ้านเลขที่ 32/3 หมู่ที่ 7 บ้านป่าตึง ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง
จังหวัดเชียงใหม่

กลุ่มเกษตรโป่งสมิ บ้านเลขที่ 131/1 หมู่ที่ 8 บ้านโป่งสมิ ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัด
เชียงใหม่

กลุ่มเกษตรม้งแม่สาใหม่ บ้านเลขที่ 51/1 หมู่ที่ 6 บ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัด
เชียงใหม่

กลุ่มเกษตรกรรมหนองหอย บ้านเลขที่ 13 หมู่ที่ 7 บ้านหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัด
เชียงใหม่

กลุ่มธุรกิจท่องเที่ยวม้งหนองหอย ลานม่อนแจ่ม บ้านหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัด
เชียงใหม่

กลุ่มเกษตรกรห้วยลาน ศาลาอ่างเก็บน้ำห้วยไร่ บ้านปง ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัด
เชียงใหม่

กลุ่มโฮมสเตย์ห้วยลาน บ้านเลขที่ 1 บ้านปง หมู่ที่ 8 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
กันยา พันวงศ์ชา บ้านเลขที่ 36 หมู่ที่ 5 บ้านสหกรณ์ ตำบลบ้านสหกรณ์ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่
กิตติพงศ์ ถนอมรุ่งเรือง บ้านเลขที่ 14/1 หมู่ที่ 6 บ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัด
เชียงใหม่

จอนิ โอโตเซา บ้านเลขที่ 21 บ้านหนองเต่า หมู่ที่ 4 ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่
จันทร์แรม ยิ่งโยชน์ บ้านเลขที่ 20/1 หมู่ที่ 6 บ้านสหกรณ์ ตำบลสหกรณ์ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่
เจตษฎา อินตายวง บ้านเลขที่ 48/2 หมู่ที่ 8 บ้านปง (ห้วยลาน) ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง
จังหวัดเชียงใหม่

ชัชวาลย์ เลิศพัฒนา บ้านเลขที่ 13 หมู่ที่ 7 บ้านหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
ชัยณรงค์ กันทะพรหม บ้านเลขที่ 28 หมู่ที่ 8 บ้านปง ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
ณรงค์ กันทะวงศ์ บ้านเลขที่ 28 หมู่ที่ 6 บ้านปง ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
ณรงค์ รัตนดิถกุล บ้านเลขที่ 4/1 หมู่ที่ 6 บ้านแม่สาใหม่ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
ดินิ กำนันธรรม บ้านเลขที่ 131/1 หมู่ที่ 8 บ้านโป่งสมิ ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่
เถอะ ถนอมจิตดี บ้านเลขที่ 76 หมู่ที่ 6 ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
ทะนงศักดิ์ อโนมา บ้านเลขที่ 32 หมู่ที่ 7 บ้านสหกรณ์ ตำบลสหกรณ์ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่
ทองสุข มาทา บ้านเลขที่ 15 หมู่ที่ 5 บ้านสหกรณ์ ตำบลสหกรณ์ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่
ทอดู ปากอวาที บ้านโป่งสมิ หมู่ที่ 8 ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

น้อยน้อย ดอยสูงสง่า บ้านเลขที่ 132 บ้านโป่งสนิม หมู่ที่ 8 ตำบลแม่วิน อำเภอแม่สา จังหวัดเชียงใหม่
 นิกร ใจมา บ้านเลขที่ 51/3 หมู่ที่ 7 บ้านป่าตึง ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
 บุญช่วย เวชกิจ บ้านเลขที่ 15 หมู่ที่ 2 บ้านสหกรณ์ ตำบลบ้านสหกรณ์ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่
 บุญทวี สมชัย บ้านเลขที่ 4/1 หมู่ที่ 8 บ้านปง ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
 บุญนาค สิงห์อุป บ้านเลขที่ 1/1 หมู่ที่ 8 บ้านปง ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
 บัวคำ เมาะ บ้านเลขที่ 42 หมู่ที่ 4 บ้านสหกรณ์ 4 ตำบลบ้านสหกรณ์ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่
 ปอง กันทะตา บ้านเลขที่ 4/1 หมู่ที่ 8 บ้านปง ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
 ปุรุ บุญลือ บ้านห้วยตอง หมู่ที่ 10 ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่
 เป็ก กันตีปอง บ้านเลขที่ 52/1 หมู่ที่ 9 บ้านป่าห้า ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
 โป่งยี่ เร็งโม บ้านแม่สาใหม่ หมู่ที่ 6 ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
 ผิด จรุงจรรณ บ้านเลขที่ 128/1 หมู่ที่ 8 บ้านโป่งสนิม ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่
 ผาง เมธาอนันตกุล บ้านเลขที่ 2 หมู่ที่ 7 บ้านหนองหอย ตำบลแม่แร่ม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
 เม็ด แสงเรือน บ้านเลขที่ 8 หมู่ที่ 2 บ้านสหกรณ์ ตำบลสหกรณ์ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่
 ลา บุญมา บ้านเลขที่ 90/1 หมู่ที่ 1 บ้านทุ่งเหล่า ตำบลออนกลาง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่
 วรรณภา แก้วสุภาวงศ์ บ้านเลขที่ 1 ห้วยลานโฮมสเตย์ บ้างปง หมู่ที่ 8 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง
 จังหวัดเชียงใหม่

วิน เลิศชัยสากล บ้านเลขที่ 145/4 หมู่ที่ 2 ตำบลสันโป่ง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
 วิรัตน์ ขอดเผื่อ บ้านเลขที่ 199 บ้านดอนตัน หมู่ 12 ตำบลสันโป่ง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
 เสกสิทธิ์ ประกรสิทธิ์ บ้านเลขที่ 51/1 บ้านแม่สาใหม่ หมู่ที่ 6 ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัด
 เชียงใหม่

สมนึก จิโน บ้านเลขที่ 1 หมู่ 6 ตำบลบ้านสหกรณ์ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่
 สิริวรรณ สิงห์อุป บ้านเลขที่ 1/2 หมู่ที่ 8 บ้านปง ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
 สุทธิพงศ์ แปะใจ บ้านเลขที่ 42/2 หมู่ที่ 2 บ้านโหวง ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
 เสาร์ สามปิมป่า บ้านเลขที่ 46 หมู่ที่ 8 บ้านปง ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
 อนันต์ อมรเลิศศักดิ์ บ้านเลขที่ 24 หมู่ที่ 7 บ้านหนองหอย ตำบลแม่แร่ม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
 อินโธ สิงห์อุป บ้านเลขที่ 87/2 หมู่ที่ 7 บ้านป่าตึง ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
 อัญชันญา บุญมาคำ บ้านเลขที่ 27 หมู่ที่ 8 บ้านปง ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

